

Országismertető Egyiptom

Országismertető Egyiptom

Dr. Besenyő János – Miletics Péter

Országismertető

Egyiptom

második, bővített kiadás

2014

*A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság,
a Magyar Honvédség Kiképzési és Doktrinális Központ
és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa*

Felelős kiadó:

Fucsku Sándor vezérőrnagy
MH ÖHP parancsnok
Szpisják József dandártábornok
MH KDK parancsnok
Tóth László ezredes
MH GEOSZ szolgálatfőnök

Szerkesztő:

Hosszu István százados

Szakmai lektor:

Dr. Búr Gábor egyetemi docens
ELTE-BTK

Térképeket szerkesztette:

Balog Péter százados
Körmös Csaba hadnagy
Fülöp Sándor

Postacím: 1024 Budapest, Szilágyi E. fasor 7-9.

ISBN 978-963-89948-1-3

Nyomdai előkészítés:

MH GEOSZ

Felelős vezető: **Tóth László ezredes**

Nyomás:

HM Zrínyi Nonprofit Kft.

Felelős vezető: **Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető**

Minden jog fenntartva!

Tartalomjegyzék

Bevezetés: az arab/izlám világ	5
Egyiptom geopolitikai környezete: izlám geopolitikai territóriumok metszéspontjában.....	15
A Maghreb	15
A Mashreq.....	19
Egyiptom magterülete: a Nílus-völgy és a Delta.....	26
A nyugati sivatag	35
A keleti sivatag	38
A Sínai-félsziget	39
Egyiptom éghajlata	42
A természetes növényzet és állatvilág	45
A Nílus-völgy geopolitikai jellemzői	50
Az egyiptomi közigazgatás és a jelentősebb települések.....	61
Kairó	65
Alexandria	65
Gíza.....	66
Shubra El-Kheima	66
Port Szaíd.....	67
Szuez.....	67
Al-Mansura.....	67
Tanta	68
Asyut.....	68
Ismailia	69
Luxor	69
Fayyum	70
Aswan	70
Hurghada	70
al-Arish	71
Az egyiptomi fegyveres erők	72
A szárazföldi haderő szervezete	73
Harcoló alakulatok.....	73
Harctámogató alakulatok.....	73
Az egyiptomi szárazföldi erők felszerelése.....	74

Tüzérségi eszközök	75
Radarirányítású tűzvezető rendszer	76
A tengeri haderő szervezete	77
Az egyiptomi tengeri erők fegyverzete	77
Felszíni egységek	78
Járőr- és partvédelmi egységek	78
Aknarakó és aknaszedő hajó	79
Kételtű eszközök	79
Hadtáp és támogató eszközök	80
Az egyiptomi flotta bázisai	80
Partvédelemi eszközök (a Flotta ellenőrzése alatt)	81
Haditengerészeti repülőeszközök (a Légierő alárendeltségében)	81
Helikopter	81
Járőr és part menti harci eszközök	81
Az egyiptomi légierő fegyverzete	82
Géptípusok, eszközök	83
A légvédelmi parancsnokság szervezete	86
Az egyiptomi gazdaság	91
Az egyiptomi gazdaság ágazatai	103
Mezőgazdaság	103
Kitermelő ágazatok	112
A szekunder szektor (ipar)	119
A terciér szektor (szolgáltatások)	124
Népesség, nyelv, civilizációs-kulturális identitás	133
Demográfiai trendek	136
Vallás	138
Egyiptom története	142
A Mediterráneum keleti medencéje a középkorban	157
A 2013-as fordulat: az egyiptomi nyár	188
Az egyiptomi politikai mező és a hadsereg	188
Egyiptom geopolitikai környezete	199
Az iszlamista hatalom bukásának gazdasági háttere (a politikai konfrontáció gazdaságtana) 2011-2012	211
Az egyiptomi gazdaság állapota 2013-ra	220
Gazdasági várakozások	223
Az egyiptomi nyár politikai eseménymenete	225
A fordulat geopolitikai hatásai	240
Felhasznált irodalom	251
Internetes források	264

Bevezetés: az arab/iszlám világ

Ahhoz, hogy megértsük a modern egyiptomi állam geopolitikai érdekeit, a fejlődés alternatíváit, szükségesnek véljük belehelyezni a Kairó által meghatározott politikai-gazdasági teret szűkebb és tágabb geográfiai, stratégiai, kulturális környezetébe. Egyiptom politikai territóriumában abban a földrajzi régióban helyezkedik el, amely arab civilizációs térként definiálható. Az arab – és iszlám – világhoz gazdasági, geopolitikai/stratégiai, történelmi és kulturális értelemben szorosan kapcsolódik Izrael területi enklávéja, valamint a peremhelyezett iráni államtér, együttesen alkotják a MENA régióját.¹ Az Egyiptomot is magában foglaló hatalmas területet nyugaton az Atlanti-óceán határolja, magában foglalja Észak-Afrikát, az Arab-félszigetet és Mezopotámiát. A régió északi határát az Anatóliai-félsziget déli részén húzódó Taurus/Toros-hegység, a Kaukázus, a Kaszpi-tó déli partvonala jelöli ki, míg keleten a Zagrosz-hegység,² délen az Indiai-óceán, illetve az afrikai kontinensen Földünk legnagyobb térítői sivataga, a Szahara jelenti.

Az egyiptomi államtér a Közel-Kelet nyugati részén helyezkedik el, amelyről azonban érdemes megjegyeznünk, hogy nem geográfiai, hanem történelmi-politikai régió, amely térpercepció a XX. század elejétől vált elfogadottá, míg az esetenként – elsősorban az angolszász terminológiában – megjelenő Middle East kifejezés elsősorban a térség globális geostratégiai helyzetére utal. A nevezéktani bizonytalanság a térség bonyolult fejlődését, belső ellentmondásait tükrözi.³

A közel-keleti régió központi övezetét nevezték el a régészek, történészek „termékeny Félhold”-nak, ahol a neolitikum forradalom végbement. A fogalmat James Henry

- 1 <http://www.alhewar.org/ArabCivilization.htm> (2013-12-17)
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/0,,menuPK:247619~pagePK:146748~piPK:146812~theSitePK:256299,00.html> (2013-07-20)
- 2 Amennyiben Iránt is a régióhoz tartozó államként értelmezzük, akkor a keleti határt a pakisztáni Indus folyó völgye jelöli ki.
- 3 Napjainkban számos térpercepció létezik: a transzatlanti világban általában a „tágabb értelemben vett Közel-Kelet” kifejezést használják, a Világbank a Közép-Kelet és Észak-Afrika (MENA), Afganisztánt és Pakisztánt is beleértve, az ENSZ elsősorban a Nyugat-Ázsia, Kína politikai közéletében pedig a geográfiai értelemben semleges Délnyugat-Ázsia terjedt el.

Breasted⁴ vezette be, aki a területet a civilizáció bölcsőjeként határozta meg. A történelmi jelentőségű territórium egy sajátos formájú terület, amely eredetileg Mezopotámiát és a levantei térségét jelentette, majd később a Nílus-völgyét (az ókori Egyiptom területét) is hozzákapcsolták. A terület jelentőségét az alapozta meg, hogy kulturálisan és gazdaságilag összekapcsolta Afrikát és Euráziát, valamint biztosította a biodiverzitást a helyi ökoszisztéma-rendszerek számára a kritikus klímaváltozások időszakában is. A saharai „pumpa” működése és a földhíd rendkívül fontos szerepet játszott az óvilági flóra és fauna földrajzi elterjedésében és a korai komplex társadalmi rendszerek kialakulását is nagymértékben elősegítette.⁵

Az arab világ és a „termékeny félhold”

4 Az amerikai archeológus és történész a térpercepciót először az 1906-ban az *Ancient Records of Egypt* című munkájában használta. Columbia Encyclopedia. Columbia University Press 2008.
http://moflat.ru/lib2207/a_history_the_ancient_egyptians.pdf (2013-07-25)

5 *van Zinderen Barker, E. M. (1962): A Late-Glacial and Post-Glacial Climatic Correlation between East Africa and Europe. Nature 194 (4824) pp. 201–203.*
<http://www.readcube.com/articles/10.1038/194201a0> (2012-07-25)
https://gsa.confex.com/gsa/2008SC/finalprogram/abstract_136189.htm (2012-07-25)
Williams, M.–Talbot, A.J.–Michael R. (2009): Late Quaternary Environments in the Nile Basin. 89. p. 61.
Jared, D. (1997): Guns, Gems, and Steel: The Fates of Human Societies. W.W. Norton & Company, New York, London pp. 9–52.

A XX. század végén a térséget érintő szemlélet módosult: az újabb kutatók, régészeti feltárások azt igazolták, hogy a letelepedéssel járó tudatos élelmiszertermelés, majd állattenyésztés territóriumában a Zagrosz, a Taurus/Toros, a Libanoni-hegység civilizációs peremterülete volt, amelyet később az anatóliai Çatal Hüyük és más lelőhelyek feltárása alapvetően igazolt.⁶

A régióval kapcsolatos definíciós bizonytalansággal párhuzamosan napjainkban az arab politikai közvélemény is lehetőséget kapott arra, hogy értelmezze az általa szervezett geográfiai territóriumot, amelyben kifejti gazdasági-társadalmi és politikai aktivitását. A VII. és a XIII. évszázad közötti időszakban a Damaszkuszban székelő Omajjád-dinasztia, majd 750-től a bagdadi Abbászida Kalifátus arab politikai birodalma az Atlanti-óceántól az Indiai-óceán közötti területeket fogta át, ám a központi funkciókat ellátó hatalmi centrum áthelyezését követően hamarosan megkezdődött a dezintegráció folyamata. A korábban koherens birodalmi egység termegtartó erői nem voltak képesek feltartani és ellensúlyozni a török, a perzsa és az európai hatalmak területi expanzióját. A fragmentálódás következményeként a hidegháború időszakában Saul B. Cohen – politikai geográfus, geopolitikus – a régiót egy olyan ütközőzónaként határozta meg, amely nem rendelkezik elégséges kohéziós potenciállal. A politikai és gazdasági egység kialakítását akadályozzák a jelentős belső különbségek, valamint az a tény, hogy a regionális termegtartó erőket a külső hatalmi játékosok geopolitikai érdekei felőrlik.⁷

Az elmúlt időszak politikai, gazdasági és civilizációs eseményei talán lehetőséget kínálnak az arab világ számára, hogy meghatározza saját térszervezési

6 Çatal Hüyük (törökül „villa-halom”) az i.e. VII. évezredből származó neolitikus régészeti lelőhely a mai Törökország területén a Konya-síkságon, Konya városától délkeletre.
Mellaart, J. (1962): Excavations at Çatal Hüyük. first preliminary report 1961. Anatolian Studies, vol. 12, pp. 41–65.
Mellaart, J. (1963): Excavations at Çatal Hüyük, second preliminary report: 1962. Anatolian Studies, vol. 13, pp. 43–103.
Mellaart, J. (1964): Excavations at Çatal Hüyük, third preliminary report: 1963. Anatolian Studies, vol. 14, pp. 39–119.
Mellaart, J. (1966): Excavations at Çatal Hüyük, fourth preliminary report: 1965. Anatolian Studies, vol. 16, pp. 15–191.

7 Cohen szerint az arab „shatterbelt” hatalmas, stratégiai helyzetű és értékű régió, amelyet számos egymással rivalizáló államtér alkot és a szomszédos nagyhatalmak ütköző geopolitikai érdekei határoznak meg.
http://do.rulitru.ru/docs/13/12557/conv_1/file1.pdf (2013-07-25)
<http://www.thefreelibrary.com/Strategic+geography+and+the+Greater+Middle+East.-a083295121> (2013-07-25)
Cohen, B.C. (1963): Geography and Politics in a Divided World. New York, Random House 347. p.
Kemp, G. and Harkavy, R.E. (1997): Strategic Geography and the Changing Middle East. Brookings Institution Press, Washington D.C. pp. 3–66.

mintáit. A globalizáció nyújtotta lehetőségeket kihasználva az Atlanti-óceántól az Arab-félszigetig a közös civilizációs-kulturális örökség – az arab nyelv és az iszlám – kohéziójára épülő territóriumokban lehetségesnek tűnik szorosabb kapcsolatok kialakítása a térséget alkotó államok között, akár az arab egység újradefiniálása is. Elképzelhető, hogy a globalizáció regionális megjelenési formájaként – vagy ellenhatásaként – a pánarab,⁸ illetve az iszlamizmus (politikai iszlám)⁹ ideológiák modern kohéziós erőkké válnak. A helyenként sajátosan meghúzott határok közötti önmeghatározás arra is csábíthatja azonban az egyes arab államok politikai elitjeit, hogy a nemzeti lojalitás eszméjének prioritását hirdessék, bár az állampolgárság eszméje az arab világban nem esik egybe a klasszikus nyugati mintákkal. Megjegyzendő, hogy a tradicionális arab politikai gondolkodásban fontos nemzeti-törzsi kapcsolatok struktúrája máig identitásformáló erőként hat a több mint 300 millió arab alkotta politikai és civilizációs térben.¹⁰

Ennek ellenére a XXI. század elejére ismét megerősödött az egység gondolata, amelyben egyes arab elemzők szerint új térszervező és -megtartó erők jelentek meg: az energiahordozókra épülő gazdasági és politikai hatalom, az arab/iszlám elkötelezettség, valamint a tömegkommunikáció. Az iszlám egységét sajátosan tükrözte az iraki háború, amelyben az amerikai hadsereg különböző arab államokból érkezett, de viszonylag egységes politikai filozófiát valló iszlám radikális csoporttal került szembe. És a Nyugat kulturális „termelőerő” által megfogalmazott vélt vagy valós kritikákkal szemben is általában azonos álláspontot fogalmaznak meg az arab világban.¹¹

Az arab világot alapvetően ma is különböző politikai rendszerek, bizonytalan politikai és gazdasági klíma jellemzik, a térség alapvetően az ún. „második világ” részét képezi, mert elsősorban az afrikai kontinenssel ellentétben rendelkez-

zik természeti és humán erőforrásokkal, mobilizálható szellemi és pénztőkével. A több évszázados politikai-gazdasági pangást követően lehetségesnek tűnik a felzárkózás, amely jórészt annak köszönhető, hogy az olajban gazdag arab államok jelentős befektetőkké váltak az energiahordozókkal nem rendelkező, szegényebb, ám jelentős stratégiai értékkel rendelkező arab gazdaságokban. Az olajállamok tehát részben biztosították a rendszerek tökeigényét, de miközben mobilizálták a fejletlenebb arab államok – elemzők szerint mintegy 150 millióra becsült – humán erőforrásait.¹²

Az arab világra hatást gyakorolt a globalizáció folyamata, részt vesz annak formálásában, miközben a régiót kevésbé ismerő, általánosításokra hajlamos nyugati közvélemény az arab világot elmaradottnak, konzervatívnak tartja. Az internet hozzáférést, a külföldre utazók és az arab nyelvre lefordított könyvek számát vizsgálva az állítás igazolhatónak tűnik, Edward Luttwak szerint azonban a térség legjelentősebb iparágainak rendkívül pazarló működése inkább csak technológiai lemaradásra utal.¹³

Az arab világ nem zárt rendszerként létezik, ezt igazolja, hogy a nagy jelentőséggel bíró ókori Selyemút¹⁴ infrastruktúrájának kialakulása és működése, a keresztes hadjáratok, a II. világháború megteremtette a kapcsolatok változatos lehetőségét az arab territórium, valamint Európa, Afrika és Ázsia között. Arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy az arab államok birtokolják a modern világ-

12 *Khanna, P. (2008):* The Second World. Random House, New York p. 173.

13 Arab Human Development reports commissioned by the United Nations Development Program.

<http://www.arab-hdr.org/> (2013-11-25)

Luttwak, E.N. (2007): The Middle of Nowhere. Prospect, May 26

<http://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/themiddleofnowhere/#.UsKc5NLuLuk> (2012-07-25)

14 A fénykorában mintegy 8000 kilométer hosszú kereskedelmi útvonalhálózat, amely az ókorban fokozatosan alakult ki – feltételeit makedóniai Alexandrosz hódításai teremtették meg i.u. 327 után – és a középkorban is működött. A Selyemút gazdasági, kulturális kapcsolatokat hozott létre a civilizációs központok – Kína, India, Perzsia, Egyiptom, Arábia és Bizánc (Konstantinápoly) – között. A terminust Ferdinand von Richthofen német geográfus 1877-ben vezette be.

Eliseeff, V. (1998): Approaches Old and New to the Silk Roads. In: Eliseeff, V. (2001): The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce. UNESCO Publishing/Berghahn Books, Paris pp. 1–2.

Waugh, D. (2007): Richthofen's Silk Roads: Toward the Archeology of a Concept. The Silk Road 5 (1)

http://silkradfoundation.org/newsletter/vol5num1/srjournal_v5n1.pdf (2013-07-28)

Francis W. (2002): The Silk Road: Two Thousand Years in the Heart of Asia. University of California Press, Berkeley pp. 9–25.

Harmatta J. (2003.): A Selyemút nyelvei. Antik Tanulmányok XLVII (1), Akadémiai Kiadó, Budapest pp. 81–88.

8 Sajátos nacionalista eszme, amely az arab államok kulturális és politikai egységét hangsúlyozta. Eredete a Közel-Keleten a XIX. század végén és a XX. század elején kibontakozó arab reneszánszra nyúlik vissza.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/878838/Pan-Arabism> (2013-11-20)

Dawisha, A. (2003): Arab Nationalism in the Twentieth Century. From Triumph to Despair. Princeton University Press, Princeton, Oxford pp. 1–13.

9 *Fuller, G. E. (2003):* The Future of Political Islam, Palgrave MacMillan, New York p. 21

<http://www.nybooks.com/articles/archives/1988/jan/21/islamic-revolution/> (2013-11-14)

http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/16/the_new_islamists (2013-09-03)

<http://www.webcitation.org/5sunFyPbv> (2013-10-16)

10 Halim Barakat szerint az arab világot egységként, átfogó társadalmi rendszernek kell tekinteni, nem pedig szuverén nemzetállamok alkotta tömbként.

Barakat, H (1993): The Arab World: Society, Culture and State. University of California Press, Berkeley p. xi.

<http://www.cags.org.ae/cbc01ar.pdf> (2013-11-28)

11 *Khanna, P. (2008):* The Second World. Random House, New York pp. 171–175.

gazdaság működéséhez szükséges erőforrások/energiahordozók – a kőolaj és a földgáz – jelenleg ismert készleteinek nagyobb részét, ezáltal központi szerepet töltenek be a globális gazdasági térben.¹⁵

Az arab civilizáció demográfiai, kulturális viszonyai, gazdasági és kereskedelmi központjainak településmorfológiája, funkcionális működése, a lakosság életmódja visszatükrözik a globalizációs folyamatok sajátosságait, miközben regionális kulturális jelenség a nyugati individualizmussal ellentétben, hogy a fiatal demográfiai csoportok számára az internet társadalmi csoportképző tényező.¹⁶

Az Arab Liga¹⁷ minden tagállama az Iszlám Konferencia Szervezetének¹⁸ tagja, amely azt sugallja, hogy a globális arabizmus és az iszlamizmus azonos gyökerű ideológia. A párarab ideológiával szemben a gyarmati korszakban önkényesen meghúzott határok a nemzetállam percepcióját erősítették, amellyel szemben természetes alternatív identitást valójában az iszlám ideológiája kínál.¹⁹ Az arab és az iszlám identitás kettéválását követően az ideológiai eszmerendszer rugalmassága révén gyorsabban terjedt.²⁰

15 *Ehteshami, A. (2007):* Globalization and Geopolitics in the Middle East. Routledge, London pp. 1–39., 161–171.

16 <http://www.un.org/esa/socdev/nyin/documents/ch11.pdf> (2013-11-07)

Khanna, P. (2008): The Second World. Random House, New York p. 173

17 A hét állam által megalapított Arab Államok Ligája 1945. április 22-én Kairóban jött létre. Habár eredetileg politikai megfontolásokból született, működésének alapja a tagállamok kulturális és földrajzi hasonlósága és közelsége. Célja az együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás: a gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális és katonai együttműködés fejlesztése. A szervezet székhelye Kairó, amikor azonban Egyiptom tagságát az 1979. március 26-án aláírt egyiptomi-izraeli békeszerződés miatt felfüggesztették, a szervezet Titkársága ideiglenesen Tuniszba települt. Amikor 1989-ben Egyiptom tagságát visszaállították, így a Titkárság visszatért Kairóba.
<http://www.arableagueonline.org/> (2012-07-30)

http://www.worldstatesmen.org/International_Organizations.html#LAS (2012-07-30)

18 Az 57 tagállamból álló nemzetközi szervezet (OIC) székhelye Dzsidá (Szaúd-Arábia). 1969. szeptember 25-én alakult meg a marokkói Rabatban, válaszul az Al-Aksza mecset augusztus 21-i felgyújtására. A szervezet fő célja tagállamok közötti szolidaritás erősítése.
http://www.oic-oci.org/oicv2/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en (2013-08-07)

19 <http://stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Burgat.pdf> (2013-11-30)

<http://stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Cesari.pdf> (2013-11-28)

20 Toynbee szerint az iszlám felemelkedése az emberiség történetének egyik legfontosabb eseménye volt. A korábban csekély jelentőséggel bíró területről és az ott élő népesség köréből származó vallás alig egy évszázad alatt kiterjesztette politikai hatalmát az akkor ismert világ csaknem felére. Az iszlám erői hatalmas birodalmakat, ősi vallásokat győztek le, és egy új világot alakítottak ki, amely néhány generáció alatt a félhold szimbóluma alatt egyesítette a Pireneusok és a Himalája, Közép-Ázsia száraz térségei és a Szahara zonális sivataga közötti hatalmas területeket.

Toynbee, A. (1948): Civilization on Trial. Oxford University Press, London p. 205.

Az iszlám sajátos civilizációs-gazdasági kapcsolatot teremtett a keresztény államokkal, a mongolokkal. Jelentőségét mutatja, hogy a XVII-XVIII. század fordulóján létező négy muzulmán hatalom – Marokkó, Perzsia, az Oszmán-Török és a Mogul Birodalom – uralta Észak-Afrika és Eurázsia jelentős részeit. A politikai iszlám arra törekszik, hogy az arabok lakta politikai-gazdasági-történelmi területet integrálja egy nagyobb – az iszlám világ egésze – kulturális-civilizációs rendszerbe, amelynek ideológiai primátusát hangsúlyozza.²¹ Az iszlám közösség – az umma²² – által napjainkban meghatározott terület nagyobb, mint a kalifák által birtokolt egykori politikai terület, hiszen az arab államokon túl hozzá kell számítani az európai államokban élő muzulmánokat, Törökországot, az egykori Szovjet Közép-Ázsia államait, Pakisztánt, a legnépesebb iszlám államiaságot, Indonéziát és a Délkelet-Ázsiában élő közösségeket is. A nyugati – különösen az amerikai – politikai közvélemény által megfogalmazott leegyszerűsítő felfogás szerint egy radikális iszlám birodalom/a kalifátus helyreállítása általános támogatást élvez a muzulmánok körében. Ezzel párhuzamosan a középkori iszlám világ korszakát a Nyugatot fenyegető expanzió periódusaként értelmezik, megfelelően annak kereskedelmi, területi és kulturális közvetítői szerepéről.²³

Az sem kizárható, hogy a politikai iszlám egyes érdekcsoportjai tradicionális módon percepcionálják a globális teret. A Nyugat – pontosabban az USA – terrorizmus elleni háborújában fejeződik ki a hagyományos muzulmán identitásban létező Dar

21 *de Blij, H. (2005):* Why geography Matters: Three Challenges Facing America: Climate Change, the Rise of China, and Global Terrorism. Oxford University Press, New York p. 123.

Az Egyesült Államok Nemzeti Hírszerzési Tanácsa szerint a politikai iszlámnak lehet a legjelentősebb globális hatása, amennyiben képes lesz integrálni különböző etnikai és nemzeti csoportokat, létrehozni egy politikai hatalmat, amely képes a nemzeti határokon keresztül érvényt szerezni akaratának.

Global Trends 2020, National Intelligence Council 2005

<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a497321.pdf> (2013-08-10)

22 Az umma: közösség; a muszlim közösség, a hívők együttese, az „iszlám nemzet”. Az iszlám csak egyetlen közösséget ismer el, az ummát. Lásd még rajja: nyáj, az alattvalók, vezetettek összessége.

http://vkk.feek.pte.hu/files/tiny_mce/File/fogalmak.pdf (2012-08-10)

23 http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2004/RAND_MG246.pdf pp. 1–34. (2013-08-15)

al-Islam és a Dar al-Harb²⁴ bipoláris világrendje.²⁵ A nyugati államok gyakorlatilag hosszú történelmi időszakok óta érzékeli az arab és az iszlám világ politikai fragmentálódását, majd technológiai konzervativizmusából adódó lemaradását, a közvélemény mégis fenyegetőnek érzi azt.²⁶ Talán ezért is azonosítja – gyakran nem pontosan definiálva és eltűzve – az iszlamizmust új típusú ideológiaként (iszlamofasizmus),²⁷ amely képes a régi típusú kleptokratikus, nacionalista vagy monarchikus rezsimek hiteltelenségét új, erőteljes eszmerendszerrel felváltani.²⁸

A különböző államokból érkező, a radikális iszlamista szervezetekhez csatlakozók szerint a politikai erőszak legitim eszköz. A Nyugat által elítélt iszlám radikalizmus gyakorlata a dzsihádisták pozitív erkölcsi megítélésével párosult, hiszen sok muzulmán úgy vélekedett, a dzsihád az iszlám védelmének hatásos eszköze.²⁹ Sokak – elsősorban muzulmán elemzők – szerint az iszlámot nem szabad Hun-

- 24 A felfogása szerint létezik az iszlám hatalom – Dar al-Iszlám (az iszlám háza), ahol az iszlám jogrend – a saria – érvényes, és a vele szemben álló, hitetlenek által lakott terület, ahol gyakorlatilag állandó háború dúl (Dar al-Harb – a háború háza). A dzsihád által előírt kötelezettségek szerint az iszlám erőinek addig kell folytatniuk a küzdelmet, míg a másik territóriumban is az iszlám hit és jogrend lesz érvényes. Esetenként – a történelmi realitásoknak megfelelően – elfogadottá vált egy átmenti békeövezet (Dar al-Szulh), amely terület uralkodója – elméletben – adót fizet, valamint elismeri az iszlám hatalom fennhatóságát
Goldziher I. (2008): Előadások az iszlámról. Katalizátor, Budapest p. 142.
Lewis, B.–Churhill, B.E. (2009): Iszlám, nép és vallás. HVG, Budapest. p. 154.
- 25 *Khanna, P. (2008):* The Second World. Random House, New York p. 174.
- 26 *Huntington, S.P. (2002):* A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Kiadó, Budapest pp. 434–453.
<http://www.pewglobal.org/2011/07/21/muslim-western-tensions-persist/> (2013-11-14)
- 27 *Khanna, P. (2008):* The Second World. Random House, New York p. 174.
http://www.slate.com/articles/news_and_politics/fighting_words/2007/10/defending_islamofascism.html (2013-11-15)
- 28 *Huntington, S.P. (2002):* A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Kiadó, Budapest pp. 170–189.
- 29 *Esposito, J.L. (2002):* Unholy War: Terror in the Name of Islam. Oxford University Press, New York pp. 26–117.
Fletcher, G.P. (2002): Romantics at war: Glory and Guilt in an Age of Terrorism. Princeton University Press, Princeton pp. 1–116.
Islamic Extremists: How Do They Mobilize Support? United States Institute of Peace, Special Report, no. 89, July
<http://www.usip.org/sites/default/files/sr89.pdf> (2013-09-10)
Perkovich, G. (2005): Giving Justice Its Due. Foreign Affairs, July-August p. 83.
Raz, G. (2006): The War on the World Jihad. National Public Radio, October 3.
<http://www.npr.org> (2012-08-15)
Schanzer, J. (2005): Al-Qaeda's Armies: Middle East affiliate Groups and the Next Generation of Terror. Washington Institute for Near East Policy, Washington D.C.
<http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/AlQaedasArmies.pdf.pdf> pp. 13–29.(2013-09-15)

tingtonhoz³⁰ hasonlóan geopolitikai erőként definiálni, hiszen így az kihívást, fenyegetést hordozó rendszerként értelmezhető. Valójában az iszlám egység misztifikált, az sokkal megosztottabb, hiszen számos olyan belső ellentmondás terheli, amelyek nagyobb kihívást jelentenek az iszlám világ számára, mint a nyugati hatalmak. A tömegkommunikáció gerjesztette érzékelés ellenére a globális iszlám egység percepciójának napjainkban nincs realitása, habár sajátos folyamat kezdetére utalhat a mecsetek növekvő látogatottsága, valamint az iszlám intézményesülése a média, a politika és pénz világában.³¹

A kettős civilizációs tér dilemmáját Kissinger is felvetette annak idején. Az arab közösséggel szemben – amely elsődlegesen egy etnikai fogalom – a muzulmán kifejezés egy szélesebb, ideológiai-kulturális alapon szerveződött közösségre utal. Az egységes iszlám világ politikai-gazdasági egységként való értelmezése nem kívánatos hatásokat generálhat, miközben az individualista identitás-központúság által vezérelt nyugati politikai közvéleményben megfogalmazódott ez a félelmet generáló szterotípiá.³²

Az iszlám civilizációs rendszerben azonban napjainkban kevésbé hatnak azok a termegtartó erők – mint például a közigazgatás, adószedés, hadsereg – amelyek elősegítették a muzulmán birodalmak (a Mogul, az Ajjúbida, vagy az Oszmán-Török) egységes rendszerként való működését. Az iszlám világ vezető magállamainak – Egyiptom, Szaúd-Arábia, Irán, Pakisztán, Indonézia – elitjei egymás riválisai, a tét a politikai primátus megszerzése. Ebben a megosztott civilizációs és hatalmi térben kevés a valószínűsége egy hegemon hatalom által meghatározott, ideológiai egységet alkotó szövetségi rendszer kialakulásának. Az ismert iszlamista csoportok eltérő ideológiai, civilizációs-kulturális identitásokat fogalmaznak meg, emellett az ún. al-Kaida-típusú mozgalmakat esetenként épp a túl-

- 30 Huntington civilizációs-kulturális determinizmusra építő világrendje az iszlámot agresszív civilizációként értelmezte, amelynek „véres” határain folyamatosan újratermelődnének a konfliktusok.
Huntington, S.P. (2002): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa, Budapest pp. 170–190., 347–363.
- 31 *Besenyő J.–Marsai V. (2011):* Forradalom vagy vezetőcsere? – tanulmány az arab tavaszról.
<http://afriport.hu/index.php/elemzesek/4467-forradalom-vagy-vezetcserek-tanulmany-az-arab-tavasz-rol> (2012-09-12)
<http://www.foreignpolicy.com/files/042ff47cd92e3ca8a4bc92e94b3f6ccc.pdf> pp. 1–23.
(2013-11-10)
- 32 Francis Fukuyama szerint az egyes emberek, így a politikai vezetők is általában túlbecsülik a kihívásokat, a problémákat, a nagyobb konfliktusokat globális háborúként percepcionálják. Mindez olyan víziót teremt, amelyben a Nyugat, az Egyesült Államok az arab és a muzulmán világ nagyobb részével küzdelmere kényszerül a globális dzsihád elleni harc keretében.
Fukuyama, F. (2006): America a Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy. Yale University Press, New Haven pp. 66–94.

Egyiptom geopolitikai környezete: iszlám geopolitikai territóriumok metszéspontjában

A Maghreb

Ahhoz, hogy felismerjük az egyiptomi állam geopolitikai lehetőségeit, szükséges a szomszédság összefüggésrendszerében elhelyezni, amely mind a politikai, mind a stratégiai tervezés szempontjából nagy jelentőséggel bír, hiszen ezen tényezők ismeretében válik lehetővé a geostratégiai prioritások kijelölése. Az egyiptomi államtér tágabb értelemben véve nyugaton gyakorlatilag a Maghreb területével határos, amely államokban erős regionális és lokális identitás formálódott a keleti arab territóriummal szemben: Ezt a térséget Fernand Braudel szerint a gazdasági, kulturális kapcsolatokra épülő mediterrán identitású civilizáció alkotta egységként kell értelmezni.³⁶

Az i.e. III. századi pun háborúk korszakáig a Mediterráneum nyugati medencéjéhez tartozó térséget – az észak-afrikai partvidék, a mai Spanyolország déli területeit, valamint Korzika, Szardínia és Szicília déli és nyugati részeit – a föníciaiak által alapított Karthágó városállama által szervezett maritim birodalom évszázadokon át politikai-gazdasági egységbe integrálta katonai hatalma és gazdasági-kereskedelmi hálózata segítségével.³⁷

A punokat Észak-Afrikában felváltó római, vandál, bizánci, majd nyugati gót hatalmat az arab invázió követte a VII. század végén. Egy későbbi történelmi időszakban, a XIX-XX. században – az európai imperializmus korszakában – spanyol, francia és olasz gyarmatok szerveződtek Észak-Afrikában, szoros kapcsolatokat teremtve a régió és Európa között. A modern geopolitikai fogalomként használt, tágabb értelemben vett Közép-Kelet nagyjából a Braudel által a nagyobb Mediterráneumként definiált territóriumot fedi le. A Mediterrán Unió – a korábbi francia elnök, Nicolas Sarkozy – gondolata³⁸ tulajdonképpen Albert Camus európai-arab föderatív térkö-

36 Braudel, F.: *The Mediterranean and the World in the Age of Philip II*. Trans. Sian Reynolds (1975) Fontana-Collins 1. Glasgow p. 276.

37 Kaplan, R.D. (2004): *Mediterranean Winter: The Pleasures of History and Landscape in Tunisia, Sicily, Dalmatia, and Greece*. Random House, New York pp. 3–62.

38 http://www.etd.ceu.hu/2011/jude_sorana.pdf (2013-11-15)

zott individualizálódás, az erőszak túlzott mértékű alkalmazása jellemzi, amely elszakíthatja társadalmi bázisától. A szunniták és síiták³³ között sokkal intenzívebbek – és nagyobb számban fordulnak elő – a konfliktusok, mint a muzulmánok és más vallásúak között. Megjegyzendő, hogy az iszlamista pártok nyugatellenes érzületük ellenére alapvetően a belpolitikai problémákra koncentrálnak, hiszen pontosan tudják, a muzulmánok szabadságjogait leginkább a saját államaikban működő politikai hatalom korlátozza.³⁴

Elképzelhető a pánarab ideológia megújulása, amennyiben az iszlám globális hatalmi tényezővé válik, de kérdéses lehet az univerzalista eszmerendszer és regionális politikai-kulturális jelenség viszonya. Ugyanakkor azonban a valódi nagyhatalmi központok – az Egyesült Államok, a későbbiekben Kína és talán az EU – geopolitikai-geoökonómiai befolyása erőteljes hatást gyakorol az iszlám politikai-gazdasági territóriumának egyes részeire – a Maghreb (Észak-Afrika), a Mashreg (Délnyugat-Ázsia) és a Perzsa-öböl –, gyengítve annak jórészt ideológiai alapú kohéziós potenciálját, egységét. A változatos térkapcsolatok kihívást jelentenek az arab és az iszlám szupremácia által meghatározott téregység számára.³⁵

33 A szunniták az iszlám legnagyobb ágát alkotják, a muszlimok mintegy 90%-a tartozik ide. Úgy vélik, hogy a szunnát (a Koránban nem rögzített hagyományokat, a hadíszokat) ők követik. A síiták (sías Ali, azaz „Ali pártja”) a vallás tradicionális elemeit kiegészítették ki (például Ali példabeszédei, levelei), illetve a szunniták egyes hagyományait nem tartják hitelesnek. A szakadás végső okai az utódlás kérdésére vezethetők vissza. A síiták csak a Próféta leszármazottjait tartják alkalmasnak az iszlám közösség vezetésére, a szunniták szerint a muszlim közösség döntése mértékadó.

Belhaj, A. (2006): Szunniták, síiták, szúfik. *História* (3)

Rostoványi Zs. (2004): *Az iszlám világ és a Nyugat*. Corvina, Budapest pp. 26–40.

Fage, J.D.–Tourdoiff, W. (2004): *Afrika története*. Osiris, Budapest pp. 125–131.

34 http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2004/RAND_MG246.pdf. pp. 28–30. (2013-09-10)

35 Khanna, P. (2008): *The Second World*. Random House, New York p. 175.

zösségi koncepcióját fogalmazta újra, amelynek déli természetes határát a Szahara jelöli ki.³⁹

Az egyiptomi államtértől nyugatra fekvő régió a történelmi fejlődés korábbi korszakaiban soha ennyire szervesen nem kapcsolódott az európai politikai-gazdasági térhez, mint az elmúlt időszakban.⁴⁰ Az ezt szimbolizáló Észak-Afrika - Dél-Európa földgázvezeték által az EU csökkentheti energetikai függését Moszkvától, miközben jelentősen növelheti a Maghreb-államok bevételeit. Észak-Afrika nyugati területén Európa a legjelentősebb geopolitikai szereplő: a legnagyobb segélyező és élelmiszer-importőr, valamint a régió áthaladó egyéb termékek felvásárlója.⁴¹

A térségi migráció hosszabb távon drámai módon megváltoztathatja Európa demográfiai arculatát,⁴² ezért egyes elemzők, Eurábia kialakulását prognosztizálják.⁴³ Ezzel szemben áll az a tézis, miszerint Afrika és Európa történelmi kap-

csolatrendszerében a déli kontinens az aszimmetrikus interdependenciának megfelelően a függésben lévő hátsó udvar szerepét tölti be. Ezzel összefüggésben bizonytalan, hogy a Maghreb territórium geopolitikai „senki földje”, sajátos pufferezóna, amelyet az arab egység ellen ható centrifugális erők mozgatnak, netán stratégiai fenyegetés vagy egy poszt-koloniális – informális – birodalmi tér megteremtésének lehetőségét kínálja Európa számára.⁴⁴

A Maghreb területén élő muzulmánok számára Európa gazdasági, kulturális és politikai lehetőségeket kínál, amely a gazdasági növekedés korszakában nem igazán gátolta a migrációs folyamatokat, amelyet hallgatólagosan a helyi arab politikai elit is támogattak.⁴⁵ A 2008-as pénzügyi válság óta lassuló gazdasági térben élő európaiakban az egykori gyarmataikról érkező arab emigránsok kulturális mássága, eltérő identitása miatt felerősödött a kirekesztés reflexe, amelyet a londoni és madridi terrortámadások, valamint a franciaországi események tovább fokoztak.⁴⁶

A Brüsszel által az 1995-ben-es elindított „barcelonai folyamat”⁴⁷ – némileg szarkasztikusan – sokkal inkább egy német-francia orientációs és érdekellen-

39 Mivel a Maghreb-országok Európa és a harmadik világhoz tartozó Afrika között helyezkednek el, az európai földrészt „fenyegető” migrációba nem csupán az arab, hanem Nyugat- és a szubszaharai Afrika térségei bekapcsolódtak. Timbuktu – egykor az iszlám egyik oktatási központja, a saharai kereskedelem egyik jelentős központja – a mai afrikai fejlődés tipikus szimbólumaként képtelen olyan anyagi fejlődést, társadalmi szerveződési minták kialakítására, mint a gyarmati uralom időszakában. Afrikai fiatalok tömegei vándorolnak a Maghreb területére, hogy onnét eljussanak a spanyol területi exklávékba, a Kanári-szigetekre és Máltára, amelyeket az Európa-erőd leggyengébb bástyáinak tekintenek. Ám számos Fekete-Afrikából érkező menekült a Maghreb-államokban (Mauritánia, Marokkó, Algéria, Tunézia) marad, súlyosbítja a már fennálló gazdasági és társadalmi feszültségeket, amelyek destabilizáló hatása érinti a keleti államokat, így Egyiptomot is.

Besenyő J. (2011): Nyugat-Szahara és a migráció. Afrika Tanulmányok, V. évfolyam, különszám pp. 34–45.

<http://www.migrationinformation.org/datahub/countrydata.cfm?ID=484> (2013-09-07)

<http://www.starappeal.unhcr.org/49e479ca0.pdf> (2013-10-05)

40 A bizonytalanul formálódó európai befolyási övezet hatást gyakorol a vele szomszédos térségekre – Észak-Afrika, a Balkán, Törökország, az egykori szovjet birodalom – többek között a közel-keleti és észak-afrikai térségnek biztosított évi 2 milliárd, valamint a szubszaharai régióknak évi 6 milliárd eurós fejlesztési támogatás, amely jelentősen meghaladja a más hatalmak által nyújtott segélyek összegét.

Leonard, M. (2005): Why Europe Will Run the Twenty-first Century. Fourth Estate, London 170. p.

http://eeas.europa.eu/delegations/african_union/eu_african_union/development_cooperation/index_en.htm (2013-09-10)

41 <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/African%20Development%20Report%202010.pdf> pp. 1–24. (2013-10-15)

42 http://archive.org/stream/FjordmanEssays/FjordmanEssays-AnAnthology_djvu.txt pp. 162–179. (2013-10-10)

43 Besenyő J. (2011): Nyugat-Szahara és a migráció. Afrika Tanulmányok, V. évfolyam, különszám pp. 34–45.

http://expo.se/www/download/research_the_anti_muslim_environment_final.pdf (2013-10-14)

<http://www.economist.com/node/7086222> (2013-10-14)

44 http://memo.fr/en/article.aspx?ID=PAY_AFR_005 (2012-09-30)

<http://fpc.org.uk/fsblob/1535.pdf> pp. 33–37. (2012-09-30)

45 Búr G.–Tarróssy I. (2011): Az afrikai vándorlás hátteréről és jellemzőiről. In: Tarróssy I.–Glyed V.–Keserű D. (szerk.): Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között. pp. 99–115.

http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf (2012-10-05)

46 <http://www.foreignpolicy.com/files/042ff47cd92e3ca8a4bc92e94b3f6ccc.pdf> pp. 2–31. (2013-01-10)

47 Az Európai Unió többoldalú együttműködési keretet alakított ki a földközi-tengeri medence országaival gazdasági, szociális, emberi és kulturális vonatkozások és a közös biztonsági kérdésekre vonatkozóan, amelyet az 1995. november 27–28-i barcelonai euro-mediterrán miniszteri konferencia zárónyilatkozatban rögzítettek. A barcelonai nyilatkozatot elfogadták az uniós tagállamok és a földközi-tengeri térség tizenkét, tagsággal nem rendelkező országa: Algéria, Ciprus, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Libanon, Málta, Marokkó, Szíria, Tunézia, Törökország és a Palesztin Hatóság. Meghívást kapott az Arab Államok Ligája és az Arab Maghreb Unió (UMA), valamint Mauritánia.

http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf (2012-09-14)

A Bizottság 2008. május 20-án kiadott közleménye – Barcelonai folyamat: Unió a Földközi-tengeri térségért – szerint a cél az euro-mediterrán partnerség hatékonyságának erősítése az érintett 43 állam között. Az első csúcstalálkozó 2008. június 13-án Párizsban az állam- és kormányfők közös nyilatkozatot fogadtak el.

http://www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Declaration_du_sommet_de_Paris_pour_la_Mediterranee-FR.pdf (2012-07-31)

http://www.grotius.hu/doc/pub/VZUXLF/j_nagy_laszlo-mediterraneum.pdf (2012-08-25)

http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/paris_declaration.pdf (2013-09-12)

<http://cor.europa.eu/en/activities/arlem/Documents/report-on-SMEs-2011/ES.pdf> (2013-09-10)

térből⁴⁸ származott. Az ezáltal kevésbé hiteles regionális politika felélesztette Madrid és Párizs geopolitikai érdeklődését, a két állam poszt-koloniális gazdasági és politika struktúrák által fenntartott informális befolyási övezet kialakításának lehetőségét (is) kínálja. Esetenként ezért tűnik úgy, mintha a két állam érdekeltbb lenne fegyverrendszerek, harci gépek eladásában, mint a regionális fejlődést elősegítő reformok bevezetésének elősegítésében.⁴⁹

A nyugati hatalmak a XIX. század első harmadában kettős politikát – az elitek megvesztegetése, a lokális konfliktusok sorozatából álló katonai beavatkozás – alkalmaztak, hogy megfékezze a Mediterráneum észak-afrikai partvidékén keletkezett feszültségeket. A nemzetközi kereskedelmi hajózásra veszélyt jelentő berber kalózközpontokat a brit és az amerikai haditengerészet megsemmisítette.⁵⁰

Napjainkban azonban a Maghreb régió, a Szahel-övezet, Afrika szarva, valamint a Bab el-Mandeb-szorost ellenőrző Jemen a Nyugathoz hasonlóan a regionális szalafista iszlám erőinek fókuszába került, amelyek magukat a Maghreb al-Kaidájaként határozzák meg, és fő működési területük a szaharai és a szaheli térsége.⁵¹ A magas stratégiai értékkel rendelkező energiahordozók – a nyugat-afrikai kőolaj és az észak-afrikai földgáz-lelőhelyek, illetve szállítási infrastruktúra –, a politikai és gazdasági struktúrák biztonsága érdekében jött létre az AFRICOM szervezete, amelynek célja az iszlám radikalizmus, az illegális kereskedelem megfékezése.⁵² Ezt egészíti ki egy

EU-s projekt, amely szorosan illeszkedik a Brüsszel által képviselt mediterrán politikájához.⁵³

Az EU szomszédságpolitikája – habár a térség földrajzi értelemben sokkal inkább közelebb van Madridhoz, Párizshoz és Rómához, mint az iszlám civilizáció központjának számító Mekka⁵⁴ – nem olyan regionális ösztönző erő, amely megfelelő témákat nyújthat az energetikai, kereskedelmi, politikai, migrációs dilemmák megoldásához, a fenntartható gazdasági-társadalmi fejlődéshez. A Maghreb sajátos fejlődését egyszerre jellemzi a munkanélküliség és a munkaerőhiány és alulfoglalkoztatottság, a fiatalok képzettsége és az elérhető munkahelyek minősége és mennyisége közötti szakadék. Az Unió korábban inkább keletről – például Lengyelország, Magyarország, Ukrajna, Törökország – biztosította humán-erőforrás utánpótlását, Brüsszel meglehetősen szigorúan kezeli a Maghreb irányából érkező migrációs folyamatokat, ahol a lokális politikai központok szociális érzékenysége az arab tavaszt megelőzően meglehetősen alacsony szintű volt. A pénzügyi függés azonban gazdasági reformokra, szerkezetváltásra kényszeríti az érintett államokat. Az európaiak – és valójában a Maghreb régió politikai vezetőinek is – célja, hogy az arab migráció a regionális modernizáció, és ne a szélsőséges iszlám háttérbázisa legyen.⁵⁵

A Mashreq

Egyiptom keleti szomszédságában helyezkedik el a Mashreq régiója, amelyet a politikai közvélemény általában a nemzetközi konfliktusokkal terhelt Közel-Kelettel azonosít, bár esetenként a térségre a meglehetősen homályos Nagy-Mezopotámia vagy Francia Levante terminust is használják.⁵⁶ Számos elemző véleménye szerint a térség a hidegháborús szembenállás korszakában a nagyhatalmi stratégiai erővonalak metszéspontjában a szovjet birodalom hátsó udvaraként szolgált, miközben geopolitikai struktúrája az I. világháború utáni politikai és területi rendezetlenség örökségét hordozta. A Mashreq modern történelme politikai alkotóelemeinek sor-

48 A viták középpontjában a „bővítés vagy mélyítés”, vagyis a Kelet-Nyugat és Észak-Dél integrációs törésvonalak álltak, valamint annak felismerése, hogy Franciaország elveszítette politikai-gazdasági primátusát az újraegyesített Németországgal szemben. *Mezei G. (2001): Helyreállított Európa.* Osiris, Budapest pp. 217–283.

49 *Cofman Wittes, T.–Yerkes, S. (2004): The Middle East Partnership Initiative Progress, Problems, and Prospects.* Saban Center Middle East Memo no.5, November 29. <http://www.brookings.edu/research/papers/2004/11/29/middleeast-wittes>

Yacoubian, M. (2004): Promoting Middle as Democracy: European Initiatives, United States Institute of Peace. Special Report no. 127, October <http://www.usip.org/sites/default/files/resources/sr127.pdf> (2013-10-16)

50 *Elleman, B.A.–Forbes, A.–Rosenberg, D. /eds./ (2010): Piracy and Maritime Crime.* Historical and Modern Case Studies. Naval War College, Newport pp. 157–190.

51 Többek között Marokkó, Tunézia, Líbia, Csád, Niger Eritrea, Dzsibuti tartozik ide. *Besenyő J. (2011): Terrorszomszéd a Szaharába – Al-Káida a sivatagban.* Földgömb (a Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam 5. lapszám, 257. füzet, július-augusztus pp. 38-41.

52 Az USAFRICOM vagy AFRICOM egyike az amerikai fegyveres erők központjainak. A szervezet keretei között az USA 53 afrikai nemzettel tart fenn katonai kapcsolatokat Egyiptom kivételével, amelyet közvetlenül az USCENTCOM-hoz soroltak. *Besenyő J. (2007): Az USA Afrikai Parancsnokság létrehozása.* Hallgatói Közlemények XI. évfolyam, 2. szám pp. 21–29.

53 A projekt keretében az Európai Unió közreműködik a határőrizeti rendszerek fenntartásában és modernizációjában, a gazdasági szabadság, illetve a regionális kereskedelem fejlesztésében, az emberi jogok érvényesülése ellenőrzésében, munkahelyteremtési programok indításában (hogy megakadályozza a humán- és szellemi tőke elvándorlását). http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/fule/docs/news/en_act_part1.pdf (2013-10-10)

54 <http://www.timeanddate.com/worldclock/distances.html> (2013-10-09)

55 <http://www.institut-thomas-more.org/upload/media/reportitmsustainablesecuritymaghreb2012.pdf> (2013-10-10)

56 <https://www.stanford.edu/dept/archaeology/journal/01Baltali.pdf> (2013-10-10) <http://levantine.askdefine.com/> (2013-10-15)

Khanna, P. (2008): The Second World. Random House, New York p. 204.

zatos és változatos rivalizálásaként írható le, amelyet külső birodalmi aktorok felügyelete mellett több alkalommal próbáltak rendezni. Az I. világháború során a britek a török haderő stratégiai megosztására törekedtek, ezért szervezték meg a törzsi szervezetben élő arab etnikum felkelését. Londonban úgy vélekedtek, hogy az európai politikai fejlődésnek megfelelően a nacionalizmus ideológiája erősebb lesz, mint a tradicionális törzsi-nemzetségi szeparatizmus. Az arab törzsi elitnek alapvető politikai célja – ennek érdekében igyekeztek manipulálni az antant hatalmakat – a szállásterületek visszaszerzése, esetleges kiterjesztése volt, mint az egységes és szuverén államiság, esetleg birodalom (kalifátus) megteremtése. Igaz a korábbi McMahon koncepcióval szemben az európai hatalmak is hamarosan a megosztott tér geopolitikai percepcióját tették magukévá.⁵⁷

A párizsi békekonferencián az USA megkísérelte megakadályozni etnikai csoportok és tartományok „barterkereskedelmét”, ám a politikai terek felosztásában járatos hagyományos nagyhatalmak által elképzelt stratégiai kirakókat nem tudta megakadályozni. Franciaország és Nagy-Britannia már 1916-os a Sykes-Picot egyezményben⁵⁸ felosztotta a török birodalmi territóriumot állítólag egy XVIII. századi – az Oszmán-Török Birodalom keresztény egyházmegyéit ábrázoló – térkép, valójában a geopolitikai érdekek alapján. 1920 elején a franciák bevonultak Damaszkuszba, elűzték Nagy-Szíria korábbi felszabadítóját, a britek bábjaként regnáló Fejzszál emírt. Az uralkodó (Fajszal ibn Huszajn ibn Ali al-Hásími) Irakba menekült, ahol 1921-ben királlyá koronázták. Miközben a európai hatalmak – különösen London – úgy vélték, hogy képesek konszolidálni az arabok és a cionista zsidó telepések által lakott, etnikailag és kulturálisan megosztott Palesztinát, 1924-ben a Ibn Szaúd meghódította Hedzsasz területét, és megalapította az egységes Szaúd-Arábiát. A korábbi hedzsaszi uralkodó idősebb

fia – Fejzszál testvére – Abdullah brit támogatással megszerezte Palesztina területeinek nagyobb részét, és létrehozta Transzjordánia hasemita királyságát.⁵⁹

A II. világháborút követően az immár csupán globális középhatalommá váló Nagy-Britannia képtelen volt fenntartani birodalmi territóriumát, amelynek jelentős részei fokozatosan a hidegháborús amerikai geostratégiai gondolkodás fókuszába kerültek annak ellenére, hogy ennek a szerepvállalásnak a költségeire, veszélyeire korábban számosan felhívták Washington figyelmét. Ami a közel-keleti régiót illeti, annak felértékelődése részben a XX. század első felében felfedezett, majd kitermelt kőolaj-készletekkel, másrészt pedig a térségben mind márkásabban formálódó szovjet geopolitikai expanzióval állt összefüggésben.⁶⁰ A hidegháborút követően pedig – mint egy korábbi történelmi időszakban a brit hatalom – Washington is regionális konfliktusokba keveredett, amelynek legitimitációja az arab világban nem vált általánosan elfogadottá.⁶¹

Az I. világháború, majd az azt követő történelmi időszakban a Brit Birodalom vélt, vagy valós érdekei védelmében beavatkozott a Mashreq régióban. London az iszlámot kulturális és politikai territóriumot kezelhető spirituális és világi egységek halmazából álló a entitásnak tekintette, amelynek térmegtartó ideológiáját az európai mintáknak megfelelően a nemzethez vagy az uralkodó dinasztiához kapcsolódó lojalitás eszméjével felcserélhetőnek tartott. Az angolok többek között ezért nem értették meg a legjelentősebb regionális vallási-ideológia, az Arab-félszigeten meghatározó ideológiai erővé vált vahabizmusnak a forrását, felemelkedésének, térformáló képességének okait.⁶²

A magasztosnak tűnő – Népszövetségi határozat alapján a régió mandátumterületekre osztották fel – brit és francia politikai-hatalmi szándékok azonban a szűkös pénzügyi források és a szükséges katonai képességek hiányában nem valósulhat-

57 *Fromkin, D. (1989): A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East. Henry Holt, New York pp. 351–464.*

<http://duncankennedy.net/documents/Is-Pal/First-Syllabus/McMahon%20Letter.pdf> (2013-10-16)

58 A megállapodás értelmében a britek – orosz jóváhagyással – megkapták volna a mai Jordánia, Dél-Irak és Haifa területét, Anatólia délkeleti része, Észak-Irak, Szíria, Libanon a francia érdekszférába, Palesztina közös ellenőrzés alá került volna. A bolsevik kormány 1917-ben nyilvánosságra hozta az egyezmény szövegét.

Fromkin, D. (2000): The Promised Land, A Peace to End All Peace. Phoenix, London pp. 286–288.

International Boundary Study. Jordan–Syria Boundary. (1969): The Geographer. Office Research in Economics and Science. Department of State, United States of America. Augustus 17. p. 9.

<http://www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS094.pdf> (2012-11-20)

The Sykes-Picot Agreement. BBC, November 29.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1681362.stm (2013-10-20)

59 *Sicker, M. (1999): Reshaping Palestine: From Muhammad Ali to the British Mandate, 1831–1922. Preager Publishers, Westport p. 158.*

http://www.kinghussein.gov.jo/his_transjordan.html (2012-11-20)

60 <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB24.pdf> (2013-11-02)

<http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/ussovme.htm> (2013-11-15)

<http://www.e-ir.info/2012/08/30/cold-war-politics-in-the-middle-east/> (2013-11-20)

61 <http://m.friendfeed-media.com/72425cbacc562bfc0f92d08771dd619383cc37fc> pp. 7–16. (2013-10-20)

62 A vahabizmus az iszlám szunnita ágának egy rendkívül konzervatív mozgalma, amely korai előzményei ellenére csak a XVIII. században szerveződött vallási irányzattá az arab gondolkodó, Muhammad ibn Abd-al-Wahhab-nak köszönhetően. Az eszmei alapot a XIV. században élt Ibn Tajmijja tanításai jelentették. A Próféta korának puritanizmusát hirdető tanok szerint az iszlámnak teljes mértékben a Koránra kell épülnie és meg kell azt tisztítani minden ráakódott felesleges és erkölcstelen dologtól.

Rostoványi Zs. (2004): Az iszlám világ és a Nyugat. Corvina, Budapest pp. 61-62.

<https://kanaanonline.org/articles/00361.pdf> (2013-11-24)

tak meg.⁶³ Az imperializmus korszakának öröksége, valamint a radikális iszlamizmus erőinek újjáéledése, a külföldi katonai intervenciók folyamatos lehetősége és a nemzetközi terrorizmus formálja napjainkban a Mashreq régiójának arculatát. A térség államiságai által alkotott gazdasági, politikai és kulturális términták újrafarmálásánál szükséges annak figyelembe vétele, hogy az arab etnikai entitásokban csekély politikai hajlandóság mutatkozik a nemzeti sovinizmus eszméje iránt. A mesterségesen létrehozott nemzetállami rendszer által generált rivalizálás új elmentékekkel terhelve a térségben történelmileg létező politikai struktúrákat.⁶⁴

A korábbi történelmi időszakokban a területet uraló hatalmi központok igyekeztek figyelembe venni a törzsi szállásterületek, a stratégiai értékkel bíró oázisok bonyolult rendszerét, ám a modern korban az európai nagyhatalmak által meghúzott politikai határok az erőviszonyokra és érdekekre épülő térfelosztás szabályain kívül más logikát nem tükröznek. A rossz politikai választóvonalak jelentősen megterhelik a Mashreq belső térkapcsolatainak egyébként is bonyolult, sérülékeny, feszültségektől sem mentes rendszerét.⁶⁵

A multi-etnikai mozaikokból álló államok – Jordánia, Libanon, Szíria, Palesztina és Izrael – politikai térszervezési mintáit alapvetően az ősi kereskedelmi központokra települő városhálózatot birtokló politikai hatalom határozta meg. Napjainkra ezek a szuverén politikai területek strukturálisan gyenge államokká váltak, mert az urbánus és rurális terek kapcsolatrendszere nem kielégítő, nem működik megfelelően a politikai-gazdasági tér hierarchikus funkciórendszerére, nem érvényesülnek a kisebbségek jogai, a leegyszerűsített demokrácia-felfogás a többség uralmára épül, a politikai elitek a sacra egoizmus szellemiségét hordozzák. Amennyiben a térség államai szakítanak a tradicionális vesztfáliai terület-központú hatalomfelfogással, akkor a kereskedelmi és gazdasági érdekek megteremthetik az egymás iránti tolerancia alapjait, megalapozhatják a kölcsönös előnyökre épülő regionális együttműködés rendszerét, amely megakadályozhatja diktatórikus rezsimok és a politikai erőszak kialakulását.⁶⁶

A folyamat sikere lehetővé tenné, hogy a legitim és szuverén palesztin politikai terület politikai erőszak, hatalmi rivalizálás nélkül a Mashreq részévé váljon.

63 Fromkin, D. (1989): A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East. Henry Holt, New York p. 24, 96.

64 <http://m.friendfeed-media.com/72425cbacc562bfc0f92d08771dd619383cc37fc>. pp. 130–142. (2012-11-20)

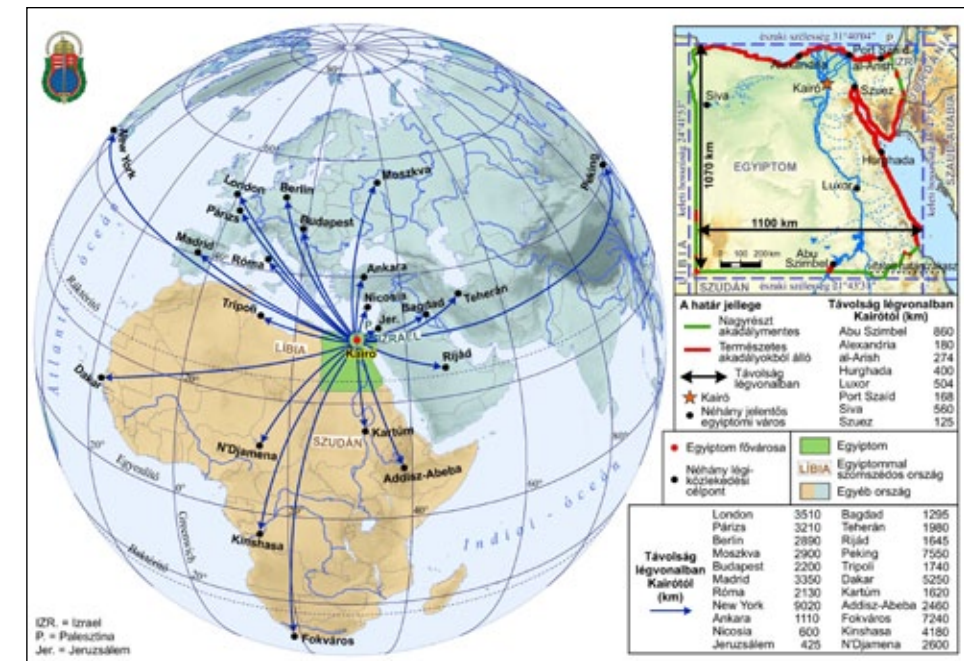
65 Khanna, P. (2008): The Second World. Random House, New York pp. 204–206.

66 http://www.meliaproject.eu/workgroups-area/workgroup.wp0/workgroup-documents-library/Regional_Water_Cooperation_and_Peacebuilding_in_the_Middle_East.pdf
<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/7.-REGIONAL-ECONOMIC-COOPERATION-IN-THE-MIDDLE-EAST.pdf>

Khanna, P. (2008): The Second World. Random House, New York pp. 205–206.

A tolerancia, a politikai nyitottság ugyan kockázatos, de talán sehol sem annyira szükséges és elégséges feltételei a tartós biztonság megteremtésének, mint a geostratégiai kereszteződésben elhelyezkedő, instabil Mashreq régióban.⁶⁷

Egyiptom földrajzi helyzete

Az egyiptomi állam politikai területe az afrikai kontinens északkeleti részén helyezkedik el. Habár az államterület Afrika szerves részét képezi, geostratégiai jelentőséggel bíró útvonalat biztosít a Közel-Kelet instabil régiójához, amelyet a civilizációs kezdetek óta – elsősorban az Ázsia felől érkező népcsoportok – felismertek. Ezen kívül a Nílus völgye az egyiptomi állam politikai területe az afrikai kontinens északkeleti részén helyezkedik el. Habár az államterület Afrika szerves részét képezi, geostratégiai jelentőséggel bíró útvonalat biztosít a Közel-Kelet instabil régiójához, amelyet a civilizációs kezdetek óta – elsősorban az Ázsia felől érkező népcsoportok – felismertek. Ezen kívül a Nílus völgye az ősidők óta természetes összeköttetést teremtett a szubszaharai Afrika térségeivel, észak-déli irányú tengelyként funkcionálva a Földközi-tenger és az eső-

67 Kaplan, R.D. (2000): Eastward to Tartary: Travels in the Balkans, the Middle East, and the Caucasus Random House, New York pp. 93–212.

erdő övezete között.⁶⁸ Az 1 001 450 km² területtel rendelkező államtér összekapcsolja az észak-afrikai régiót a Sínai-félszigeten keresztül az eurázsiai makrokontinenssel.⁶⁹

Az egyiptomi politikai territórium akkora, mint Texas és Új-Mexikó együttesen, mint a közép-amerikai államok összterületének (523.780 km²) kétszerese. Az államtér észak-déli kiterjedése 1024, míg kelet és nyugat között ez az érték 1240 km. A 2.450 km hosszú természetes határokat a tengerpartok jelölik ki: északon a Földközi-tenger, keleten az Akabai-öböl, a Szezei-csatorna, valamint a Vörös-tenger. A mediterrán partszakasz hossza 955 km,⁷⁰ az Egyiptomhoz tartozó vörös-tengeri tengerpart hossza 1250 km, amely a Szezei-öböltől a szudáni határig tart.⁷¹

Egyiptom szárazföldi határainak teljes hossza 2665 km, az állam nyugaton Líbiával, délen Szudánnal, keleten Izraellel, valamint a Gázai övezettel határos, amelyet 1967 után izraeli katonai erők tartottak megszállás alatt, azt megelőzően pedig egyiptomi igazgatás alatt állt.⁷² Ezek a mesterséges politikai választóvonalak nem illeszkednek a geográfiai, geomorfológiai adottságokhoz.

Az egyiptomi-szudáni határ 1273 km hosszú és az 1899-es Brit-Egyiptomi Kondomínium Szerződés⁷³ értelmében a 22 szélességi körön halad a Vöröstengetől – beleértve a szudáni Nílus-kiszögelést is (Wadi Halfa)⁷⁴ – a 25. hosszú-

sági körig. Az ujj-alakú terület északon csaknem a Nasszer-tóig nyúlik. Az egyiptomi állam déli határvidékén csupán adminisztratív funkciókat ellátó választóvonal mintegy kiegészíti az egyiptomi-szudáni államhatárt, mivel a nomád gazdálkodást folytató törzsek itt kaphatnak engedélyt a kutak, természetes vízforrások használatára. Az adminisztrációs vonal két helyen nem esik egybe a nemzetközi szerződésekben meghatározott legitím határtól: egyiptomi adminisztrációs állomás működik a 22. szélességi körtől délre, illetve attól északra pedig szudáni.⁷⁵ A két állam között máig nem rendezett a Halaib háromszög területi hovatartozásának kérdése.⁷⁶

Az 1925-ben meghatározott nyugati határ 1115 km hosszan húzódik Líbia és Egyiptom között. Ezt a politikai választóvonalat az olasz állammal – ebben a történelmi periódusban Líbia az olasz gyarmatbirodalom része volt – közösen jelölték ki annak érdekében, hogy egyértelműen elhatárolják a politikai territóriumokat. Az északi határokat a II. világháború előtt és azt követően szabályozták: ennek eredményeként került vissza Egyiptomhoz as-Sallum.⁷⁷ A kele-

68 *Besenyő J. (2010): Szudán. Országismertető MH ÖHP, Székesfehérvár pp. 5–6.*
69 http://www.4cornersclub.com/local/asia/middle_east/region_facts (2013-10-20)
70 http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/egypt_01_en.pdf p. 2. (2012-11-05)
71 <http://www.africapoint.com/downloads/Egypt-Red-Sea-Coast.pdf> p. 5. (2012-11-20)
http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-physical_size_and_borders_geography.html (2013-11-05)
<https://www.dur.ac.uk/ibru/publications/download/?id=241> (2013-11-05)
72 Közös határvonalak hossza: Gázai övezet – 11 km, Izrael – 266 km, Líbia – 1115 km, Szudán – 1273 km. <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-25)
73 Az 1898-as omdurmáni csatát követően az egyezmény értelmében közös brit-egyiptomi uralom alá helyezték Szudánt, amelyet brit jóváhagyással kinevezett egyiptomi fő kormányzó irányított.
Fage, J.D.–Tourdoiff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 320–321.
Holt, P. M. (1961): A Modern History of the Sudan, from the Funj Sultanate to the Present Day. Weidenfeld and Nicolson, London pp. 107–109.
Shibeika, M (1952): British Policy in the Sudan 1882-1902. London and New York: Oxford University Press, London, New York 439. p.
74 A gazdag történelmi múlttal rendelkező település Észak-Szudánban a Nílus keleti partján mintegy 10 km-re a 2. katarakta alatt, az egyiptomi határtól délre helyezkedik el. A vasúti és hajózási útvonalak mentén fekvő város kereskedelmi és mezőgazdasági központként funkcionált a folyó szabályozása előtt. Ezt követően lakosságát, Kassala városától délkeletre. New Halfa-ba telepítették.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/633800/Wadi-Halfa> (2012-11-25)

75 *Besenyő J. (2010): Szudán. Országismertető MH ÖHP, Székesfehérvár p. 111.*
<http://www.meforum.org/218/hot-spot-egypt-and-sudan-wrangle-over-halayib> (2013-07-10)
76 A kérdéses terület kb. 20.000 km² nagyságú, amely Szudán északkeleti és Egyiptom délkeleti részének találkozásánál fekszik. A vita gyökerei a XIX. század nyúlnak vissza, amikor a Brit Birodalom és Egyiptom által kötött egyezség Szudán és Egyiptom közös határára 22. szélességi fok mentén húzta meg. Kairó a terület irányítási jogát 1902-ben átadta déli szomszédjának. Jelenleg Egyiptom az 1899-es egyezsége hivatkozik, Szudán pedig arra, hogy Egyiptom 1902-ben lemondott a területről. Más források szerint 1902-ben a britek adták át a felügyeleti jogot Szudánnak, arra hivatkozva, hogy a terület közelebb fekszik Kartúmhoz, mint Kairóhoz. Maga a területi vita Szudán függetlenné válásával éleződött ki, amelyet végül 2000-ben a egyiptomi hadsereg megszállt. Amikor a háromszög területén kőolajat fedeztek fel, Szudán ismételtlen megfogalmazta területi igényeit és a Biztonsági Tanácshoz fordult.
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/04/07/presidency-denies-debate-on-status-of-halaib/> (2013-08-11)
<http://www.law.fsu.edu/library/collection/limitsinseas/ibs018.pdf> (2013-08-10)
Guo, R. (2007): Territorial disputes and resource management: a global handbook. Nova Publishers, New York 2007. pp. 132–133.
77 Az alapvetően rurális jellegű egyiptomi település a Földközi-tenger közelében, a líbiai határnál helyezkedik el, mintegy 145 km-re Tobruktól. A zömmel beduinok által lakott regionális kereskedelmi központ – a római korban Baranis kikötőváros – csekély idegenforgalmi jelentőséggel bír, habár a II. világháborúban a Líbiából érkező olasz inváziós erők itt léptek egyiptomi területre. A X. olasz hadsereg erődítmények sorát építette ki Sallum és Sidi Barrani szomszédságában. A település közelében zajlottak az 1977-es egyiptomi-libiai háború főbb eseményei.
Kenneth, P.M. (2004): Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991. Bison Books. Winnipeg p. 365.
http://www.acig.org/artman/publish/article_353.shtml (2012-08-10)

ti határ hossza 277 km, amelyből 11 km jut a Gázai övezetre, az egyiptomi–izraeli határvonal pedig 266 km mintegy hosszú.⁷⁸

Az egyiptomi politikai tér 27 közigazgatás egységből épül fel.⁷⁹ Az esetenként tartományként definiált területi egység közé tartozik a négy nagyváros – Alexandria (Al Iskandariyah), Kairó (Al Qahirah), Port Szaíd (Bur Said) és Suez is. Alsó-Egyiptom területén a Nílus-völgy északi részén, valamint a Delta-régióban kilenc, Felső-Egyiptomban a folyó mentén Kairó és Aswan (Asszuán) között nyolc közigazgatási egységet szerveztek, és ezeken kívül létezik még öt ún. határkormányzóság a Sínai-félszigeten, valamint a keleti és nyugati sivatagi területeken. Ez utóbbi – elsősorban stratégiai okból létrehozott – területi egységek kivételével valamennyi kormányzóság a természetes vagy mesterséges – Szezei-csatorna – vízi úthoz kapcsolódva szerveződött.⁸⁰

Az államtér döntő része az északi térítői sivatag – a Szahara – övezetéhez tartozik, amely Afrika atlanti-óceáni partjaitól a kontinensen széles sávban Délnyugat-Ázsiáig húzódik. Egyiptom területének csupán 3,5%-a (mintegy 35 000 km² – pontosan 34 220 km²) alkalmas folyamatos mezőgazdasági művelésre. Ezen a hosszan elnyúló, ám keskeny gazdasági-társadalmi territóriumban él a népesség 99%-a. A földtörténet során a geológiai erők négy természetes régiót alakítottak ki Egyiptom területén: a Nílus-völgy és a Delta, a nyugati vagy Líbiai-sivatag, a keleti vagy Arab-sivatag és a Sínai-félsziget.⁸¹

Egyiptom magterülete: a Nílus-völgy és a Delta

Gazdasági és politikai értelemben a legnagyobb jelentősége a Nílus völgynek, valamint a Deltának van, amely területet évezredek óta a népesség jelentős koncentrációja jellemez: A Nílus által kialakított természetes életteret az egyiptomiak egyetlen hatalmas oázis-ként folyamatosan művelik. Az utolsó glaciális (a Würm

jégkorszaki periódusa)⁸² időszakot követően felgyorsult a zonális sivatag kiszáradása. Ennek következményeként a Nílus-völgy a szaharai és észak-afrikai népcsoportok számára az egyetlen élhető territóriumot kínálta. A folyóvölgy sivatagi platóján már i.e. 15 000 körül kialakultak az első települések, majd az ezt követő időszakban a feltehetően nyugat-ázsiai etnikai és kulturális impulzusoknak, valamint az éghajlati-környezeti változásoknak köszönhetően földműveléssel foglalkozó népesség által lakott állandó települések jöttek létre a Nílus mentén és a Deltában. Egyiptom földrajzi adottságai, valamint a települések térbeli rendje i.e. 4500-tól a XIX. századig nagyjából változatlanok maradtak.⁸³

A predinasztikus kortól a Nílus völgye vált Észak-Afrika Kartúmtól Alexandriaig húzódó urbanizációs tengelyévé, habár mindaddig, míg a Szahara kiszáradásának folyamata nem zárult le – amely az i.e. IV-III. évezred fordulóján következett be – az egyiptomi és a szomszédos területek között viszonylag szoros és rendszeres kapcsolat állt fenn. Megállapítható, hogy a földrajzi és éghajlati viszonyok alakulása jelentősen befolyásolta az egyiptomi állam fejlődését, hiszen a Nílus rendszeres – már a korai civilizációs korszakoktól mért és modellezett – áradásai meghatározóak voltak az államszervezet, a tér- és gazdaságsszervezés mintáinak formálódásában.⁸⁴

A folyóvölgy egyiptomi szakaszán a csapadék éves mennyisége gyakorlatilag elhanyagolható, mivel a terület jórészt a térítői sivatagi övezetbe tartozik. A Földközi-tenger partvidékén elhelyezkedő Delta területén sem jellemző nagy mennyiségű csapadék, éves mennyisége nem haladja meg a 100-200 millimétert. Mindebből következik, hogy a Nílus nélkül a földművelés alapvető feltételei nem adóttak a térségben, kivételt jelentenek talán a tengerparti sáv egyes részei, ahol a mediterrán klíma meghatározó. Az ókorban a folyó szabályos – július és október közötti – áradása a völgy és a Delta területén biztosította a potamikus gazdasági rendszer működéséhez szükséges termékeny hordalékanyagot és a szükséges vízmennyiséget, ám mára ez a struktúra már nem modellezhető a XIX. században megkezdett – 1830 óta épültek modern zsilipeket, duzzasztógátákat – és a XX. században befejezett szabályozási munkálatok következtében.⁸⁵

78 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-11-05)

79 Rövid ideig 29 kormányzóság létezett, de Helwan és Október 6. közigazgatási egységek megszűnésével számuk ismét 27 lett.

<http://weekly.ahram.org.eg/2008/894/eg6.htm> (2013-10-10)

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/0/10037/Egypt/Egypt-PM-centralises-Helwan-and--October-governor.aspx> (2013-10-10)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-10-10)

80 http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/egypt_admn97.jpg (2013-11-02)

81 <http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.html> (2013-11-05)

82 A glaciális időszak mintegy 110.000 éve kezdődött és nagyjából i.e. 10 000-ben ért véget. *Sibrava, V.–Bowen, D.Q.–Richmond, G.M. (1986): Quaternary Glaciations in the Northern Hemisphere. Quaternary Science Reviews. vol. 5, pp. 1–514.*

Ehlers, J.–Gibbard, P.L.–Hughes, P.D. /eds/ (2011): Quaternary Glaciations Extent and Chronology. Linacre House, Jordan Hill, Oxford p. 166.

83 *Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp.12–13.*

84 <http://www.ask-aladdin.com/history1.htm> (2013-10-25)

85 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/415347/Nile-River/37075/Climate-and-hydrology> (2013-10-25)

A Nílus-völgye és a Delta a világ legintenzívebb művelésbe vont mezőgazdasági területe, amelynek alapfeltételeit a világ leghosszabb folyója⁸⁶ alakította ki. A topo-gráfiai viszonyok és – elsősorban – a Kék-Nílus víztömege teszi lehetővé, hogy a folyó keresztül jusson a Szaharán, nélküle Egyiptom terméketlen sivatag lenne. A folyó mintegy 1600 kilométert tesz meg az állam területén a déli határtól északi irányba, amíg eléri a Földközi-tenger üledék-gyűjtő medencéjét.⁸⁷

A Nílus tulajdonképpen három jelentős folyó vizét gyűjti össze: a Fehér-, a Kék-Nílus, valamint az Atbara (Fekete-Nílus), amelyeknek forrásvidéke az államtéren kívül, attól délre található és már a predinasztikus idők óta összekapcsolta Egyiptomot és Közép-Afrikával.⁸⁸

Az egyenes vízjárású Fehér-Nílus Közép-Afrikában ered és északi irányba haladva a szudáni fővárosnál egyesül a Kék-Nílussal. A 3700 km hosszú folyó vízgyűjtő területe 1 800 000 km², átlagos vízhozama 878 m³/s.⁸⁹ A folyó forrása a Kagera, amely a Viktória-tóba ömlik. A tóból kiinduló vízfolyást nevezzük Fehér-Nílusnak. Az Albert-tó medencéjéig felső szakasz jellegű folyó ezt követően egy újabb geológiai teraszon halad át, ahol sellőket, zuhatagokat alakít ki. A következő szakaszon a folyómeder esése, energiaszintje csökken, szállított hordalékanyagából helyenként szigeteket hoz létre, a lapos partok között meanderezve (kanyarogva) halad Dél-Szudán területén, ahol egy hatalmas, vizes-lapos területre, a Szudd-mocsarakba érkezik.⁹⁰

A szudáni, etiópai és közép-afrikai mellékfolyók ellensúlyozzák a jelentős mértékű párolgást, fenntartják a változó kiterjedésű természetes élőhelyet, amelynek területe 30 000 és 130 000 km² között évszakosan ingadozik.⁹¹ A folyó az É.sz. 9° 29'–nél a Bahr el-Gazallal egyesül.⁹²

A kelet-afrikai térségben lassú süllyedéssel kialakult Viktória-tó és a dél-szudáni Juba⁹³ városa közötti szakaszon – miközben a Nílus átvágja magát az Azande-küszöb vízválasztóját, és eléri Alacsony-Afrika területét – a folyómeder esése meghaladja a 600 métert, ám ezt követő mintegy 1600 kilométeres – Kartúmig tartó⁹⁴ – közötti 1600 kilométeren azonban csupán 75 méter a szintkülönbség, amely miatt a folyó munkavégző képessége, gravitációs mozgása minimálisan csökken. A mocsárvidéken a párolgás következtében a Fehér-Nílus nagy mennyiségű vizet veszít, így csupán az egyiptomi folyószakaszon mért víztömeg 28%-át biztosítja.⁹⁵ A Fehér-Nílus – amely egyenes vízjárású folyó – a magas vízállás időszakban 10, alacsony vízállásnál a víztömeg 80%-át adja.

A Kék-Nílus – a forrásvidéken még Gish Abey – Abesszíniában (Etióp-magasföld, É.sz. 10° 55') ered körülbelül 2.744 m tengerszint feletti magasságban, csaknem 100 km-re a Tana-tótól, amelyet a tómedence déli oldalán 200 m széles és 3 m mély mederrel hagy el.⁹⁶ Az 1.450 km hosszú Kék-Nílus a monszun időszakban a teljes vízhozam 56%-át – a szintén az Etióp-magasföldön eredő Atbara folyóval együtt pedig 90%, a hordaléktömeg 96%-át – biztosítja. A folyó dinamikáját – munkavégző képességét a lejtési viszonyoknak (gradiens) – a nagyobb lejtőszög, valamint a jelentős vízmennyiségnek köszönheti.⁹⁷ A Kék-Nílus víz-

86 A Viktória tóba ömlő Kagera folyó, majd az utóbbit tápláló Rukarara forrásának felderítésével a Nílus hossza 107 km-rel 6718 km-re nőtt. Angol és új-zélandi kutatók felfedezték a Nílus forrását a ruandai Nyungwe-erdőben, míg korábban az Uganda és Tanzánia határán lévő Viktória tavat tartották annak.

<http://index.hu/tudomany/nilus1936/> (2012-10-25)

87 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/415347/Nile-River> (2013-10-25)

88 A forrástól a torkoltig a folyó tíz államteret kapcsol össze: Dél-Szudánt, Szudánt, Burundit, Ruandát, Kenyát, a Kongói Demokratikus Köztársaságot, Tanzániát, Etiópiát, Ugandát és Egyiptomot.

89 <http://articles.portal-tol.net/english-language-hu/N%C3%ADlus>

90 Dél-Szudán fő folyója a Fehér-Nílus, amelynek partján helyezkedik el az ország fővárosa, Juba. A Szudd völgyében a Fehér-Nílus elmocsarasodott középső része, amelynek neve az arab szadd (akadály) szóból származik. A mocsárvidéken folyik keresztül a Bahr el Ghazal (gazellák tengere) és a 354 km hosszú, a fehér színű hordalékáról nevezetes Sobat.

http://index.hu/kulfold/2011/01/09/mintha_az_iberiai-felsziget_kiszakadna/ (2012-10-25)

<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12144675> (2012-10-25)

Gaudet, J.J.–Falconer, A. (1983): Remote sensing for tropical freshwater bodies. The problem of floating islands on Lake Naivasha. Regional Remote Sensing Facility, Nairobi, Kenya. p. 4.

Sutcliffe, J.V.–Parks, Y.P. (1999): IAHS Special Publication No 5. Wallingford. UK.

<http://www.hydrosciences.fr/sierem/produits/biblio/hydrology%20of%20the%20Nile.pdf> pp. 73–75. (2013-10-05)

Gertig B. (1989): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 29.

91 Móga J.–Borsos B. (1986): A Nílus forrásvidékén. Természet világa: Természettudományi Közlemény, (117. évf.) 7. sz. pp. 302–306.

92 A Nílus 716 km hosszú nyugati mellékfolyója Dél-Szudánban ered. Nevének fordítása (gazellák tengere) az afrikai szavannák gazdag élővilágára utal. A Bar el Ghazal áthalad a Szudd-mocsarakon, egyesül a Fehér-Nílussal. Vízyűjtő területe 520 000 km², mellékfolyókkal együtt 851 459 km², de a mocsárvidéken tapasztalt magas párolgás miatt alig növeli a Nílus által szállított víztömeget.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/49056/Bahr-al-Ghazal> (2012-10-25)

Mamdouh, M (2002): Hydrology and Water Resources of Africa. Kluwer Academic Publisher, Dordrecht pp. 271–299.

93 2011. július 9-e óta a szuverén Dél-Szudán fővárosa, népessége 250 000 fő (2008).

<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-fact-book/geos/od.html> (2012-10-25)

94 Az 1821-ben alapított település Szudán fővárosa, amelynek népessége 5,021 millió (2009). <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su.html> (2012-10-25)

95 Gertig B /szerk./ (1989): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 29.

http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-nile_valley_and_delta.html

96 Briggs, Ph. (2012): Ethiopia. Bradt, Chalfont St Peter p. 186.

<http://avalonwaterways.ca/Rivers/Nile/>

97 <http://www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/Hydromap.htm> (2012-10-26)

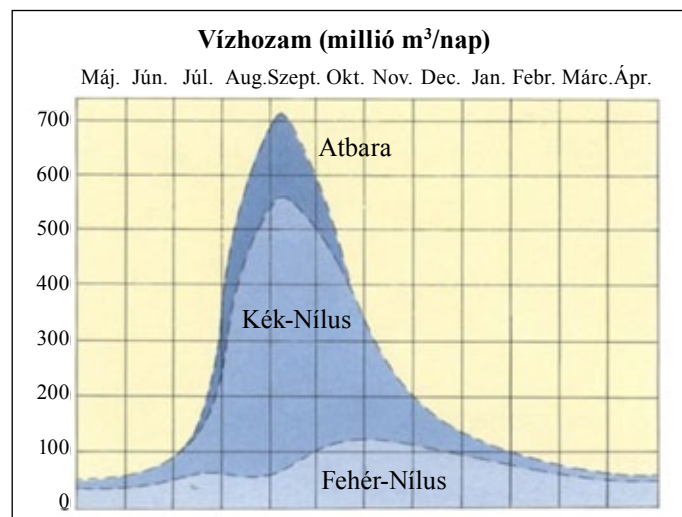
<http://www.midanmasr.com/en/pdfviewer/pdfs/nilesupplementEnglish.pdf> (2013-11-05)

szállítása is az időszakos csapadékeloszlást tükrözi. Az egyperiódusú esőben eredő folyó a száraz évszakban víztömeg 17, az esős időszakban 68%-át szállítja.

Az asszuáni erőmű 1971-es átadását megelőzően a Fehér-Nílus egész évben egyenletesen, a Kék-Nílus az etiópiai monszunesők időszakos vizét biztosította a folyó völgy parti területein. Az áradás a szabályozás előtti időszakban a talajból kimosott ásványi sókban gazdag termékeny iszaprétegeket rakott le a folyó völgyben a torkolatig, így joggal állítható, hogy Egyiptom az Indiai-óceán ajándéka.⁹⁸

Szudán területén, Kartúmtól északra ömlik a Nílusba a szeszélyes vízjárású Atbara folyó, amely a teljes víztömeg 14%-át biztosítja. Az Indiai-óceán térségben a nyári időszakot meghatározó monszun hatására az Etióp-magasföld területén eredő Atbara felduzzad, és a Nílus vízmennyiségének 22%-át szállítja.⁹⁹

A Nílus vízhozama

Forrás: http://www.mbarron.net/Nile/fctfl_nf.html

A Nílus két fő ága Kartúm városánál egyesül. A Kék-Nílus – a Fehér-Nílustól eltérő módon – jelentős mennyiségű üledéket szállít, amely az egyesülés után a folyó keleti oldalán látható is, míg a nyugati oldalon a Fehér-Nílus üledékben sze-

98 <http://www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/Hydromap.html> (2012-10-26)

99 A 805 km hosszúságú folyó – elsőként Astaboras néven Sztrabón említette – a Nílus utolsó jelentős mellékfolyója.

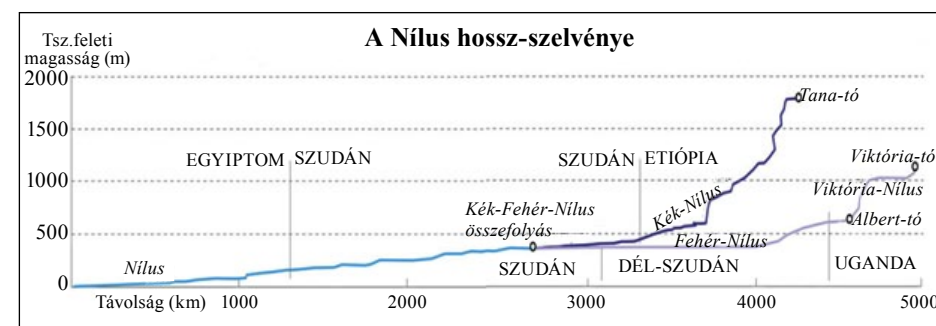
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40463/Atbara-River> (2013-10-28)

http://www.mwri.gov.eg/En/pdf_files%20english/Nile_Eng.pdf (2013-10-15)

http://www.geography-site.co.uk/pages/countries/drainage/egypt_drainage.html (2013-10-27)

gény vize sokkal áttetszőbb, tisztább. A folyó ezt követően az átlagosan 330 m tengerszint feletti magasságú homokkő-fennsíkra (Líbiai-sivatag) jut, amelynek áttörése közben kialakítja a jól ismert kataraktákat és egyesül az 1230 km hosszú Atbara folyóval. A zuhogók egészen Asszuánig akadályozzák a hajózást, hiszen ezen a szakaszon a mélyen – 100-300 méter – bevágódó folyó esése viszonylag jelentős, ami megnöveli a folyó munkavégző képességét, amely ezt követően fokozatosan csökken a terület morfológiai adottságainak megfelelően. A fokozatosan kiszélesedő mederben folyó Nílus biztosítja a modern Egyiptom és a vízgyűjtő terület többi állama számára a gazdálkodáshoz és élethez szükséges vizet.¹⁰⁰

A Nílus-völgy lejtésviszonyai

Forrás: <http://sob.nilebasin.org/images/longitudinal.jpg>

A Nílus Egyiptomi területére néhány kilométerre Wadi Halfa-tól északra lép, ahol a duzzasztógnak köszönhetően ténylegesen Nasszer-tónak¹⁰¹ nevezik, amelyen az egyiptomi állam Szudánnal osztozik. A Nílus Egyiptom területén mintegy 1200 km-t tesz meg északi irányba, amíg eléri a Földközi-tenger üledékgyűjtő-medencéjét.¹⁰²

100 <http://www.midanmasr.com/en/pdfviewer/pdfs/nilesupplementEnglish.pdf> (2013-11-05)
Gertig B. (1989): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 29.

Probáld F. /szerk./ (2002): Afrika és a Közel-Kelet földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest p. 222.

101 Nasszer-tó területe 5248 km², hossza 510, szélessége 10-25 kilométer, legnagyobb mélysége 95 méter és 168,9 milliárd m³ víz tárolására alkalmas.

<http://www.ilec.or.jp/database/afr/dafr19.html> (2012-10-25)

<http://earthobservatory.nasa.gov/IOTD/view.php?id=5988> (2012-10-25)

<http://wldb.ilec.or.jp/Lake.asp?LakeID=SAFR-014&RoutePrm=0%3A%3B6%3Aload%3B8%3Aload%3B> (2013-10-07)

102 <http://www.visualgeography.com/categories/egypt/nature.htm> (2012-10-25)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt> (2012-10-25)

Az egyiptomi állam gazdasági életét minden történelmi periódusban meghatározta a Nílus által szállított víz- és hordalékmennyiséget felhasználásának képessége: amennyiben a politikai elit képes volt megszervezni a folyószabályozási, csatornázási munkálatokat, az adóztatás rendszerét, az ennek fenntartásához szükséges bürokratikus intézmények működtetését, akkor a gazdasági fejlődés alapjai biztosítottak voltak. A Nílus-völgye ennek következményeként minden egyiptomi államiság magterületének számított. A közelmúltban megépített aszsuáni gát jelentős környezetformáló tényezőként azonban nem csupán pozitív hatásokat generált a gazdaság számára.¹⁰³

Aswan-tól délre a folyó által az évezredek alatt kialakított művelés alá vett hullámter kiszélesedik, majd a mészkő-fennsík megemelkedése irányváltoztatásra kényszeríti a folyót. Az északnyugati irányban haladó Nílus folyóparti lejtőinek meredeksége csökken, és Aysut (Ajszút) városától a völgy ismét kiszélesedik. A folyó Kairótól 19,7 km-re északnyugatra éri el a Delta hatalmas, legyező alakban feltöltődött hordalékkúpját. A zárt beltengerekre jellemző deltatorokolat szélessége a tengerparton eléri a 250 km-t, észak-déli irányú kiterjedése 160 km, területe mintegy 22 000 km², amely a folyóvölgyben művelhető területekkel együtt az 1949-1950-es mérések szerint kb. 34 000 km². A kutatások azt is igazolták, hogy a folyóvölgy egyiptomi szakaszán a kultúrtér az elmúlt 5000 évben gyakorlatilag nem változott, habár a termékeny iszap felhalmozódása és a potamikus technológia némileg növelte a természetes termőterületet. A víz mozgatása egyébként azért is szükséges volt, mert az alsó szakasz jellegű folyó lejtése Asszuántól a torkolatig meglehetősen csekély.¹⁰⁴

A Delta földrajzi adottságai hasonlóak a Nílus-völgyhöz, de mezőgazdasági művelés alá vétele nehezebb feladat volt a szabályozási munkálatok előtti időszakokban.

103 Az első gátat 1898-1902 között az angolok építették (1898-1902), de az egy milliárd m³ tárolt víz nem elégítette ki az öntözés igényeit. Ezért több alkalommal – 1907-1912 és 1932-1934 közötti – bővítés eredményeként kapacitása elérte az 5,4 milliárd m³-t. Az új gát hossza 3830; magassága 111; alapszélessége 980 méter; térfogata 44,3 millió m³. A 12 turbina 21 GW energiát termel évente, ennek nagyobb részét Egyiptom exportálja. A gátat 1971. január 15-én Szadat elnök avatta fel. Az átadást követően ugyan nőtt a mezőgazdasági termelés, de a Nílus által szállított természetes tápanyag csökkenése miatt Egyiptom hatalmas mennyiségű műtrágya felhasználására kényszerül. Felgyorsult a szikesedés, valamint a tó feltöltődése: évente 1 m-rel nő az iszapréteg vastagsága.

<http://zoldtech.hu/cikkek/20060117asszuaniat> (2012-10-25)

Collins, R.O. (2002): The Nile. Yale University Press, New Haven p. 181.

Abul-Atta, A.-A. (1978): Egypt and the Nile after the Construction of the High Aswan Dam. Ministry of Irrigation and Land Reclamation, Cairo

Abu-Zeid, M.A.-El-Shibini, F.Z. (1997): Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2, pp. 209–217.

104 <http://www.grida.no/publications/vg/africa/page/3117.aspx> (2013-10-25)

<http://countrystudies.us/egypt/49.htm> (2013-10-23)

Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp. 14–17.

Területi kiterjedése – mintegy kétszerese az egyiptomi Nílus-völgy egészének – és elhelyezkedése – közelebb van a Közel-Kelethez – miatt stratégiai értéke sem elhanyagolható. Kialakulásában a tenger, valamint a Nílus által lerakott hordalék játszott meghatározó szerepet. A folyóágak közötti homokhátak a földművelés, a nedvesebb, mocsarasabb térségek pedig az állattartás számára kínálnak lehetőséget. Az i.u. I. századi történelmi feljegyzések még hét elágazást, XII. századi középkori források is még hatot említenek, amelyek közül a kanopei és pelusiumi voltak a fő ágak.¹⁰⁵

Napjainkra a természeti erők és az emberi tevékenység hatására a Nílusnak csupán két fő ága létezik: a keleti Dumyat-nál (Damietta) 240 km hosszú, a nyugati Rasid-nál (Rosetta) (235 km).¹⁰⁶ Mindkettő arról a kikötőről kapta nevét, amelyek a torkolatban jöttek létre. Ezek azonban nem a régi pelusiumi és damiettai ágak, amelyek azóta új, ám jelentéktelen medreket alakítottak ki. A 22 194 km² területű Deltában számos csatornát építettek, amelyeknek hossza eléri a 13 440 km-t és a Nílus felesleges vizét vezetik el. Talán a legjelentősebb a 77,7 km hosszú, 30 m széles Mahmoudia-csatorna, amelyet 1819-1820-ban Mohamed Ali utasítására építettek.¹⁰⁷ A csatornahálózat és öntözőrendszerek helyettesítik az egykori folyóágakat. A tengerpart közelében sós mocsarak és tavak alakultak, amelyek közül a legjelentősebbek az Idku, az al-Burullus és az al-Manzila.¹⁰⁸

Az egyiptomi gazdaságban fontos szerepet betöltő Delta rendkívül termékeny agrárius tér, amelynek termékenységét hagyományosan a folyó által lerakott – ásványi anyagokban gazdag – iszapüledékek biztosítják. A korábbi történelmi időszakokban letelepedett népesség olyan kultúrtájja alakította át a területet, ahol a települések a homokpadok által kialakított magasabb térszínen jöttek létre. Ennek oka az lehetett, hogy korábban a folyó árszintje magasabb, az általa szállított termékeny iszap mennyisége nagyobb, de folyamatosan változó volt. A Nílus által szállított hordalék mennyiségét illetően csupán becslések léteznek (a Deltában ez 1,2 és 4,5 milliárd m³ között ingadozhatott).¹⁰⁹

Az egyiptomiak a predinasztikus időktől kezdve megkísérelték a Nílus vízjárásának modellezését és gazdasági-politikai érdekeiknek megfelelő szabályozá-

105 http://press.princeton.edu/B_ATLAS/BATL074_.pdf (2012-10-25)

106 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm> (2012-10-23)

107 Természetesen számos csatorna létezik a Delta-vidéken: ilyen Délen a rosettai és a damiettai ágakat összekapcsoló Manuf (Bahr-el-Farunije), a Muisz – amelyet az első fatimida kalifa építtetett – valamint az Abul Munegga (Abu-el-Menegge).

http://www.ess.co.at/SMART/DELIVERABLES/D06.1_final.pdf pp. 7–9. (2012-11-05)

Rappaport, S. (2003): History of Egypt. Part. 12. Kessinger Publishing, Whitefish p. 249.

108 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm> (2012-10-23)

<http://iwtc.info/wp-content/uploads/2011/07/G40.pdf> (2013-11-05)

<http://ramsar.wetlands.org/Portals/15/EGYPT.pdf> (2014-01-20)

109 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm> (2012-11-05)

sát. A XX. században felépített duzzasztógát és erőmű jelentősen kiszámíthatóvá tette a folyó vízjárását, a világ legnagyobb mesterséges tava lehetővé tette a vízgazdálkodás tervezését tekintet nélkül a vízgyűjtő területén hulló csapadék változékonyságára. Mindez viszont kedvezőtlenül befolyásolta a Nílus-völgy agrárpotenciálját termék, mivel nagymértékben lecsökkent az ásványi sókban gazdag hordalék mennyisége az Asszuántól északra eső területeken. Kutatók becslése szerint a gazdaságilag fontos hordalékanyag lerakódása mintegy 10 000 éven keresztül folyamatos volt, a mai Kairónál a szilárd hordalék mennyisége átlagosan elérte a 10,7 millió tonnát. Napjainkban az értékes hordalékanyag a Nasszer-tóban rakódik le, mennyiségének drasztikus csökkenése nagymértékben hozzájárul a vízszint emelkedéséhez és a Deltában tapasztalt szikesedés felgyorsulásához, Alsó-Egyiptomban a folyópart, a Földközi-tenger partvidékén a lerakódott alluviális rétegek¹¹⁰ eróziójához, holott a művelés alá vonható terület a Nílus-völgyben sehol sem haladja meg a folyótól számított 15 km-es szélességet.¹¹¹

A mai folyóvölgy geológiai értelemben fiatal képződmény, hiszen kialakulásának kezdete legfeljebb 5-6 millió évre tehető – egybeesett a Földközi-tenger Messínai sókrízisének utolsó időszakával – és folyamatosan formálódott a pliocén és a pleisztocén korban is.¹¹² Az ős-Nílus legkorábban 1,5 millió éve érte el a mediterrán üledékgyűjtő medencét. Az Etiópia-magasföldről érkező Kék-Nílus-vize is csak az Indiai-óceán monszunjainak erőteljesebbé válását követően – a kb. 700 000–200 000 év közötti időszakban – érte el Egyiptomot. A Fehér-Nílus for-

rásvidékén a Viktória-tó medencéje is csupán mintegy 12 000 éve alakult ki, ami részben egybeesett a Kongó-medence peremhegységeinek utolsó kiemelkedésével, elválasztva a Kongó- és a Nílus-vízgyűjtőt, kialakítva a mai folyóvölgyet.¹¹³

A nyugati sivatag

A Nílus völgyétől nyugatra a peremvidék sivatagos területe található, amely földrajzilag a Líbiai-sivataghoz tartozik. Ezen a területen már a predinasztikus idők óta jellemző gazdasági tevékenységi forma volt a transz-szaharai kereskedelem, amely nem korlátozódott kézműipari, mezőgazdasági termékek és nyersanyagok forgalmára, keretei között megvalósult a kulturális termékek cseréje.¹¹⁴

Az egyiptomi államér kétharmadát jelentő sivatagi terület nagyjából Texas állam méreteivel azonos, mintegy 700 000 km². A hatalmas kiszáradt terület a Nílus völgyétől nyugatra a Mediterráneum és a szudáni határ között helyezkedik el. A térség geomorfológiai arculatát az 1000 métert meghaladó tengerszint feletti magassággal rendelkező Hadbatal-Gilf al-Kabir)-fennsík (Jilf al Kabir)¹¹⁵ kivételével a horizontálisan lerakódott üledékek által formált, helyen-

- 110 http://www.researchgate.net/publication/253064466_Nile_River_sediment_fluctuations_over_the_past7000_yr_and_their_key_role_in_sapropel_development/file/3deec52b998fd3622f.pdf (2013-10-22)
<http://countrystudies.us/egypt/49.htm> (2013-10-28)
 Folyami hordalék által létrehozott geológiai sorozat.
- 111 <http://zoldtech.hu/cikkek/20060117asszuaniogat> (2012-10-25)
 Collins, R.O. (2002): The Nile. Yale University Press, New Haven p. 181.
Abul-Ata, Azim Abdel, A-A. (1978): Egypt and the Nile after the Construction of the High Aswan Dam. Ministry of Irrigation and Land Reclamation, Cairo
Abu-Zeid, M.A.–El-Shibini, F.Z. (1997): Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2, pp. 209–217.
http://www.ci.uri.edu/CIIP/fallclass/Docs_2006/UrbanWaterfronts/Abu-Zeid%20and%20El-Shibini.pdf (2013-11-05)
- 112 A Földközi-tenger medencéje a miocén végén több alkalommal elzáródott az Atlanti-óceántól, ezért kiszáradt.
Duggen, S.–Hoernle, K.–van den Bogaard, P.–Rüpk, L.–Phipps Morgan, J. (2003): Deep roots off the Messinian salinity crisis. Nature, Bd. 422, S. pp. 602–606.
Duggen, S.–Hoernle, K.–van den Bogaard, P.–Garbe-Schönberg D. (2005): Post-collisional transition from subduction- to intraplate-type magmatism in the westernmost Mediterranean: Evidence for continental-edge delamination of subcontinental lithosphere. Journal of Petrology, 46, 6 pp. 1155–1201.

- 113 <http://www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/geology.htm> (2012-11-05)
- 114 http://apcentral.collegeboard.com/apc/public/repository/AP_WorldHistoryCED_Effective_Fall_2011.pdf. pp. 7–30. (2013-10-05)
- 115 A Hadbatal-Gilf al-Kabir (nagy akadály) 7770 km²-es homokkő fennsíkja az egyiptomi államtér délnyugati részében helyezkedik el, amelynek területe átnyúlik Líbiába. A plató mintegy 300 m tengerszint feletti magasságba emelkedik ki a Líbiai-sivatag térszintjéből. Jellemzően egyenetlen felszínén geológiai érdekességek, sziklafestmények (piktogramok) sziklafaragások találhatóak, amelyek egy korábbi időszak dús flóráját és faunáját ábrázolják. A fennsík legdélebbi részén helyezkednek el a Dzsebel-el-Uveinat (Uweinat-hegység) vonulatai, amelyek Egyiptomtól Líbiáig és Szudánig húzódnak. Ezen a területen a fennsík 1100 m magasságba emelkedik. Geológiai szerkezetét tekintve a központi Szahara más homokkő fennsíkjaihoz hasonló, a déli peremére jellemző sziklafalat vádik (időszakos vízfolyások) völgyei darabolták fel. Északi részén a három nagy vádi sokkal töredezettebb geomorfológiai szerkezetet alakított ki (legjellemzőbb formakincsek: a Wadi Hamra és az Adb el Malik területén). A fennsíkra jellemző a ritka meszes alapú vegetáció.
d'Huy, J. (2009): New Evidence for a closeness between the Abu Ra's shelter (Eastern Sahara) and Egyptian benefit. Sahara 20. pp. 125–126.
d'Huy, J.–Le Quellec, J-L. (2009): From the Sahara to the Nile: the low representation of dangerous animals in the rock art of the Libyan desert could be linked to the fear of their animation.
<http://www.fjexpeditions.com/frameset/geography.htm> (2012-11-07)
<http://aars.fr/images/pdf/dangerous%20animals%20in%20the%20rock%20art%20of%20the%20libyan%20desert.pdf> (2013-10-05)
Bagnold, R.A. (1939): A lost world refound. Scientific American 161. 5. November pp. 261–263.

ként sziklakkal borított síkság és alacsony fennsíkok határozzák meg.¹¹⁶ A sivatagi síkságon helyezkedik el a Grand Sand Sea¹¹⁷ területe, amely Siva oázistól a Gilf Kebir-ig (Jilf al Kabir) terjed. A nyugati sivatag felszínét hátságok és mély medencék, süllyedékek váltakozása jellemzi, területén felszíni vízfolyások nincsenek. Déli peremvidékén ősi gránitból álló rögök – Arkenu, Uveinat, Kisszu (Kissu) –, illetve későbbi geológiai korszakban keletkezett homokkő képződmények találhatók. Legmagasabb pontja az Uveinat keleti része – az egyiptomi, líbiai és szudáni határvidék –, amelynek tengerszint feletti magassága eléri az 1934 m-t. A fennsík északi részét lepusztult vulkanikus formák jellemzik.¹¹⁸ A kormányzat a nyugati sivatagi territóriumot határregiónak tekinti és két kormányzósági egységre osztotta fel a 28-ik szélességi kör mentén. Matruh¹¹⁹ északon, délen az Új Völgy (Al Wadi al Jadid).¹²⁰

A nyugati sivatagban hét jelentősebb mélyedés található és valamennyi fontos oázist – kivételt jelent a Kattara-mélyföld, amelynek megközelítően 15 000 km²-es területén (nagyjából akkora, mint Connecticut és Rhode Island) elszórtan ún. badland-ek, sós mocsarak és sós vizű tavak találhatók (jórészt a tenger szintje alatt fekszik, legmélyebb pontján ez az érték –133 m), a korlátozott mezőgazdasági termelés, a szűkös természeti erőforrások ellenére folyamatos betelepedés jellemez. Az oázisok számára a Nílus, illetve helyi talajvíz-források biztosítják a szükséges vízmennyiséget. A legismertebb korai idők óta lakott Siva-oázis, amely a líbiai határ közelében a Kattara-mélyföldtől nyugatra, Egyiptom egyéb területeitől meglehetősen elszigetelten helyezkedik el. Itt található az i. e. 500 körül épült, jóslatairól elhíresült Ámon isten templomának romjai, amelyet annak idején Hérodotosz és Makedóniai Alexandrosz is meglátogatott még a keresz-

ténység és az iszlám előtti éraban. A nyugati sivatag kisebb, és jelentéktelenebb távolabbi oázisai: Kurkur, Dunqul, Salima.¹²¹

Más fontosabb oázisok medencéi formálnak geomorfológiai láncot az államtér nyugati részén: az Fayyum (Fájjúm) oázis¹²² (gyakran Fayyum Depresszió-nak vagy mélyedésnek is nevezik), amely a fővárostól mintegy 60 km-re délnyugatra helyezkedik el. Délen pedig a Bahareyah- (Baharijah), a Farafirah (Fráfra), a Dakhla (Dakhilah), valamint a Kharga- (al-Kharijah) oázisok helyezkednek el.¹²³

A Fayyum területén már az ókorban megteremtették az intenzív gazdálkodás lehetőségét, kiterjesztették az öntözött területeket (1800 km²-re) édes vizű artézi kutak és a tó vizének felhasználásával. Az oázis számára a legfontosabb vízbázist a Nílus által táplált 250 km hosszú Bahr Youssef (Youssef/Jusszef-csatorna) jelenti, amely az enyhén sós vizű, 40 m-rel a tenger szintje alatt elhelyezkedő Kárun-tóba (ókori neve: Moeris, arabul Birkat Quarun) torkollik. A Nílus vízrendszerének természetes vízrendszeréhez kapcsolódó csatorna kiépítését/megújítását már i. e. 1780 körül IV. Amenemhat fáraó elrendelte, ezáltal lecsapolva a Moeris-t, annak érdekében, hogy művelésre alkalmas területeket nyerjenek. Az ősidők óta lakott Fayyum a harmadik legjelentősebb demográfiai koncentrációs lehetőséget biztosító terület Egyiptomban.¹²⁴

A Delta közelében – Kairótól északnyugatra – található Wádi-en-Nátrún, amely nevét az itt található sós tavakról kapta, belőlük a kristálysóda kinyerése már a predinasztikus korban megkezdődött, amelyet rituális célokra, tisztításra, a fajansz- és üveggyártásban használtak fel.¹²⁵

A Nílus völgyétől nyugatra a peremvidék sivatagos területe található, amely földrajzilag a Líbiai-sivataghoz tartozik, amelyben az ókor óta jelentős volt a kereskedelemi tevékenység, a kulturális termékek cseréje. Mindebben a nyugati sivatag oázisai játszottak fontos szerepet, ahol egyébként jellemzően az ún. oázisgazdálkodás termékeit állítják elő (elsősorban datolya, gabonafélék). A fáraók korának egyes időszakában az oázisok nemcsak gazdasági és stratégiai szerepet tölthettek be, az elszigeteltség, a földrajzi távolságok miatt alkalmasnak

116 <http://www.eoearth.org/view/article/168286/> (2013-08-30)

117 A Great Sand Sea (Nagy Homok-tenger) az 1,1 millió km² kiterjedésű Líbiai-sivataghoz tartozik, annak mintegy 25%-át teszi ki és elsősorban homokdűnék, hamadák, ritkán köves síkságok jellemzik. Friedrich Gerhard Rohlfs 1865-ös szaharai expedíciója során nevezte el a nagy kiterjedésű dűnéket Große Sandmeer-nek.

Besler, H. (2008): The Great Sand Sea in Egypt: Formation, Dynamics and Environmental Change: A Sediment-Analytical Approach Elsevier, Amsterdam, p. 1.

118 <http://www.fjexpeditions.com/frameset/geography.htm> (2012-11-07)

119 Matrouh kormányzóság az államtér nyugati részén helyezkedik el, területe a Líbiai-sivatagban található, beleértve az ókorban nagy jelentőséggel bíró Siva-oázist. Központjában található a Kattara-mélyföld, közigazgatási központja Marsa Matruh (az ókori Paraetonium).

<http://www.egypt.gov.eg/english/guide/governorsAll.aspx> (2012-11-07)

120 Ball, J. (1900): Kharga Oasis: its topography and geology. Survey Department, Public Works Ministry Geological Survey Report 1899, Part II. Cairo, National Printing Department, p. 116.

121 Besenyő J.–Marsai V. (2012): Líbia. Országismertető MH ÖHP, Székesfehérvár p. 7. <http://people.csail.mit.edu/hanna/Egypt/index17.html> (2013-11-09)

122 Hewison, R. N. (2001): The Fayoum History and Guide. The American University in Cairo Press, Cairo, New York pp. 1–36.

123 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43459/The-Eastern-Desert> (2012-11-09)

124 http://looklex.com/e.o/bahr_yousef_canal.htm (2012-11-07)

http://www.jposc.org/documents/Workshop_Cairo_Fayoum_development_Report.pdf (2013-11-10)

125 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 18.

bizonyultak politikai funkciók ellátására: ezek voltak az ókori Egyiptom politikai „Szibériái”.¹²⁶

A keleti sivatag

A keleti sivatag féldrágakő- és kőbányászata (alabástrom, kvarcit) az építkezések alap-anyagát biztosította, ezen kívül lehetővé tette a kapcsolatokat a Vörös-tenger irányába¹²⁷ a predinasztikus kortól kezdve. A Nílustól keletre elhelyezkedő geográfiai régió topográfiai jellemzői jelentős mértékben különböznek a nyugati sivatagi terítórium sajátosságaitól. A Nílus-völgy pereméig fokozatosan lejtő, morfológiailag hegyvidéki jellegű keleti sivatag területe 221 940 km². A Vörös-tenger irányába emelkedő, homokkal fedett, mintegy 100 km szélességű plató arid klímájú, sziklakkal borított hegyvidék húzódik az északi Delta-vidék és a szudáni határ között, amelynek magassága meghaladja az 1900 m-t.¹²⁸

Az ún. Arab-sivatag Egyiptom területének mintegy negyedrésszére terjed ki és három főbb geográfiai egységből áll. Az északi mészkő-fennsíkon a mediterrán parti síkságtól egymást követő dombor húzódik egészen Qina¹²⁹ magasságáig. A település közelében a fennsíkból kiemelkedő sziklák tengerszint feletti magassága eléri az 500 m-t, amelyek között mély – egykori és/vagy időszakos – folyóvölgyek húzódnak, amelyek rendkívül megnehezítik a közlekedést. Néhány jelentősebb vádi természetes kijárata mély kiöblösödést alkot, ahol a félnomád életmódot folytató csoportok alkotta települések jöttek létre. Qina városától déli irányba egy homokkő fennsík helyezkedik el, felszínét az egykori vízmosások erősen tagolttá alakították, amelyek viszonylag akadálymentes természetes útvonalakt alkotnak a tengerparti síkság irányába. A harmadik területi egységet a Vörös-tengeri-hegység alkotja, valamint a szűk parti síkság. A gyakorlatilag Suez-től egészen a szudáni határig húzódó hegyvidék ugyan nem alkot folyamatos morfológiai láncot, de a számos, egymással geológiailag összefüggő rendszer többé-kevésbé szabályos vonalban rendeződött el. A hegység több csúcsa eléri, sőt meghaladja az 1800 m-es tengerszint feletti magasságot, legmagasabb csúcsa a Dzsebel-Sájb-el-Banát (Mt. Shā'ib al-Banāt) 2187 m magasságba emelkedik.

126 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 18.

127 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp.19–20.

128 <http://countrystudies.us/egypt/51.htm> (2012-11-05)

129 A Nílustól keletre elhelyezkedő urbánus település lakossága eléri a 343 247. főt. [Central Agency for Public Mobilization And Statistics 2011 and 2012] (CAPMAS)] <http://www.egyptindependent.com/taxonomy/term/14540> (2012-11-10) <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/485759/Qina> (2012-11-10) <http://www.citypopulation.de/php/egypt-admin.php?adm2id=2702> (2013-08-30)

A hegységet geológiai komplexitás jellemzi: ősi magmás és metamorf kőzetek építik fel. Jellemző építőanyaga a gránit, amelyet Aswan földrajzi szomszédságtól a Nílus-völgyig meghatározó, és ez a kőzet alkotja az első katarakta geológiai gátját is.¹³⁰

A hegység keleti előterében a tengerparti zónában keskeny észak-dél irányú síkság húzódik, amely dél felé kiszélesedik, és amellyel csaknem párhuzamosan a tengerben korallzátonyok alakultak ki. A geológiai erők által megemelt régió morfológiai értelemben egy természetes vízvezető- (csatorna-) rendszert alkot, amely azonban a rendkívül csekély mennyiségű csapadék miatt gyakorlatilag nem funkcionál. Felszínét a Nílus-völgy irányába élesen bevágódó vádik által kialakított bonyolult, szabálytalan geomorfológiai struktúra határozza meg. A keleti sivatag meglehetősen elszigetelt az ország többi részétől. Területén nem alakultak ki mezőgazdasági tevékenységre alkalmas oázisok, csupán néhány, a Vörös-tenger partvidékén elszórtan elhelyezkedő rurális – esetenként nem is állandó – település. A régió jelentőségét napjainkban az itt feltárt természeti erőforrások, különösen az egyébként nem túlzott mennyiségben előforduló kőolaj jelentik.¹³¹

A Sínai-félsziget

A mintegy 61 000 (59 600) km² területű, ék formájú földrajzi egység hasonló földrajzi arculatú, mint az ország sivatagi terítóriumai,¹³² amely 1982 után került vissza Egyiptomhoz, ezt követően egy északi – al-Arish¹³³ – és egy déli – al-Tur (al-Tur)¹³⁴ – kormányzósági terítóriumra osztották fel. Északon a Földközi-tenger, déli csúcsát a Vörös-tenger, nyugaton és keleten a Szezi-, illetve az Akabai-öböl határolja. Sajátos geográfiai helyzetéből adódóan természetes hidat képez

130 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43459/The-Eastern-Desert> (2012-11-05)

131 <http://countrystudies.us/egypt/51.htm> (2013-11-07) <http://www.egyptoil-gas.com/overview.php> (2013-11-07)

132 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula> (2013-11-07) <http://countrystudies.us/egypt/52.htm> (2013-11-07)

133 Egyiptomi település a Sínai-félsziget északkeleti részén a Földközi-tenger partján, amelynek népessége 395 000 fő. [Central Agency for Public Mobilization And Statistics 2011 and 2012] (CAPMAS) <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/34362/Al-Arish> (2012-11-10) <http://www.northsinai.gov.eg/english/default.aspx> (2012-11-10)

134 A város a félsziget délnyugati részén helyezkedik el a Szezi-öböl partján, amelynek népessége eléri a 159 000 főt. <http://www.southsinai.gov.eg/default.htm> (2012-11-10)

két földrész között, hiszen a félsziget az ázsiai, míg az egyiptomi államtér többi része az afrikai kontinenshez tartozik, miközben a mediterrán medencéhez is szorosan kapcsolódik.¹³⁵

A félsziget területe két földrajzi egységre osztható: az északi részt üledékes kőzetek építik fel, amelyeknek fő építőanyaga a mészkő. A félsziget part menti északi része lapos, homokos síkság a Szuezi-csatorna, valamint a Gázai övezet és az Izrael között. A tengerpart és a hegyvidék között hosszanti irányú párhuzamos – akár 100 m magasságot elérő – dűnék borítják a felszínt. A partvidéken helyezkedik el a sós vizű lagúna, a 76,37 km hosszúságú Bardawil-tó (Lake Bardawil).¹³⁶

A déli területeket elsősorban gránitos – esetenként vulkanikus – kőzetekből¹³⁷ álló hegyvidéki morfológiai alakzatok jellemzik, amely geológiailag a Vörös-tengeri-hegységhez tartoznak az alacsonyabb fekvésű part menti területekhez hasonlóan. Itt található a félsziget – és egyben Egyiptom – legmagasabb pontja a Szent Katalin-hegy (Mt. Catherine/Jabal Katrinah) 2642 m,¹³⁸ amelynek környékére nagyfokú geológiai komplexitás jellemző.¹³⁹

135 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula> (2013-10-17)

136 A tóra jellemző a magas és változó só-koncentráció, amelynek értéke 38, és 71,13‰ között ingadozik. A csekély mélységű – átlagos mélysége 1,2 m, legmélyebb pontján 3 m – tó felszíne 518,99 km², amelyet keskeny homokzátony választ el a Földközi-tengertől.

Abd Ellah, R.G.–Hussein, M.M. (2009): Physical Limnology of Bardawil Lagoon, Egypt. American-Eurasian J. Agric. & Environ. Sci. 5 (3) pp. 331–336.

[http://idosi.org/aejaes/jaes5\(3\)/6.pdf](http://idosi.org/aejaes/jaes5(3)/6.pdf) (2013-10-10)

Howayda H. Abd-El-Hady, H.H.–Daboor, S.M.–Ghoniemy, A.E. (2007): Nutritive and Antimicrobial Profiles of Some Seagrasses from Bardawil Lake, Egypt. Egyptian Journal of Aquatic Research Vol. 33 No. 3. pp. 103–110.

<http://www.oceandocs.net/bitstream/1834/2202/1/Text.pdf> (2013-10-10)

137 <http://www.earth.sinica.edu.tw/papers/1402.pdf> (2013-10-10)

138 A hegységben egyébként számos nagy jelentős magasságú pont található: a Gebel Umm Shaumar (2586 m), a Gebel el Thabt (2439 m), a Mt. Sinai (Gebel Musa) (2280 m) és a Gebel Serbal (2070 m).

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula> (2012-11-07)

139 Ősi – 1,1 milliárd éves – kristályos kőzetek (gneisz) alkotják a térség számos sziklaformációját, amelyek mellett a 850 millió éves szürke, valamint a gyakoribb és fiatalabb (mintegy 600 millió éves) rózsaszín gránit a meghatározó. Északon és nyugaton a perm és a kréta között folyamatosan képződött – rózsaszín, fehér és sárga – homokkő geológiai rétegei veszik körül a kristályos kőzeteket.

<http://www.centre4sinai.com.eg/geology.htm> (2013-10-14)

<http://st-katherine.net/downloads/Geology%20&%20Mineral%20Resources.pdf> (2013-10-14)

<http://www.utdallas.edu/~rjstern/egypt/PDFs/Cenozoic%20Red%20Sea/Bosworth&McClay01.pdf> (2013-10-14)

Egyiptom természetföldrajzi viszonyai

A félsziget déli része szakadékos, amely a Vörös-tenger és az Akabai-öböl irányába lejtve keskeny part menti self területté alakul át. A déli peremhegység átlagmagassága 1000 m, amely északi irányban található mészkőfennsíkban fokozatosan csökken.¹⁴⁰ Központi területén két fennsík található: al-Tih és az al-Ajmah,

140 <http://countrystudies.us/egypt/52.htm> (2013-10-17)

amelyek mélyen tagolt felszínükkel észak felé a Wadi al-Arish¹⁴¹ irányába lejtnek. A Földközi-tenger felé a plató lejtését kupola formájú hegyek törik meg.¹⁴²

A félsziget déli peremén futó gerinc három vízgyűjtő medencét alakított ki. Az északi – a Földközi-tengerhez kapcsolódó – vízgyűjtő medence, a keleti – az Akabai-öböl és a Holt-tenger – és a nyugati – a Szezi-öböl – medence, amelyek elvezetik a természetes vizeket, miközben a csapadékvíz jelentős része a felszín alatt kialakult geológiai tározókba kerül.¹⁴³

Egyiptom éghajlata

Egyiptom jelentős részének klímáját jelenleg a nyugat-kelet irányú térítői övezetben a leszálló légmozgások határozzák meg, amelynek megfelelően zonális sivatagi éghajlat alakult ki: csapadékszegény környezet, viszonylag alacsony páratartalom, valamint magas évi és napi hőingás. Az ország északi területein a Földközi-tenger hatásának köszönhetően mediterrán jellegű, szubtrópusi sztyepp klíma alakult ki, így az államtér éghajlatát viszonylag egyszerű leírni.¹⁴⁴

A Földközi-tenger keleti medencéjében, így Egyiptomban sem jellemzőek a ciklonok, amelynek következményeként az átlagos éves csapadékmennyiség alacsony: északról dél felé haladva mennyisége fokozatosan csökken, maximuma a téli időszakra – október és március között – esik. A tengerparti sávban a csapadék éves mennyisége átlagosan 150-200 mm (előfordult, hogy meghaladta a 410 mm-t). A fővárosban a csapadék éves átlagértéke nem éri el a 40 mm-t, az ország jelentős, sivatagi klímájú területein a csapadék évi mennyisége 50 mm alatt marad. Aswan-nál alig 5-10 mm,¹⁴⁵ de előfordulhatnak olyan területek is, ahol évekig nem esik az eső. Alexandriában magas a levegő nedvességtartalma, a komfortérzetet tenger felől fújó szelek biztosítják, Kairóban nyáron a relatív páratartalom elérheti a 77%-ot, de az év többi részében alacsony.¹⁴⁶

141 A Wadi al Arish mintegy 250 km hosszú időszakos folyó, amelynek üledékgyűjtő medencéjét a Földközi-tenger képezi.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/538199/Shamal-Sina#ref229310> (2012-11-10)

142 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula> (2012-11-07)

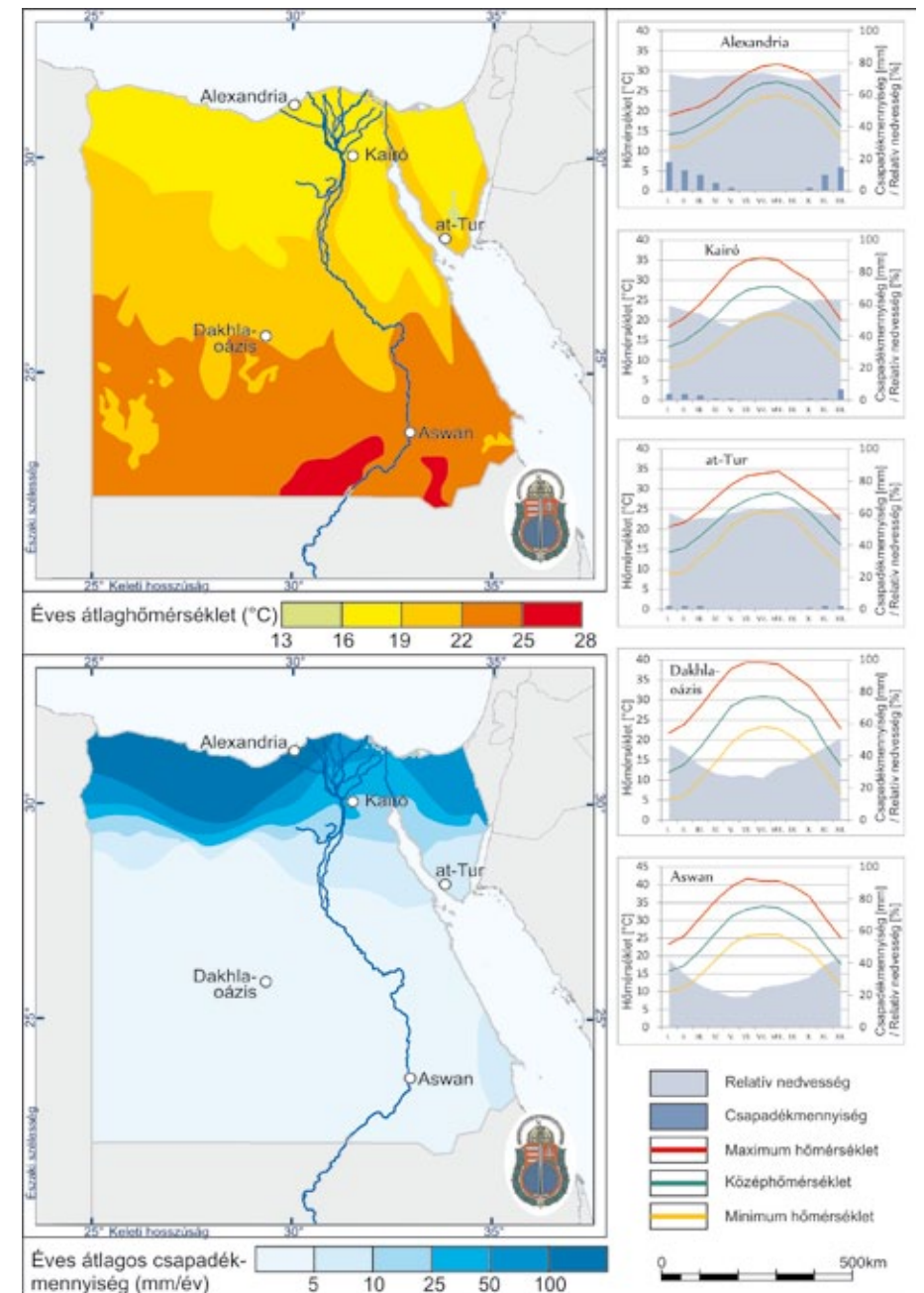
143 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula#toc284498> (2012-11-07)
http://itia.ntua.gr/hsj/27/hysj_27_03_0309.pdf (2013-10-14)

144 Tóth J. /*Írószerek*./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest pp. 1254–1292.

145 Tóth J. /*Írószerek*./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p. 1292.

146 <http://countrystudies.us/egypt/53.htm> (2013-10-17)

Egyiptom éghajlati jellemzői

Egyiptom éghajlatára két évszak váltakozása jellemző: a tél enyhe, a nyár száraz és forró. A hőmérséklet nyári átlagértéke 27-32 °C között van, de a maximum elérheti a 42 °C-ot, a téli minimum pedig akár 12 °C-ra is süllyedhet. Az évszakok közötti különbséget elsősorban a nappali felmelegedés mértéke, valamint az uralkodó szél irányának változása jelzi. A partvidéken a hőmérsékleti értékek kevésbé szélsőségesek, mint a sivatagi régiókban. A legmelegebb hónap középhőmérséklete a partvidéken 25-27 °C,¹⁴⁷ az abszolút maximum értékek 43-45 °C körül alakulnak. A belső térségekben a sivatagi klímára jellemzően a hőmérséklet éves és napi ingadozása igen jelentős. A sivatagi területeken 30-34 °C körüli középhőmérsékletek jellemzők a legmelegebb hónapban, akár 45-50 °C-ot meghaladó maximumértékekkel. A sivatagi klímaterületeken a hőmérséklet napi ingadozása igen számottevő, különösen nyáron, amikor a 40 °C fölötti maximum-hőmérsékletet követően napnyugta után a tiszta, száraz levegőben igen gyors hővesztés következik be, és a hőmérséklet 10 °C alá is csökkenhet. A téli időszakban a különbség kisebb mértékű, de az éjszakai minimum akár fagypontra is süllyedhet. Egyiptom egészére jellemzően enyhe tél folyamán a leghűvösebb hónap középhőmérséklete 12-16 °C, a legalacsonyabb hőmérsékletek azonban a hegyvidéki területeken regisztrálhatók.¹⁴⁸

Az évi átlaghőmérséklet értékei északról dél felé – a deltavidék és a szudáni határ között – emelkednek. Az alacsonyabb nyári hőmérsékleti értékek miatt vált Alexandria kedvelt üdülőhellyé, ahol esetenként kifejezetten hideg, fagy és havazás kísérte téli időszakokat is regisztráltak. A déli Aswan-ban az erős kisugárzás miatt júniusban is előfordul, hogy az éjszakai hőmérséklet 10 °C körüli értékre csökken, míg a nappali maximuma meghaladhatja a 40 °C-ot.¹⁴⁹

A légmozgás többnyire gyenge vagy mérsékelt. Sajátos jelenség Egyiptomban a forró erős széltevékenység a tél végétől a nyár elejéig terjedő időszakban – általában április és június között. A Szahara felől fújó, forró, erős szelet az a helyi lakosság forró szélnek (*khamsin*) nevezte el. Kialakulásuk oka, hogy a Földközi-tenger medencéjét átszelő mediterrán, alacsony nyomású légköri képződmények (ciklonok) beszipantják a sivatagi területek forró levegőjét, ami délies, forró,

erőteljes áramlást eredményez.¹⁵⁰ A dinamikus, alacsony nyomású légtömegek földrajzi kiterjedése viszonylag kicsi: az Arab-félsziget és Afrika északi partvidékén fejtik ki hatásukat. Orográfiai akadályok hiányában a szél sebessége akár a 140 km/óra-t is meghaladhatja, nagy mennyiségben szállít sivatagi eredetű homokot és port. A homokviharok rendkívül rövid idő alatt jelentős – akár 20 °C-os – hőmérséklet-emelkedést okozhatnak, amelyet később jóval hűvösebb légtömeg beáramlása követ.¹⁵¹ A kisebb megszakításokkal napokon keresztül tartó szélviharok jelentős károkat okozhatnak az infrastruktúrában, a növénykultúrában.¹⁵²

A globális felmelegedés következtében a jövőben a tengerszint emelkedésnek indulhat. Mindez veszélyeztetheti a sűrűn lakott tengerparti sávokat, ami komoly hatással lehet az ország gazdaságára, az agráriumra és az iparra egyaránt. Ez a hatás egyes szakértők szerint a század végére már bekövetkezik.¹⁵³

A természetes növényzet és állatvilág

Az egyiptomi területek természetes vegetációját a sokszínűség jellemzi annak ellenére, hogy az államtér gyakorlatilag a zonális sivatagi övezetben fekszik. A sivatagban a rendszeres csapadék hiánya – vagy, mert mennyisége nem éri el az évi 250 mm-t –, valamint a talajszerkezet miatt összefüggő növényzet nem alakult ki.¹⁵⁴

A nyugati sivatag a növénykultúra szempontjából gyakorlatilag üres flórátér, kivételt jelentenek azok a víznyerő helyek, ahol évelő növények és fűfélék honosak. Az oázisok jellegzetes fás szárú növénye a datolyapálma. A mediterrán tengerparti zónában gazdag növényzete a tavaszi időszakban a legváltozatosabb.¹⁵⁵

A keleti sivatagi territórium valamelyest gazdagabb csapadékban. A szórva-nyosan előforduló esők elősegítették a változatos növényzet kialakulását, ame-

150 Péczely Gy. (1984): A Föld éghajlata. Tankönyvkiadó, Budapest p. 404.

151 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/316239/khamsin> (2013-11-03)

<http://www.unccd.int/ActionProgrammes/egypt-eng2005.pdf> (2013-11-03)

<http://www.weatheronline.co.uk/reports/wind/The-Khamsin.htm> (2013-11-05)

152 <http://countrystudies.us/egypt/53.htm> (2013-10-17)

153 <http://ecosystems.wcp.muohio.edu/studentresearch/climatechange03/agriculture/impacts%20of%20global.pdf> (2012-11-10)

154 Tóth J. /főszerk./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p. 1264.

Szabó L. (1986): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 39.

155 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life> (2012-11-10)

<http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.html> (2013-10-05)

147 Knox, A. (1911): The Climate of the Continent of Africa. Cambridge University Press, Cambridge pp. 64–77.

Etheredge, L.S. /ed./ (2011): Egypt. Britannica Educational Publishing, New York pp. 9–10.

Linkov, I.–Bridges, T.S. /eds./ (2011): Climate: Global Change and Local Adaptation. Springer, Dordrecht pp. 555–559.

Zahrán, M.A.–Willi, A.J. (2008): The Vegetation of Egypt. 2nd edition. Springer, New York pp. 6–7.

148 <http://www.climate-charts.com/Locations/u/UB62457.php> (2013-10-31)

149 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/261334/Soils> (2012-11-10)

lyet elsősorban tamariszkusz-cserjék, akácia és markh,¹⁵⁶ valamint tüskés bozótosok, kicsi, pozsgás kaktuszfélék¹⁵⁷ és lágyszárú aromás gyógy- és fűszernövények, ürömfélék és a szakszaul (Haloxylon) alkotnak. A vegetáció még gazdagabb a Vörös-tengeri-hegység és a Sínai-félsziget vádijaiban, illetve az államter délkeleti szögletében elhelyezkedő Ilbah (Elba)-hegység (Jabakl Ilbah) területén.¹⁵⁸

A Nílus és a csatornák vízrendszere változatos – vízi növények alkotta – regionális flórárendszer kialakulásának lehetőségét teremtette meg: az ókorban elterjedt lótosz a Delta csatornáiban jellemző. Ezen kívül számos – több mint száz – növény, például a bambusz, az eszpartó- vagy alfafű (*halfā*),¹⁵⁹ valamint vastag, hosszúszerű fűfélék élnek a víz közelében. Alsó-Egyiptomban évelő nádfélék – a közönséges és a spanyolnád – nőnek be a termékeny folyóparti területeket, de az ókorban még szabadon tenyésző papirusz már csak botanikus kertekben található.¹⁶⁰

A datolyapálma (*Phoenix dactylifera*)¹⁶¹ őshonos növényként egyaránt megtalálható a Delta és a Nílus-völgy, valamint az oázisok területén. A folyóvölgy déli részén gyakori az ehető gyümölcsöt termő doum- vagy gyömbérkenyér-pálma (*Hyphaene thebaica*).¹⁶²

Jellemzően Egyiptomban alig találhatók őshonos fafajták: az egyetlen ilyen túlevelű a föníciai boróka, amelyen kívül azonban számos telepített fajta fordul elő: ilyen a nagy területen elterjedt akácia, az eukaliptusz és a platán.¹⁶³

- 156 A markh lombtalan – koronaszintjét csupasz ágak, vékony gallyak alkotják –, tüskékkel nem rendelkező fa, amely a keleti sivatagi scrub egyik jellemző fás szárú növénye. Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 16.
- 157 Eredetileg az afrikai kontinensen nem voltak jellemzők a kaktuszfélék, a kutyatejfélék terjedtek el. Tóth J. /*ffőszerk.*/ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p. 1264.
- 158 Zahran, M.A.–Willis, A.J. (2008): The Vegetation of Egypt. 2nd edition Springer, New York pp. 102–212., 221–250.
- 159 A *Stipa tenacissima*, vagy *Macrochloa tenacissima* és a *Lygeum spartum* az Észak-Afrika és Dél-Spanyolország területén honos szürkészöld, 1-1,2 m magasságú, hengeres levelű pázsitfélé, amelyet kötelek, szandálok, kosarak és papír gyártásához használnak. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/192691/esparto> (2012-11-10)
- 160 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 11.
- 161 <http://www.hort.purdue.edu/newcrop/morton/date.html> (2012-11-15)
- 162 A lombhullató pálmafa 10-17 m magas, amely felismerhető Y-alakú törzséről, valamint kettős szár alkotja koronáról. Kérge sötétszürke, levelei 120-180 cm hosszúak és legyező alakban kiszélesednek. <http://www.worldagroforestry.org/sea/Products/AFDbases/af/asp/SpeciesInfo.asp?SpID=983> (2012-11-10)
- 163 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 11.

A Casuarina-félék¹⁶⁴ számos fajtáját csak a XIX. században honosították meg Egyiptomban, amelyek mára az ország legfontosabb fűrészáru-alapanyagát biztosítják. Más meghonosított fafajták – a jaracanda,¹⁶⁵ a royal poinciana,¹⁶⁶ valamint az Albizia lebeck¹⁶⁷ – az egyiptomi táj jellegzetességévé váltak.

A domesztikált állatok közé tartozik a bivaly, a kereskedelemben és a teherszállításban kiemelkedő szerepet játszó teve (*Camelus dromedarius*),¹⁶⁸ a szamár, a juh és a kecske. Azok a vadon élő állatok – víziló, zsiráf, strucc –, amelyeket az ókori egyiptomi ábrázolásokon láthatunk, napjainkban már nem élnek Egyiptom területén, a nílusi krokodil (*Crocodylus niloticus*)¹⁶⁹ újabban azonban ismét megjelent az asszuáni gáttól délre eső folyószakaszon.¹⁷⁰ A legnagyobb méretű vadon élő állat az aoudad vagy szakállas juh,¹⁷¹ amely a nyugati sivatagban is képes megélni. Hasonlóan a sivatagi területek lakója a Dorcas-gazella,¹⁷² a sivatagi róka (*Fennecus/Vulpes zerda*),¹⁷³ valamint a núbiai kőszáli kecske (*Capra nu-*

- 164 Az ausztrál és ázsiai kontinensen őshonos fafajták. Quattrocchi, U. (2000): CRC World Dictionary of Plant Names. I A-C. CRC Press. Boca Raton, New York, Washington DC., London p. 456.
- 165 A latin-amerikai eredetű – habár egyes fajok Délkelet-Ázsiából származnak – fafajta elsősorban virágaiért termesztett dísznövény, egyes fajtáit bútoralapanyagként használják fel. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/298661/jacaranda> (2012-11-17)
- Dos Santos, G.–Miller, R.B. (1997): Wood Anatomy of Jaracanda (Bignoniaceae): Systematic Relationship in Sections Monolobos and Dioblos as Suggested by Twig and Stem Wood Rays. IAWA Journal, vol. 18 (4), pp. 369–383.
- 166 Eredeti hazája Madagaskár, ahonnét gyorsan elterjedt és népszerűvé vált a fagymentes térségekben virágai miatt. Gyorsan fejlődik, magassága eléri 6-12 m-t. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/511550/royal-poinciana> (2012-11-17)
- http://www.thewoodexplorer.com/maindata/we1388.html#Regions_of_Distribution (2012-11-17)
- 167 A 18-30 m magasra megnövő fa őshazája Délkelet-Ázsia, Új-Guinea és Észak-Ausztrália, de rendkívül elterjedt a trópusi és szubtrópusi területeken. Egyes kultúrákban az orvostudomány is alkalmazza gyulladáscsökkentő, kelések, köhögés, a szem kezelésére, influenza, fogínygyulladás, tüdő- és mellizom problémák, daganatos betegségek ellenszereként, de pszichoaktív hatása miatt is kedvelt. <http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/publicat/gutt-shel/x5556e0a.htm> (2013-10-17)
- 168 Tóth J. /*ffőszerk.*/ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p. 1264.
- Szabó L. (1986): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 39. <http://www.science.smith.edu/msi/pdf/i0076-3519-375-01-0001.pdf> (2012-11-17)
- <http://www.bucknell.edu/msw3/browse.asp?id=14200115> (2012-11-17)
- 169 <http://www.iucnredlist.org/details/46590/0> (2012-11-18)
- 170 <http://www.listofcountriesoftheworld.com/eg-animals.html> (2012-11-17)
- 171 Latinul *Ammotragus lervia*, testömege 40-140 kg, magassága 80-100 cm. www.iucnredlist.org/details/1151/0 (2012-11-17)
- Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 14.
- 172 <http://www.iucnredlist.org/details/8969/0> (2013-09-10)
- 173 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 16. www.iucnredlist.org/details/41588/0 (2012-11-17)

biana),¹⁷⁴ illetve ezek mellett az egyiptomi nyúl, az ugrógér vagy jerboa (*Jaculus jaculus*).¹⁷⁵

A helyi faunához tartozik az egyiptomi sakál (*Canis lupaster*)¹⁷⁶ és a Sínai-félszigeten élő szirti borz (*hyrax*),¹⁷⁷ a vadmacska (*Caffre-macska*),¹⁷⁸ valamint az egyiptomi mongúz (fáraómacska vagy *Herpestes ichneumon*).¹⁷⁹ A keleti sivatag macskaféle ragadozója a karakál vagy sivatagi hiúz (*Caracal caracal*),¹⁸⁰ míg a nyugati sivatag területén él a ritka gepárd (*Acinonyx jubatus*)¹⁸¹ és a leopárd (*Panthera pardus*).¹⁸²

Az emlősökön kívül számos gyík- és kígyófaj él Egyiptomban, például a varánuszok, mérgező marású viperafélék – többek között a „fűrészes-pikkelyes vipera”¹⁸³ –, a Nílus-völgyben mindenütt előforduló pettyes kígyó, és a mezőgazda-

sági területeket kedvelő egyiptomi kobra (*naje haje*),¹⁸⁴ valamint a homoki boa. Gyakorikak a sivatagi területeken a skorpiófélék, és a rágcshalók, valamint a rovarok – beleértve a sáska – nagy fajgazdagsága jellemző. Ma is igen elterjedt az ókori egyiptomi mitológiában és vallásban jelentős szerepet a ganajtúró vagy szkarabeusz (*Scarabeus sacer*).¹⁸⁵

Az ősi egyiptomi civilizációban kulturális jelentőséggel bíró madárfajok zömmel a vízi- és az énekesmadarak közé tartoznak és alapvetően két – az etiópiai,¹⁸⁶ illetve a palearktikus¹⁸⁷ – állatföldrajzi régióhoz köthetők. Egyiptom ornitológiai változatossága részben abból adódik, hogy az államtér a költöző madarak útvoalán helyezkedik el, így tavasszal és ősszel nagyszámú – mintegy 200 madárfaj – fogoly, fűrj és nyírfaj¹⁸⁸ vonul át területén, ahol emellett több mint 150 őshonos fajként él.¹⁸⁹ Ez utóbbiak között igen gyakori a dolmányos vagy hamvas varjú (*Corvus corvix*),¹⁹⁰ a barnakánya (*Milvus migrans*)¹⁹¹ pedig elsősorban a Nílus völgyében és a Fájjúm területén terjedt el. A nagyobb testű ragadozók között említendő a Lanner-sólyom (*Falco biarmicus*),¹⁹² a vörös vércse /kestrel/ (*Falco tinnunculus*),¹⁹³ illetve a keleti sivatagos területeken és a Sínai-félszigeten élő aranyas (*Aquila chrysaetos*)¹⁹⁴ és a saskeselyű (*Gypaetus barbatus*).¹⁹⁵

174 <http://www.iucnredlist.org/details/3796/0> (2013-09-10)

175 A jerboa a Dipodidae családjába tartozik. A sivatagi ugráló rágcshaló emlős élőhelye Észak-Afrikától egészen Mandzsúriáig terjed.

Burton, M.–Burton, R. (2002): The international wildlife encyclopedia. Marshall Cavendish Corp., New York pp. 1323–1324.

http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Euchoreutes_naso.html (2012-11-20)

<http://www.iucnredlist.org/details/10912/0> (2013-10-12)

176 http://www.cosmosmith.com/egyptian_wolves.asp (2013-09-10)

177 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/280175/hyrax> (2013-09-10)

178 Egyiptomi vadmacska (*Felis libyca*), más néven Caffre-macska vagy afrikai vadmacska, amely Afrika, Ázsia, és Dél-Európa területén honos.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/88329/Egyptian-wildcat> (2012-11-20)

179 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 14.

<http://www.britannica.com/EBchecked/to-pic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life> (2012-11-20)

<http://www.iucnredlist.org/details/41613/0> (2013-09-12)

180 A karcosú és izmos macskafélének farka rövid, lábai hosszúak. A hímek testtömege 13–19 kg, a nőstényeké 6–12. Hasonlít az eurázsiai hiúzhhoz, annak közeli rokonának vélték hosszú időn keresztül. Valójában a szervál a legközelebbi rokona.

<http://www.bucknell.edu/msw3/> (2012-11-12)

<http://www.iucnredlist.org/details/3847/0> (2012-11-15)

<http://www.sanbi.org/sites/default/files/documents/documents/havens-biodiversity.pdf> (2012-11-15)

181 Rendkívül gyors – elérheti a 112–120 km/órás sebességet – macskaféle ragadozó, karmai csak félig behúzhatóak.

<http://www.iucnredlist.org/details/219/0> (2012-11-15)

http://www.cheetah.org/?nd=cheetah_facts (2012-11-15)

182 Mozgékony, sikeres, mérsékelten veszélyeztetett faj.

<http://www.iucnredlist.org/details/15954/0> (2012-11-15)

<http://www.awf.org/con-tent/wildlife/detail/leopard> (2012-11-15)

183 Mallow D.–Ludwig D.–Nilson G. (2003): True Vipers: Natural History and Toxinology of Old World Vipers. Krieger Publishing Company, Malabar, Florida p. 359.

184 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 12.

185 Kákósy L. (2003): Az ókori Egyiptom története és kultúrája. Osiris, Budapest pp. 314–315. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/526659/Scarabaeus-sacer> (2013-10-15)

186 A régióhoz tartozik az afrikai kontinens, az Arab-félsziget déli területei, valamint Madagaszkár szigete. Az állatföldrajzi territóriumot négy szubrégió – a kelet-afrikai, a nyugat-afrikai, a dél-afrikai és a madagaszkári – alkotja.

<http://www.biozoomer.com/2011/01/ethiopian-region-zoogeography.html> (2013-10-15)

<http://www.uni-goettingen.de/en/technical-comment-in-science-on-updated-wallaces-zoogeographic-regions/442206.html> (2013-10-15)

187 A palearktikus régióhoz Európa, Ázsia, Himalája északi területei, illetve Észak-Afrika egyes részei tartoznak. Négy szubregionális territóriumra osztható: az európai, a mediterrán, a mandzsúriai és a szibériai.

<http://tpittaway.tripod.com/silk/satintro.htm> (2012-11-15)

<http://www.biozoomer.com/2011/01/palaeartic-region-zoogeography.html> (2013-10-15)

188 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 12.

189 <http://www.britannica.com/EBchecked/to-pic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life> (2012-11-15)

190 <http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=31641> (2012-11-17)

191 <http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=32423> (2013-08-05)

http://animaldiversity.ummz.umich.edu/accounts/Milvus_migrans/ (2013-08-05)

192 <http://www.oiseaux.net/birds/lanner.falcon.html> (2012-11-17)

193 <http://www.iucnredlist.org/details/22696362/0> (2013-07-10)

194 <http://www.iucnredlist.org/details/22696060/0> (2013-10-25)

195 <http://www.iucnredlist.org/details/22695174/0> (2013-10-25)

Az ókori egyiptomi civilizáció által szentként tisztelt gázlómadár, az egyiptomi ibisz (*Threskiornis aethiopicus*)¹⁹⁶ napjainkban már nem él Egyiptom területén, de a nagy fehér (*Ardea alba*),¹⁹⁷ illetve az ún. szarvasmarha-kócsag (*Bubulcus ibis*)¹⁹⁸ és a búbos banka (*Upupa epops*)¹⁹⁹ megtelepedett a Nílus-völgyben, valamint a Fajjum területén. A helyi sivatagi faunához tartozó 24 madárfajt külön csoportba sorolják.²⁰⁰

A Nílus biológiai rendszere rendkívül változatos,²⁰¹ a folyóban mintegy 190 halfaj él, amelyek közül a leggyakoribb a durvapikkelyű, tüskés uszonyú bultī (*Tilapia nilotica*)²⁰² – a Nasszer-tóban is igen elterjedt – és a nílusi sügér (*Lates niloticus*).²⁰³ A Nílus-deltában elhelyezkedő tavak jellemző halfaja a buri (szürke márna).²⁰⁴

A Nílus-völgy geopolitikai jellemzői

A Nílus hatalmas vízgyűjtő területe 3 112 369 km², amely a kontinens 10,3%-át teszi ki.²⁰⁵ A folyó öt éghajlati övezetet, olyan ökoszisztémák sorozatát kapcsolja össze, amelynek biodiverzitása alapvetően előnyös gazdasági és kulturális alapokat teremtett a térségben élők számára.²⁰⁶

Ahogy Afrikában gyakorlatilag mindenütt, így a Nílus-völgyben is rendkívüli nagy jelentősége van a vízhez való hozzáférésnek, hiszen az jelenti a túlélés legfontosabb elemét. Ma az afrikai kontinens népességének harmada nem jut elegendő mennyiségű és minőségű ivóvízhez.²⁰⁷ Ebből következően a számos államteret összekapcsoló Nílus vízgyűjtő területének és vízkészletének geopolitikai-geoöko-

nómiai jelentősége folyamatosan növekszik. A rendelkezésre álló víztömeg felhasználásával kapcsolatos konszenzus hiánya – sem a víz- sem a haszonmegosztásról nem született megnyugtató megállapodás – olyan határokon átnyúló konfliktusokat generálhatnak a Nílus-völgy területén osztozni kényszerülő államok között, mint az etióp-egyiptomi feszültség. A Collier-Hoeffler konfliktusmodell szerint ebben a területi vitában Egyiptom Afrika szarva tágabb geopolitikai környezetének hegemonja, szerepét Addisz-Abeba azonban vitatja.²⁰⁸

A Nílus és mellékfolyói a múltban természetes kereskedelmi útvonalakként működtek, amelyek az egyiptomi állam kommunikációs lehetőségeit és nemzetközi kapcsolatainak geográfiai hátterét biztosították. A vízi útvonal – mint az államtér geopolitikai tengelye – megalapozta Egyiptom hegemon státuszát már a predinasztikus államszervezet kialakulását követően, mivel együtt járt a gazdaság fellendülésével és hordozta a regionális dominancia lehetőségét. Mindezen előnyök tették lehetővé, hogy az 1929-es brit-egyiptomi (víz)szerezési szerződés gyakorlatilag Egyiptomot hozta kedvező helyzetbe más folyóparti állammal szemben. Ebben Nagy-Britannia felelőssége is tetten érhető, mivel a part menti államok – amelyek ekkor brit gyarmatok voltak – nevében London hagyta jóvá a szerződés feltételeit, amely erősítette Kairó hatalmi ambícióit a Nílus vízgyűjtőjében.²⁰⁹

A függetlenség elnyerését követően ezek az államoknak szembe kellett nézni a népességnövekedésből, a globális éghajlatváltozásból, a természeti katasztrófákból, a gazdasági fejlődés dilemmáiból, a politikai fejlődésből, a környezetszennyezésből és az erőforrások kimerüléséből, az urbanizáció jelenségeiből, a felszín alatti vízkészletek kitermelésének magas költségeiből származó kihívásokkal. Mindezek hatására a part menti államok megkérdőjelezték Egyiptom szerződéses dominanciáját a Nílus-völgy felett.²¹⁰

196 <http://www.iucnredlist.org/details/22697510/0> (2013-10-25)

197 <http://animaldiversity.ummz.umich.edu/accounts/Ardea%20alba/> (2013-10-25)

198 <http://www.iucnredlist.org/details/22697109/0> (2013-10-25)

199 <http://www.iucnredlist.org/details/22682655/0> (2013-10-25)

200 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life> (2012-11-25)

201 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 12.

<http://fish.mongabay.com/data/ecosystems/Nile.htm> (2013-10-25)

202 <http://www.fishbase.org/summary/Oreochromis-niloticus.html> (2012-11-25)

203 <http://fishbase.org/summary/Lates-niloticus.html> (2012-11-25)

<http://www.fao.org/fishery/species/2275/en> (2013-08-10)

204 <http://www.fishbase.org/Summary/FamilySummary.php?Family=Mugilidae> (2012-11-25)

205 <http://www.fao.org/docrep/w4347e/w4347e0k.htm> (2003-11-24)

206 http://www.unep.org/dewa/Portals/67/pdf/Nile_Basin.pdf (2003-11-23)

207 World Water Council 2006.

http://www.worldwatercouncil.org/fileadmin/world_water_council/documents_old/Library/Publications_and_reports/Africa_Report.pdf pp. 2–32. (2013-10-27)

http://www.rsc.org/images/RSC_PACN_water_report_tcm18-176914.pdf (2013-10-25)

208 A Collier-Hoeffler konfliktusmodell alkalmazásával megjósolható a konfliktusok bekövetkezésének valószínűsége az afrikai gazdasági alternatívák és az egyes államokban bekövetkező társadalmi krízisek összefüggés-rendszerében.

Collier Paul and Hoeffler Anke (1998): On Economic Causes of Civil War. Oxford Economic Papers 50. pp. 563–573.

209 *Teshome-Bahiru, W. (2009): Transboundary Water Cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative. Review of General Management Volume 10, Issue 2, pp.129–138.* http://www.managementgeneral.ro/pdf/2_2009_12.pdf (2013-10-20)

Flintan, F.–Tamarat, I. (2002): Spilling Blood Over Water? The case of Ethiopia, in Scarcity and Surfeit, The Ecology of Africa's Conflict. Lind & J. & Sturman K.(eds) Institute for Security Studies, Johannesburg

<http://www.issafrica.org/pubs/Books/ScarcitySurfeit/Chapter6.pdf> pp. 242–310. (2013-10-21)

Besenyő J. (2010): Szudán. Országismertető MH ÖHP, Székesfehérvár pp. 79–88.

210 *Ashton, P.J. (2002): Avoiding Conflicts over Africa's Water Resources. Royal Swedish Academy of Science. vol. 31.3, pp. 236–242.*

http://www.waternet.co.za/we/docs/pete_avoiding_conflicts.pdf (2013-10-21)

A Nílus vízgyűjtő területe

Az egyiptomi állam hosszú történelmi korszakokon keresztül képes volt ellenőrzése alatt tartani a Nílus-völgyét, a folyó víztömegéhez való korlátlan hozzáférés és felhasználás lehetővé tette nagyhatalmi szerepvállalását. A növekvő vízhiány és az egyéb hozzáférhető vízkészletek hiánya Etiópiát és Szudánt arra kényszerítette, hogy felvállalják a konfrontációt az egyiptomi állammal, amennyiben az nem hajlandó a korábbi vízmegosztási egyezmények módosítására.²¹¹ Szakértői vélemények szerint a jövőben akár a háború sem zárható ki a két állam között, mivel a gyorsan növekvő népesség miatt Etiópia vízigénye csaknem 200%-kal nőtt az elmúlt évtizedben.²¹²

A Nílus vízgyűjtő területén 10 állam osztozik.²¹³ A folyó vize természeti erőforrásként segítette Északkelet-Afrika államainak gazdasági aktivitását a mezőgazdaság és az idegenforgalom területén. Mindennek különösen Egyiptomban van rendkívüli jelentősége, mivel területének döntő része sivatagos, ezért a gazdasági-társadalmi aktivitás a Nílus-völgy termékeny magterületén koncentrálódik.²¹⁴

A folyó vízkészletétől való évezredek óta függő egyoldalú függés azzal a következménnyel járhat, hogy a demográfiai tényezők dinamikája kimeríti a vízgyűjtő természetes erőforrásait, amely gazdasági válságot, magas munkanélküliséget, éhínségeket és járványok terjedését okozhat. A vízkészletek kimerülését három térbeli tényező erősíti: a globális üvegházhatás, a regionális földhasználat technológiája, valamint a vízgyűjtő terület talajerő-gazdálkodási rendszere. Ebben a földrajzi térségben a klíma változékonysága nem új jelenség, de a népesség gyors növekedése, a gazdasági problémák, az elavult technológia a globális hatásokkal együtt változékonnyabbá tették az éghajlatot és a gyakoribbakká az extrém időjárási jelenségeket. Az egyébként is marginalizálódott, szegénységben élők tömegeinek immár az éghajlat változékonyságával is meg kell küzdeniük, miközben fizikai létük jórészt annak kiszámíthatóságától függ. A sebezhető társadalmi csoportoknak szembe kell nézniük az éghajlat fokozódó változékonyságával, a kihívásokkal.²¹⁵

211 Gleid V. (2011): Vízkonfliktusok Afrikában. A Nílus megosztásának kérdései és a szudáni népszavazás. In: Sereg Szemle, IX. évfolyam 3-4. szám pp. 208–218.

212 Berman, I.–Wihbey, P.M. (1999): The New Water Politics of the Middle East. Strategic Review, Summer pp. 21–28.
<http://www.israeleconomy.org/strategic/water.htm> (2013-10-21)

213 Teshome-Bahiru, W. (2009): Transboundary Water Cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative. Review of General Management Volume 10, Issue 2, pp.129–138.
http://www.managementgeneral.ro/pdf/2_2009_12.pdf (2013-10-20)

214 Alcamo, J.–Hulme, M.–Conway, D.–Krol, M. (1996): Future availability of water in Egypt: The interaction of global, regional and basin scale driving forces in the Nile basin. AMBIO – A Journal of the Human Environment, 25 (5) p. 336.

215 http://wle.cgiar.org/wp-content/uploads/2013/10/130923_NBI-IWMI-Planning-Meeting-NBI-Presentation-v04-1.pdf (2013-10-27)

A klímaváltozás és az üvegház-emisszió²¹⁶ miatt bekövetkező globális felmelegedés következményeként kimutatható volt a vízkészletek csökkenése a Nílus vízgyűjtőjén.²¹⁷ A kutatók szerint a hőmérséklet emelkedésével párhuzamosan csökken a talajvíz szintje a Kék-Nílus vízgyűjtő területén, különösen Egyiptomban és Szudánban. Ezzel párhuzamosan a part menti államok gazdasági fejlődésének következményeként mind több szennyezőanyag került a Nílus vízkészletébe.²¹⁸ Az 1990-es években az etióp-eritreai háború során a vízgyűjtő terület jelentős részét károsították hadfelszerelések által. A környezetterhelő hatásokat súlyosítja a koncentrált demográfiai terhelés, amelynek következményeként az elmúlt két évtizedben megduplázódott a népesség száma és felgyorsult a folyó völgybe irányuló migrációs folyamat is.²¹⁹

A gyorsan növekvő ökológiai lábnyom elsősorban nem az trópusi éghajlaton elhelyezkedő államok számára jelent kihívást, sokkal inkább terheli az Egyenlítőtől északi – és kisebb mértékben az attól délre fekvő országokat.²²⁰ A lehetséges megoldást a vízkészletek ésszerű használata, a víz és a haszon megosztása lehet, amelyre már több alkalommal tettek kísérletet. A probléma jelentőségét elsősorban az megfelelő politikai akarat hiánya adja, amikor az érintett felek a sacra egismo szellemében nem a vízforrások ésszerű megosztására törekednek.²²¹

- 216 Az üvegház-hatást fokozó gázok, szennyezőanyagok kibocsátása. Ezek közé tartozik többek között a H₂O, a CO₂, a CH₄.
http://ec.europa.eu/clima/sites/campaign/pdf/gases_hu.pdf (2012-11-30)
- 217 Kim, U.–Kaluarachchi, J. J. (2009): Climate change impacts on water resources in the upper Blue Nile river basin, Ethiopia. *Journal of the American Water Resources Association*, 45 (6), pp. 1361–1378.
<http://www.ipcc.ch/pdf/technical-papers/ccw/chapter5.pdf> (2013-10-04)
http://cserge.ac.uk/sites/default/files/gec_1995_12.pdf (2013-10-04)
- 218 Kim, U.–Kaluarachchi, J. J. et al. (2009): Climate change impacts on water resources in the Upper Blue Nile River Basin, Ethiopia. *Journal of the American Water Resources Association (JAWRA)*, 45 (6) pp. 1361–1378.
<http://www1.american.edu/ted/ice/nile-2020.htm> (2013-10-10)
- 219 World Water Council Report 2006
http://www.worldwatercouncil.org/fileadmin/world_water_council/documents_old/Library/Publications_and_reports/Africa_Report.pdf pp. 11-42. (2013-10-27)
<http://entroportal.nilebasin.org/Pages/problems.aspx> (2013-10-10)
- 220 World Water Council Report 2006
http://www.worldwatercouncil.org/fileadmin/world_water_council/documents_old/Library/Publications_and_reports/Africa_Report.pdf pp. (2013-10-27)
<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin> (2013-10-12)
- 221 Braune és Youngxin kimutatták, hogy az elmúlt hatvan évben több mint 200 nemzetközi egyezményt írtak alá a vízkészletek megosztásával kapcsolatban, de csupán 37 esetben került sor erőszakos cselekményekre az érintett államok között.
Teshome-Bahiru, W. (2009): *Transboundary Water Cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative. Review of General Management* Volume 10, Issue 2, pp. 129–138.
http://www.managementgeneral.ro/pdf/2_2009_12.pdf (2013-10-20)

A modernizáció, az iparosítás jelentős szerepet játszott Nílus vízgyűjtő területén fekvő országokban a gazdasági-társadalmi tér expanziójában.²²² Ennek sajátos következményeként 2004-ben Etiópia olyan stratégia alkalmazásával vádolta meg a kairói politikai vezetést, amelynek célja a Kék-Nílus menti térségekben megkezdett etióp fejlesztési projektek feletti ellenőrzés megszerzése a folyó menti térségekben.²²³

A mezőgazdasági tevékenység jelentette – és jelenti napjainkban is – a legfontosabb megélhetési forrást a Nílus völgyében koncentrált közösségek számára. Komoly kihívást jelent az itt élőknek az aszályos időszak meghosszabbodása, az éhínség, a talajeró csökkenése, valamint a további szabályozatlan népességnövekedés, amennyiben tovább csökkenti a vízkészleteket a Nílus vízgyűjtő területén.²²⁴

Az 1950-es éveket megelőzően kisebb volt a feszültség a folyóparti államok között, ám a megváltozott körülmények a korábbi szerződések újratárgyalására készítették őket. Etiópia mellett ebben a folyamatban 2004-től Kenya vállalt meghatározó szerepet, hiszen érdekelt volt a Viktória-tó és a Nílus vizéhez történő korlátozások nélküli hozzáférésben, de a vízkészletek megosztását az érintett államokkal közös diplomáciai folyamatban kívánta elérni.²²⁵

Mindezen jelenségek azt igazolják, hogy víz egyre inkább meghatározó jelentőséggel bíró erőforrássá vált, amelynek birtoklásáért a jövőben konfliktusok és háborúk kirobbanása sem kizárható lehetőség. Ezért lenne nagy fontossága a fenntartható fejlődés modellje megteremtésének. A természeti erőforrások növekvő jelentőségét bizonyítja az egyiptomi parlament egyik képviselőjének kijelentése, aki szerint Egyiptom nemzetbiztonságát nem lehet leszűkíteni csupán

- 222 Búr G. (2006): Gyenge államok és államkudarok Afrikában. In: *Marton P. (szerk.): Államok és államkudarok a globalizálódó világban. Külügyi Intézet, Budapest* pp. 194–211
- 223 Braune, E.–Youngxin, X. (2010): *The Role of Ground Water in the Sub Saharan Africa*. vol. 48.2 March, pp. 229–238.
- 224 A Környezetvédelmi Ügynökség (Environmental Protection Agency) 2010-es jelentésében megállapította, hogy a Nílus vízgyűjtőjén a talajerózió és az erdőirtás, valamint a túlzott mértékű égetéses művelés a folyópart számos térségében rendkívüli mértékben megnehezítette – és költségessé tette – a növénytermesztést és a víz minőségének fenntartását. Environmental Protection Agency, 2010.
<http://www.epa.gov/> (2013-10-20)
http://r4d.dfid.gov.uk/PDF/Outputs/WaterfoodCP/CPWFNile_Volume1.pdf (2013-10-17)
- Rahman, M. A. (2011): *The Geopolitics of Water in the Nile River Basin*. Global Research, July 24.
<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin/25746> (2013-10-15)
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:545179/FULLTEXT01.pdf> (2013-10-17)
- 225 <http://www.news24.com/Africa/News/Water-wars-loom-along-Nile-20040116> (2012-11-05)

katonai szempontokra, hanem azt olyan összefüggésekben kell elemezni, mint például a Nílus folyó vízkészlete, annak megosztása más államokkal.²²⁶

Abban az afrikai térségben – Északkelet-Afrika, Afrika szarva – amelyben Egyiptom meghatározó hatalmi szerepet képes betölteni, a térségi együttműködést számos államközi és polgárháborús konfliktus hátráltatja évek óta, habár ezek közvetlenül nem érintik az egyiptomi államteret. Emellett a lehetséges konfliktusok elemzése során szükséges figyelembe venni az afrikai és regionális törzsi, nemzeti identitások, a gazdaság, a társadalom struktúrájának sajátosságait, a civilizációs-kulturális jellemzők komplex rendszerét, habár a modell-analízis arra utal, hogy a gazdasági faktor meghatározóbb az etnikai vagy civilizációs összetevőknél. És nem szabad figyelmen kívül hagyni az adott társadalom interakcióit sem, így a konfliktusok valójában egy bonyolult kölcsönhatás-rendszer eredményeként alakulnak ki.²²⁷

A társadalmi és emberi interakciók abban az összefüggésben is értelmezhetők, amikor egy regionális – vagy globális – dominanciára törekvő állam megkísérli ellenőrzése alá vonni az adott térség perifériális helyzetű államtereit és nemzeteit, illetve amikor az alárendeltek fellépnek az elnyomó hatalom által rájuk kényszerített térrendezési és politikai minták ellen annak érdekében, hogy a nemzeti és regionális erőforrások elosztása méltányosabbá tegyék. Ebből következik, hogy a gazdasági faktor meghatározó szerepet tölt be az afrikai kontinens konfliktusaiban. Az államok arra törekcsenek, hogy ellenőrzésük alá vonják a természetes erőforrásokat, illetve maguk számára kedvező módon osztozzanak azokon. Tehát napjaink vízelosztási konfliktusainak alapját az jelenti, hogy az egyiptomi állam a korábbi történelmi időszakokban egyedüli felhasználója volt a Nílus által biztosított erőforrásoknak, mára a helyzet jelentősen módosult.²²⁸

Az 1929-es egyezmény szabályozta a vízfelhasználást a Nílus vízgyűjtő területén osztozó politikai területek között.²²⁹ Az Egyiptom és Nagy-Britannia közötti egyezmény biztosította az egyiptomi állam teljes ellenőrzését a vízkész-

letek felett,²³⁰ és Kairó ezt követően tudatosan arra törekedett, hogy diplomáciai és eszközökkel, nemzetközi szerződésekkel akadályozza más part menti államok növekvő igényeinek kielégítését. Ennek eredményeként rivalizálás kezdődött, amelyben Etiópia vezető szerepet vállalt, hogy korlátozza az egyiptomi dominanciát a vízgyűjtő területen. Mindebben stratégiai partnere volt a függetlenségét 1956-ban elnyert Szudán, amely szintén a vízkészletek racionálisabb megosztását, valamint az addig Egyiptom számára egyoldalúan kedvező 1929-es egyezmény felülvizsgálatát követelte.²³¹ Ennek eredményeként megnőtt a feszültség a Nílus vízgyűjtőjén az egyiptomi és a többi állam között, amelyet jelzett a diplomáciai nyilatkozatháború is: Kairó gazdasági és politikai embargóval fenyegette meg egyik riválisát (Kenya).²³²

Az 1959-es egyiptomi-szudáni megállapodás nem elégítette ki a part menti államokat, hiszen alapvetően a két északi állam számára nyújtott kedvező lehetőségeket.²³³ Az északkelet-afrikai régió gazdasági fejlődésével párhuzamosan a feszültség lassan nőtt, különösen Etiópia és Egyiptom között. Ezzel párhuzamosan a kelet-afrikai államok körében is nőtt az elégedetlenség a Kairó (és Kartúm) számára egyoldalú előnyököt biztosító szerződéssel szemben, amely egyiptomi engedélyhez kötötte Tanzánia, Uganda és Kenya számára, hogy öntözésre használják a folyó vizét.²³⁴ Végül Nairobi úgy döntött, érvénytelennek nyilvánítja az egyezményt, amelyre Egyiptom fenyegetően reagált. Ez logikusnak tűnt, mivel az egyiptomi társadalmi-gazdasági aktivitás alapjának 98%-át a Nílus biztosítja. A gyorsan növekvő egyiptomi populáció növeli a vízgyűjtőre nehezedő nyomást, az államok közötti rivalizálást. Elvben Kairó elismeri más államok hozzáférési jogait a vízhez, de saját vízkivételének csökkenését nem haj-

226 <http://www.stimson.org/summaries/water-challenges-and-cooperative-response-in-the-middle-east-and-north-africa/> (2013-10-23)

227 Tarrósy I. (2009): Politikai elméletek és módszertanok a mai afrikai problémák megértéséhez. In. *Csimadia S.–Tarrósy I. (szerk.): Afrika ma – tradíció, átalakulás, fejlődés.* IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs pp. 13–28.
http://www.scielo.br/scielo.php?pid=S1414-753X2013000200002&script=sci_arttext (2013-10-11)

228 <http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin> (2012-11-07)
<http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/03/egypt-ethiopia-water-war.html> (2013-10-17)

229 www.ntz.info/gen/n01799.htm (2012-11-10)

230 www.codesria.org/IMG/pdf/03_Lumumba.pdf (2012-11-07)

231 <http://www.news24.com/Africa/News/Water-wars-loom-along-Nile-20040116> (2012-11-05)
<http://ejil.oxfordjournals.org/content/21/2/421.full> (2013-10-18)
<http://www.zehabesha.com/2013/06/the-legal-history-of-the-nile-is-there-any-valid-agreement-binding-all-the-riparian-states/> (2013-10-18)
<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/4.-Mohammed-Abdo.pdf> (2012-10-19)

232 Collier, P.–Hoeffler, A. (1998): Economic Causes of Civil War. *Oxford Economic Papers*, vol 50. 4, pp. 563–573.
Collier, P.–Hoeffler, A. (2000): Greed and Grievance in Civil War. World Bank, Policy Research Working Papers Number 2355 May
http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/06/17/000094946_00060205420011/Rendered/PDF/multi_page.pdf (2012-10-17)

233 <http://www.news24.com/Africa/News/Water-wars-loom-along-Nile-20040116> (2012-11-05)
http://www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Nile_New.htm (2013-10-17)

234 <http://www.news24.com/Africa/News/Water-wars-loom-along-Nile-20040116> (2012-11-05)
<http://ea.pomona.edu/wp-content/uploads/FERAR-Thesis-final.pdf> (2013-10-15)

landó elfogadni.²³⁵ Mindebből következik, hogy megoldást kell találni a súlyos gazdasági és ökológiai problémára.

1993-ban az érintett államok megkísérelték az együttműködést a TECCO-NILE²³⁶ keretei között, amely hivatalos fórumként funkcionál, más intézmények alapját képezve. Az első, a folyó teljes vízgyűjtő területére kiterjedő programot 2000-ben indították el.²³⁷

Ezek a kezdeményezések elősegítették a regionális feszültségek feloldását, valamint erodáltak Egyiptom a korábbi történelmi időszakokban kialakított hidrohegemóniára épülő dominanciáját Északkelet-Afrika térségében.²³⁸ A politikai konszenzus eredményeként a part menti államok a jövőben méltányosan oszthatnak a vízkészleteken, ezáltal ösztönözve a regionális fejlesztési projektek megvalósítását, amely természetesen nem megy könnyen.²³⁹ A folyó aszimmetrikus struktúrája fokozza a hidro-politikai feszültségeket, hiszen egyenlőtlen hozzáfértést biztosítanak az egyes országok számára, amelyre a nemzetközi szervezetek bevonásával ki kell dolgozni egy működő kompenzációs rendszert.²⁴⁰ Ezt készítette tulajdonképpen elő az 1999-es Dar es-Salaam-ban tartott kilencoldalú tárgyalás, amelynek célja a vízelosztás, a regionális szolidaritás, valamint a gazdasági integráció által fenntartható fejlődés méltányos feltételeinek megteremtése,²⁴¹ amelyet a Nílus-medence Kezdeményezés (NBI) keretében deklaráltak, mint közös jövőkép. Az NBI kísérletével szembehelyezkedve Kairó megkísérelte gátolni a part menti államok hatékony együttműködését, amelynek célja volt,

hogy a konfrontáció helyett a regionális kooperációt helyezze előtérbe a vízkészletek megosztásának kérdésében.²⁴²

Az együttműködési platform sikeresen megakadályozta a regionális konfliktusok eszkalálódását, annak ellenére, hogy Egyiptom ragaszkodik hidrohegemóniához, amely számára biztosítaná a hatalmi kontrollt a Nílus vízgyűjtőjében, miközben keresi az együttműködés lehetőségeit, hogy megoldást találjanak a növekvő vízigények kielégítésére.²⁴³

Az afrikai államok közötti konfliktusok a múltban elsősorban törzsi-etnikai jellegűek voltak, vagy pedig területi viták generálták azokat, újabban pedig a nemrég felfedezett energiahordozók feletti dominancia határozta meg az ellentéteket.²⁴⁴ Az elemzők szerint a jövőben hasonló témintázatokat mentén kialakulhatnak más természetes erőforrások ellenőrzéséért vívott konfliktusok is, amelyek arra ösztönzik a Nílus-völgy államait, hogy folyamatosan saját érdekeiknek megfelelően újraértelmezzék a vízmegosztás kérdését. Ahogy korábban említettük, a folyó aszimmetriája eddig Egyiptom számára biztosította más part menti államokkal szemben sajátos dominanciát, ám a fejlődés, az ökológiai rendszerek átalakulása és a népesség számának növekedése a közeljövőben módosíthatja ezt a regionális geopolitikai képletet. Habár a hatalom térbeli elrendeződési mintáit nem lehet statikus tényezőként értelmezni, természetes, hogy Kairó mindent megtesz annak érdekében, hogy akár nemzetközi befolyását, kapcsolatrendszerét is kihasználva, a korábban kialakult gazdasági és politikai viszonyok regionális rendszerében minél tovább fenntartsa a számára kedvező hegemónisztikus status quo-t, miközben a többi állam érdekei ezzel ellentétesek.²⁴⁵

Valójában a politikai akarat hiánya miatt jellemzőek a feszültségek a Nílus vízgyűjtő területén, amelyek megakadályozzák, hogy az érintett államok megál-

235 <http://www.news24.com/Africa/News/Water-wars-loom-along-Nile-20040116> (2012-11-05)
http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/From_Conflict_to_Cooperation.pdf (2013-10-18)
<http://www.voanews.com/content/upstream-vs-downstream-the-nile-basin-initiative-118079584/157700.html> (2013-10-18)

236 Technical Cooperation Committee for the Promotion of the Development and Environmental Protection of the Nile Basin.

www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-2/content/198.htm (2012-11-05)

237 Nile-COM: council of the Ministers of Water (1997), Nile-TAC: Nile Technical Advisory Committee (1998), NBI: Nile Basin Initiative (1999), amelyben Eritrea nem vett részt.

238 *Stars, J.R. (1991): Water Wars. Foreign Policy, Issue 82 (Spring) pp. 17–36.*

<http://www.ciesin.org/docs/006-304/006-304.html> (2003-11-05)

<http://law.missouri.edu/melpr/recentpublications/Ibrahim.pdf> (2012-11-05)

239 2010-ben Etiópia fejlesztési projekt kezdeményezését jelezte, hogy kielégítse növekvő energiaigényeit, amelyet Egyiptom megkísérelt megakadályozni.

240 *Cascão, A.E. (2008): Ethiopia Challenges to Egyptian hegemony in the Nile Basin. Water Policy 10 supplement 2. pp. 13–28.*

241 *Cascão, A.E. (2008): Ethiopia Challenges to Egyptian hegemony in the Nile Basin. Water Policy 10 supplement 2. Pp. 13–28.*

242 www.nilebasin.org (2012-11-05)

http://siteresources.worldbank.org/EXTWAT/Resources/4602122-1213366294492/51062201234469721549/33.1_River_Basin_Management.pdf (2012-11-05)

243 www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Nile_New.htm (2012-11-07)

244 A kongói lázadók csoportjai elsősorban a kőolajban gazdag területek feletti ellenőrzésért vívtak súlyos harcokat, ahol az erőszak megszokott jelenségnek számított évtizedeken keresztül, hasonlóan a nigériai Delta-vidéken bekövetkezett eseményekhez, amelyek a MEND mozgalomhoz köthetők.

Besenyő J.–Gyarmati Á.–Hetényi S.A.–Pető G.–Szijj D.–Resperger I. (2010): Kongó. Országismertető MH ÖHP, Székesfehérvár p. 139.

<http://mendnigerdelta.com/> (2012-11-07)

245 *Rahman, M.A. (2011): The Geopolitics of Water in the Nile River Basin. Global Research, July 24.*

<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ifpridp01052.pdf> (2013-10-18)

<http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/students/student-journal/sum-13/130930-sum13-parkes.pdf> (2013-10-18)

lapodjanak a méltányos víz- és a haszonmegosztás kérdésében a számos kooperációs minta ellenére. Másrészt hátráltatja a probléma megoldását az a tény is, hogy a Nílus-völgy államai eltérő politikai, társadalmi, kulturális háttérrel rendelkeznek, amelyekben a konfliktuskezelés és a kooperáció eltérő minták szerint működik.²⁴⁶

246 Erre utal többek között az etióp-eritreai háború is 1998-2000 között.
www.globalsecurity.org/military/world/war/eritrea.htm (2013-10-18)
<http://chora.virtualave.net/kendie-nile.htm> (2013-10-18)

Az egyiptomi közigazgatás és a jelentősebb települések

Egyiptom területét 27 közigazgatási egységre – kormányzóságra – osztották fel.²⁴⁷ Az egyes kormányzóságok között igen jelentős területi eltérések mutatkoznak, amelyek nem feltétlenül esnek egybe az adott közigazgatási egység gazdasági, politikai és stratégiai jelentőségével. Ez feltehetően azzal áll szoros összefüggésben, hogy az államtér 97%-a a jórészt lakatlan zonális sivatagi zónában helyezkedik el.

A helyi közigazgatás rendszere hagyományosan az erős, központosított állami hatalom ellenőrzése alatt áll. Ennek megfelelően a közigazgatás rendszere sajátos alá-fölérendeltségi elv szerint szervezett. A kormányzósági territóriumokat kerületekre osztották, amelyek rurális és urbánus települések alárendelt hálózatából szerveződnek. A közigazgatási rendszer minden szintje erősen bürokratikus, a kormányzókat az elnök nevezi ki, őket pedig megilleti a helyi tisztviselők kinevezésének jogköre. A végrehajtó szervek közül a helyi rendőrkapitányságok a belügyminiszter joghatósága alatt állnak.²⁴⁸

A modern egyiptomi állam közigazgatási kultúráját a történelmileg már a predinasztikus időkben kialakult modell szerint formálta, amikor az öntözéses gazdálkodás rendszere feletti ellenőrzés isteni hatalmat biztosított az uralkodóknak. Erre a hagyományra épült fel napjaink tekintélyelvű hierarchikus közigazgatási rendszere, amelyet azonban az autoriter hatalmat elfogadó állampolgárok biztosította politikai legitimitációra épül. A hosszú időn át tartó idegen megszállás erős nacionalizmust generált és a nemzeti ideológia legitimitációja az erős állam percepciójára épül. Az utóbbi évtizedben megerősödő politikai tudatosság azonban lassan erodálja a központosított hatalmi struktúrát.²⁴⁹

247 A közigazgatási egységek számát illetően ellentmondásos adatok léteznek, de jelenleg 27 egység létezik.

<http://www.nationsonline.org/one-world/map/egypt-administrative-map.htm> (2012-10-25)

<http://geography.about.com/od/egyptmaps/a/egypt-governorates.htm> (2012-10-25)

248 http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-local_government.html (2012-10-23)

249 <http://journals.uvic.ca/index.php/illumine/article/download/7776/2571> (2013-11-06)

<http://countrystudies.us/egypt/110.htm> (2013-11-09)

Egyiptom kormányzóságai

A forradalmat követően az állam nem vonult vissza, bár gazdasági szolgáltatásainak színvonala jelentősen visszaesett, ezzel párhuzamosan adminisztrációs ellenőrzési hegemóniája fennmaradt. A tradicionális helyi elitet az állam integrálta a helyi önkormányzati rendszerben. Történetek kísérletek a hatalom decentralizálására: az 1960-as közigazgatási törvény hármas szintű rendszert alakított ki, öt város – Kairó, Alexandria, Port Szaíd, Suez és Luxor – önálló kormányzósági státuszt kapott. A helyi hatalom számos funkciót kapott az oktatás, az egészségügy, közművek, a lakhatás, a mezőgazdaság, és a kommunikáció terüle-

tén, valamint a szövetkezeti mozgalom szervezésében, működtetésében. Ezek azonban kevésbé valósultak meg.²⁵⁰

1979-től csökkent a központi kormányzat ellenőrzési jogköre a tartományokban és a városokban adminisztratív és költségvetési területen, jogosítványokat kaptak a helyi adók meghatározására, a központi költségvetés tehermentesítése érdekében. Mivel az önkormányzatok által felhalmozott deficitet az állam fedezte, így jelentős jogkörei változatlanok maradtak, habár a helyi adminisztráció jogosítványokhoz jutott, amelyekkel ösztönözte a magánbefektetőket. Az 1990-es évektől a helyi autonómia és decentralizáció realizálódása vette kezdetét, a regionális politikákban megjelentek a különleges helyi érdekek és feltételek: a számos településen a tisztviselők elfogadták az islamista mozgalmak erősödését, míg a kikötővárosokban kvázi-szövetségre léptek az export-import vállalkozások tulajdonosaival.²⁵¹

Kormányzóságok

Kormányzóság neve	Közigazgatási központ	Terület (km ²)	Népességszám
Ad-Daqaḥīyah [Dakahlia]	Al-Mansūrah al-Mansura	3538	5 559 000
Al-Baḥr al-Aḥmar [Red Sea]	Al-Ghurdaqah Hurghada	120 000	321 000
Al-Buḥayrah [Beheira]	Damanhūr Damanhur	9826	5 327 000
Al-Fayyūm [Fayyum]	Al-Fayyūm Fayyum	6068	2 882 000
Al-Gharbīyah [Gharbia]	Tantā Tanta	1942	4 439 000
Al-Iskandarīyah [Alexandria]	Al-Iskandarīyah Alexandria	2300	4 509 000
Al-Ismā'īlīyah [Ismailia]	Al-Ismā'īlīyah Ismailia	5067	1 077 000
Al-Jīzah [Gíza]	Al-Jīzah Gíza	13 184	6 979 000
Al-Minūfīyah [Monufia]	Shibīn al-Kawm Shibin el-Kom	2499	3 657 000
Al-Minyā	Al-Minyā al-Minya	32 279	4 701 000

250 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43491/Local-government> (2012-10-29)

251 http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-local_government.html (2012-10-27)

Kormányzóság neve	Közigazgatási központ	Terület (km ²)	Népességszám
Al-Qāhirah [Kairó]	Al-Qāhirah Kairó	3085	8 762 000
Al-Qalyūbyah [Qalyubia]	Banhā Banha	1124	4 754 000
Al-Uqşor [Luxor]	Al-Uqşur Luxor	2960	1 064 000
Al-Wādī al Jadīd [New Valley]	Al-Khārijah Kharga	440 098	208 000
Ash-Sharqīyah [Sharqia]	Az-Zaqāzīq Zagazig	4911	6 010 000
As-Suways [Suez]	As-Suways Suez	9002	576 000
Aswān [Aswan]	Aswān Aswan	62 726	1 323 000
Asyūt [Asyut]	Asyūt Asyut	13 720	3 888 000
Banī Suwayf [Beni Suef]	Banī Suwayf Beni Suef	10 954	2 597 000
Būr Sa'īd [Port Szaíd]	Būr Sa'īd Port Szaíd	1345	628 000
Dumyāt [Dumyat]	Dumyāt Dumyat	910	1 240 000
Kafr ash-Shaykh [Kafr el-Sheikh]	Kafr ash-Shaykh Kafr el-Sheikh	3467	2 940 000
Maṭrūḥ (Matrouh)	Marsā Maṭrūḥ Marsa Matruh	166 563	389 000
Qinā [Qina]	Qinā Qina	8980	2 801 000
Sawhāj [Sohag]	Sawhāj Sohag	11 218	4 211 000
Sīnā' al-Janūbīyah [South Sinai]	Aṭ-Ṭūr at-Tur	31 272	159 000
Sīnā' ash-Shamālīyah [North Sinai]	Al-'Arīsh al-Arish	27 564	395 000
Egyiptom			81 395 000 ²⁵²

²⁵²

252 A táblázat az elérhető (2006-os) adatok alapján készült, azóta a népességi adatok megváltoztak.
<http://www.citypopulation.de/php/egypt-admin.php> (2012-10-27)

Kairó

A főváros az egyiptomi államtér északi részén helyezkedik el, mintegy 165 km-re a Földközi-tengertől délre, és 120 km-re nyugatra a Szezi-öböltől. A település a Nílus partján található, ahol a sivatagi övezet és a Delta területe találkozik. A város 969-es megalapítása óta az egyiptomi állam valódi központjaként funkcionál. Központi térszervező funkcióira utal, hogy a könyvkiadás, a filmgyártás szinte teljes kapacitása, az egészségügyi ellátás jelentős része ide települt, és egyben az egyetemi oktatás fellelvára. A nemzetközi kereskedelem regionális központja, miközben az urbánus szolgáltatások rendszere esetenként nem képes lépést tartani a dinamikus fejlődéssel (hiper-urbanizáció): az infrastruktúra fejlődése a város egyik legnagyobb problémája. Kairó az egyiptomi vasúti közlekedési hálózat központjának számít.²⁵³

Alexandria

Egyiptom második legnagyobb urbánus települése az államtér északi részén, amely mintegy 32 km-hosszan nyúlik el közvetlenül a Földközi-tenger partján. Kedvező közlekedés-földrajzi helyzetén túl Egyiptom legnagyobb kikötővárosa jelentős ún. kikötőiparral rendelkezik. A város fontos ipari központ, ahol a Suezből érkező gáz- és kőolajvezetéken érkező nyersanyagok feldolgozását végzik. Az egyiptomi export és import csaknem 80%-át Alexandria bonyolítja le, amely egyben jelentős üdülőhelyként is működik. A város otthont ad a Bibliotheca Alexandrina²⁵⁴ intézményének is. A várost Makedóniai Alexandrosz alapította i.e. 331-ben és egészen az i.u. 641-ben bekövetkezett arab hódításig az állam fővárosaként működött.²⁵⁵

253 <http://www.prlog.org/10332580-cairo-alqahira-is-egypts-capital-and-the-largest-city-in-the-middle-east-and-africa-.html> (2012-10-27)
<http://www.city-data.com/world-cities/Cairo-Economy.html> (2013-11-20)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/88520/Cairo/275560/People#toc275561> (2013-11-22)

254 A könyvtárként, kutatási és művelődési központként működő intézmény sajátos megemlékezés az ókori Alexandriai Könyvtárra.
http://www.bibalex.org/home/default_En.aspx (2013-10-11)

255 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/14376/Alexandria#toc60049> (2012-10-27)
http://www.citiesalliance.org/sites/citiesalliance.org/files/CA_Docs/resources/cds/liveable/alex.pdf (2013-11-18)

Gíza

A harmadik legnagyobb egyiptomi város, amely a Nílus nyugati partján fekszik körülbelül 20 km-re délnyugatra a fővárostól, és három másik településsel együtt Nagyobb Kairó (metropolisz) részét képezi. Térszervező funkciójának jelentőségére utal, hogy közigazgatási központként működik, ahol a népesség nagyobb része gyakorlatilag ún. szuburbán térségekben él. A város nem csupán a közigazgatás, hanem a turizmus, valamint a felsőfokú oktatás egyik központja: az 1908-ban alapított Kairói Egyetem 1924-ben Gízai Egyetemenként alakult újjá. Gízában működik többek között egy szemészeti kutatóintézet, valamint az Academy of the Arabic Language (az Arab Nyelv Akadémiája). Emellett a település az egyiptomi rajzfilm-gyártás központja, ahol egyéb ipari ágazatok is megtelepültek: cement, vas- és acélgyártás, autóalkatrészek gyártása, textil- és bőripar, sörgyártás, valamint fafeldolgozás, de a város közlekedés-földrajzi szerepe sem elhanyagolható.²⁵⁶

Shubra El-Kheima

A Nílus keleti partján, Kairótól északra található település, amely a kairói agglomerációhoz tartozik, de egyben közigazgatási székhely is. A XIX. században még a fővárost ellátó övezet egyik mezővárosa volt, amely a Delta alluviális üledékére települt. A város fejlődése az I. világháború után gyorsult fel, majd az 1940-1950-es évek ipartelepítő politikája révén a textilipar, a speciális üvegek gyártása és a kerámiaipar honosodott meg. 1961-ben a település felsőfokú oktatási intézményt – Cairo Polytechnic Institute, valamint Ayn Shams University's Faculty of Agriculture – kapott. A város közlekedési szempontból is nagy jelentőséggel bír, hiszen a Kairó-Alexandria autópálya mellett helyezkedik el, illetve a Szezi-csatornát és a Nílust összekötő mesterséges vízi útvonal déli végpontjaként funkcionál.²⁵⁷

256 <http://www.encyclopedia.com/topic/Giza.aspx> (2013-10-26)
http://www.xpatulator.com/cost-of-living-review/Egypt-Gizeh_378.cfm (2013-10-25)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/304112/AI-Jizah> (2012-10-27)

257 http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/07/23/000012009_20030723154128/Rendered/PDF/260360DWPEgypt.pdf (2013-10-20)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/542213/Shubra-al-Khaymah> (2012-10-27)

Port Szaíd

Az államtér északkeleti részén elhelyezkedő kikötőváros, amely a Földközi-tenger partján csaknem 30 km hosszan, a Szezi-csatornától északra terül el. A település gazdasága elsősorban a halászatra és olyan ágazatokra épült, mint a vegyipar, az élelmiszer-feldolgozó ipar, a cigarettagyártás. Port Szaíd jelentős exportkikötő, ahonnan elsősorban gyapotot, rizst szállítanak külföldre, illetve fontos tengeri üzemanyag-töltő állomásként is működik. A város egyben rangos oktatási központ, ahol több mint 300 oktatási intézmény – köztük az Arab Academy for Science and Technology and Maritime Transport – található.²⁵⁸

Szuez

Északkelet-Egyiptom területén, a Szezi-öböl északi partján elhelyezkedő kikötőváros a Szezi-csatorna déli végpontjának közelében. A fontos tengeri kikötőt kiépített közlekedési infrastruktúrahálózat kapcsolja össze a fővárossal, Port Szaíd-dal és más fontosabb városokkal. A petrokémiai üzemek, olajfinomítók késztermékeit csővezetéken juttatják el Kairóba. Az ősi település az oszmán hódítást követően kereskedelmi központtá fejlődött, amely Arábia, Jemen és India felé nyitotta meg a birodalmat. 1869 után a város fejlődése új lendületet kapott. Napjainkban a Kairótól 130 km-re keletre fekvő város haditengerészeti és kereskedelmi centrumként működik. Elsődleges funkciója az áruk továbbítása, de egyben a mekkai zarándoklat egyik fontos állomása. A kikötőt a háborúk után csak 1975-ben nyitották meg, amely kedvezően hatott a helyi gazdaságra, amely mára gyógyszeripari termékek előállításában is kiemelkedik.²⁵⁹

Al-Mansura

A Nílus keleti partján, a damiettai ágánál elhelyezkedő település a Delta régiójában 120 km-re Kairótól északkeletre található. A közigazgatási központ szerepét betöltő várost 1219-ben alapították, nevét az 1250-ben, a frankok (francia keresztesek) felett aratott győzelemnek köszönheti. Modern piaci központot biztosít a Delta északkeleti területén termesztett olyan termékek számára, mint a gyapot,

258 <http://www.portsaid.gov.eg/English/default.aspx> (2012-10-27)
<http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?CatID=457> (2013-10-28)
259 http://www.ask-aladdin.com/Egypt_cities/Suez.html (2013-11-05)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/571663/Suez> (2012-10-27)

a rizs és a len. Az ipar elsősorban ezeknek a termékeknek a feldolgozását végzi: a településen jellemző a gyapottisztítás, a gyapot- és rizsfeldolgozás, a malom- és textilipar. A város jelentős egyetemi város – 1972-ben alapították az University of Mansoura-t (amely 1962-1972 között a kairói egyetem tagozataként működött) –, amelynek urológiai és nefrológiai központja a legjobbak számát az afrikai kontinensen, valamint a Közel-Keleten.²⁶⁰

Tanta

A fővárostól 94 km-re északra, Alexandriától 130 km-re délkeletre elhelyezkedő város, amely kormányzósági székhely, valamint a pamut- és gyapottisztítás, valamint a Nílus-delta vasúti csomópontja. Csaknem azonos távolságra helyezkedik el a Nílus nyugati és keleti ága között a Kairó-Alexandria autópálya mentén. A város kulturális jelentőséggel bír részben a muzulmánok – itt található a XIII. században élt szent ember (Ahmad al-Badawi) sírja –, részben pedig a kopt keresztények számára (a város volt az egyik püspöki székhely, amelyet az alexandriai pátriárka alapított 1895-ben). A város fejlett oktatási infrastruktúrával rendelkezik: történelmi érdekesség, hogy az egyik legrégebbi főiskola is itt működik (1276-ban alapították). A helyi egyetem elsősorban a kereskedelem, a mezőgazdaság és a mérnöki tudományok oktatásában emelkedik ki. A városi gazdaság alapját a kőolaj-finomítás, a gyapotfeldolgozás – gyapotmag-olaj termelése – a malomipar, a dohánytermékek és a tézstafélék előállítására adja.²⁶¹

Asyut

A modern város a Nílus folyó nyugati partján fekszik, gyakorlatilag Kairó és Aszszuán között félúton. A település központi helyet foglal el a közigazgatás rendszerében és egyben a kopt kereszténység demográfiai központja is. Itt működik az ország egyik legjelentősebb egyeteme is.²⁶² A várostól délnyugatra emelkedő mészkő-hegységben a XII. dinasztia uralkodóinak sziklasírjai találhatóak. Gazdasági jelentőségét többek között az adja, hogy a Ras Shukheir-Asyut olajvezeték, a Kairó-Asyut gázvezeték végpontjaként, illetve a tervezett Asyut-Qena

gázvezeték kiindulópontjaként kapcsolódik a Nile Valley Gas Company Pipeline Project-hez. Már az ókorban is kereskedelmi központként működött, a hellenisztikus időkben pedig Lykopolis (Farkasváros) néven ismerték. Azon kevés számú település közé tartozik, amelyben sikeresen megőrizték a kisipar hagyományos termékeinek gyártását – szőnyeg, finomkerámia, fafaragás –, emellett textiliparra és a műtrágya előállítása jelentős.²⁶³

Ismailia

A kormányzósági székhelyként funkcionáló város Egyiptom északkeleti részén helyezkedik el a Szezei-csatorna nyugati partján, nagyjából az északi Port Szaíd és a déli Szeze között félúton. A település az Al-Timsāh-tó északnyugati partján fekszik, amely már az ókorban természetes kapcsolatot teremtett a Vörös-tenger irányába. Magát a települést csupán 1863-ban alapította Ferdinand Lesseps, amikor a csatornát építették, nevét a kedive után kapta. Egyetemét 1976-ban hozták létre, amely napjaink legdinamikusabban fejlődő egyiptomi felsőoktatási intézménye. A város nem számít turisztikai célpontnak, viszont kiépített infrastruktúrahálózat – vasút és közút, kompátkelő – kapcsolja össze más urbánus központokkal. Változatos gazdasága elsősorban a modern ágazatokra épül: hajó-, traktor- és motorgyártó üzemek, valamint egy erőmű működik a városban.²⁶⁴

Luxor

A város Dél-Egyiptom területén fekszik és gyakorlatilag a világ legnagyobb szabadtéri múzeuma tartja fenn, hiszen a nemzetközi turizmus élteti a helyi gazdaság rendszerét. Emellett fontos szerepet játszik a mezőgazdasági termékek, elsősorban a cukornád feldolgozása, amelyre a helyi élelmiszeripar épül. A központi közigazgatási feladatokat ellátó település Kairótól 657 km-re délre helyezkedik el, de a közlekedési szolgáltatások számos lehetősége elérhető a városban, amelyek közül kiemelkedik a légi szállítás, valamint a folyami hajózás.²⁶⁵

263 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40256/Asyut> (2012-10-27)

<http://www.citypopulation.de/Egypt.html> (2012-10-27)

264 <http://www.ismailia.gov.eg/Default.aspx#> (2012-10-28)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/296131/Ismailia> (2012-10-28)

<http://look-lex.com/e.o/ismailia.htm> (2012-10-28)

265 <http://www.mapsofworld.com/cities/egypt/luxor.html> (2012-10-28)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/352358/Luxor> (2013-11-05)

260 <http://www.touregypt.net/elmansur.htm> (2013-11-02)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/362891/Al-Mansurah> (2012-10-27)

261 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/582750/Tanta> (2012-10-27)

<http://www.fallingrain.com/world/EG/05/Tanta.html> (2012-10-27)

262 <http://www.aun.edu.eg/> (2013-11-07)

Fayyum

A város Kairótól 130 km-re Kairótól délnyugatra fekszik: az egyik legősibb afrikai – és egyiptomi – állandó, szervezett lakóhelynek számít, amelyre az i.e. 4000 körül alapított ősi város (Crocodilopolis) települt. Fontos feladat lenne a helyi oktatás fejlesztése, az infrastruktúra hálózatainak korszerűsítése és a közegészségügy javítása, ezért a település gazdasági értelemben hátrányos helyzetűnek minősül. Elsősorban a turizmus, a szolgáltatások és a kereskedelem fontos központja, ahol azonban nem elhanyagolható a mezőgazdasági tevékenység: a helyi élelmiszertermelés és -feldolgozás, a gyógy- és fűszernövények termesztése, valamint a halászat, amely területeket keskeny nyomtávú vasutak kapcsolnak a városhoz.²⁶⁶

Aswan

A település az egyiptomi államtér déli részén helyezkedik el, területe magába foglalja az ókori Elephantine szigetet is, és kormányzósági térszervező funkciókkal rendelkezik. A Nílus keleti partján fekvő város rendkívül forgalmas kereskedelmi és idegenforgalmi központ, valamint közlekedési – vasúti, közúti és légi – csomópont, amely az északi területeket kapcsolja össze Szudánnal. A város egyúttal oktatási feladatokat is ellát, számos iskola, valamint a South Valley University működik területén. Az utóbbi évtizedekben ipartelepítő tényezőként jelent meg villamos-energia, amely különösen fontos a nehéz-, valamint a vegyipar ágazatai számára. Az ókorban megnyitott kőbányák ma is működnek, alapanyagot szolgáltatnak az építőipar, valamint a cementgyártás számára.²⁶⁷

Hurghada

A város a Vörös-tenger partján helyezkedik el. A közigazgatási központ funkcióját is betöltő település az elmúlt időszakban az egyik legfontosabb idegenforgalmi központtá vált. A várost a XX. század első felében alapították és az 1980-as

évektől egyiptomi és külföldi befektetőknek köszönhetően folyamatosan növekedett, akik szolgáltatásokra épülő tengerparti üdülőhellyé fejlesztették. A tengerparton 36 km hosszan elnyúló települést a légitársaságok által biztosított közvetlen kapcsolat köti más urbánus terekhez. Az északi Kairótól 530 km-re, Luxortól 290 km-re nyugatra elhelyezkedő város az 1970-es évekig gyakorlatilag csak halászatból élt, gazdasági fejlődését még az 1913-ban felfedezett kőolaj-lelőhelyek sem dinamizálták. Gazdaságát a halászat, a kőolaj feldolgozása mellett alapvetően a turizmussal összekapcsolódó szolgáltatási szektor működteti.²⁶⁸

al-Arish

A Sínai-félsziget északi részén, a Földközi-tenger partján fekvő település kormányzósági székhely, amely csupán 50 km-re található a Rafah-i határátkelőtől. Különleges adottságai miatt kedvelt idegenforgalmi központtá vált, amely egyben regionális oktatási centrum. 1967-1979 között itt működött az izraeli katonai közigazgatás központja, mielőtt a terület visszakerült volna Egyiptomhoz. A város 1906-tól tartozott az egyiptomi közigazgatás alá és fontos vasútállomásként funkcionált, míg az 1967-es háborúban a vonalat le nem rombolták. A gazdaság alapvetően a mezőgazdasági tevékenységre épül: datolyapálma-, ricinusbab és olajfeldolgozás, illetve halászat. A várostól délre lévő szételepek feltárása az 1980-as években megteremtette a vegyipar és az energiatermelés feltételeit, miközben a település a közel-keleti államokkal folytatott gyorsan fejlődő kereskedelem következtében közlekedési központtá vált. Az infrastruktúra biztosítja a kapcsolatokat Izrael, Palesztina, valamint Port Szaíd, Ismailia és a Szezei-csatorna irányába.²⁶⁹

266 <http://www.eblacenter.unito.it/WP/FAYOUM&SAQQARA050706.pdf> (2012-10-28)
<http://egypt.usaid.gov/en/egyptmap/pages/fayoum.aspx> (2012-10-28)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/203034/Al-Fayyum> (2013-11-05)
267 <http://www.mapsofworld.com/cities/egypt/aswan.html> (2012-10-28)
<http://looklex.com/e.o/aswan.htm> (2012-10-28)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40203/Aswan-High-Dam> (2012-10-28)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40195/Aswan> (2012-10-28)

268 <http://www.mapsofworld.com/cities/egypt/hurghada.html> (2012-10-28)
<http://travel.mapsofworld.com/hurghada/facts.html> (2012-10-28)
<http://athaia.org/egypt/al-ghurdaqah.html> (2012-10-28)
269 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/34362/Al-Arish> (2012-10-28)
<http://looklex.com/e.o/arish.htm> (2012-10-28)

Az egyiptomi fegyveres erők²⁷⁰

Egyiptom a legnépesebb arab állam, ahol a 2013-as adatok szerint a lakosság száma elérte a 86 470 043 főt,²⁷¹ a különböző fegyvernemekhez tartozó fegyveres erők állománya 438 500 fő.²⁷² A hadkötelezettek létszáma 41 157 220 fő, amelyből a tényleges katonai szolgálatra 35 305 381 személy alkalmas. A hadkötelezettség évente 1 532 051 állampolgárra terjed ki.²⁷³

A szárazföldi haderő létszáma 310 000, a haditengerészet személyi állománya 18 500, a légierő 30 000, a légvédelmi parancsnokság kötelékéhez 80 000, a paramilitáris erők állományába 397 000 fő tartozik.²⁷⁴ Az aktív szolgálatot teljesítők mellett szervezett tartalékos erők létszáma is magas: 479 000,²⁷⁵ a szárazföldi haderőhöz 375 000, a flottához 14 000, a légierőhöz 20 000, a légvédelmi parancsnokság alárendeltségébe pedig 70 000 fős állomány tartozik. A katonai szolgálat időtartama 12–36 hónap, amelyet még 9 évig folyamatos képzés követ.²⁷⁶

Védelemgazdasági adatok

Egyiptomi font (E£)	2011	2012	2013
GDP (E£)	137 milliárd	153 milliárd	
GDP (USD)	235,72 milliárd	255 milliárd	
GDP (USD)	2817	3047	
Növekedés (%)	1,78	1,96	

²⁷⁰ A fejezet alapvetően az International Strategic Studies: The Military Balance 2013. Routledge, London pp. 374–377. kiadvány információira épül.

²⁷¹ Az adatok leolvasása 2013. december 4-én 09.46-kor történt.
<http://countrymeters.info/en/Egypt/> (2013-12-04)

²⁷² International Strategic Studies: The Military Balance 2013. Routledge, London p. 374.

²⁷³ http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt (2013-10-07)

²⁷⁴ International Strategic Studies: The Military Balance 2013. Routledge, London p. 374.

²⁷⁵ http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt (2013-10-07)

²⁷⁶ International Strategic Studies: The Military Balance 2013. Routledge, London p. 374.

Egyiptomi font (E£)	2011	2012	2013
Infláció (%)	11,07	8,65	
Védelmi kiadás (E£)	20,7 milliárd		
Védelmi kiadás (USD)	3,56 milliárd		
Védelmi költségvetés (E£)	25,2 milliárd	25,3 milliárd	26,3 milliárd
Védelmi költségvetés (USD)	4,33 milliárd	4,21 milliárd	
Külföldi katonai segély (USD)	1,2974 milliárd	1,3 milliárd	1,3 milliárd
1USD=E£	5,82	6,01	

A szárazföldi haderő szervezete

Harcoló alakulatok

Páncélos erők:

- négy harckocsi-hadosztály: minden magasabb egység szervezetileg 2 páncélos, 1 műszaki, valamint 1 tüzérdandárból áll.
- egy dandár (Köztársasági Gárda)
- négy önálló dandár

Gépesített gyalogsági erők:

- nyolc gépesített gyalogsági hadosztály: minden magasabb egység szervezetileg 1 tüzér-, 1 páncélos, valamint 2 gépesített gyalogsági dandárból áll.
- négy önálló dandár

Könnyű fegyverzetű erők:

- egy gyalogsági hadosztály
- két önálló gyalogsági dandár

Légi szállítású erők:

- két légi deszant dandár
- egy ejtőernyős dandár

Harctámogató alakulatok

Tüzérségi erők:

- tizenöt önálló tüzérdandár

- egy SSM (föld-föld) dandár (FROG-7)
- egy SSM (föld-föld) dandár (Scud-B)
- hat műszaki dandár (3 műszaki zászlóalj)
- két különleges hadműveleti műszaki zászlóalj
- hat műszaki mentő zászlóalj
- huszonnégy katonai rendész zászlóalj
- tizennyolc híradó zászlóalj

Harcbiztosító alakulatok

- harminchat logisztikai zászlóalj
- huszonhét egészségügyi zászlóalj

Az egyiptomi szárazföldi erők felszerelése

Harckocsi:

- 1087 M1 A1 Abrams harckocsi
- 300 M-60 A1 harckocsi
- 850 M-60 A3 harckocsi
- 500 T-62 harckocsi (tartalékban)
- 260 Ramses II. (módosított T-54/55-es) harckocsi
- 840 T-54/T-55 harckocsi (tartalékban)
- 500 T-62 harckocsi (tartalékban)

Felderítő jármű:

- 300 BRDM-2
- 112 Commando Scout

Páncélozott gyalogsági harcjármű:

- 390 YPR-765 harcjármű (25 mm-es géppágyúval felszerelve)
- 220 BMP-1 harcjármű (tartalékban)

Páncélozott szállító harcjármű:

- 2000 M-113 A2/YPR-765 (különböző változatai)
- 500 BTR-50/OT-62 (tartalékban)
- 250 BMP-600P
- 250 BTR-60-60S
- 410 Fahd-30/TH 390 Fahd
- 650 Walid

Tüzérségi eszközök

Önjáró löveg:

- 124 122 mm-es
- 164 M-109 A2 155 mm-es
- 204 M-109 A5 155 mm-es

Vontatott lövegek:

- 190 D-30M 122 mm-es
- 36 M-1931/37 122 mm-es
- 300 M-30 M-1938 122 mm-es
- 420 M-46 130 mm-es
- 16 GH-52 155 mm-es

Rakétavető:

- 96 BM-11 122 mm-es
- 60 BM-21 122 mm-es
- 50 Sakr-10 122 mm-es
- 50 Sakr-18 122 mm-es
- 100 Sakr-36 122 mm-es
- 36 Kooryong 130 mm-es
- 32 BM-14 140 mm-es
- 26 M-270 MLRS 227 mm-es
- 48 BM-24 240 mm-es (tartalékban)

Aknavető:

- 65 M-106 A1 107 mm-es önjáró
- 35 M-106 A2 107 mm-es önjáró
- 36 M-1064 A3 120 mm-es önjáró
- 50 M-125 A2 81 mm-es
- 500 82 mm-es
- 1800 M-1943 120 mm-es
- 48 Brandt 120 mm-es
- 30 M-160 160 mm-es

Páncéltörő rakéta:

- 52 M-901 önjáró
- 210 YPR 765 PRAT önjáró
- 1200 9K11 Maljutka (AT-3 Sagger) hordozható (beleértve BRDM-2)
- 200 Milan hordozható
- 700 TOW-2 hordozható

Pilóta nélküli légi járművek (hírszerzés, megfigyelés és felderítés):

- R4E–50 Skyeye

Légyvédelmi föld-levegő rakéta:

- 50 FIM–92A Avenger önjáró
- 26 M–54 Chaparral önjáró
- 20 9K31 Strela-1 (SA–9 Gaskin) önjáró
- 2000 Ayn al-Saqr/9K32 Strela-2 (SA–7 Grail) hordozható
- 164 FIM–92A Stinger
- 600 Iгла (SA–18 Grouse)

Légyvédelmi gépágyú:

- 45 Sinai–23 23 mm-es önjáró
- 120 ZSU–23-4 23 mm-es önjáró
- 150 37 mm-es önjáró
- 40 ZSU–57-2 57 mm-es önjáró
- 300 ZPU–4 14,5 mm-es vontatott
- 200 ZU–23-2 23 mm-es vontatott
- 200 S–60 57 mm-es vonatott

Radarirányítású tűzvezető rendszer

Radar

- LAND AN/TPQ–36 Firefinder
- AN/TPQ–37 Firefinder (tűzérési/aknavető)

Taktikai rakétafegyverek (föld-föld típus):

- 9 FROG-7
- 24 Sakr-80
- 9 Scud-B

Páncélozott felderítő jármű:

- 240 Fahd
- GMR 3560.55
- 220 M-88A1
- 90 M-88A2
- M-113
- 45 M-578
- T-54/55

Gépjárműről indított eszközökkel felszerelt dandár:

- KMM
- MTU
- MTU–2

Aknamentesítő eszközök:

- Aardwark JFSU Mk4

Az egyiptomi haderő diszlokációjára jellemző, hogy az államteret öt zónára osztották fel. A központi övezet parancsnoksága Kairóban működik. A keleti zóna központja Ismailia, amelynek alárendeltségébe tartozik egy páncélos, valamint két gépesített gyalogsági hadosztály. A hasonló erőkkel rendelkező északi zóna parancsnoksága Alexandriában székel. A déli katonai régió központja Aswan, területén két gépesített, valamint egy páncélos (pontosabban páncélozott lovassági alakulat) hadosztály állomásozik. Marsa Matruh-ba települt a nyugati régió főparancsnoksága, alárendeltségébe egy harcokszó, illetve két gépesített gyalogsági hadosztály tartozik.²⁷⁷

A tengeri haderő szervezete

A szervezeten két flottából álló tengerészeti erők – létszáma 18 500 fő (a 2000 fős Parti Őrség állományát is beleértve), amelyből 10 000 a sorozott tengerész – diszlokációja az államtér geográfiai jellemzőihez igazodik: a Földközi-tengeri flotta, főparancsnoksága Alexandriában működik, valamint a Vörös-tengeri flotta, amelynek főparancsnoksága Safaqa-ba települt. Az egyiptomi haditengerészet több hajótípussal rendelkezik, állományába fregattok, korvettek, tengeralattjárók, aknarakó, őrhajók és rakétakilövőök tartoznak.²⁷⁸

Az egyiptomi tengeri erők fegyverzete

Tengeralattjárók (taktikai):

- 4 SSK–4 Rómeó-osztályú (PRC T–033 egység, valamennyin 8 db 533 mm-es torpedókilövő, UGM-84C Harpoon – hajók elleni rakétákkal)

²⁷⁷ http://www.orbat.com/site/cwa_open/egypt_07182009.pdf (2013-10-07)

²⁷⁸ http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt (2012-11-03)

<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/navy.htm> (2012-11-03)

Felszíni egységek

Fregatt

- 4 Mubarak-osztályú (US Oliver Hazard Perry) egység: egy Mk13 irányított rakétarendszer RGM–84C Harpoon hajók elleni, modernizált felszín/föld-levegő rakétákkal, egy 76 mm-es löveg (két SH-2G Super Seasprite tengeralattjárók-elleni helikopteren)
- 2 Danyat-osztályú (US Knox) egység: egy nyolcas Mk16 irányított rakétarendszer RGM–84C Harpoon hajók és tengeralattjárók elleni rakétákkal, két 324 mm-es ikercsövű torpedókilövő, egy 127 mm-es löveg (egy SH-2G Super Seasprite tengeralattjárók-elleni helikopteren)
- 2 Najim Al Zaffer-osztályú (PRC Jianghu I) egység: két iker rakéta-indítóállvány 2 HY–2 (CSS–N–2 Silkworm) hajók elleni rakétákkal, két RBU 1200

Járőr- és partvédelmi egységek

Korvett:

- 2 Abu Qir-osztályú (ESP Discubierta) egység: két négyes Mk141 rakéta-indítóállvány RGM–84C hajók elleni rakétákkal, egy nyolcas rakéta-indító állvány Aspide felszín-levegő rakétákkal, két hármas 324 mm-es Sting Ray könnyű torpedó, egy 375 mm-es ikercsövű tengeralattjárók elleni mozsár, egy 76 mm-es löveg

Írányított rakétákkal felszerelt vízi jármű:

- 6 Ramadan-osztályú egység, négy egyes rakéta-indítóállvány Otomat MkII hajók elleni rakétákkal, egy 76 mm-es löveg
- 5 Tiger-osztályú egység, 2 iker rakéta-indítóállvány MM-38 Exocet hajók elleni rakétákkal, egy 76 mm-es löveg

Partvédelmi őrhajó:

- 5 Hainan-osztályú (PRC – három további hajóegység tartalékban) egység, fegyverzete 2 hármas 324 mm-es torpedókilövő, négy rakétavető

Írányított rakétákkal felszerelt őrhajó:

- 1 Ezzat-osztályú (US Ambassador IV) egység: két négyes rakéta-kilövőállvány RGM–841 Harpoon Block II hajók elleni rakétákkal, egy 21 cellás Mk49 rakéta-indítóállvány RAM Block 1A felszín-levegő rakétákkal, egy Mk15 Mod 21 Block 1B Phalanx rövid hatótávolságú fegyverrendszer, egy 76 mm-es löveg (három további hajóegység építés alatt)
- 4 Hegu-osztályú (PRC Komar-típus) egység: két rakéta-indítóállvány SY–1 rakétákkal (két további hajóegység tartalékban)

- 5 October-osztályú (FSU Komar – 1+) egység: két rakéta-indítóállvány Otomat MkII hajók elleni rakétákkal (egy további hajóegység tartalékban)
- 8 Osa I-osztályú (FSU – 3+) egység: négy rakéta-indítóállvány P–15 Termit (SS–N–2A Styx) hajók elleni rakétákkal

Rövid hatótávolságú fegyverrendszerrel vagy felszín-levegő rakétákkal felszerelt őrhajó:

- 4 Shershen-osztályú (FSU) egység: egy 9K32 Strela-2 (SA–N–5 Grail) kézi irányítású felszín-levegő rakétákkal, egy 12 csöves BM–24 sorozatvető

Gyors őrhajó:

- 3 Kaan (TUR MRTP20) (három további hajóegység építés alatt)
- Osa II-osztályú (FSU) egység

Őrhajó:

- 4 Shanghai II- osztályú egység (PRC)
- 2 Shershen-osztályú (FSU – 1+) egység, négy 533 mm-es torpedókilövő, egy 8 csöves BM-21 sorozatvető
- 2 Swiftships 28 (két további hajóegység építés alatt)

Aknarakó és aknaszedő hajó

Parti aknakereső:

- 2 Osprey-osztályú egység
- 3 Dat Assawari-osztályú (US Swiftships) egység

Aknamentesítő:

- 2 Safaga-osztályú (US Swiftships) egység

Aknamentesítő (mélytengeri):

- 3 Assiout-osztályú (FSU T–43) egység: mélytengeri aknaszedő
- 4 Aswan-osztályú (FSU Yurka) egység

Kételtű eszközök

Partraszálló hajó (közepes):

- 3 Polnochny A (FSU) egység: kapacitása: 6 harckocsi, vagy 180 fő

Deszanthajó (kiszolgáló egység):

- 9 Vydra-típusú (LCU) partra szálló vízi jármű, szállítóképessége: 3 AMX–30 harckocsi vagy 100 fő

Hadtáp és támogató eszközök

Olajszállító hajó:

- 7 Toplivo-osztályú tankhajó

Lőszer, utánpótlás-szállító hajó:

- 1 Halaib-osztályú (Westerwald-class) egység

„Roll-on/roll-off” (speciális) teherhajó:

- 3 Al Hurreya-osztályú egység

Légideszant-felderítő hajó:

- 1 Shaledin-osztályú (Luneberg-class) egység

Kiegészítő vontató hajó:

- 5+ Okhtensky-osztályú egység

Kiképzőhajó:

- 1 El Fateh-osztályú (UK ‘Z’ class) egység
- 1 El Horriya-osztályú (elnöki yachtként használják) egység
- 1 Al Kousser-osztályú egység
- 1 Intishat-osztályú egység
- 1 nem azonosított egység

Javitóhajó:

- 2 Poluchat 1-osztályú egység

Merülő képes/búvár úszóbázis:

- 2 egység

Az egyiptomi flotta bázisai²⁷⁹

- Alexandria
- Port Szaíd
- Marsa Matruh
- Port Tewfig
- Safaqa
- Hurghada
- Suez
- Al Ghardaqa

²⁷⁹ <http://combatfleetoftheworld.blogspot.hu/2012/03/future-of-egyptian-navy.html> (2013-11-05)

Partvédelemi eszközök (a Flotta ellenőrzése alatt):

Hagyományos tüzérségi eszközök:

- 100 mm-es lövegek
- 130 mm-es SM-4-1 lövegek
- 152 mm-es lövegek

Rakétatüzérségi eszközök:

- 4K87 (SSC-2B Samlet) hajók elleni rakéták
- Otomat MkII hajók elleni rakéták

Haditengerészeti repülőeszközök (a Légierő alárendeltségében):

Könnyű szállító repülőgép:

- 4 Beech 1900C (tengeri felderítés)

Helikopter

Tengeralattjáró elleni harci helikopter:

- 10 SH-2G Super Seasprite Mk 46 könnyűtorpedóval felszerelve
- 4 Sea King Mk 47

Tengeri felderítő helikopter:

- 5 SA-342 Gazelle

Pilóta nélküli könnyű légi jármű (hírszerző, megfigyelő és felderítő)

- 2 Camcopter 5.1

Parti Őrség (2000 fő):

Járőr és part menti harci eszközök

Gyors járőrhajó:

- 6 Crestitalia-osztályú egység
- 6 Swift Protector-osztályú egység
- 3 Peterson

Őrhajó:

- 5 Nisr-osztályú egység
- 12 Sea Spectre-osztályú egység MKIII
- 9 Swiftships-osztályú egység
- 21 Timsah-osztályú egység
- 3 Type83-osztályú egység
- 9 Peterson

Az egyiptomi légierő fegyverzete

Vadászrepülő:

- 1 repülőszázad F-16A/B Fighting Falcon
- 8 repülőszázad F-16 C/D Fighting Falcon
- 6 repülőszázad J-7/Mig-21 Fishbed/Mig-21Mongol A
- 2 repülőszázad Mirage 5D/E
- 1 repülőszázad M-2000 B/C Mirage

Földi célpontok ellen alkalmazott támadó harci gép:

- 2 repülőszázad F-4E Phantom II
- 1 repülőszázad Mirage 5E2

Tengeralattjáró elleni légi eszközök (helikopterek):

- 2 repülőszázad SH-2G Super Seasprite
- 1 repülőszázad Sea King MK47

Tengeri járőr feladatot ellátó légi eszközök:

- 1 repülőszázad Beech 1900C

Elektronikus hadviselés légi eszközei:

- 1 repülőszázad Beech 1900 (elektronikai hírszerzés), Commando Mk2E (elektronikai elhárítás)

Elektronikus hadviselés légi szállító eszközei:

- 1 repülőszázad C-130H/VC-130H Hercules

Korai légi riasztás eszközei:

- 1 repülőszázad E-2C Hawkeye

Kutatás és mentés légi eszközei:

- 1 repülőszázad AW139

Légi szállító eszközök:

- 1 repülőszázad An-74TK-200A
- 1 repülőszázad C-130H/C-130H-30 Hercules
- 1 repülőszázad C-295M
- 1 repülőszázad DHC-5D Buffalo
- 1 repülőszázad B-707-366C, B-737-100, Beech 200 Super King Air, Falcon 20, Gulfstream III, Gulfstream IV, Gulfstream IV-Sp

Légi kiképzés eszközei:

- 1 repülőszázad Alpha Jet
- 1 repülőszázad DHC-5 Buffalo
- 3 repülőszázad EMB-312 Tucano
- 1 repülőszázad Grob 115EG
- 6 repülőszázad K-8 Karakorum
- 1 repülőszázad L-39 Albatros, L-59E Albatros

Támadó helikopterek:

- 2 repülőszázad AH-64D Apache
- 2 repülőszázad SA-342K Gazelle (hangsebesség alatti optikai távirányítású rendszerrel ellátott)
- 1 repülőszázad SA-342L Gazelle

Szállító helikopter:

- 1 repülőszázad CH-47C/D Chinook
- 2 repülőszázad Mi-8 Hip
- 1 repülőszázad S-70 Black Hawk, UH-60A/L Black Hawk

Pilóta nélküli légi eszköz:

- több repülőszázad R4E-50 Skyeeye, Teledyne-Ryan 324 Scarab

Géptípusok, eszközök

Repülőgép:

Harci gép:

- 26 F-16A Fighting Falcon
- 6 F-16B Fighting Falcon
- 50 J-7

Földi célpontok ellen alkalmazott harci gép:

- 29 F-4E Phantom II
- 127 F-16C Fighting Falcon
- 38 F-16D Fighting Falcon
- 3 Mirage 2000B
- 15 M-2000C Mirage
- 36 Mirage 5D/E
- 12 Mirage 5E2
- 50 MiG-21Fishbed/MiG-21U Mongol A

Elektronikus hírszerzés:

- 2 VC-130H Hercules

Hírszerzés, megfigyelés és felderítés:

- 6 Mirage 5R (5 SDR)

Korai légi figyelmeztetés/riasztás (előrejelzés) és ellenőrzés:

- 7 E-2C Hawkeye

Szállító:

Közepes:

- 21 C-130H Hercules,
- 3 C-130H-30 Hercules

Könnyű:

- 3 An-74TK-200A (három másik rendelésre)
- 1 Beech 200 Super King Air
- 4 Beech 1900 (ELINT)
- 4 Beech 1900C
- 5 C-295
- 9 DHC-5D Buffalo

Személyszállítás:

- 1 B-707-366C
- 3 Falcon 20
- 2 Gulfstream III
- 1 Gulfstream IV
- 4 Gulfstream IV-SP

Kiképzés:

- 36 Alpha Jet
- 54 EMB-312 Tucano
- 74 Grob 115EG
- 120 K-8 Karakorum
- 10 L-39 Albatros
- 35 L-59E Albatros

Helikopterek:

Szárazföldi célok elleni harci gép:

- 35 AH-64A Apache

Tengeralattjárók elleni harci gép:

- 10 SH-2G Super Seasprite (a flotta használatában)
- 5 Sea King MK47 (a flotta használatában)

Elektronikus hírszerzés:

- 4 Commando Mk2E (elektronikai elhárítás)

Több célú helikopter:

- 2 AW139 (kutatás és mentés)
- 65 SA342K Gazelle (hangsebesség alatti optikai távirányítású rendszerrel ellátott)
- 5 SA342L Gazelle (a flotta használatában)

Szállító helikopter:

Nehéz:

- 3 CH-47C Chinook
- 16 CH-47D Chinook

Közepes:

- 2 AS-61
- 24 Commando (ebből három VIP)
- 40 Mi-8 Hip
- 4 S-70 Black Hawk (VIP)
- 5 UH-60L Black Hawk (VIP)

Kiképző helikopter:

- 17 UH-12E

Pilóta nélküli gépek (nehéz):

Hírszerzés, megfigyelés és felderítés:

- 20 R4E-50 Skyeye
- 29 Teledyne-Ryan 324 Scarab

Rakéták:

Levegő-föld rakéta:

- 80 AGM-65A Maverick
- 123 AGM-65D Maverick
- 12 AGM-65F Maverick
- 30 AGM-65G Maverick
- AGM-119 Hellfire
- AGM-84 Harpoon
- AM-39 Exocet
- AS-30L HOT

Hagyományos rakéta:

- Armat
- Kh-25MP (AS-12 Kegler)

Levegő-levegő rakéta:

- Infra-R-3
- AA-2 Atoll
- AIM-9F/L/P Sidewinder
- R-550 Magic

Részben radarvezérelt:

- AIM-7E/F/M Sparrow
- R530

Az egyiptomi légierő – személyi állománya 30 000 fő (benne 10 000 sorozott katona) – számos fontosabb szárazföldi bázisra települt: Bilbais, Abu Suwayr, al-Mansura, Fayid, Gebel el Basur, Inshas, Jiyanklis New, Kom Awshim, Zagaziq, Birma/Tanta, al-Minya, Wadi al Jandali, Alexandria, Kairó, Beni Suef, Hurghada, Marsa Matruh és Aswan.²⁸⁰

A légvédelmi parancsnokság szervezete

A haderőnem 150 000 fős állományát 80 000 sorállományú, valamint 70 000 tartalékos alkotja. Szervezetét öt geográfiai alapokra épülő hadosztály alkotja.

Légvédelem:

- 12 SAM-ütege M-48 Chaparral (föld-levegő rakétarendszer)
- 12 radar-zászlóalj
- 12 légvédelmi tüzérdandár (100 légvédelmi zászlóalj)
- 12 SAM-ütege MIM-23B I-HAWK (föld-levegő rakétarendszer)
- 14 SAM-ütege Crotale (infravörös érzékelő rakétarendszer)
- 18 SAM-zászlóalj Skyguard-radarrendszerrel
- 110 SAM-zászlóalj S-125 Pechora-M (SA-3A Goa), 2K12 Kub (SA-6 Gainful), S-75M Volkhov (SA-2 Guideline)

Légvédelmi eszközök:

Rendszer

- több Amoun RIM-7F Sea Sparrow (föld-levegő rakétarendszer)
- 36 + négy vetőcsöves föld-levegő rakétarendszer
- Skyguard (vontatott föld-levegő rakétarendszer)
- 36 + 35 mm-es iker-gépágyú

Föld-levegő rakétarendszer:

Önjáró:

- 24 + Crotale
- 50 + M48 Chaparral
- 56 + SA-6 Gainful

Vontatott:

- 78 + MIM-23B I-HAWK
- S-75M Volkhov (SA-2 Guideline)
- 282 + Skyguard
- 212 + S-125 Pechora-M (SA-3A Goa)

Löveg:

Önjáró:

- 36 + Sinai-23 (légvédelmi löveg) és Ayn al-Saqr (hordozható légvédelmi rakéta)
- Dassault 6SD-20S
- 230 ZSU-23-4

Vontatott:

- 600 S-60 57 mm-es löveg
- 400 M-1939 KS-12 85 mm-es löveg
- 300 KS-19 100 mm-es löveg

Katonai jellegű (félkatonai) szervezetek:

- A Belügyminisztérium alárendeltségében a Központi Biztonsági Erők 325 000-es állománya (beleértve a besorozottakat): 100 páncélozott szállító harcjármű (Hussar, Walid)
- Nemzeti Gárda: 60 000 fő – 8 dandár (csupán a keretszervezet létezik), mind-egyikben 3 könnyű fegyverzetű paramilitáris zászlóalj): 250 páncélozott személyszállító jármű (Walid)
- Határvédelmi erők: 12 000 fő – 18 könnyű fegyverzetű határőrezred

Az egyiptomi hadsereg hagyományosan – minden történelmi korszakban – arra törekszik, hogy igazolja az állam regionális dominanciáját, katonai nagyhatalmi státuszát, amelyben meghatározó szerepet tulajdonít önmagának. Minden történelmi korszakban a szárazföldi hadsereg volt a legnagyobb és legjelentősebb fegyvernem, de általában a kommunikációs hiányosságok és rugalmatlanság jellemezte. A háborús vereségeket követően kormányzat elsősorban a haditechnika mennyiségi növekedésére koncentrálna elhanyagolva a minőségi képzést. Az haderőfejlesztés első eredményei csak az 1973-as háborúban mutatkoztak, amelyben már esetenként megmutatkozott az egyiptomi katonai vezetés szakmai kompetenciája, valamint alkalmazkodási képessége. Kairó a korábbi problémákat felismerve megkezdte a katonai kiképzés színvonalának emelését. Azonban még az 1980-as években a katonai döntéshozatal rendszerét az erős központosítás, valamint a gyorsan fejlődő haditechnika adaptációjának nehézségei jelentették. Az évtized végére dolgozták ki a katonai életpálya-modellt, és 2010-re a tiszt-

²⁸⁰ <http://www.scramble.nl/mil/1/egypt/orbat.htm> (2012-10-17)
<http://webspaces.webring.com/people/ma/amrnasr/egmilmap.gif> (2013-10-25)
http://www.marefa.org/images/thumb/8/80/EAF_Air_Bases.jpg/450px-EAF_Air_Bases.jpg (2013-10-25)
<http://www.egyptdailynews.com/egypt%20air%20bases.htm> (2013-10-25)

képzésben is végrehajtották a szükséges változásokat, amelyek biztosították a taktikai és operatív szinteken eligazodni képes tiszteket a hadsereg számára.²⁸¹

A hadsereg technikai bázisa jelentősen átalakult az 1973-as háborút követő geopolitikai fordulatnak köszönhetően. A szovjet orientációt felváltotta a Nyugattal való szorosabb együttműködés politikája. Ennek következményeként a szovjet fegyverek helyett megkezdődött a nyugati fegyverrendszerek hadrendbe állítása, amellyel párhuzamosan Kairó amerikai technológiai segítséggel megkezdte a hazai fegyvergyártást. Az 1980-es évektől meginduló modernizációval párhuzamosan csökkentették a haderő létszámát arra törekedve, hogy az állam katonai képességeit megőrizzék. A hadsereg ütőképességének – becslések szerint legalább 25%-os – leromlása, valamint az 1991-es iraki háború haditechnikai tapasztalatai modernizációs kényszert jelentettek az állam és a hadsereg számára, amely a korlátozott gazdasági lehetőségek miatt meglehetősen lassú.²⁸²

Az egyiptomi légierő modernizációja is az 1973-as háborút követően gyorsult fel és 1979-től megkezdődött a francia (Mirage-5) és az amerikai gépek (F-4E) hadrendbe állítása. Az amerikai katonai technológia védelmi segítségnyújtási program részeként érkezett. Az 1990-es években Egyiptom az amerikai katonai segélyek több mint 80%-át légierőjére fordította, miközben nyugati és kínai segítséggel jelentős repülőgép-összeszerelő és alkatrész-gyártó kapacitást fejlesztett ki. A fejlődést emellett az is segítette, hogy az egyiptomi légierő átvette a nyugati – elsősorban amerikai – vezetési, ellenőrzési, támogatási, kiképzési és taktikai mintákat.²⁸³

Az egyiptomi flotta a haderő legkisebb fegyverneme, de regionális viszonylatban igen jelentősnek számít. Az 1980-as években kezdődött meg modernizáció folyamata, mert a flottát alkalmassá kívánták tenni, hogy megvédelmezze az állam földközi- és vörös-tengeri határait, biztosítsa a Szezi-csatornát, mint szabad tengeri útvonalat, illetve támogassa a szárazföldi haderőket. Az 1980-as évektől megkezdődött a kínai és nyugati hajótípusok beszerzése, a szovjet technika cseréje. A tengeri haderő diszlokációját az 1980-as évek végére sajátos aszimmetria jellemezte: a legtöbb egység a Mediterráneumban, míg néhány egysége a Vörös-tengeren látott el feladatokat. Ezt tükrözte az is, hogy legfőbb kiképzési és operatív központ Alexandria (Rasa at Tin). A modernizáció elsősor-

ban tengeralattjáró-hadviselésre, aknamentesítő képességek és korai előrejelző rendszerek fejlesztésére koncentrálódott, mivel ezek megléte elengedhetetlen a hajózási útvonalak megvédelmezéséhez. Ezzel párhuzamosan az egyiptomi flotta rendszeresen nemzetközi együttműködés keretében gyakorlatozott francia, olasz, brit és amerikai egységekkel (6. Flotta). A flotta a légierővel együttműködésben kapja meg a szükséges taktikai támogatást, fejlődést segíti, hogy 1994-1995 óta a haditengerészet amerikai támogatásban részesül, 1989-2003 között ennek értéke elérte az évi 1,3 milliárd \$-t (vissza nem térítendő) és azóta is folyamatos az együttműködés egy modern egyiptomi flotta megteremtése és fenntartása érdekében.²⁸⁴

Az egyiptomi haditengerészet haditengerészeti bázisainak fejlesztését tervezi a közeljövőben, elsősorban nyugati katonai technológia bevonásával. Napjainkban Kairó az arab világ egyik legjelentősebb haditengerészeti erejével rendelkezik, amely alkalmas tengerpartjainak megvédelmezésére.²⁸⁵

Az egyiptomi katonai kiadások amerikai becslések (2005) szerint elérték a GDP 3,4%-át,²⁸⁶ amellyel párhuzamosan a fegyveres erők meglehetősen független szereplői az egyiptomi politikai közéletnek. Egyesek szerint a gazdaság 40%-a szorosan kapcsolódik a fegyveres erőkhöz.²⁸⁷ A védelmi kiadások magukban foglalják a fegyveres erőkre – beleértve a békefenntartókra, a védelmi minisztériumra és más, a védelmi projektekben részt vevő kormányzati szervekre, félkatonai erőkre, a katonai célú K+F-re, az állományra (bérek, nyugdíjak, szociális szolgáltatások), az üzemeltetésre és karbantartásra, külföldi katonai támogatásokra²⁸⁸ – fordított összegeket, amelyeknek összértéke 2011-ben elérte a 7,15 milliárd \$-t.²⁸⁹

A közvetlen védelmi kiadások értéke 2010-ben 4,107 milliárd \$²⁹⁰ (más adatok szerint 4,6 milliárd \$) volt, amely alatta maradt ugyan az izraeli és a szaúdi kiadásoknak, de afrikai szomszédjaihoz viszonyítva magasnak számít. Az egyiptomi kormányzati kiadások 2006 óta jelentősen megemelkedtek – több mint 50%-kal –, a növekvő energia- és élelmiszerárak, valamint az egyiptomi gazda-

281 <http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army.htm> (2012-11-05)
http://www.dod.mil/pubs/foi/operation_and_plans/PersianGulfWar/28.pdf (2013-10-17)

282 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army-equipment-intro.htm (2012-11-05)
<http://users.ox.ac.uk/~ssfc0005%20/The%20Middle%20East%20The%20Origins%20of%20Arab-Israeli%20Wars.html> (2013-10-17)
http://www.bintjbeil.com/E/military/military_balance98.htm (2013-10-17)

283 <http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/airforce.htm> (2012-11-05)
<http://www.acpr.org.il/pp/pp006xs.htm> (2013-10-20)

284 <http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/navy.htm> (2012-11-07)
<http://www.acpr.org.il/pp/pp006xs.htm> (2013-10-20)

285 <http://www.egyptdefence.com/egyptian-navy> (2012-11-07)

286 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-07)

287 http://www.nytimes.com/2010/09/12/world/middleeast/12egypt.html?_r=2&ref=global-home&pagewanted=all& (2012-11-07)
<http://www.nybooks.com/articles/archives/2011/aug/18/egypt-who-calls-shots/> (2012-11-07)

288 <http://www.tradingeconomics.com/egypt/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.htm> (2012-11-08)

289 http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt (2012-11-08)

290 <http://milexdata.sipri.org/result.php4> (2012-11-08)

sági növekedés következményeként. A növekvő társadalmi elégedetlenség, a romló biztonsági környezet miatt Egyiptom védelmi kiadásainak növelésére, gazdasági képességeinek fejlesztésére kényszerült, hogy fenntartsa a rendszer stabilitását és kezelje a külső kihívásokat.²⁹¹

Az egyiptomi gazdaság

A gazdaság szektorai közül a korábbi történelmi időszakokban hagyományosan a mezőgazdaság játszotta a meghatározó szerepet, ám lehetőségeit korlátozza a művelésbe vont területek mérete.²⁹² Ennek ellenére napjainkban is a népesség jelentős része (32%) máig ebben az ágazatban dolgozik, de a GDP-nek csupán 14,5%-át állítja elő. Ezzel szemben az ipar, amely a munkahellyel rendelkezők – 27,74 millió – 17%-át foglalkoztatja, a GDP-ből 37,6%-os részesedéssel rendelkezik. Az egyiptomi gazdaság meghatározó részét a tercier szektor képezi, amely 2011-ben a munkaerő 51%, a GDP 47,6%-át adta.²⁹³

Makrogazdasági adatok szerint az állam GDP-je 525,6 milliárd \$ volt 2011-ben, a gazdasági fejlődésének dinamikája csökkent (1,8%) a korábbi évekhez viszonyítva (2010-ben 5,1; 2009-ben 4,7% volt a GDP növekedése), az egy főre jutó GDP értéke – 6600 \$/fő nem változott.²⁹⁴ A munkanélküliség növekedése jellemezte az utóbbi időszakot, hiszen a 2011-ben aránya elérte a 12,2%-ot (2010-ben még csak 9% volt), és a népesség több mint 20%-a a szegénységi küszöb alatt él.²⁹⁵

Egyiptom a regionális összehasonlításban az egyik legfejlettebb, leginkább diverzifikált gazdaságok közé tartozik, amelynek mezőgazdasága elsősorban a gyapot, a kukorica, a cukornád, a zöldség- és gyümölcsfélék, a takarmánynövények és a rizs termesztésében emelkedik ki, míg az ipart a textil-és ruházati termékek, a vegyi anyagok, az acélgégyártás, a fogyasztási cikkek – elektronikai eszközök és háztartási gépek) előállításai határozzák meg. A gazdaságban fontos szerepet tölt be a szolgáltatási szektor, amelynek ágazatai elsősorban az idegenforgalomhoz kapcsolódnak. Az elmúlt idősakra jellemző gazdasági dinamizmus ellenére az életkörülmények jelentős mértékű javulása nem jellemző.²⁹⁶

292 Szabó L. (1986): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 86.

293 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-10)

294 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-20)

295 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-20)
http://www.nationmaster.com/graph/eco_pop_bel_pov_lin-economy-population-below-poverty-line (2013-10-27)

http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Egypt/Egypt_MDG_Report.pdf (2013-10-27)

296 <http://www.tradingeconomics.com/egypt/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.htm> (2012-11-10)

291 <http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Defence-budget-Egypt.html> (2012-11-08)

Megállapítható, hogy az egyiptomi gazdaság történelmileg a mezőgazdaságra épült, amely a modern világgazdaság rendszerébe a XIX. században a gyapotexport révén integrálódott. Ennek eredményeként szerves gazdasági kapcsolatok alakultak ki a nyugat-európai – atlanti – gazdasági magterülettel, illetve az exportképesnek bizonyuló agrárcikkből származó bevételekre támaszkodva indult meg Mohamed Ali modernizációs kísérlete.²⁹⁷

Napjainkban az egyik legjelentősebb problémát a rendkívül magas földárak – a művelhető területek szűkösségéből származnak –, valamint a gyorsan növekvő népesség – a növekedési ráta 2003-ban 2,1; 2012-ben 1,922%²⁹⁸ – jelentik. A földművelő parasztságot irányító, és a földterületek feletti ellenőrzést gyakorló uralkodó osztály hatalmát földreform keretében próbálták megszüntetni, de az agrárium belső szerkezeti egyensúlytalansága máig fennmaradt, a földművesek nagyobb része nem rendelkezik saját birtokkal.²⁹⁹

Habár az utóbbi években a magánszektor bővülés dinamikus volt, a korábbi tervgazdálkodásra épülő államkapitalista tradíciók miatt – különösen – az iparban jelentős mértékben érvényesül a központi szabályozás. Az 1950-es évektől a kormányzat az iparosítási politika keretében elsősorban a kőolaj-feldolgozás, a szolgáltatások, az építőipar fejlesztésére törekedett az agráriumból kivont forrásokra támaszkodva.³⁰⁰

A gazdaság növekedése 1975-1981 között rendkívül jelentős volt – részben külföldi segítyekre és hitelekre épült –, de 1986-ra a GDP bővülés mintegy 5%-os értékre csökkent. Az 1985-86 utáni időszaktól az állami bevételek jelentős hányadát biztosító vegyipari termékek exportjából, a Szezei-csatorna forgalmából, a turizmusból, valamint a külföldön munkát vállaltak haza utalt jövedelmeiből származó összegek csökkenése volt jellemző, amelynek oka részben a kőolaj és származékainak világpiaci árcsökkenése, részben pedig az iraki-iráni háború voltak. Ezzel párhuzamosan az alacsony – az 1960-as években 5% alatt – inflációs ráta is jelentős mértékben megemelkedett – 1986-ban csaknem 23% –, tükrözve a világgazdaságban bekövetkezett áremelkedést, valamint a kormányzat ún. deficit spending-politikáját.³⁰¹

Az egyiptomi állam gazdasági helyzetének javulása az Amerikai Egyesült Államok, valamint az Öböl-államok támogatási politikájának volt köszönhető. Kairó jelentős gazdasági segélyben részesült az Irak-ellenes koalíció szervezésében betöltött szerepéért. Ennek eredményeként az 1990-es évek elejére sikerült leszorítani a külső adósság mértékét 40 milliárd \$-ra.³⁰²

Am az évtized első felében a csökkenő állami bevételek, az adósságválság fenyegetése miatt Egyiptom tárgyalásokra kényszerült az IMF-fel annak érdekében, hogy javítsa fizetési mérlegét. Az IMF és a Világbanktól kapott támogatás feltétele az átfogó gazdasági reformok bevezetése és a strukturális kiigazítás volt. A folyamat sikerét igazolta, hogy 1999-re sikerült megalapozni a gazdasági növekedést, a költségvetési hiányt a GDP 1,3%-ra, illetve az infláció éves mértékét 3,8%-ra leszorítani.³⁰³

Az ezzel párhuzamosan megkezdődött privatizációs folyamat, az állami szektor racionalizálása és a kereskedelmi politika liberalizálása azonban meglehetősen vontatottan haladt. A fejlődés ellenére nem sikerült elérni a munkanélküliségi mutatók – 2001-ben 12% – jelentős javulását eredményező 6-7%-os GDP-bővülést (2003-ban mindössze 2,3%), csak 2005-2008 között sikerült megvalósítani ezt a gazdasági növekedési ütemet.³⁰⁴ A problémák ellenére a fizetési mérleg fokozatos javulása volt jellemző 2001-ig, amelynek háttérben a kőolaj és származékainak magas világpiaci ára, a textilipari exportbevételek, a turizmusból származó jövedelmek növekedése, valamint az import csökkenő tendenciája állt. A jogalkotás reformjai, a banki és tőkepiaci szabályozások liberalizálása olyan üzleti klímát hoztak létre, amelyek kedvező gazdasági környezetet teremtettek a beruházások számára. Az egyiptomi gazdaságban erősödtek a decentralizációs és piacorientált folyamatok, a külföldi tőkebefektetések értéke és részesedése nőtt,³⁰⁵ ám a gazdaság szerkezetileg sebezhető maradt a külső hatásokkal szemben, amelyet igazolt, hogy amikor 2001. szeptember 11-ét követően csökkentek az idegenforgalomból származó jövedelmek, visszaestek az export- és csatorna-bevételek, az egyiptomi gazdaság recesszióba került.³⁰⁶

302 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html> (2012-11-12)

303 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html> (2012-11-12)
http://mpr.ub.uni-muenchen.de/36331/1/MPRA_paper_36331.pdf&embedded=true (2013-10-27)

304 <http://famdlifc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html> (2012-11-12)
<http://www.mof.gov.eg/mofgallerysource/english/macro-policy-note-v.2annexes.pdf> (2013-10-25)

305 <http://famdlifc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html> (2012-11-12)
http://www.vcc.columbia.edu/files/vale/documents/Profiles_EGYPT_IFDI_-_FINAL.pdf (2013-10-25)

306 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html#ixzz2BbyPDz88> (2012-11-12)

297 *Wolf, E.R. (1995):* Európa és a történelem nélküli népek. Akadémiai Kiadó-Osiris, Budapest pp. 315–316.

298 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-10)

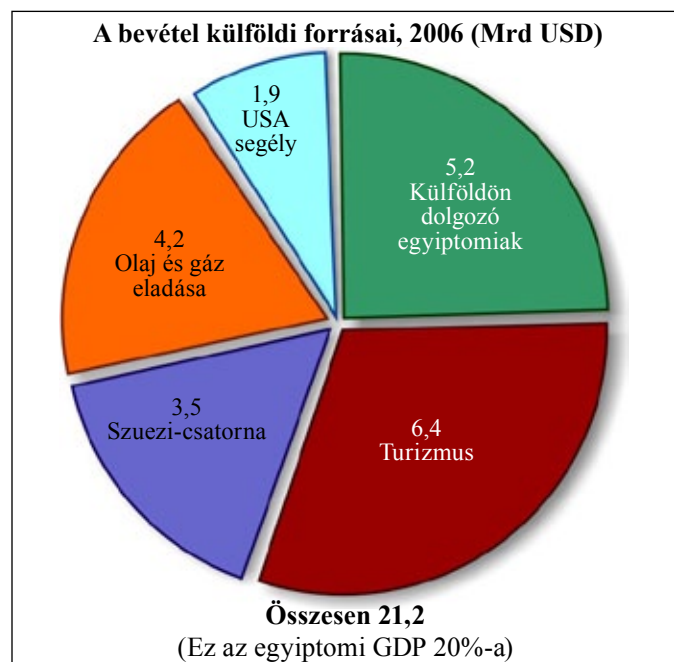
299 <http://famdlifc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html> (2012-11-10)

<http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.html> (2013-10-27)

300 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html> (2012-11-10)

301 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html> (2012-11-12)

http://mpr.ub.uni-muenchen.de/36331/1/MPRA_paper_36331.pdf&embedded=true (2013-10-27)

Forrás: <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/egypt.pdf>

A fejlődés üteme csak az évtized közepére vált jelentős mértékűvé, ám a rövid növekedési periódusnak a 2008-as pénzügyi válság véget vetett, számos negatív hatást generált. A munkanélküliségi mutatók, az infláció mértékének emelkedése, a szegénységi küszöb alatt élők számának gyors bővülése együtt járt a külföldi befektetések csökkenésével és a kereskedelmi deficit növekedésével. A kormányzati ösztönzők – a szociális kiadások és támogatások növelése – segítették a gazdaságot, a GDP 2009-ben 4,7, a 2010-es pénzügyi évben 5,3%-kal bővült.³⁰⁷ A gazdaság fellendülését azonban fékezte az élelmiszer- és üzemanyagárak növekedése, valamint a globális recesszió és a 2011-ben kezdődött politikai események.³⁰⁸ A gazdaság fejlődését gátolja a kormányzat intervenciós és szubvenciós politikája, a felduzzasztott és kevésbé hatékony közszféra, miközben az állam belső erőforrásai nem elegendők a megfelelő számú munkahely teremtéséhez,

307 The World Bank-Egypt: Country Brief, March 2011
<http://go.worldbank.org/VCSFSEB5H0> (2012-11-15)

308 Besenyő J. (2011): Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. Kül-Világ VIII. évfolyam 4. pp. 51–75.
<http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (2012-11-15)

a gyorsan növekvő népesség ellátásához a szükséges mennyiségű élelmiszerrel. A gazdaság strukturálisan alig változott, így rugalmatlanságából adódóan változatlanul nagyon érzékeny a változásokból következő hatásokkal szemben.³⁰⁹

A magas születésszámok gazdasági problémák forrását jelentik, hiszen az állam az erre fordítandó erőforrások, szociális kiadások és szolgáltatások növelésére kényszerül. Az elmúlt évtizedek gazdasági reformjai ellenére alacsony az életszínvonal, magas a szegénység, és a fejlődés ellenére a munkanélküliségi mutatók is kedvezőtlenül alakultak. Az IMF becslése szerint a munkanélküliségi ráta az elmúlt két évtizedben továbbra is mintegy 12%-os értéket mutatott,³¹⁰ habár eltérő értéket mutat az urbánus és rurális terek között. Miközben a GDP növekedésének üteme 2005-2008 között elérte az évi 7%-ot, az egyiptomi népesség jelentős hányadának életszínvonala a szegénységi küszöb alatt maradt: a városokban élők 18, míg a falvakban élők 40%-a tartozott ebbe a csoportba.³¹¹ A kairói kormányzat támogatási politikája gyakorlatilag hatástalan, mivel a szociális – élelmiszer és üzemanyag – támogatások 45%-a a társadalom tehetősebb rétegeihez kerül,³¹² mivel a szegényebb társadalmi csoportokhoz az adminisztráció sem jut el, miközben a források „elszivárgása” is jellemző.³¹³ A szociális támogatások értéke 300%-kal meghaladja az oktatásra fordított – egyébként csökkenő mértékű – kiadásokat, amely hosszabb távon szintén problémák forrásává válik.³¹⁴

Az utóbbi évtizedekben felerősödött az urbanizáció folyamata is, amelyre jellemző, hogy a rurális terek elnéptelenedése, vagyis népességük a nagyobb lehetőséget kínáló nagyvárosokba, urbánus terekbe vándorol. A vidékről beköltöző népesség elsősorban magasabb béreket kínáló munkalehetőségeket keres, ám az egyiptomi városi települések erre jórészt nincsenek felkészülve, sem gazdasági, sem pedig infrastrukturális szempontból. A nagyvárosok külső slum-övezet-

309 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html#ixzz2BbyPDz88> (2012-11-15)

310 *Abdih, Y. (2011):* Closing the Jobs Gap. International Monetary Fund, June
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/06/abdih.htm> (2012-11-15)

311 The World Bank-Egypt: Country Brief, March 2011
<http://go.worldbank.org/VCSFSEB5H0> (2012-11-15)

312 *Salam, M.A. (2010):* World Bank: Nearly Half of Egypt Subsidies Go to Wealthiest. *Bikyama*, 17 Oct
<http://bikyamasr.com/18766/world-bank-nearly-half-of-egypt-subsidies-go-to-wealthiest/> (2012-11-15)

313 The Economist: Egypt's Economy: Light, Dark and Muddle. 23 June 2011
http://www.economist.com/node/18864693?story_id=18864693&fsrc=rss (2012-11-15)

314 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html> (2012-11-15)
http://www.childinfo.org/files/MENA_Egypt.pdf (2013-10-25)

teiben³¹⁵ lakók jórészt temetőben, sátrakban, romos épületekben élnek, amely hosszabb távon akár szegregációs³¹⁶ következményekkel is járhat. Természetesen a legnagyobb számban a szegénységi küszöb közelében élő egyiptomiak a rurális gazdasági-társadalmi terekben élnek – geográfiai megoszlásukra jellemző –, főként az államter Alsó-Egyiptomnak nevezett területén. Ezen terek gazdasága alapvetően az agráriumra épül, viszont a szegénység szélsőséges értékei is itt jellemzőek, hiszen a megélhetés lehetőségeit jelentősen szűkíti a korlátozott mértékben művelés alá vonható földterület, a higiénés feltételek, valamint az egészséges ivóvíz hiánya.³¹⁷

Az elmúlt időszak politikai eseményei – részben a korábbi évtizedek elszalasztott lehetőségei által generált – csekély alkalmat kínáltak a gazdaság fejlődéséhez. A 18 napos utcai események következményeként 2011. február 11-én lemondott Mubarak elnök, majd az SCAF³¹⁸ vette át az állam közigazgatási, jogi irányítását. 2012. június 30-án hivatalba lépett – a szavazatok 51,7%-át elnyerő – Mohamed Morsi elnök, aki korábban a Muszlim Testvériség,³¹⁹ valamint az FJP³²⁰ vezetőségi tagja volt. A megerősített prezidenciális hatalom birtokában a gazdasági stratégia középpontjába a reformelképzeléseket helyezte. Az új kormányzat deklarált célja volt Egyiptomot olyan hosszú távú növekedési pályára állítani,

amely biztosítja a beruházások és a munkahelyek számának növekedését, valamint a költségvetési hiány csökkentését. Az elnöki program középpontjában a politikai rendszer megújítása, a gyors és átfogó gazdasági szerkezetváltás, a köz- és a személyi biztonság megerősítése állt, amelyhez szükséges a magán-szektor bevonása. A 100 napos programban kiemelt helyet kapott a közlekedés fejlesztése, illetve az élelmiszer-és üzemanyaghiány enyhítése.³²¹

Az egyiptomi gazdaság jelenleg recesszióban van, az egyik legnagyobb kihívást a növekedés és a piaci bizalom helyreállítása jelenti, illetve annak kérdése, hogyan alakítsák ki azt a befektetői klímát, amelynek segítségével finanszírozhatóak lesznek az egyes gazdasági projektek. A stabil és kiszámítható politikai-gazdasági környezet megteremtése mellett a másik fontos problémát a társadalmi elvárások, különösen a fiatalok foglalkoztatása jelenti. Mindez azt a kérdést veti fel, hogyan lehet növelni a közkiadásokat oly módon, hogy a költségvetés hiánya – a 2011/12-es pénzügyi évben 11%-kal nőtt – ne emelkedjen. Ezzel párhuzamosan az is megállapítható, hogy a fizetési mérleg az utóbbi 18 hónapban romlott a növekvő tőkeáramlás, valamint a csökkenő idegenforgalmi bevételek miatt. A jegybanki tartalékok csökkenése elérte a havi 1,4 milliárd \$-t ebben az időszakban, jelenlegi értéke mintegy 15,1 milliárd \$ – 2,5 havi importárúkat és szolgáltatásokat értékével azonos – és a 2011 januári tartaléknak csupán 40%-a.³²²

Az elmúlt két évtizedben az egyes egyiptomi társadalmi mutatók jelentős javulást mutattak: mintegy 50%-kal csökkent a gyermekhalandóság, valamint az öt évesnél fiatalabb gyermekek körében az alultápláltság, miközben a születéskor várható élettartam a teljes népesség tekintetében 72,93; a férfiaknál 70,33; míg a nők esetében 75,66 évre emelkedett.³²³

A makrogazdasági adatok, az életszínvonal növekedése szinte a teljes népeiséget érintette, habár hatásai társadalmi csoportonként eltérőek voltak.³²⁴ Ezzel szemben a mélyszegénységben élők aránya a 2008-09-es pénzügyi évben regisztrált 6,1%-ról 4,8%-ra csökkent. A társadalmi csoportok közötti gazdasági egyenlőtlenségeket jelző ún. Gini-index³²⁵ változatlan, mintegy 31%-os értéken

315 A slum: a városok, elsősorban nagyvárosok fizikailag leromlott állapotú, szegények által lakott városrészei.

316 Szegregáció: egy településen belül a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok stb. lakóhelye erősen elkülönül egymástól. A szegregáció sokszor együtt jár a jövedelmi viszonyok, a települési infrastruktúra egyenlőtlenségeivel.

317 World Health Organization-Egypt: Health Profile, 4 April 2011
<http://www.who.int/gho/countries/egy.pdf> (2012-10-25)

318 SCAF (Supreme Council of the Armed Forces): a Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa.
Marini, J.–Taylor, J. (2011): Commanding Democracy in Egypt. Foreign Affairs, September/October pp. 127–137.
<http://www.webcitation.org/5wTMNq7Mb> (2012-10-23)

319 A szervezet alapvetően az iszlám politikai dimenziójára összpontosított, magát állította az 1924-ben meg-szüntetett kalifátus helyére. A Hasszán al-Banna által 1928-ban létrehozott szervezet jelentős ellenzéki politikai erővé vált, küzdött az általa elítélt politikai hatalom (britek, a királyság, valamint a nacionalista-szocialista rezsim), illetve a társadalmi egyenlőtlenségek ellen. Az iszlámot a modern és a tradicionális összekapcsolására alkalmas eszköznek tekintette, az állam, a kultúra, a társadalom és a vallás összeolvasztásával. Vezetői a szervezet korai fejlődési szakaszában az erőszakmentességre, a reformokra helyezték a hangsúlyokat.

Kepel, G. (2007): Dzsihad. Európa Könyvkiadó, Budapest pp. 56–65.

Rostoványi Zs. (2004): Az iszlám világ és a Nyugat. Corvina, Budapest p. 117.

320 FJP (Freedom és Justice Party): a Szabadság és Igazság Párt a Muszlim Testvériséggel szoros kapcsolatban álló politikai párt.
<http://fjponline.com/view.php?pid=1,www.egyptindependent.com/news/muslim-brotherhood-establish-freedom-and-justice-party> (2012-10-23)

321 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

322 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

323 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-05)

324 A HIECS (Household Income, Expenditure and Consumption Survey-háztartási jövedelmek, költségek és a fogyasztás felmérése) 2010-11-es adatai arra utalnak, hogy a szegénységi ráta a 2008-09-es 21.6%-ról 25.2%-ra nőtt.
<http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

325 A jövedelem és a vagyon statisztikai eloszlása egyenlőtlenségeinek mérésére alkalmas.
<http://hdrstats.undp.org/en/indicators/67106.htm> (2012-10-23)
<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> (2012-10-23)

maradt.³²⁶ A szegénység térbeli mintáira jellemző, hogy a rurális terekben élő egyiptomiak több mint 78%-a számít szegénynek és a statisztikai adatok szerint ezekben a településeken található a mélyszegénységben élők 80%-a. A jövedelemkülönbségeket erősítő szociális ellátórendszer hiányosságai, az egészségügyi mutatók, valamint az analfabetizmus términtái szerint Felső-Egyiptom – ahol az írástudatlanság nemi megoszlása szerint a fiatal nők körében 24%-os, kétszerese a hasonló korosztályhoz tartozó férfiaknak –, illetve a vidéki területek rosszabb helyzetben vannak, mint a városok vagy az államtér északi része (Alsó-Egyiptom).³²⁷

Az új kormányának is szembe kellett néznie a társadalmi egyenlőtlenség nyomasztó problémájával. A megoldás egyik alapfeltétele olyan oktatási rendszer kialakítása, amely a globális gazdaság rendszerében, mind az állami, mind pedig a magánszférában versenyképes tudással és készségekkel rendelkező szakemberek kibocsátására képes, biztosítja az egyenlő hozzáférés lehetőségét minden társadalmi csoport számára. Ezzel párhuzamosan meg kellett volna teremteni a célt – a valóban rászorulóknak számára elérhető – szociális ellátórendszert, amely a költségvetésre is jótékony hatást gyakorol. A korábbi kormányzati modernizációs programjaival szemben a társadalmi-gazdasági nyereséget nem szabad csupán szűk érdekcsoportok számára elérhetővé tenni, ami egy kiváltságos kisebbség kialakulásához vezetett, amelyet a privatizáció is megerősített. A beruházások jelentik a munkahelyteremtés, a társadalmi csoportok esélynövelésének lehetőségeit a piacgazdaság igényei felé is nyitott oktatási rendszer megteremtésével együtt.³²⁸

A három pillérre épülő 18 hónapos kormányzati program a fenntartható gazdasági fejlődést kívánta megalapozni nemzetközi szervezetek és intézmények segítségével. A hatékonyabb gazdaságirányítás biztosítja a költségvetés hiányának ellenőrizhetőségét, a reformok révén a kormányzat működésének átláthatóságát. Az azonnali produktív munkahelyek teremtése elsősorban a nők és a fiatalok számára létrehozhatta volna azt a gazdasági klímát, amelyben a magánszektor hosszabb távon bekapcsolódhat a munkahelyteremtés folyamatába. Végül pedig a gazdasági és szociális szolgáltatások szélesebb körű elérhetőségének alapfeltételeinek biztosítása a rászoruló társadalmi csoportok – különösen a nők és a fiatalok –, valamint az elmaradott országrészek számára. Az átmeneti gazdasági stratégia széleskörű társadalmi párbeszéd során fogalmazódott meg, amelyekhez az

IBRD³²⁹ mintegy 0,9 milliárd \$ kölcsönt nyújtott. A szállítási és energetikai szektorban történő befektetések, valamint a 2012. június 28-án jóváhagyott 200 millió \$-os munkaerő-igényes beruházási projekt a becslések szerint három év alatt mintegy 250.000 munkahelyet teremt elsődlegesen az elmaradott régiókban élő fiatalok és a női munkavállalók számára. Emellett a kormányzat egy 1 milliárd \$-os támogatási alapot hozott létre, amelynek célja a makro-ökonómiai egyensúly, illetve a kormányzati reformok finanszírozása az IMF-programmal összekapcsolva. A Világbank egyiptomi portfóliója – a 22 IBRD-projekt – összértéke 4,1 milliárd \$, amelynek szektorális megoszlása a következő:

- energia:..... 38,9%
- közlekedés: 21,6%
- pénzügyi szektor: 14,7%
- mezőgazdaság és öntözés: 5,4%
- szociális szféra: 8,5%
- víz és egészségügy: 8%³³⁰

Ezzel párhuzamosan Egyiptom más intézményekkel is stratégiai partnerségi viszonyban áll: az IFC³³¹-hez legszorosabban kapcsolódó gazdasági tér közel-keleti és észak-afrikai régióban – 32 vállalkozásban a portfólió összértéke mintegy 1,1 milliárd \$.³³² A diverzifikált befektetések elsősorban a pénzpiacokat, a vegy-

329 International Bank for Reconstruction and Development (Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank) a Világbank egyik fontos intézménye, amelynek célja a szegénység csökkentése a közepes jövedelmű és hitelképes szegényebb országokban, a fenntartható fejlődés előmozdítása kölcsönök, garanciák, a kockázatkezelési termékek, valamint elemzői és tanácsadói szolgáltatások által. 1944-ben hozták létre, 188 tagállama van.
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTIBRD/0,,menuPK:3046081~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3046012,00.html> (2012-10-23)

330 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

331 Az IFC (Nemzetközi Pénzügyi Társaság) a Világbank-csoport öt intézménye közül egy szakosított pénzintézet, amely nemzetközi fejlesztési ügynökségként működik. 1956-ban hozták létre, székhelye Washingtonban van. Célja a termelő magánvállalkozások befektetési támogatása, a gazdasági növekedés elősegítése, a fejlődő országokban, a szegénység csökkentése, az életkörülmények javítása. A legfontosabb multilaterális tőke- és kölcsönforrás a fejlődő országok magánszektora számára.
http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home (2012-10-23)

332 A szervezet a befektetői bizalmat kívánja erősíteni, hogy a külföldi befektetők és az egyiptomi magánszféra ösztönözze a munkahely-teremtést. Ezért hét projekt keretében 506 millió \$-t biztosítottak Egyiptom számára, az összérték így meghaladta az 1 milliárd \$-t.
http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/region__ext_content/regions/europe+middle+east+and+north+afrika/ifc+middle+east+north+afrika+and+southern+europe/countries/egypt+country+landing+page (2012-10-23)

326 <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> (2012-10-23)
<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-05)

327 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

328 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

ipart, az infrastruktúrát, a mezőgazdaságot, a gyáripart és az egészségügyet érintették, amely kiegészült a vállalatirányítással kapcsolatos tanácsadással. Habár a MIGA³³³ jelenleg csekély szerepet vállal Egyiptomban – legfontosabb hozzájárulása egy távközlési vállalkozás (Orascom Telecom) támogatása –, mivel számos befektető a politikai helyzet stabilizálódását várja, így a szervezet garanciavállalásai is korlátozottak.³³⁴

A Világbank-csoport partnereivel – African Development Bank³³⁵ és az European Investment Bank³³⁶ – támogatta az egyiptomi infrastrukturális fejlesztési projekteket az átmenet időszakában is más szervezetekkel és államokkal – Európai Bizottság, Japán, az ENSZ, az Egyesült Államok (USAID),³³⁷ az Öböl-országok – együtt, a kairói kormányzat pedig átvette a fejlesztési projektek koordinálását.³³⁸

333 A MIGA (Multilaterális Investment Guarantee Agency-Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség) a Világbank 1985-ben alakult szerve, amely 1988 óta működik. Feladata kettős: részben biztosítási, védelmi ügynökség, másik funkciója a beruházások ösztönzése, elősegítése a fejlődő országokban. Csak akkor köt biztosítási szerződést, ha a tőkeimportőr az állam támogatását bírja az adott beruházást illetően.

<http://www.miga.org/> (2012-10-23)

334 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

335 1964-ben alakult, célja az afrikai gazdasági és társadalmi fejlődés elősegítése kölcsönök és támogatások útján, amelyet kormányok és magánvállalatok befektetési céllal igénybe vehetnek. Központja eredetileg Abidjan-ban volt, majd a polgárháborús helyzet miatt Tuniszba települt.

<http://www.afdb.org/en/> (2012-10-23)

336 Az EU hosszú lejáratú hitelt nyújtó intézménye 1958-ban jött létre, központja Luxemburgban van. A szervezet pénzügyi fókuszában az európai térség áll, ide koncentrálódik a befektetések 90%-a, a 150 partnerország osztozik a maradékon.

<http://www.eib.org/> (2012-10-23)

337 USAID (Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége) 1961-ben jött létre és a Kongresszus által éves szinten meghatározott támogatásokat biztosítja külföldi államok részére. Habár elvben független szervezet, működését nagyban befolyásolja az elnök, a külügyminiszter, valamint a Nemzetbiztonsági Tanács.

<http://www.usaid.gov/> (2012-10-23)

338 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2012-10-23)

Általános gazdasági és pénzügyi kilátások									
	Éves profil					Negyedéves profil			
	2006/7	2007/8	2008/9	2009/10	2010/11*1	Okt-Dec 2010#	Ápr-Jún 2011*	Júl-Szept 2011*	Okt-Dec 2011*
<i>Reál szektor (jelenlegi árak)</i>									
GDP (piaci áron – millió £E)	744,800	895,500	1042,200	1206,600	1371,800	341,100	350,200	402,100	377,300
GDP (piaci áron – millió USD)	130,473	162,688	189,094	218,889	236,116	11,301	58,962	67,598	63,102
GDP (termelési költségen – millió £E)	710,388	855,302	994,055	1,150,590	1,309,906	15,303	332,323	386,001	361,762
GDP (termelési költségen – millió USD)	124,444	155,385	180,359	208,728	225,463	64,100	55,952	64,892	60,503
GDP/fő (£E)	10,211	12,030	13,702	15,514	17,233	17,137	17,598	19,760	18,542
GDP/fő (USD)	1,789	2,186	2,486	2,814	2,966	2,921	2,963	3,322	3,101
<i>Reál szektor mutatók és források növekedése² (%-ban)</i>									
Reál GDP (piaci áron) ³	7,1	7,2	4,7	5,1	5,6	1,8	0,4	0,3	0,4
Reál GDP (termelési költségen) ³	7,1	7,2	4,7	5,1	1,9	5,7	0,3	0,3	0,4
Alapanyag szektor	6,3	6,1	5,0	4,3	1,1	4,8	-0,8	0,4	-0,3
Termelési szolgáltatások	9,5	10,7	3,7	6,7	2,5	7,5	0,8	0,3	0,3
Szociális szolgáltatások	4,3	3,5	5,8	4,5	3,4	4,7	2,8	2,7	2,6
Beruházások ^{4,5}	23,8	15,5	-9,1	8,0	-4,4	8,9	-3,6	-11,4	2,3
Fogyasztás ⁴	6,0	5,2	5,7	4,2	4,9	4,3	3,6	4,8	5,3
Magán	6,9	5,7	5,7	4,1	5,0	4,3	3,5	5,1	5,6
Közösségi	0,2	2,1	5,6	4,5	3,8	4,0	4,2	2,8	3,0

Általános gazdasági és pénzügyi kilátások									
	Éves profil					Negyedéves profil			
	2006/7	2007/8	2008/9	2009/10	2010/11*1	Okt-Dec 2010#	Ápr-Jún 2011*	Júl-Szept 2011*	Okt-Dec 2011*
Áruk és szolgáltatások exportja ⁴	23,3	28,8	-14,5	-3,0	3,7	11,7	-7,3	-2,9	-6,5
Reál GDP/fő	5,1	5,0	2,4	2,8	-0,6	3,2	-2,0	-1,9	-1,8
Belső megtakarítások ⁶									
Éves nominális növekedés üteme	14,7	24,1	-13,0	31,6	5,1	11,3	10,8	-42,7	-28,4
GDP%-a	16,3	16,8	12,6	14,3	13,2	15,3	14,7	5,8	9,9
Belföldi beruházások ^{5, 6}									
Éves nominális növekedés üteme	34,2	29,1	-0,2	17,7	-0,3	13,5	-1,9	-11,0	4,2
GDP%-a	20,9	22,4	19,2	19,5	17,1	18,8	19,2	12,5	17,7

Forrás: Ministry of Economic Development

<http://www.mof.gov.eg/MOFGallerySource/English/Reports/monthly/2012/May2012/section%201.pdf>

* Előzetes, változhat

Felülvizsgálva a Gazdaságfejlesztési Minisztérium adatai szerint

1/ Érdemes megemlíteni, hogy a Gazdaságfejlesztési Minisztérium által felülvizsgált 2010/2011-es GDP-adatok negyedéves bázisra épülnek

2/ Reálváltozások kiszámítása (%-ban) a 2001/2002-es áron, azonban 2007/08-től a növekedési sebességének kiszámítása a 2006/07-os változatlan áron

3/ Tartalmazza a kőolaj- és földgáztermelés adatait

4/ Tartalmazza a nettó közvetett adókat

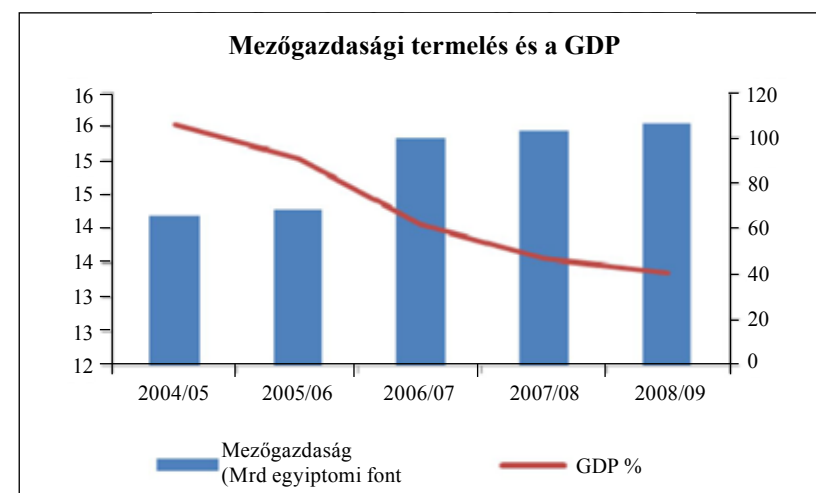
5/ Bruttó tőkefelhalmozás: tartalmazza a készletváltozást

6/ Folyóárak

Az egyiptomi gazdaság ágazatai

Mezőgazdaság

Az 1970-es évektől kezdve – a talajjavítási projektekből eszközölt, jelentős mértékű beruházások ellenére – az egyiptomi mezőgazdaság fokozatosan veszített addig meghatározó nemzetgazdasági pozíciójából. A hagyományosan domináns gazdasági ágazat 1960-ban még az összes exportált áru értékének 87%-át adta, amely 1974-re 35, 2001-re pedig 11%-ra csökkent. 2000-ben a szektor 17%-kal részesedett a GDP-ből, miközben az összes munkavállaló 34%-át foglalkoztatta, 2011-re ez 14,5%-os GDP-arányos, illetve 32%-os munkáltatói részesedésre módosult.³³⁹

Forrás: International Institute of Finance

Az egyiptomi mezőgazdaság egyik legfontosabb terménye a gyapot, amelyre alapozva a XIX. század során már megkísérelték a gazdaság modernizációját. Az amerikai polgárháború miatt jelentősen csökkent az Európába érkező gyapot mennyisége, ezért az európai textilipar pamutágazata Egyiptomból pótolta a kieső mennyiséget. Ez jelentette annak a folyamatnak a kezdetét, amelynek eredményeként a gazdaság egyetlen exportképes terméktől vált függővé, kiszolgáltatva Egyiptomot a világszerte zajló ciklusainak anélkül, hogy a helyzethez a gazdaság rendelkezett volna a megfelelő rugalmassággal, alkalmazkodóképességgel, és az országot

³³⁹ <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-05)

gazdasági és politikai függésbe kényszerítette. A gyapottermesztés fejlődésével párhuzamosan kialakult az egyiptomi hitelezési rendszer annak érdekében, hogy a növekvő kereslet igényeit az intenzívebbé váló ágazat ki tudja elégíteni. A magas kamatokkal történt hitelfelvétel fokozta a nyitott egyiptomi gazdaság sebezhetőségét, amely ezáltal az európai államok és pénzintézetek függésébe került.³⁴⁰

Az ezredfordulót követő néhány évben még mindig a gyapot volt az egyik meghatározó egyiptomi exporttermék³⁴¹ és csak az elmúlt időszakban, a kormányzat által támogatott ipari decentralizációs és privatizációs folyamatok következményeként változott az export-struktúra és erősödött a verseny. Így a hazai és világgpiaci árak összhangba kerültek, amelynek következményeként – a csökkenő gyapotár miatt – a termelők növényi kultúraváltásra kényszerültek, kukorica, búza és zöldségfélék termesztésére specializálódtak, amelyet a gyapot- és pamutárak világgpiaci áresése erősített.³⁴² Napjainkra azonban a gyapot veszített korábbi meghatározó jelentőségéből, amelyet a termelési adatok is igazolnak. 1999-ben az exportált mennyiség 243 000 tonna volt, 2003-2004-re 700 000 bálára³⁴³ esett vissza. 2009-re a gyapotexport 15%-kal csökkent, a külkereskedelmi és ipari minisztérium közleményében elismerte, hogy az egyiptomi pamutipar ázsiai és amerikai kihívókkal került szembe, amely megköveteli az ágazat versenyképességének javítását.³⁴⁴

A mezőgazdaság ezen kívül jelentős mennyiségben állít elő az élelmiszeripar által feldolgozott kultúrnövényeket – búza, kukorica, rizs, cukornád –, valamint a lakosság ellátásában fontos szerepet betöltő zöldség- és gyümölcsstermesztés is fontos, illetve megemlítendő a takarmánynövények termesztése is. Annak ellenére, hogy a termésátlagok az 1970-es évektől folyamatosan növekedtek, Egyip-

tom nagyarányú búzaimportra³⁴⁵ kényszerül a dinamikusan növekvő népesség ellátása érdekében, miközben rizsexportja³⁴⁶ mind nagyobb jelentőséggel bír.

A citrusfélék, a datolya és a szőlőkultúra vetésterülete az elmúlt években folyamatosan növekedett a tradicionális élelmiszernövények rovására. Az egyiptomi mezőgazdaság élelmiszernövény termelésének adatai 1999-hez képest az utóbbi évtizedben alig mutatnak változást.

Élelmiszernövények (1999)

Növény	Mennyiség (tonna)
kukorica	9 350 000
búza	6 347 000
rizs	5 816 000
burgonya	1 900 000
narancs	1 525 000

Forrás: <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html>

A kormányzat jelentős mértékű ellenőrzést gyakorol a mezőgazdaságra nem csupán az öntözőművek, a felhasználható vízmennyiség hatékony alkalmazásán keresztül de, meghatározza az egyes növénykultúrák vetésterületét is – például korlátozza a gyapotültetvények méretét a gabonafélék javára –, valamint a vetésforgó belső struktúrájának meghatározásával.

A művelhető területek Egyiptomban meglehetősen korlátozottak – mintegy 3,3 millió hektár –, amelynek csaknem 25%-át a sivatagtól nyerték vissza. Ez utóbbi területek azonban a teljes mezőgazdasági termelésnek mindössze 7%-át biztosítják, ráadásul magas költségek árán. Annak ellenére azonban, hogy az átlamtér mindössze 3%-a vonható művelés alá, a mezőgazdaságot igen magas produktivitás jellemzi, és egyes területeken évente két-három alkalommal is betakarítható a termés. Az agrárszektor hatékonyságát azonban korlátozza a szikesedés egyre gyorsuló folyamata, amely becslések szerint megművelt területek 35%-át érinti, valamint a minden potamikus (hidraulikus) gazdasági rendszer számára komoly kihívást jelentő csatornázási/vízvezetési problémák, mivel ezek állnak a termelési folyamat középpontjában.³⁴⁷

- 345 Egyiptom 2003-2004-ben 6 300 000 tonnát exportált.
<http://www.nationmaster.com/red/country/eg-egypt/agr-agriculture&all=1> (2012-10-25)
- 346 700 000 tonna 2003-2004-ben.
<http://www.unc.edu/~rowlett/units/scales/cotton.html> (2012-10-25)
- 347 *Wolf, E.R. (1995):* Európa és a történelem nélküli népek. Akadémiai Kiadó-Osiris-Századvég, Budapest, p. 97.

- 340 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html> (2012-10-23)
http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-muhammad_ali_1805-48.html (2013-10-10)
<http://www.apstudynotes.org/european-history/outlines/chapter-26-the-west-and-the-world/> (2013-10-17)
- 341 The Saudi Gazette: Egypt's White Gold: Cotton Losing Its Luster. n.d.
<http://www.saudigazette.com.sa/in-dex.cfm?method=home.regcon&contentID=2009100550658> (2012-10-23)
- 342 *Dzidosz, A. (2009):* Egyptian Cotton Production Falls, Sparking Protectionist Calls. Daily News Egypt 9 March,
<http://www.thedailynewsegypt.com/egyptian-cotton-production-falls-sparking-protectionist-calls.html> (2012-10-23)
- 343 228.900 tonna, mivel egy bála Egyiptomban 327 kilogramm.
<http://www.unc.edu/~rowlett/units/scales/cotton.html> (2012-10-23)
- 344 Ministry of Industry and Foreign Trade, Cotton Arbitration and Testing General Organization: Egyptian Cotton Towards a Better Future. n.d.,
<http://www.egyptcotton-catgo.org/menu/egyptian%20cotton.html> (2012-10-25)

Az öntözés rendkívül fontos szerepet játszik egy olyan sajátos geográfiai jellemzőkkel rendelkező országban, mint Egyiptom, hiszen a mezőgazdasági tevékenység tradicionálisan egyetlen felszíni vízfolyástól, a Nílustól, pontosabban annak áradási ciklusaitól, dinamikájától, a szállított víztömegétől függ. A kiszámítható vízgazdálkodás érdekében készült el a világ egyik legambiciózusabb öntözési projektje 1971-ben, amelyet az asszuáni gát szimbolizál. 1975-ben közzölt adatok szerint a gátépítés sikerét igazolta, hogy sikerült ellenőrzés alatt tartani a Nílust, és ezáltal biztosítani a folyamatos vízellátást. Megjegyzendő, hogy a mezőgazdaság vízfogyasztására a pazarlás volt jellemző, az ellenőrzését nem sikerült megvalósítani. Értékes földterületek estek ki a termelésből, és mivel a gát miatt leállt a termékeny iszap utánpótlása, a folyóvíz talajában megnőtt a sótartalom. A gát és a mesterségesen létrehozott Nasszer-tó által alkotott víztározó-rendszer is ki van téve a természeti tényezők hatásának.³⁴⁸ A megnövekedett víztömegből azonban Egyiptom 55,5 milliárd m³ mennyiséget használhat az 1959-es egyiptomi-szudáni egyezménynek megfelelően.³⁴⁹ Ezért fogalmazódott meg egy másik vízellátási projekt (New Valley - a második Nílus),³⁵⁰ amely a nyugati sivatag oázisainak felszíne alatt található természetes artézi vízkészletek kiaknázásával enyhíteni a hiányt. 1993-1997 között mezőgazdasági és talajjavítási beruházásokra a kormányzat az ún. Harmadik Terv (Third Plan)³⁵¹ keretében 16.963 milliárd egyiptomi fontot fordított.³⁵²

Az 1952-es földreform-törvény minden földtulajdonos számára előírta a gazdálkodás kötelezettségét saját birtokán – amelynek méretét maximálták: legfeljebb 190 feddan lehetett (1 feddan = 0,42 hektár) –, illetve meghatározza a bérleti feltételeket. Amennyiben a tulajdonos gyermek, az e feletti földterületeket el kellett adni az államnak. 1961-ben a földbirtok határát csökkentették (100 feddan)

348 Amikor az Etióp-magasföldet – a Kék-Nílus forrásvidéke – öt évig tartó szárazság sújtotta, a víztározóban mért víz szintje 1987-ben az addigi legalacsonyabb volt, 1996-ban pedig extrém magas.

https://www.uea.ac.uk/polopoly_fs/1.147315!Conway-Geog-J-2000-Blue%20Nile.pdf (2013-10-17)

http://www.knmi.nl/publications/fulltexts/intern_report_gebru_endalew.pdf (2013-10-17)

349 Abdallah, I.H. (1971): The 1959 Nile Waters Agreement in Sudanese-Egyptian Relations. *Middle Eastern Studies*, vol. 7. No. 3 Oct pp. 329-341.

http://www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Documents/nile.pdf (2012-10-23)

350 <http://www.dailykos.com/story/2011/03/14/956063/-EcoJustice-Egypt-s-New-Valley-Project#> (2012-10-23)

http://looklex.com/e.o/nw_valley.htm (2012-10-23)

351 http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/93033/2/10-WP_509.pdf (2012-10-23)

352 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html> (2012-10-23)

<http://www.encyclopedia.com/topic/Egypt.aspx> (2013-10-10)

és maximálták a bérelhető terület mértékét is (50 feddan). Az állam a földbirtokosok társadalmi csoportját alacsony kamatozású kötvényekkel kompenzálta, amelyek beváltására 40 éves kötelezettséget vállalt. A törvény 1969-es módosításában ismét csökkentették a földterület mértékét (50 feddan), és az 1980-as évek közepére az összes földterület 90%-át kisméretű – 5 feddan-nál kisebb – gazdaságok alkották, mintegy 300.000 család birtokában volt. A rurális népesség mintegy 8%-át tették ki azok, akik a földreform program keretében tulajdonosok és gazdálkodók lettek. Az 1990-es mezőgazdasági összeírás adatai szerint több mint 3 millió kisbirtokos – csaknem 96%-uk birtokmérete nem haladta meg az 5 feddant (2,1 hektár) – tevékenykedett az agrárszektorban. Az 1980-as évek végétől számos reform keretében kísérelték meg a mezőgazdaság deregulációját, többek között az árliberalizáláson keresztül, illetve növénykultúrák területalapú ellenőrzésének megszüntetésével. Ennek következtében az egyiptomi és a nemzetközi agrárpiaci árresz bezárult.³⁵³

A művelés alá vonható területek szűkössége hagyományosan magasan tartotta a föld árát Egyiptomban. Ennek következtében jellemző volt a föld rendkívüli koncentrációja. Ezért a nacionalista hatalomátvételt követően a kormányzat – a politikai támogatottság és legitimitáció biztosításának érdekében – 1952-ben újraosztotta a birtokokat. A földreform célja többek között az volt, hogy mérsékelje az agráriumban meglévő tulajdonosi-társadalmi egyenlőtlenségeket. A Nasszer által bevezetett reformokat megelőzően a művelhető területek 70%-át a népesség 1%-a birtokolta.³⁵⁴ A reformok hatása azonban korlátozott maradt, az állam a nagybirtokos réteg kompenzálására kényszerült, miközben a lefoglalt területeket kis méretű parcellák formájában újraosztotta a parasztok között. A reform keretében földhöz juttattak társadalmi rétegét az állam mezőgazdasági szövetkezetekbe kényszerítette, amely biztosította számukra a gazdálkodáshoz szükséges hitelt, eszközt, vegyszereket és vetőmagokat. A földtörvény elősegítette a vidéki vállalkozók politikai hatalmának erősödését a korábbi földbirtokosok réteggel szemben, ám a rurális terekben élők nagyobb része nem vált tulajdonossá, miközben a népességszám gyors növekedése jelentősen csökkentette a földosztásból származó társadalmi jövedelmeket. Az állam célja a fenntartható agrárfejlődés feltételeinek megteremtése, a hatékony környezeti és vidékfejlesztési stratégiák kialakítása, az élelmiszerbiztonság fokozása, a szegénység visszaszorítása volt. Ehhez szervesen kapcsolódik az agrárium hatékonyságának növelése, egyrészt, mert igen jelentős a szektorban foglalkoztatottak aránya, másrészt mert a népesség jelentős hányada

353 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html> (2012-10-23)

354 Stearns, P.N. /ed./ (2001): The Encyclopedia of World History. New York, Houghton-Mifflin, Sixth Edition p. 988.

http://www.nmhschool.org/tthornton/land_reform_under_nasser.php (2012-10-25)

(57%) a mélyszegénységnek leginkább kitett rurális terekben él. Ennek ismeretében érthető, hogy a kormányzat fokozott erőfeszítéseket tesz a fenntartható mezőgazdasági és vidékfejlesztésre, amelynek segítségével egyszerre enyhíthető a szegénységből fakadó társadalmi elégedetlenség, a népesség dinamikus növekedéséből származó élelmiszerhiány. A fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődési modell a várhatóan bekövetkező klímaváltozás által előidézett élelmiszerbiztonsági dilemma megoldásának alapfeltétele, és Kairó társadalmi és politikai prioritásai közé tartozik. Egyiptomban az agrárium többet jelent, mint a gazdaság egyik ágazata: elismert társadalmi presztízzsel bíró életforma, létfontosságú a társadalmi-gazdasági fejlődés szempontjából, és amennyiben a szükséges mértékben jut tőkéhez és technológiához, akár húzóágazatává válhat.³⁵⁵

Az ágazat igen jelentős társadalmi csoportok számára biztosít munkahelyet és jövedelmet.³⁵⁶ A szektor számára súlyos kihívást jelent, hogy a művelés alá vont területek – alapvetően a Nílus-völgy, valamint a Delta jelenti az egyiptomi mezőgazdaság földbázisát – gyakorlatilag nem növelhetők, miközben a népesség száma dinamikusan emelkedik.³⁵⁷ A művelés alá vont területek termékenységet csökkenti az erózió és a szikesedés, az urbanizáció folyamata pedig szűkíti az agrár-territóriumot: a földminőség romlása, a megművelt terület csökkenése jellemzi a mezőgazdaságot, így a megtermelt élelmiszer mennyisége nem képes fedezni a lakossági igényeket. Egyiptom az élelmiszerhiány ellensúlyozására behozatalra szorul, mértéke az 1980-as évek közepétől elérte az import 40%-át. Az import mintegy 60%-át az Egyesült Államokból – az egyiptomi állam legnagyobb ellátója mezőgazdasági termékekben – származó búza jelenti.³⁵⁸

Az egyiptomi mezőgazdasági termelés alapvetően kereskedelmi és nem ellátási céllal történik. A hagyományos gazdálkodást folytató birtoktestek átlagos mérete 0,4 hektár, és a folyó mentén kialakított csatornarendszerre támaszkodó öntözéses művelést folytatnak.³⁵⁹ A szövetkezetek elsősorban a műtrágya, a vetőmag, valamint az eszközök elosztásával segítik a termelőket. A hatékonyság, a ter-

melékenység növelése érdekében megtörtént a mezőgazdaság – a gyapot és a cukornád kivételével – privatizációja, megszűnt az állami szabályozás rendszere annak érdekében, hogy ösztönözzék a versenyt és az innovációt, javítsák a termékek és szolgáltatások színvonalát. Az agráriumban jórészt felszámolták az állam szerepét az árak, a vetésforgó és a termelési kvóta belső szerkezetének ellenőrzésében, valamint meghatározásában. Napjainkban a szántóföldi növények – gyapot, búza, kukorica, rizs, bab és a köles – adják a teljes mezőgazdasági termelés mintegy 75%-át, a fennmaradó hányadot zöldség- és gyümölcsfélék és állati termékek teszik ki.³⁶⁰

Hagyományosan az agrárszektor másik fontos ágazata az állattenyésztés. Egyiptomban azonban a rendkívül intenzív talajművelés, illetve a korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló földterület miatt nem játszik meghatározó szerepet a gazdaságban. Az 1980-as évektől azonban arra törekedtek, hogy növeljék a takarmánynövények termesztésére szolgáló földterületeket és a takarmánytermelés hatékonyságát javítsák.³⁶¹ Az állatállomány összetételére jellemző a baromfi – elsősorban a csirke – meghatározó szerepe, valamint azok az igénytelen állatfajok, amelyek elviselik az éghajlatot (kecske, juh és bivaly). Emellett fontos a szarvas-marha tenyésztése, és érdekességként megemlíthető a csekély sertésállomány is (2001-ben 29 000). Az állattenyésztés által előállított termékek közül fontos a lakosság ellátásában fontos szerepet tölt be a tojás, a tej- és a hústermelés.³⁶²

Az egyiptomi mezőgazdaság mellett hagyományosan jelentős szerepet játszik a halászat, amely geográfiai jól körülírható, a Nílus, a Delta-vidék, valamint a Vörös- és a Földközi-tenger térségében van gazdasági jelentősége. A kifogott halállomány 2000-ben 348 314 tonnát tett ki, amelyből a mélytengeri halászat – a Mediterráneum és az Indiai-óceán vizeire koncentrálódik – ebben az évben elérte az 54 872, illetve a 75 972 tonnát, így Egyiptom nem szorult importra. A halászati termékek

355 http://www.undp.org/Portals/0/Homepage%20Art/2010_Sit%20Analysis_KDCFE_English.pdf (2012-10-25)

356 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-05)

357 Ezen kívül említendő még a nyugati sivatag területén található Fájjúm-oázis, mint jelentős mezőgazdasági kultúrával rendelkező terítórium.

358 *Weisenthal, J. (2011): Egypt's Food Problem in a Nutshell. Business Insider*, 31 January <http://www.businessinsider.com/egypts-food-problem-in-a-nutshell-2011-1> (2012-10-25)
Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State, Background Note: Egypt, 10 November 2010
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ> (2012-10-25)

359 Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State, Background Note: Egypt, 10 November 2010
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ> (2012-10-25)

360 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43479/Agriculture-and-fishing> (2013-10-12)

http://www.agr-egypt.gov/En_AgricHistory.aspx (2013-10-12)

<http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.html> (2013-10-12)

361 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ANIMAL-HUSBANDRY.html#ixzz2C2FWkwXC> (2012-10-25)

<http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.html> (2013-10-15)

<http://countrystudies.us/egypt/88.htm> (2013-10-15)

362 2001-ben a becsült állatállomány: 91 000 000 csirke, 3 466 000 kecske, 4 671 000 juh, 3 532 000 bivaly, 3 801 000 szarvasmarha, Termékek: 1 870 000 tonna tehéntej, 1 435 000 tonna húst, 196 600 tonna tojás.

<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ANIMAL-HUSBANDRY.html#ixzz2C2FWkwXC> (2012-10-25)

feldolgozását a tartósító- és konzervipar végzi, illetve az 1980-as évektől halgazdálkodási létesítményeket hoztak létre a Deltában található Maryut-nál.³⁶³

Megállapítható, hogy a mezőgazdaságban nem következtek be jelentős változások a közelmúltban annak ellenére, hogy a növekvő fogyasztás, a globális pénzügyi válság és az exporttilalom is hatással volt az agráriumra. A kormányzat a rizstermesztés területét csökkenteni kívánja, amelyet a géntechnológia alkalmazásával szeretne ellensúlyozni. A felszabaduló agrártereken búzát és kukoricát kívánnak telepíteni, hogy a fogyasztási igények legalább 75%-át hazai nyersanyagokból biztosítsák. Mindezt az is jelentősen motiválta, hogy 2009-ben a termés mennyisége 7,8 millió tonnára csökkent a korábbi évben betakarított 8,2 millióról, miközben a kukorica mennyisége – élelmiszer- és takarmánynövény – 6,2 millió tonnára emelkedett.

Állatállomány 2000-2009 (millió, kivéve a teve- és lóállományt)										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Szarvasmarha	3,53	3,80	4,00	4,23	4,37	4,50	4,61	4,93	5,02	5,00
Teve (1000)	141	134	127	135	135	120	148	84	107	110
Bivaly	3,38	3,53	3,55	3,78	3,85	3,90	3,94	4,11	4,05	4,00
Ló (1000)	45	53	62	62	62	62	54	66	66	67
Juh	4,47	4,67	5,11	4,94	5,04	5,10	5,39	5,47	5,50	5,50
Kecske	3,43	3,50	3,58	3,81	3,89	3,92	3,96	4,21	4,47	4,55
Szamar	3,05	3,10	3,10	3,15	3,15	3,20	3,27	3,32	3,36	3,35
Baromfi	89	91	92	95	95	95	97	98	96	96

Forrás: FAO Statistics, 2011

Egyiptom a világ egyik legnagyobb gabonaimportőrévé vált, mivel az egy főre jutó fogyasztásban a világ élvonalába került.³⁶⁴ 2009-ben az importált búza 58%-a Oroszországból érkezett – 2007-ben 40% –, miután alacsony árakkal kiszorította versenytársait (az amerikai búza ára: 20 \$/tonna), ám az utóbbi időszak kereskedelmi vitái miatt a kieső orosz gabonát francia importtal igyekezett a kormányzat helyettesíteni.³⁶⁵

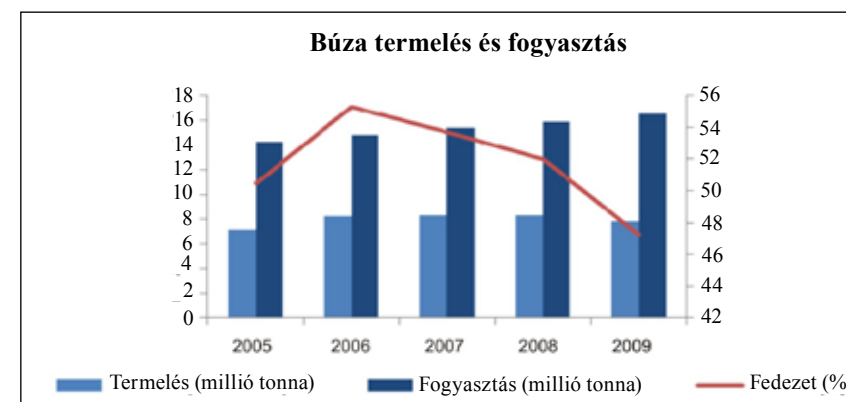
363 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-FISHING.html#ixzz2C2FzLRmo> (2012-10-25)

<http://www.fao.org/fishery/facp/EGY/en> (2013-10-15)

http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDS/IB/2000/03/21/000178830_98101912512074/Rendered/INDEX/multi_page.txt (2013-10-15)

364 Gleid V. (2009): Kiszáradó Afrika, szomjazó kontinens – afrikai vízproblémák. In: Gleid V. (szerk.): Vízkonfliktusok. Publikon, Pécs pp. 46–47.

365 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-25)

Forrás: Business Monitor International

A másik fontos agrártermék a cukor – cukornádból és cukorrépából nyerik –, amelyből 2009-ben 1,6 millió tonnát állítottak elő (kb. 6%-os volt a növekedés éves mértéke). Ennek ellenére a fogyasztói igények 40%-át importból kell kielégíteni, mivel a cukornád magas vízigénye miatt a termőterület nem növelhető. A cukorrépa területének növekedése, a nagyobb hozamot biztosító cukornádfajták, hatékonyabb technológia meghonosítása lehetővé teszi a cukortermés növekedését akár évi 7-8%-kal, miközben a cukorrépa a szikesedő területeken is termesztendő, előkészíti a talajt más igényesebb növények számára.³⁶⁶

Az agrárszektorban fokozatos változások mennek végbe annak érdekében, hogy az ágazat megfeleljen az ország adottságainak, a növekvő belső keresletnek. Ezért arra törekcszenek, hogy javítsák a termékek minőségét és növeljék a hozamokat, a termelékenységét, miközben meg kell küzdeni az urbanizáció, az éghajlatváltozás és a kereslet támasztotta kihívásokkal. Valószínű, hogy mindez nem teszi Egyiptomot agrárhatalommá, versenyképes mezőgazdasági exportőrre a világ gazdaságban, a kormányzat elsődleges stratégiai célja a belső fogyasztás igényeinek kielégítése anélkül, hogy azt növekvő mértékű exportból biztosítsa.³⁶⁷

366 <http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.html> (2013-10-15)
http://www.imc-egypt.org/studies/FullReport/Agricultural%20Sector%20Export%20Strategy_EN.pdf (2013-10-15)

367 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-25)

Egyiptom mezőgazdasági ágazatai

Kitermelő ágazatok

Az államtér méreteihez, valamint a népesség számához viszonyítva Egyiptom természetes erőforrás-bázisa meglehetősen csekély. Az energiahordozók kutatása – elsődlegesen a kőolaj – korábban kezdődött meg, mint a közel-keleti régióban és már 1908-ban megkezdődött a kitermelés. Egészen az 1970-es évek közepéig azonban a kitermelés alacsony szinten maradt mindaddig, míg a Szuézi-öböl és a nyugati sivatag egyes területein jelentősebb lelőhelyeket nem tártak fel. Ennek eredményeként Egyiptomban az 1980-as évekre fontos gazdasági ágazattá vált

a kőolajtermelés, habár mennyisége a Közel-Kelet nagy energiahordozó-készletekkel rendelkező államaihoz viszonyítva jelentéktelen maradt.³⁶⁸

A kőolaj kitermelése geográfiai értelemben a Szuézi-öbölben (Morgan, Ramadan, July) és a Sínai-félszigeten (Abū Rudays) négy területre koncentrálódik, valamint megkezdődött a nyugati sivatagban feltárt lelőhelyek – al-Alamein (El-Alamein), Razzāq – kitermelése, amelyeket a GUPCO³⁶⁹ üzemeltet. Az 1990-es évektől kezdődően a sivatagi területek feltárása, a kitermelés nemzetközi kezekben történik, amelyben az Egyesült Államok és számos európai állam is részt vesz. A kutatások során jelentős földgáz-készletekre bukkantak a Deltában, a nyugati sivatagban és a Földközi-tenger partvidékén Abū Qīr és Abū Mādī közelében.³⁷⁰

A földgáz ipartelepítő tényezőként biztosítja a vegyipar, valamint a Delta ipari központjai számára a szükséges alapanyagot és a XXI. század elejére a kőolaj riválisa lett a belső energiafelhasználásban. Az energiahordozók meghatározó szerepet töltenek be napjainkban az egyiptomi kitermelő ágazatban és a gazdaságban.³⁷¹

Az energiaszektor 2009-ben az egyik legfontosabb exportágazattá vált, a nyersolaj és a földgáz a kivitel 44,8%-át, a GDP 15,5%-át (bányászat és finomítás) tette ki 2009-ben. A gazdaság energiafüggő szektorai – a szállítás, a villamosenergia-termelés és a raktározás – még 5,4%-kal részesednek a GDP-ből. A teljes földgáztermelés 78%-át a hazai ágazatok: 23 milliárd m³-t a villamosenergia, 3,6 milliárd m³-t az acél-, 3,4 milliárd m³-t a műtrágya- és 2,7 milliárd m³-t a cementgyártás használták fel.³⁷² Az elmúlt időszakban a kőolajtermelés volumene csökkenő tendenciát mutat az 1996-os szinthez képest, így 2010-re

368 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power (2012-10-25)

369 Gulf of Suez Petroleum Company-t 1965. július 31-én alapították az El-Morgan tengeri olajmező felfedezését követően, és amely a BP és a EGPC (Egyptian General Petroleum Company) közös vállalatoként működik. A GUPCO hatáskörébe tartozik a kőolaj-és földgáztermelés a Szuézi-öbölben, a nyugati sivatagban, és a Nilus deltájában. Napi 80 millió m³ földgázt és 5200 hordó kondenzátumot, 20–25.000 hordó kőolajat termel. 2003-ban Szakkara mellett is jelentős lelőhelyet tártak fel. A GUPCO 2002 decemberében 5,5 milliárd barrel – 1 barrel – 158 9873 liter – kőolajat termelt.

<http://www.oilegypt.com/webprod/prod1/SupplierCat.asp?sid=2798> (2012-10-25)

370 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power> (2012-10-25)

371 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDNk2s> (2012-10-25)

372 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-25)

GDP-arányos részesedése is valamelyest visszaesett³⁷³, annak ellenére, hogy az ismert tartalékok – 65%-a a Szuezi-öböl térségében található – csaknem 4,5 milliárd hordóra nőttek. Mindez azonban az IEA³⁷⁴ szerint megfelelt a világgazdaságban tapasztalt trendeknek.³⁷⁵

Ezt ellensúlyozta a földgáztermelés 11%-os növekedése, új tartalékok – a 65 milliárd m³-re becsült – feltárása a Nílus-deltában és a nyugati sivatagban. Ennek eredményeként a földgáz vált meghatározó energiahordozóvá 2009-re, amely a GDP-hez hozzáadott érték 8,3%-át tette ki.³⁷⁶ A becslések szerint az egyiptomi földgáztartalék mintegy 2180,4 milliárd m³, így mára az energiaszektor fejlődésének talán legfontosabb ösztönzőjévé vált.³⁷⁷ Az export – cseppfolyósított, illetve vezetéken szállított – 2009-ben elérte a 181,2 millió m³-t.³⁷⁸

A kőolaj-finomítás regionális (afrikai) központja Egyiptom, a feldolgozó-kapacitás eléri a 726 000 hordó/nap termelési mennyiséget, amelyet kilenc finomítóban állítanak elő. A kormányzat stratégiai célja a könnyű petrokémiai termékek, valamint a magas oktánszámú benzin mennyiségének növelése, illetve

373 A termelési csúcsa 1996-ban 935 000, 2008-ban 722 000, 2009-ben 685 000 hordó/nap volt, így az ágazat a GDP 12%-át adta.

U.S. Energy Information Administration: Egypt: Analysis. February 2011.

<http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=EG> (2012-10-25)

Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010.

<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ> (2012-10-25)

<http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-25)

<http://famdlifc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html> (2012-10-25)

374 Az IEA 1974-ben alakult meg válaszként az 1973-as olajválságra. Székhelye Párizsban van, jelenleg 28 tagállammal rendelkezik: csak OECD-tagállam lehet tagja néhány kivételtől eltekintve (Chile, Izland, Mexikó, Észtország, Izrael és Szlovénia). A szervezet célja, hogy koordinálja az olajellátásban felmerülő zavarokra adott válaszokat, globális összefüggésrendszerben fenntartsa a racionális energiapolitikát a környezetvédelem és az alternatív energiaforrások növekvő felhasználása mellett.

<http://www.iea.org/> (2012-10-25)

375 Az energiahordozók globális termelése 2009-ben 2%-os csökkenést mutatott, 1981 óta először.

<http://www.iea.org/textbase/npsum/weo2009sum.pdf> (2013-11-05)

376 A 2003-ban a GDP mindössze 1%-át adó földgáztermelés 2009-re a teljes üzemanyag-felhasználás 55%-át biztosította.

<http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-25)

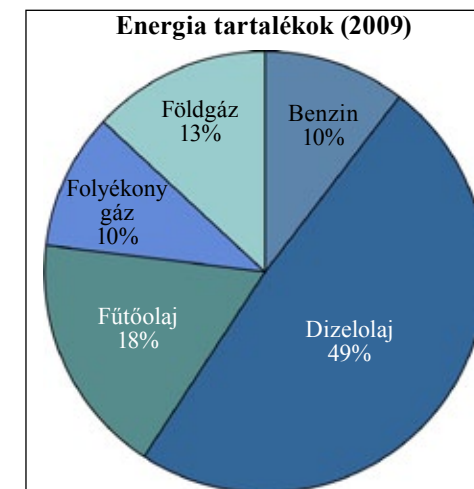
377 Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010.

<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ> (2012-10-25)

378 U.S. Energy Information Administration: Egypt: Overview/Data. 14 July 2010.

<http://www.eia.gov/countries/co-untry-data.cfm?fips=EG> (2012-10-25)

a feldolgozó-kapacitások modernizációja. Ezen kívül két új projekt központi támogatást élvez: a Szuezi-csatorna térségében egy 500 000 hordó/nap teljesítményű létesítmény, valamint Ain Sukhna-nál egy 130 000 hordó/nap kapacitással rendelkező finomító üzembe helyezése.³⁷⁹

Forrás: Oxford Business

Egyiptom geoökonómiai-geopolitikai jelentőségét növeli, hogy ellenőrzést gyakorol a Szuezi-csatorna és a SUMED (Suez-Mediterranean)³⁸⁰ csővezeték felett. A két magas stratégiai értékkel bíró közlekedési és szállítási útvonal szerves térkapcsolatot

379 http://csis.org/files/media/isis/pubs/growing_importance.pdf (2013-11-05)

<http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Oil%20&%20Gas%20Industry.pdf> (2013-11-05)

<http://opentoexport.com/article/oil-and-gas-sector-in-egypt-1/> (2013-11-05)

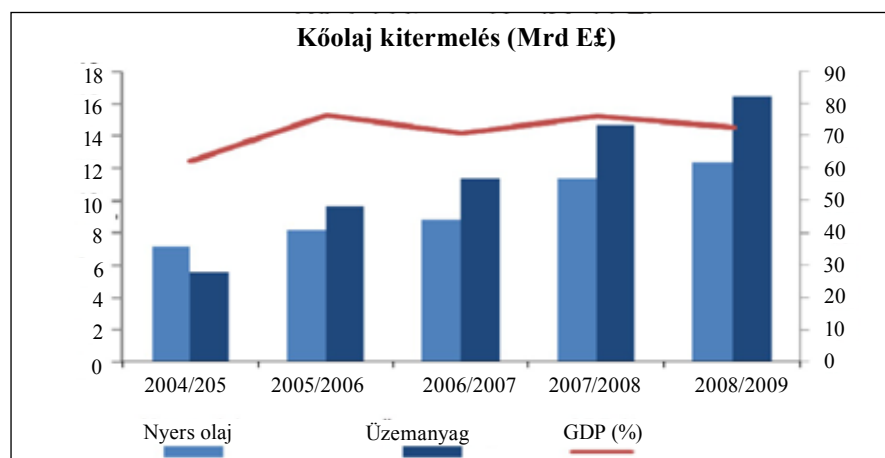
380 A SUMED, az első egyiptomi vezeték, amely összekapcsolta a mediterrán régiót a Szuezi-öbölön keresztül a Vörös-tenger térségével. A 320 km hosszú párhuzamos csővezeték 1977-ben kezdte meg működését, és naponta 2,5 millió hordó kőolaj továbbítására alkalmas. A szükséges tőkét egy arab államokból – elsősorban Szaúd-Arábia, Kuvait és Egyiptom – álló konzorcium biztosította. Az energetikai infrastruktúra 1981-es fejlesztése során a Vörös-tenger partvidékén található Ra's Shukhayr-t összekapcsolták a Kairótól északra elhelyezkedő Musturud finomítóval. A vezetékrendszer segítségével kialakult az egyiptomi ellenőrzés alatt álló energetikai tengely, amely összekapcsolja a Vörös-tenger régióját a Nílus-völgyével és a Mediterráneumot.

<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDNk2s> (2012-10-25)

http://www.worldportsource.com/ports/EGY_Sidi_Kerir_Terminal_2598.php (2012-10-25)

Benjamin, Sh. (1973): The Middle East, Oil, and the Great Powers. Transaction Publishers Piscataway p. 487.

biztosít a Perzsa-öböl térségével. A vezetéken keresztül jut a Szaúd-Arábiából, Kuvaitból, Egyiptomból és Iránból az európai makro-régióba exportált kőolaj 75%-a.³⁸¹

Forrás: Ministry of Economy and Trade

Egyiptom jelentős energiatermelése ellenére nem tagja az OPEC³⁸² szervezetének, de igyekszik kiaknázni kedvező helyzetét, amelyet erősíteni kívánt 2002-ben azáltal, hogy a Szuezi-csatorna Hatóság (SCA)³⁸³ a vízi út mélyítésének igényét fogalmazta meg. Egyébként is jellemző, hogy az állam az 1950-es évek óta jelentős befolyással rendelkezik az ágazatban.³⁸⁴ Az ágazat jelentős szerepet játszik az egyip-

381 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-25)

382 OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries.): az 1960-ban alapított szervezet – a szeptember 10-14 között Bagdadban tartott konferencián alapította meg Irán, Irak, Kuvait, Szaúd-Arábia és Venezuela – célja a tagországok nyersolaj-termelési politikájának összehangolása. Központja 1965 óta Bécs, jelenleg a szervezet tagja Algéria, Angola, Ecuador, Egyesült Arab Emírségek, Indonézia, Irán, Irak, Katar, Kuvait, Líbia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Venezuela.

http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/23.htm (2012-10-25)

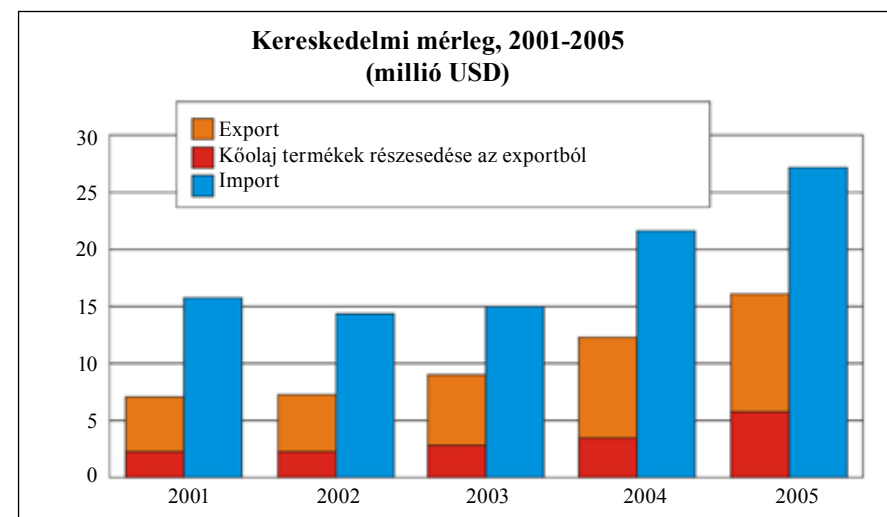
383 SCA (Suez Canal Authority): egy állami tulajdonban lévő hatóság, amelyet 1956. július 26-án aláírt államosítási törvénnyel hoztak létre. Az Ismailia-ban székelő hatóság birtokolja, üzemelteti és karbantartja a csatornát.

<http://www.suezcanal.gov.eg/sc.aspx?show=6> (2012-10-25)

384 General Petroleum Authority (GPA) 1956-ban jött létre, majd 1962-ben az ágazati államosítás keretében megalapították a napjainkban is létező EGPC-t (Egyptian General Petroleum Corporation), amelynek célja a kőolaj termelés és a technológiai fejlesztés felügyelete és biztosítása.

<http://www.petroleum.gov.eg/en/Investment/InvestmentProjects/MOInvestingEGPC/Pages/default.aspx> (2012-10-25)

tom gazdaságban, 2009-ben azonban a fogyasztás már meghaladta a termelés mennyiségét,³⁸⁵ ezért Egyiptom energiahordozók importjára kényszerült, hogy fedezze a hazai piaci igényeket. Ennek ellenére Egyiptom változatlanul exportál nyers kőolajat elsősorban Olaszországba, Indiába, valamint az Egyesült Államokba.³⁸⁶

Forrás: Ministry of Economy and Trade

Jelentős energiaforrást jelent a Nílus folyó, amelyből az asszuáni gát megépítését megelőzően az egyiptomi állam és gazdaság csekély mennyiségű vízi energiát nyert. 1970 előtt a vízből nyert energia csupán csekély mértékben járult hozzá az ország villamosenergia-ellátásához, a szükséges energiát a hőerőművek biztosították. Az Asszuánnál megépített erőmű kapacitása mintegy 2,1 gigawatt,³⁸⁷ amelyet az 1986-ban befejezett Asszuán II vízerőmű 270 megawatt³⁸⁸ teljesítménye egészít ki, ám a növekvő gazdasági és társadalmi igények kielégítése a kormányzatot a gázzal fűtött erőművek fejlesztésére ösztönözte, amelyek napjainkban Egyiptom villamos-energia igényének 4/5 részét fedezik.³⁸⁹ Az integrált energetikai infrastruktúrát 1998-ban 239 millió \$ költséggel összekapcsolták a jordániai elektromos hálózattal. 2002 végén az

385 U.S. Energy Information Administration: Egypt: Overview/Data. 14 July 2010. <http://www.eia.gov/country-es/country-data.cfm?fips=EG> (2012-10-25)

386 <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=EG> (2013-11-05)

387 Abu-Zeid, M.A.–El-Shibini, F.Z. (1997): Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2, pp. 209–217.

388 <http://www.moee.gov.eg/english/elshabaka/Aswan%20Dam%20%281,2%29.htm> (2012-10-25)

389 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power> (2012-10-25)

egyiptomi kormányzat bejelentette, hogy igényt tart a regionális energiaelosztási központ szerepére, annak érdekében, hogy koordinálja az energia megosztását Egyiptom, Jordánia, Szíria, Libanon, Irak, Tunézia, Algéria és Marokkó között.³⁹⁰

Annak érdekében, hogy csökkentsék az üvegház-gázok kibocsátását, valamint a gazdaság olajfüggőségét, Egyiptomban is megkezdtek az alternatív megújuló energiahordozókkal kapcsolatos politika és fejlesztési tervek kidolgozását. A szaktárca – Ministry of Electricity and Energy – által megfogalmazott elsődleges cél, hogy 2020-ra a villamosenergia-igények 20%-át megújuló energia felhasználásával kell megoldani. A stratégiai scenáriókban a szél-energia fontos szerepet kapott, hiszen az elképzelések szerint az alternatív energiaforrások 60%-t biztosítaná. A kormányzat a Világbank-csoporthoz tartozó IFC segítségével finanszírozta egy 400 megawatt teljesítményű erőmű építését a Szezi-öbölben, amely ugyan még elmarad a 2020-ra tervezett 7200 megawatt kapacitástól, de újabb projektek megvalósítását tervezik. Fontos cél, hogy a szállítás és a közlekedés gázkibocsátását csökkentsék, ezért modernizálni kívánják a közlekedés infrastruktúráját, állományparkját, megkezdődött Kairó déli részén egy 2900 megawatt teljesítményű napenergia-erőmű építése.³⁹¹

Az energiahordozókon kívül az államtér területén foszfát bányászata folyik Isna, Hamrāwayn, and Safājah közelében. Foszfáttartalmú kőzetek találhatóak a nyugati sivatag és a Vörös-tenger térségében egyaránt. A XXI. század elején a kitermelés volumene meghaladta az évi 1 000 000 tonnát. A Sínai-félszigeten Maghārah-nál szén, a keleti sivatag területén 1967 óta mangánt bányásznak, amely az ország termelésének meghatározó részét biztosítja annak ellenére, hogy a Sínai-félszigeten is tártak fel mangánérc-lelőhelyeket. Asszuán közelében a vasérctelepek kitermelése jellemző, de Al-Bahriyyah-oázis területén is tártak fel vasércet. A kitermelés a XXI. század első éveiben meghaladta a 2,5 millió tonnát, de a trend folyamatos csökkenést mutat, sőt az asszuáni acélkohászati üzemet be is zárták. Arany, réz-, urán- és krómérc, valamint számos egyéb ásványi anyag³⁹² bányászata is folyik Egyiptomban, habár esetenként a nem megfelelő

minőség nem teszi nyereségesé a termelést³⁹³ A kormányzat stratégiai célja a bányászat privatizációjának megvalósítása volt az ezredfordulón, miközben az is megállapítható, hogy bár az ókor óta jelentős bányászati tevékenység folyt Egyiptom területén – drágakövek, cink stb. – az államtér geológiai feltárása korántsem teljes.³⁹⁴

A szekunder szektor (ipar)

Habár a modern egyiptomi gazdaság történelmileg a mezőgazdaságra, elsősorban a gyapotra épült, a föld szűkössége nem tette lehetővé, hogy az agrárium ki-termelje a modern iparosításhoz szükséges erőforrásokat, ráadásul 2003-tól nem volt képes megfelelni a dinamikusan növekvő népesség – 2003-ban 2,1% ráta – által támasztott igényeknek. Az elmúlt időszakban felgyorsult a privatizáció üteme, de az állami szabályozás az ipari ágazatokban jelentős maradt. Az 1950-es években az államosítást követően a kormányzat a mezőgazdaság rovására fejlesztette az energetikai szektort, a szolgáltatásokat, valamint az építőipart. Az ellentmondásos fejlődés miatt az egyiptomi állam átfogó gazdasági reformokra és strukturális kiigazítási program bevezetésére kényszerült az IMF és a Világbank segítségével, és stabilizálta a makrogazdasági alapokat, fenntarthatónak tűnő gazdasági növekedés indult be, az inflációt (3,8%) és a költségvetés hiányát (1,3%) sikerült kezelhető szinten tartani.³⁹⁵

Az egyiptomi gazdaság és az ipar a modernizációs folyamatok kezdetén – az 1952-es forradalmat követően – meglehetősen kedvező helyzetben volt, hiszen a Dél-Afrikai Köztársaság kivételével fejlettebb ipari bázissal rendelkezett minden más afrikai – és arab országhoz – viszonyítva, amelyet a Nasszer által elindított iparosítási politika erősített. Mindez tükröződik az ágazat GDP-arányos részesedésében: az ipar, a munkahellyel rendelkezők – 27,74 millió – 17%-át foglalkoztatja, a GDP-ből 37,6%-os részesedéssel rendelkezik.³⁹⁶ A fejlődésre utal, hogy 2001-ben az ipar még csupán a GDP 30%-át adta. A legfontosabb ipari ágazatok Egyiptomban a textil-, a vegyipar, – beleértve a műtrágya és polimerek gyártását, illetve a petrokémiai ipart –, a gyógyszeripar, az élelmiszer-feldolgozás, az építőipar, a cementgyártás, a fogyasztási cikkek előállítás, a kohászati

390 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ENERGY-AND-POWER.html#ixzz2C2GTUCFR> (2012-10-25)

391 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-25)

392 Titán, ilmenit, barit, cement, bentonit, agyag, kaolin, földpát, folypát, gipsz, anhidrit, mész, nitrogén, só, szóda, nátrium-szulfát, bazalt, dolomit, gránit, azbeszt, kavics, mészkő, márvány, alabástrom, üveghomok, építési homok, talkum, zsírő, vermikulit, okker, magnézium-szulfát és nitrát-szóda.

<http://www.mapsofworld.com/egypt/natural-resources/> (2013-11-05)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-11-05)

<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html> (2013-11-05)

393 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power> (2012-10-25)

394 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDNk2s> (2012-10-25)

395 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html> (2012-10-05)
<http://www.hsdl.org/?view&did=1558> pp. 93–104. (2013-11-05)

396 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-10-05)

ipar és a kőolaj-feldolgozás. 2002-ben a cementgyártás volt a legjelentősebb ágazat, habár a fogyasztás 2000 óta folyamatosan csökken, miközben jellemző módon a ruha- és textilipari ágazat volt a legnagyobb ipari munkaadó.³⁹⁷

Ipar és bányászat

A szekunder szektor termelőkapacitásai elsősorban az urbánus terekbe települtek, így Kairó, Alexandria, Hulwan váltak ipari központokká, ahol a korábban

felsorolt ágazatok mellett a gépjármű-gyártás, az elektronika, a papírgyártás is meghonosodott.³⁹⁸

A gyáripár rendkívül fontos ágazat Egyiptom számára, amely egyben meghatározza az állam gazdasági jelentőségét az egész MENA-régióban. Az iparosítás az 1960-as években gyorsult fel az állam erőteljes ellenőrzése mellett, amely az 1970-es évektől fokozatosan enyhült. 2004-et követően a reformok következtében a növekedés felgyorsult és a globális válság kirobbanásáig éves átlagban 11,3%-os növekedést produkált, a 2008-2009-es GDP 16%-át adta, de a növekedés üteme lassult (a korábbi évhez képest 5,8%-kal). A csökkenés oka az ipari termékek világpiaci keresletének visszaesése volt. Az egyiptomi gazdaság komparatív előnyeit kihasználva a félkész termékek (petrolkémia, elektromos berendezések) és a nem tartós javak (élelmiszer, textil) piaci növekedést – 5,3, illetve 8% – produkáltak a növekvő hazai fogyasztást tükrözve, míg az importfüggő ágazatok (gépjárműgyártás, fémfeldolgozó-ipar, tartós fogyasztási javak előállítása (háztartási gépek, szórakoztató elektronika) 3,5-4,9%-kal csökkent.³⁹⁹

A nem tartós fogyasztási javak előállítása az egyik legfontosabb ágazat, amely 2009-ben a teljes ipari kapacitás 28,2%-át adta (mintegy 6,14 milliárd \$ értékben). Ennek 70%-át az élelmiszer- és italgyártás adta. Az ágazat szorosan kapcsolódik az utóbbi időszakban gyorsan növekvő hazai fogyasztói bázishoz, valamint az idegenforgalomhoz (a válság előtt 10-12,5 millió turista), ám a helyi fogyasztókra jutó éves 460 \$ alacsonynak számít. Becslések szerint az ágazat 2015-ig 28,5%/fő növekedést produkálhat, amely a regionális és globális befektetők számára vonzóvá teheti Egyiptom növekvő belső piacát.⁴⁰⁰

Hasonlóan fontos a textil- és ruházati ipar, amely hagyományosan fontos szerepet töltött be az egyiptomi gazdaságban, és jelentőségét növelték a 2005-ben kialakított ipari zónák.⁴⁰¹ Az ágazat adta 2009-ben a teljes gyáripari termelés 4,3%-át, amelynek értéke azonban 2,5 milliárd \$-ról 2,1 milliárdra esett vissza. Ennek oka az ágazat exportpiaci kitétsége volt annak ellenére, hogy az egyiptomi export – kivéve az energiahordozók – 24%-át az ágazat állította elő. A visszaesés különösen a pamutipart – az ágazat teljes kapacitásának 27%-át adta – érintette ér-

398 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-INDUSTRY.html> (2013-10-07)

<http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/81650/859603825.pdf?sequence=1> (2013-10-07)

399 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-05)

400 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-05)

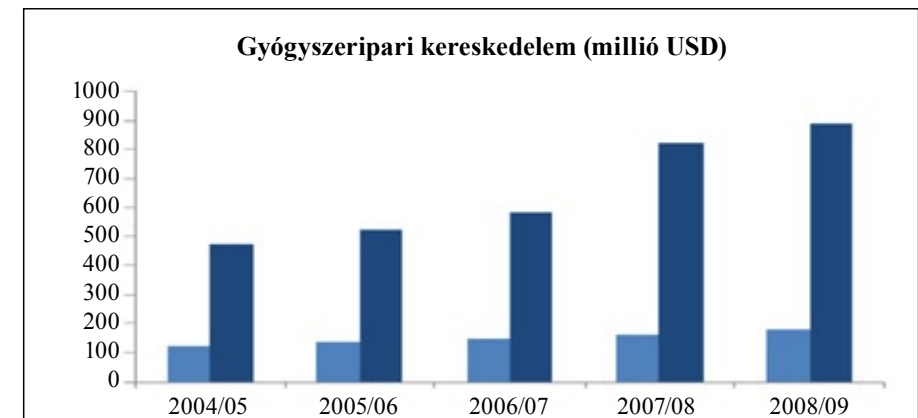
401 Qualifying Industrial Zones (QIZ): a Minősített Ipari Zónák kialakítása összhangban állt a kormány erőfeszítéseivel, hogy megnyissa az egyiptomi gazdasági teret, erősítse a gazdaság növekedését, fokozza a munkahelyteremtést, és támogassa az exportot. <http://www.qizegypt.gov.eg/> (2012-10-05)

397 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-INDUSTRY.html#ixzz2C2GfVbh0> (2012-10-05)

zékenyen, amely az élelmiszeripar után a második legjelentősebb ágazat volt. A visszaesés, a hanyatló versenyképesség miatt a gyapot termőterületei 10%-kal, a termelői árak 125-135-ről 95-106 (amerikai) centre csökkentek. Az ágazat fejlődése a világpiacon kereslettől, illetve a privatizációs folyamatok sikerétől függ.⁴⁰²

A gyógyszeripar a magasan képzett munkaerőre és a gyorsan növekvő hazai fogyasztópiacra épül. Az ágazati kapacitást több mint 30 egyiptomi vállalat biztosítja, amelyeknek háromnegyed része a magánszektorban működik. Az elmúlt időszakban a hazai gyógyszeripari vállalkozások több mint 90%-os piaci részesedést szereztek az alapvető gyógyszerek előállításában és 2009-re az ágazat szektorális részesedése elérte a 3,2%-ot (690 millió \$), amely hozzáadott értékben 10,1%-os növekedést jelentett az előző évhez viszonyítva. A gyógyszeripar fejlődésének éves üteme pedig elérte a 4,8%-ot. A fejlődés és az ágazati profit annak ellenére is növekedett, hogy az importált alapanyagok világpiacon emelkedett. Egyiptom az ágazat működéséhez szükséges alapanyagok 85%-át külföldről szerzi be, az importadót 2009-ben az előző évi 10-ről 2%-ra csökkentette, valamint a kormányzat felgyorsította az ágazati privatizációt, amelytől a versenyképesség és az innováció ösztönzését reméli.⁴⁰³

A járműgyártásban Egyiptom az észak-afrikai és a közel-keleti régióban vezető szerepet tölt be. A termelőkapacitás meghaladta a 180 000 darabot és az ágazatban a nemzetközi cégek játszanak meghatározó szerepet. A fejlődésben szerepe volt a 2005-től bekövetkező vámsökkentési politikának, amely biztosította gépjármű alkatrészek importját, miközben a gépkocsi-alkatrészek gyártása is kormányzati támogatást kapott, amelynek feltételeként Kairó előírta, hogy a termelés minimum 40%-át hazai járműgyártók állítsák elő. Az ágazat adta a teljes ipari termelés 15,7%-át a 2009-es pénzügyi évben, és 390 000 darab járművet állított elő. A növekedés előfeltétele a következő években a középosztály gazdasági gyarapodása, illetve a gépjármű-importra kivetett magas illeték fenntartása lehet. Mivel 1000 lakosra csupán 39 gépjármű jutott 2009-ben, így a növekedés lehetősége adott, különösen, ha figyelembe vesszük a gyors urbanizációs fejlődés nyújtotta perspektívákat.⁴⁰⁴

Forrás: Business Monitor International

A petrokémiai ágazat dinamikus fejlődött, 2004 és 2009 között tizenötösörös növekedést produkált, a teljes ipari kapacitás 13%-át adta (4,8 milliárd \$). Az ágazat gyors bővülése elsősorban a földgáz-termelésre alapozódott, miközben lehetőséget ad a további fejlődésre a kormányzat importfüggőség csökkentésére és az export fokozására irányuló stratégiája. A 2002-ben megfogalmazott 20 éves terv előirányozta a termelés fokozását – 15 millió tonna/év –, valamint a bevételek 7 milliárd \$-os növelését. Az árak emelkedése, a kivitelezési munkálatok elmaradása a fejlesztés költségeit akár 20 milliárd \$-ra is emelhetik, ám jelentős munkahelyteremtő – akár 100 000 új munkahely – és beruházási projekt. Az indiai és kelet-ázsiai befektetők számára a gyorsan növekvő egyiptomi agglomerációk gazdasági terepet és lehetőséget nyújt termelés kapacitásainak növelésére.⁴⁰⁵

Habár az egyiptomi ipar a MENA-régióban⁴⁰⁶ a legfejlettebbnek számít, minőségi színvonala mégsem biztosít versenyképességet számára a világgazdaságban. A lehetséges fejlődés alapját olyan komparatív előnyök jelentik, mint az olcsó munkaerő, a dinamikus növekvő fogyasztópiac. Emellett az FDI⁴⁰⁷ szempontjából nem elhanyagolható tényezőt jelent a kormányzat eddigi elköte-

402 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-05)

403 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-05)

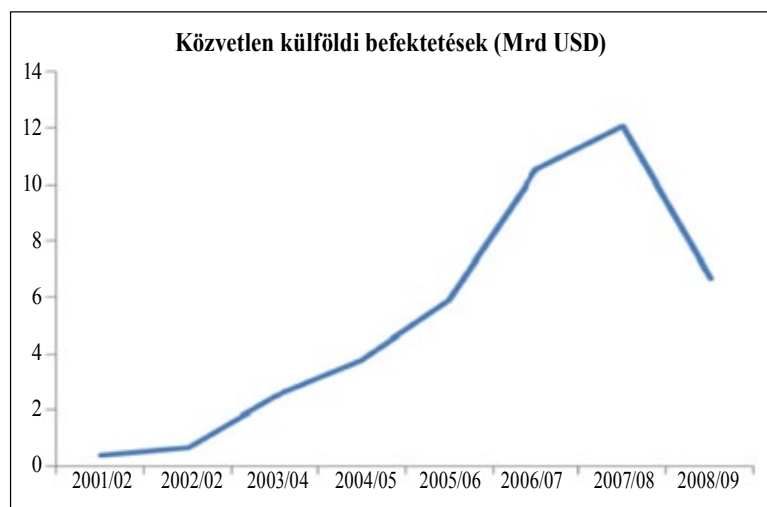
404 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-05)

405 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-05)

406 A Közel-Kelet és Észak-Afrika régióit egyesítő mozaikszó, amely lefedi a nagyobb Közel-Kelet geopolitikai területét, ahol a világ népességének mintegy 6-8%-a él. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/0,,menuPK:247619~pagePK:146748~pi PK:146812~theSitePK:256299,00.html> (2012-10-07)

407 Foreign Direct Investment (FDI): közvetlen termelés befektetés egy másik országban számos okból: például az alacsonyabb bérek, a különleges befektetési feltételek (adómentesség, vámmentesség) kihasználása céljából. <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> (2012-10-07)

lezettsége a privatizációs politika mellett, abban bízva, hogy a multinacionális vállalatok biztosíthatják a szükséges tőkét és technológiát, amelynek hatásai közép és hosszabb távon a fenntartható növekedéshez szükséges spill over hatásokat generálnak.⁴⁰⁸

Forrás: International Institute of Finance

A terciér szektor (szolgáltatások)

Az egyiptomi gazdaságban meghatározó szerepet tölt be a szolgáltató ágazat – pénzügyi, idegenforgalmi és kormányzati –, amely a GDP csaknem 50%-át (47,6%) adja és a munkaerő mintegy 51%-át foglalkoztatja.⁴⁰⁹ A kormányzati szerepvállalás ebben a szektorban is felülreprezentált, habár az idegenforgalom és a bankszektor privatizációja sikeresebb.⁴¹⁰

A Szezei-csatorna 1956-os államosítását követően a külföldi bankok befigyaszották az egyiptomi gazdaság finanszírozását, amely a pénzügyi szféra na-

cionalizálásához vezetett,⁴¹¹ és csupán 1974 után kezdték meg működésüket magán- és külföldi bankok Egyiptomban. A kormányzati reformokkal összekapcsolt privatizáció 2004-ben kezdődött meg,⁴¹² amelynek eredményeként javult a pénzügyi rendszer minősége⁴¹³ és versenyképessége.⁴¹⁴ A reformok következtében a gazdaságban felgyorsult a tőkeáramlás, ellenőrizhetőbbé vált az infláció és nőtt a részvénypiaci aktivitás, bővültek az ágazati szolgáltatások. Napjainkban Egyiptomban számos pénzügyi intézmény működik, amelyek egyre fontosabb szerepet töltenek be a gazdaság finanszírozásában, miközben az egykori Bank of Alexandria (ma AlexBank) privatizációja lezárult, a másik három pénzintézet felett az állam 40%-os ellenőrzést gyakorolt.⁴¹⁵ A magas infláció – 2011-ben 10,2%⁴¹⁶ –, a globális pénzügyi válság a pénzügyi szektor modernizációját igényli.⁴¹⁷

Az idegenforgalom, amely rendkívül kitettnek bizonyult a globális pénzügyi válság negatív hatásaival szemben, bár elsősorban az európai térségből érkezők száma esett vissza jelentősebb mértékben. 2009 végéig a turisták száma 300 000-rel (12,4 millióra) csökkent. A vártnál kisebb visszaesés részben külső, részben pedig a kormányzat intézkedéseinek volt köszönhető. Míg az Európából érkezők aránya 9,5%-kal csökkent, az Oroszországból érkezőké 14%-os növekedést mutatott. Az egyiptomi kormányzat promóciós stratégiáját az is segítette, hogy

411 Sor került a négy jelentős pénzintézet államosítására: a National Bank of Egypt, a Bank of Cairo, a Bank of Alexandria, and a Bank Misr kormányzati felügyelet alá került. http://siteresources.worldbank.org/INTEGYPT/Resources/Access_to_Finance.pdf pp. xvii–xl, 1–53. (2013-10-17)

<http://www.globalissues.org/news/2011/04/08/9211> (2013-10-17)

412 A felkészülés már korábban megkezdődött. A befektetők a privatizációs politika bevezetésekor tartottak attól, hogy a transzparencia hiánya, a szabályozás bizonytalansága miatt a gazdaság instabillá válik és az állami szektor dominanciája túlzott mértékű piaci befolyást biztosít a kormányzatnak. A támogatók épp a korábbi gyakorlat megszűnésében bíztak, és azt hirdették, hogy a privatizációs politika javítja a gazdaság versenyképességét.

<http://www.oecd.org/daf/psd/46340470.pdf> (2013-10-17)

<http://www1.aucegypt.edu/src/wsite1/Pdfs/Privatization%20in%20Egypt%20-Quarterly%20Review.pdf> (2013-10-17)

413 Deabes, T.N. (2006): Competition and Privatization of the Egyptian Banking. Social Science Research Network, January http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=970017 (2012-10-07)

414 American Chamber of Commerce in Egypt: Banking Sector Developments in Egypt. July 2005, <http://www.amcham.org.eg/BSAC/StudiesSeries/Report47.asp> (2012-10-07)

415 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs. U.S. Department of State, 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011 <http://www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm> (2012-10-25)

416 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-05)

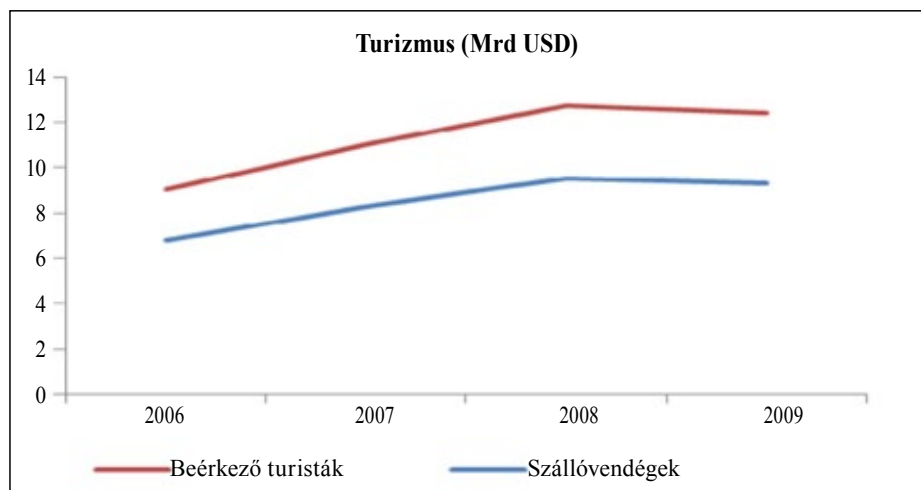
417 The Heritage Foundation: 2011 Index of Economic Freedom: Egypt. 2011 <http://www.heritage.org/in-dex/country/egypt> (2012-10-07)

408 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-05)

409 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-11-05)

410 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs: 2011 Investment Climate Statements: Egypt, March 2011 <http://www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm> (2012-10-25)

a nemzeti valuta az angol fonthoz, vagy az euróhoz viszonyítva alacsony volt, így Egyiptom relatíve olcsó turisztikai célpontnak bizonyult a régióban. 2010-ben az ágazat ismét növekedést produkált: a látogatók száma 14 millióra emelkedett.⁴¹⁸

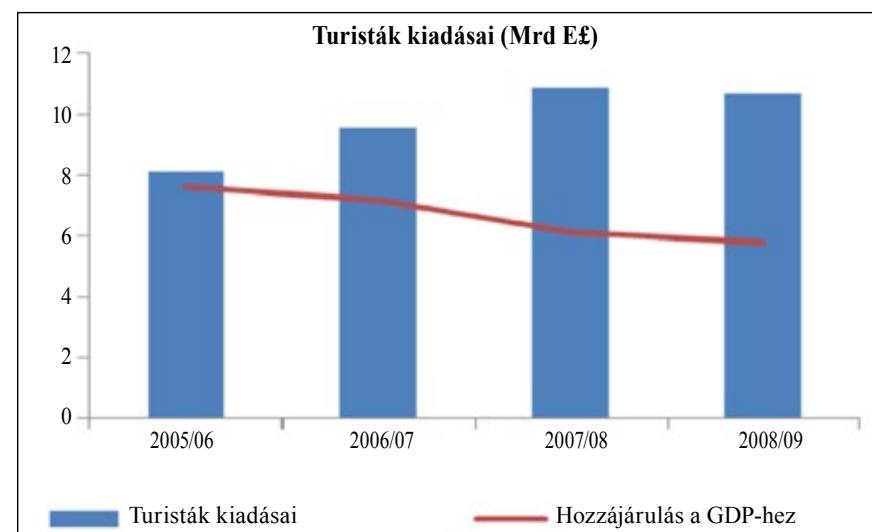

Forrás: Business Monitor International

A turisták által elköltött összegek csökkenése lassabbnak bizonyult (1,9%), így az egy főre jutó összegek emelkedése volt regisztrálható. Az ágazat bevétele 2009-ben 10,6 milliárd \$ volt – a GDP 5,5%-a – 2010-re 11,5 milliárd \$-ra nőtt (2008-ban 6,6%). Ez szorosan összefügg a fogyasztói árak, illetve a vendégszákák számának (10,86 milliőről 10,2 millióra csökkent) alakulásával.⁴¹⁹

Regionális összehasonlításban megállapítható, hogy Egyiptomba érkezik az Észak-Afrikát felkereső turisták 36, a közel-keleti régiót felkeresők 8%-a. 2009-ben a legtöbb külföldi látogató Orosz- (1,3 millió) és Németországból (0,96 millió), valamint az Egyesült Királyságból (0,89 millió) érkezett. Különösen jelentős volt az oroszok számának növekedése az idegenforgalmi szektor adatai szerint: 2007-ben 50%-os emelkedéssel elérte az 1,5 milliót (az összes tu-

risztikai céllal Egyiptomba látogató 14%-a), míg az európai kontinensről érkezők a látogatók 70%-át tették ki.⁴²⁰

Forrás: Business Monitor International

2004-et követően az ágazat meghatározóvá vált az egyiptomi gazdaságban, hozzájárult a gazdasági növekedéshez más ágazatokra gyakorolt hatásán keresztül is. Az idegenforgalom hatására megnövekedett kereslet az fogyasztási cikkek piacán 1,6 millió új munkahely kialakulását eredményezte 2009-ben, nem is szólva az infrastruktúra fejlesztésének, a távközlési és közlekedési rendszer modernizációjának szükségességéről, amelyek impulzusokat adhatnak a gazdaságnak.⁴²¹

A kormányzat célja, hogy a turizmus egyes célterületein – Hurghada (a Vörös-tengernél), Sidi Abdel-Rahman and Ras Al-Hekma és Matrouh Kormányzó-ság területén (a Földközi-tenger partvidéke) – a befektetési jogszabályok módosításával lehetővé tegye külföldiek tulajdonszerzését.⁴²²

418 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs, U.S. Department of State: 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011

<http://www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm> (2012-10-25)

419 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs, U.S. Department of State: 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011

<http://www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm> (2012-10-25)

<http://www.sis.gov.eg/PDF/Ar/1/4.pdf> (2013-10-10)

420 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2013-10-10)

<http://www.cbe.org.eg/NR/rdonlyres/1DBB0811-373B-4431-A350-18C24CC84A28/1655/External38.pdf> (2013-10-10)

421 <http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf> (2012-10-07)

422 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs: 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011

<http://www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm> (2012-10-07)

A regionális politikai instabilitás jelentősen befolyásolja az ágazati beruházások, bevételek volumenét – Luxor 1997, 2001. szeptember 11., Sínai-félsziget üdülőhelyei 2004, 2005 –, így az ágazat csak 2007-re érte el korábbi teljesítményét⁴²³, majd a 2011-es események miatt 35%-os visszaesés következett be.⁴²⁴

A kereskedelmi ágazat a II. világháborút követő időszakról deficites: az 1960-as évek első felében ezt a magas fejlesztési kiadások, az 1980-as évtized elején pedig a kőolaj-export volumenének csökkenése és a növekvő élelmiszerimport okozták. Ezt részben ellensúlyozták a turizmusból, a devizabevételekből, külföldi segítyekből származó bevételek.⁴²⁵ A kormányzat az egyiptomi gazdasági teret nyitottabbá kívánta tenni, de fenntartott bizonyos behozatali tilalmakat és korlátozásokat és jelentősen nem csökkentette a bürokráciát sem,⁴²⁶ miközben a 2011-es események következményeként a GDP növekedése jelentősen visszaesett (1,8%).⁴²⁷

A 2009-es egyiptomi export értéke elérte 23,05 milliárd \$-t,⁴²⁸ amely 2011-ben már 27,91 milliárd \$-ra emelkedett.⁴²⁹ Ennek mintegy 40%-át adta az energiahordozók kivitele, másik hányadát a gyapot, vegyi anyagok, textilipari, fém- és élelmiszeripari termékek illetve kereskedelmi szolgáltatások tették ki.⁴³⁰ Egyiptom legfontosabb exportpartnerei: az EU (2009-ben 35,4%), Olaszország (8,7%), India (7,3%), Szaúd-Arábia (6,1%), az Egyesült Államok (5,2%), Törökország (4,9%), Spanyolország (4,2%) és Franciaország (4,2%).⁴³¹

2011-ben az import értéke meghaladta az 55 milliárd \$-t⁴³² (jelentős részben gépek, gépi berendezések, faipari termékek, élelmiszerek és fűtőanyagok, ke-

reskedelmi szolgáltatások – 12,77 milliárd \$).⁴³³ Egyiptom legfontosabb importpartnerei 2009-ben az EU (27,1%), az USA (10,7%), Kína (9,1%), Németország (6,3%), Olaszország (5,1%), Kuvait (4,7%), Törökország (4,4%), Szaúd-Arábia (4,3%) voltak.⁴³⁴

A tercier szektorhoz tartozik a közlekedési ágazat, amelyben az állami szerepvállalás máig jelentős. Az Egypt Air hazai és nemzetközi szolgáltatásokat biztosít nem túlzottan magas szolgáltatási színvonalon.⁴³⁵ A vasútvonalak hossza mintegy 5500 km⁴³⁶ és a fővonalak összekapcsolják Alexandriát, Asszuánt és a Szezi-csatorna térségét. A közúthálózat rendszere 47 500 km hosszú és elsősorban a Nílus völgyében, a Delta-vidéken, a Sínai-félszigeten, valamint a Földközi- és Vörös-tenger partvidékén jól kiépített. A Nílus és a csatornák természetes közlekedési útvonalként egészítik ki az infrastruktúra rendszerét. A vörös-tengeri régiót a Mediterráneummal összekapcsoló Szezi-csatorna nagy jelentőséggel bír mind a belső, mind pedig a nemzetközi hajózásban⁴³⁷ és a kereskedelemben. A városi tömegközlekedési hálózat megbízható és olcsó.⁴³⁸

Összességében elmondható, hogy az egyiptomi ipar jelentős átalakuláson ment keresztül 1991-et követően, amikor a Világbank javaslatára megkezdődött az állam gazdasági szerepvállalásának fokozatos visszaszorítása, az ipari ágazat strukturális átalakítása, miközben a kormányzati szabályozók fennmaradtak.⁴³⁹ A gazdaságirányítás centralista hagyományait a korábbi

423 Bureau of Near Eastern Affairs: U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010 <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ> (2012-10-07)

424 Hennessy-Fiske, M. (2011): On Egyptian Tour Guides' Itinerary Today? Nothing. Los Angeles Times, 7 June <http://articles.latimes.com/2011/jun/07/world/la-fg-egypt-tourism-20110608> (2012-10-07)

425 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt> (2012-10-10)

426 The Heritage Foundation: 2011 Index of Economic Freedom: Egypt. 2011 <http://www.heritage.org/index/country/egypt> (2012-10-10)

427 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-10-10)

428 World Trade Organization: Egypt: Country Profile. March 2011 <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=EG> (2012-10-10)

429 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm> (2012-10-10)

430 International Trade Centre: Trade Performance HS: Exports of Egypt. 2009 (in USD Thousands, n.d.) http://legacy.intracen.org/appli/TradeCom/TP_EP_CI.aspx?RP=818&YR=2009 (2012-10-10)

431 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm> (2012-10-10)

432 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm> (2012-10-10)

433 World Trade Organization: Egypt: Country Profile. March 2011 <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=F&Country=E> (2012-10-10)

http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/trade_profiles11_e.pdf p. 57. (2013-11-15)

http://devdata.worldbank.org/aag/egy_aag.pdf (2013-11-15)

434 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm> (2012-10-10)

435 Zaylan, J. (2010): Travel, Health, and Safety. in Culture Smart! Egypt: The Essential Guide to Customs & Culture. Kuperard, London p. 134.

436 Bureau of Near Eastern Affairs: U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010 <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ> (2012-10-15)

437 A legnagyobb egyiptomi kikötők: Alexandria, Port Szaid, Ain El Sukhna, Port Szezi és Safraga.

438 Zaylan, J. (2010): Travel, Health, and Safety. in Culture Smart! Egypt: The Essential Guide to Customs & Culture. Kuperard, London p. 134.

Bureau of Consular Affairs: U.S. Department of State: Egypt: Country Specific Information. 31 January 2011

http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1108.html (2012-10-15)

439 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-INDUSTRY.html#ixzz2C2GfVbh0> (2012-10-15)

politikai vezetők – Gamal Abdel Nasser, Anwar El-Sadat és Mohamed Hosni Mubarak – az erős prezidenciális politikai rendszer segítségével teremtették meg. A 2004-2008 között bevezetett és következetesen végrehajtott reformok, a kiszámítható gazdasági klíma elősegítették a GDP és a külföldi tőkebefektetések növekedését. Mindez azonban nem azonos módon hatott a különböző társadalmi csoportokra, amelyeknek életkörülményeire a 2008-as globális pénzügyi válság negatív hatást gyakorolt. A munkahelyteremtés nem tartott lépést a munkakeresők számának növekedésével, felgyorsult a pénzértékének romlása: elsősorban az élelmiszerárak nőttek drasztikusan (2008-ban 27%-kal). Emelkedett a szállítás (20,1%), az oktatás (37,7%) és az egészségügyi (12,1%) szolgáltatások ára is. Habár a 2008-as csúcsot követően az infláció fokozatosan csökkent – 2008 szeptemberében 22,4%, 2010-ben 11% –, de a politikai instabilitás erősödése hozzájárult a makrogazdasági mutatók romlásához. A költségvetés hiánya 2009-2010-ben 8,4%-os volt, miközben strukturális merevsége akadályozta a gazdasági növekedést elősegítő impulzusok bevezetését.⁴⁴⁰

A növekvő elégedetlenség 2011 januárjában robbant ki, amikor a kormányzat a szociális támogatások mértékének drasztikus növelésével próbálta leszerelni a társadalmi elégedetlenséget, de a politikai bizonytalanság következményeként lassuló gazdasági teljesítmény miatt a bevételek csökkenése ezt nem tette lehetővé. A válság elsősorban az idegenforgalom, a gépgyártás, valamint az építőipar ágazatait érintette és 2012-ben az elemzők szerint a gazdasági növekedés üteme rendkívül lassú marad és az állam arra kényszerülhet, hogy devizatartalékainak felhasználásával stabilizálja a valutát, illetve IMF-hitel felvételével a nemzetgazdaságot.⁴⁴¹

Az egyiptomi gazdaság bizonytalanná vált a politikai zavargásokat követően és a rövid távú előrejelzések nem kedvezőek. A legnagyobb problémát az jelentette, hogy a gazdaság képtelenné vált a munkahelyteremtésre és a növekedésre, miközben a politikai bizonytalanság, valamint a globális gazdasági környezet gyengesége fokozta Kairó nehézségeit. A fenntartható növekedést megalapozó hiteles stratégiai programok kidolgozásának lassúsága miatt az egyiptomi társadalomban a gazdasággal kapcsolatos félelmek felerősödtek. A nemzeti valuta értékvesztésének kockázata nagyobb volt, mint a tőkekiáramlás és a gyenge gazdasági teljesítmény negatív hatásai, ezért a nemzeti bank nem lesz képes megakadályozni a valuta leértékelődését. A gyenge font azonban lehetővé teszi a magas infláció megfékezését, habár az egyipto-

mi valuta 2012 júniusában hét éves minimumra esett vissza az amerikai dollárral szemben.⁴⁴²

Egyiptom számos nemzetközi szervezet tagjává vált a kereskedelem- és gazdaságpolitika liberalizációjának köszönhetően, részt vesz bilaterális szabadkereskedelmi egyezményben, regionális és globális intézmény működésében.⁴⁴³

- a WTO⁴⁴⁴
- az Egypt-EU Partnerségi Megállapodás⁴⁴⁵
- az Agreement to Facilitate and Develop Inter-Arab Trade⁴⁴⁶
- a COMESA-csoport⁴⁴⁷
- az Afrikai Unió⁴⁴⁸

442 <http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Economy-Egypt.html> (2012-10-15)

443 <http://www.petroleum.gov.eg/en/AboutEgypt/Pages/Economics.aspx> (2012-10-15)

444 World Trade Organization (WTO): a multilaterális kereskedelmi szervezet 1995. január 1-jén jött létre az 1947-ben létrehozott GATT (Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény) utódaként. A cél a nemzetközi kereskedelem liberalizációja. A szervezetről szóló nemzetközi szerződést Marrakesh-ben (1994. IV. 16.) írták alá és jelenleg 154 tagja van. Célként fogalmazódott meg az életszínvonal, a teljes foglalkoztatás, a jövedelmek és kereslet folyamatos növelésének biztosítása, a termelés és a kereskedelem bővítése, valamint az erőforrások optimális kihasználása.
<http://www.wto.org/> (2012-10-15)

445 Az Egypt-Eu Partnership Agreement a társulási megállapodást Luxembourgban írták alá (2001. június 25.) és a tagállamok, valamint Egyiptom ratifikációját követően 2004. június 1-én lépett életbe, amely az 1977-es megállapodást váltotta fel.
http://eeas.europa.eu/egypt/eu-egypt_agreement/index_en.htm (2012-10-15)

446 Agreement to Facilitate and Develop Inter-Arab Trade (Arab Common Market): a szervezetet a hit és a nemzeti egység alapján hozták létre, és az arab nemzettudat és gazdasági együttműködés fejlesztése, egyfajta pánarab gazdaság megteremtése a cél.
<http://enaraf.com/ena/pgs/details.aspx?id=393> (2012-10-15)

447 COMESA group (Comesa-csoport): eredete az 1960-as évek közepére nyúlik, amikor a regionális gazdasági együttműködés lendületet kapott, optimista hangulat jellemezte a poszt-koloniális Afrikát. A szervezetben kifejeződik a pánafrikai szolidaritás gondolata. Az előkészítés 1965-ben indult meg, majd 1981. december 21-én Lusakában aláírták az alapítószerződést, amely 1982. szeptember 30-án lépett életbe az 50. Cikkelynek megfelelően.
<http://www.comesa.int/> (2012-10-15)

448 African Union (AU): az 54 tagállamból álló szervezetet 2002. július 9-én alapították az Afrikai Egységsszervezet utódaként. Az intézményi központ az etiópiai Addisz-Abebában működik.
<http://www.au.int/en/> (2012-10-15)

440 <http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Economy-Egypt.html> (2012-10-15)

441 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-10-15)

- az Agadiri Megállapodás⁴⁴⁹ az iszlám országok G–8-csoportja⁴⁵⁰
- a fejlődő országok alkotta G–15-csoport⁴⁵¹

Néesség, nyelv, civilizációs-kulturális identitás

A demográfiai mutatók az egyiptomi népeiséget homogén, arab nyelvet beszélő közösségként ábrázolják, valójában mindennek ellentmond a történelmi fejlődés, amely bemutatja az egyiptomi népeiség belső választóvonalait. Annak ellenére, hogy geográfia értelemben az államtér meglehetősen zárt, folyamatosan érték kulturális, etnikai és civilizációs hatások Elő-Ázsia, Núbia, valamint Nyugatról (bár innét csupán az újkőkor kezdetétől).⁴⁵² Az egyiptomi népeiség eredetéről számos – egymástól jelentősen eltérő – vélemény fogalmazódott meg,⁴⁵³ de az antropológiai leletanyagok szerint a XV-XVI. században még az ősi típus dominált, amelyre jellemző volt a negridek arányának csökkenése az el-badari kultúra időszakától, majd az Újbirodalom, illetve az arab uralom időszakában ismételt emelkedése.⁴⁵⁴

Számosan vannak, akik származásukat az arab telepesekig vezetik, akik az iszlám hódítást követően (i.u. 642 után) érkeztek Egyiptomba.⁴⁵⁵ A modern népeiség más csoportjai az arabok és a hódítás előtt Egyiptomban élők közötti egyes-házasságokból származnak. A mediterrán régió számos etnikai csoportja, valamint az európai gyarmatosítók genetikai örökségükkel szintén hozzájárultak az egyiptomi identitás formálásában. Az egyiptomiak egyes csoportjai núbiai eredetűek, akik abból az afrikai régióból származnak, amely hosszú történelmi kapcsolatot ápolt az egyiptomi állammal. A nyugati sivatag területén az észak-afrikai őslakosság – a berberiek – kis csoportjai élnek, míg a Sínai-félszigeten és a Vörös-tenger partjai mentén a nomád hagyományaik mellett kitartó beduin⁴⁵⁶ csoportok élnek.⁴⁵⁷

449 Agadir Agreement: szabadkereskedelmi megállapodás Egyiptom, Jordánia, Marokkó és Tunézia között. A folyamat 2001-ben indult, majd a szervezetről szóló megállapodás aláírására 2004-ben Rabatban került sor, amely 2007 márciusába lépett életbe.

<http://www.mit.gov.jo/Default.aspx?tabid=733> (2012-10-15)

450 G–8 Islamic countries (D–8): a fejlődő országok csoportján belül kialakított muzulmán államokból álló csoport. Célja a tagállamok pozíciójának erősítése a globális gazdaságban és az együttműködés erősítése regionális szinten.

<http://www.developing8.org/About.aspx/> (2012-10-17)

451 G–15: a fejlődő ázsiai, afrikai és latin-amerikai országok csoportja, amelynek célja az együttműködés elősegítése. Tagállamok: Algéria, Argentína, Brazília, Chile, Egyiptom, India, Indonézia, Jamaica, Kenya, Nigéria, Malajzia, Mexikó, Peru, Szenegál, Sri Lanka, Venezuela és Zimbabwe

<http://www.photius.com/g15/g15.htm> (2012-10-17)

452 Kiszely I. (1986): A Föld népei: Afrika. Gondolat, Budapest p. 210.

453 Bosch, E. et al (1997): Population History of North Africa: Evidence from Classical Genetic Markers. *Human Biology* 69, no. 3 (June) pp. 295–311.

454 Kiszely I. (1986): A Föld népei: Afrika. Gondolat, Budapest p. 222.

455 Gearon, E. (2011): The Arab Invasions. *History Today* 61, no. 6. June pp. 47–52.

456 A beduinok többsége az Arab-félszigetről érkeztek.

Kiszely I. (1986): A Föld népei: Afrika. Gondolat, Budapest p. 235

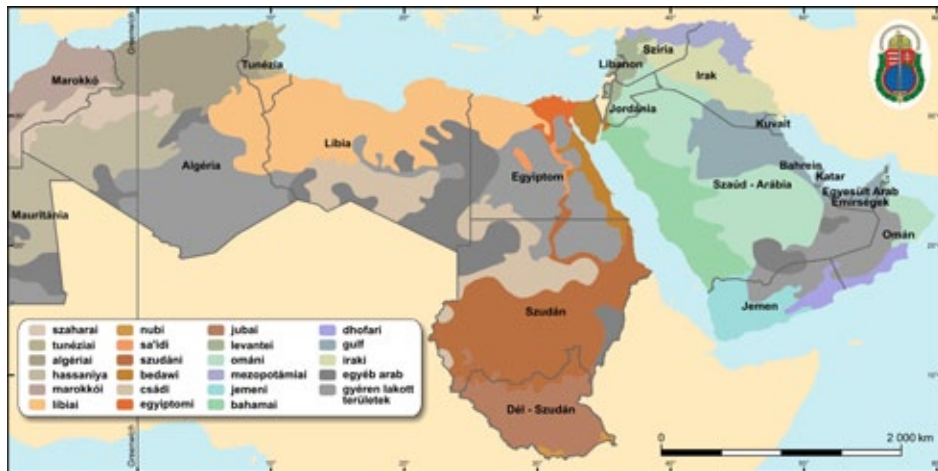
457 The Bedouin of Sinai: Free but Dangerous. *Economist*, 23 June 2011

<http://www.economist.com/node/18867450> (2012-09-12)

A hivatalos államnyelv az arab, amelyet a népesség 99%-a különböző dialektusokban beszél: legelterjedtebb az egyiptomi (nemzeti) arab, amelyet gyakorlatilag mindenki ért.⁴⁵⁸ Az irodalmi nyelvet – a modern standard arab – írott formában alkalmazzák, az iskolázottabb társadalmi csoportok az angol vagy a francia nyelvet is beszélik. A legnagyobb etnikai kisebbséget a núbiaiak csoportjai, valamint a dél-ázsiai bevándorlóktól származó egyiptomi cigány (roma) népesség alkotják.⁴⁵⁹

Az egyiptomi kifejezés olyan demográfiai gyűjtőkategória, amelybe az államter arab és arab származású népessége, az összlakosság 99,6%-a tartozik. Ezen csoportok számára az egyiptomi identitás központi elemei közé tartozik a nyelv és az iszlám, mivel a népesség mintegy 90%-a muzulmán –jórészt szunnita – vallású.⁴⁶⁰

Arab nyelv megoszlása

A núbiaiak kulturálisan és faji értelemben is különböznek más egyiptomi etnikai csoporttól, hiszen rokonaik a mai Szudán, illetve a szubszaharai-Afrika területén élnek. A núbiai kisebbség nyelvileg két csoportba sorolható, egyik cso-

- 458 Lewis, M.P. /ed./ (2009): Languages of Egypt. in Ethnologue: Languages of the World. Dallas, SIL International
http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG (2012-09-12)
- 459 <http://www.minorityrights.org/3937/egypt/egypt-overview.html> (2013-11-03)
http://www.romaninet.com/ROMANINET_Cultural_report.pdf (2013-11-03)
<http://countrystudies.us/egypt/59.htm> (2013-11-05)
- 460 <http://www.cia.gov/lib-rary/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-09-12)

portjuk a kenuzi-dongloa,⁴⁶¹ másik részük pedig a nobiin⁴⁶² nyelvet beszéli. A núbiai nyelvi-etnikai csoportok az államter déli területét – például az Asszuántól keletre fekvő Beja – népesítik be.⁴⁶³ A nyelvi kisebbséghez tartoznak a berberék.⁴⁶⁴ A berberék Észak-Afrika őslakói közé tartoznak,⁴⁶⁵ akik kereskedelmi, kulturális kapcsolatban voltak az iszlám előtti egyiptomi civilizációkkal. A tudomány több alkalommal megkísérelte meghatározni nemzetiségi és nyelvi struktúrájukat.⁴⁶⁶ A berber nyelv meghatározza azon csoportok identitását, akik a keleti sivatag területén és Siva-óázisban élnek.⁴⁶⁷

Az Egyiptomban élő cigány (roma) népesség⁴⁶⁸ száma meghaladja a 2,8 millió (2006) főt, akik az indoárja domari nyelvet használják.⁴⁶⁹ Nagyobb részük a fővárostól északra Daqahliyah (Dakhalia) kormányzóság területén telepedett le.

- 461 A nyelvet 865 000-en beszélik Egyiptomban.
 Lewis, M.P. /ed./ (2009): Languages of Egypt. in Ethnologue: Languages of the World SIL International. Dallas
http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG (2012-09-12)
- 462 Az Egyiptom területén élők közül 310 000 fő beszéli ezt a núbiai nyelvjárást.
http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG (2013-09-12)
- 463 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43464/People> (2012-09-12)
- 464 Lewis, M.P. /ed./ (2009): Languages of Egypt. in Ethnologue: Languages of the World SIL International. Dallas
http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG (2012-09-12)
- 465 A berberék Észak-Afrika autochton cro-magnoid népessége, akik a VIII. századtól arabokkal keveredve átvették nyelvüket, kultúrájukat és vallásukat, de embertani jellemzőiket megőrizték. Azt is meg kell említenünk, hogy a Szahara őslakói között negrideket is találunk. Nem helytálló az a felfogás, amely a berbereket Európából – a Gibraltári-szoroson át – származtatta.
 Kiszely I. (1986): A Föld népei. Afrika. Gondolat, Budapest p. 51.
- 466 Hopkins, N.S.-Saad, R (2011): Culture of Egypt. Countries and their cultures. EveryCulture.
<http://www.everyculture.com/Cr-Ga/Egypt.html> (2012-09-12)
- 467 Brett, M.-Fentress, E. (2002): The Berbers. Blackwell Publishing, Malden p. 23.
- 468 Az általuk beszélt nyelvet korábban a roma testvérn nyelvének tartották, amelyek az indiai szubkontinensről történő elvándorlás után távolodtak el egymástól. Az újabb kutatások szerint azonban két önálló nyelvről van szó, amelyek feltehetően két különböző migrációs hullám során, több évszázados időkülönbséggel hagyták el India területét.
<http://romani.humanities.manchester.ac.uk/atmanchester/projects/domari.shtml> (2012-09-14)
http://www.radoc.net/ra-doc.php?doc=art_b_history_origins&lang=en&articles=true (2012-09-14)
- 469 Lewis, M.P. /ed./ (2009): Domari. in Ethnologue: Languages of the World. SIL International, Dallas
http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=rmt,http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG (2012-09-12)

Néhányan közülük a Níluson közlekedő hajózó közösséget alkot, állatkereskedéssel, népi gyógyászáttal és jóslással foglalkoznak.⁴⁷⁰

Demográfiai trendek

A népességi adatok szerint Egyiptom a legnépesebb állam a közel-keleti régióban és a harmadik legnagyobb afrikai populációval rendelkezik. Az állam népessége rendkívül dinamikus növekszik, 2012-ben 83 688 164 fő volt, az éves gyarapodás üteme 1,922%-os volt.⁴⁷¹ A népesség geográfiai értelemben koncentrált: a népesség zöme a Nílus-völgyben és a mediterrán tengerparti sávban él, 43,4%-a urbánus települések lakója. Ennek köszönhetően a folyóvölgy népsűrűsége meghaladja a 2000 fő/km²-t, viszont jellemző, hogy a népsűrűségi mutatók jelentős területi szórást mutatnak az államtér természetföldrajzi adottságaihoz igazodva. A népesség belső struktúrájára jellemző, hogy a 14 év alattiak a teljes népesség 32,5%-át, a 15–64 közötti korcsoport 62,8%-ot tesz ki, míg a 65 év feletti aránya 4,7%.⁴⁷² A kormányzat nemzeti családtervezési programja 1964-ben indult, de csak az 1990-es évekre sikerült csökkenteni a születési rátát és az egészségügyi fejlesztések eredményeként csökkent a mortalitási index, a születéskor várható élettartam is emelkedett.⁴⁷³

A demográfiai kihívás egyben gazdasági probléma forrása, mivel a munkanélküliség emelkedése jórészt abból származik, hogy a népesség 4%-a lép be a munkaerőpiacra, miközben a képzett fiatalok körében a munkanélküliségi mutatók rendkívül magasak.⁴⁷⁴

A Nemzetközi Migrációs Szervezet⁴⁷⁵ becslése szerint csaknem 3 millió egyiptomi polgár él külföldön, az arab államokban 70%, a többi Európában, az Egyesült Államokban és Kanadában.⁴⁷⁶

Egyiptom nemzetállamként határozza meg önmagát és az egyiptomiak döntő hányada – muzulmánok és keresztények egyaránt – erős nemzeti identitással rendelkezik és az állam hagyományosan markáns politikai identitás hordozója volt az államalkotó képességgel rendelkező első civilizációk kora óta. Sajátos nemzetállami működése a regionális és globális erőviszonyok függvényében hol megszűnt, hol pedig helyreállt, és azt geográfia tényezők is elősegítették. Ennek ellenére Egyiptom sohasem felelt meg teljesen a nemzetállamiság kritériumainak és az etnikai és nyelvi diszkrépancia a nemzeti identitás ellen ható tényező, annak ellenére, hogy történelmileg jellemző folyamat az asszimiláció. A kisebbségi csoportok számára előnyös a népesség térszerkezeti rendszere, mivel segíti identitásuk megőrzését.⁴⁷⁷

A létező egyiptomi nacionalizmus veszélyezteti a tágabb nyelvi és vallási közösségek fennmaradását. Az sem mentes ellentmondásoktól, hogy az arabul beszélő egyiptomi etnikai tömb csupán az arab nyelvi territórium kisebb részét jelenti. A XX. század közepén megjelenő arab nacionalizmus, és a pánarab gondolat keretében értelmezett nemzeti közösség relativizálta az államhatárokat és a nemzeti identitás jelentőségét.⁴⁷⁸

Napjainkban az arab nacionalizmus ideológiája meggyengült, de a megerősödött iszlamizmus eszméje az egyiptomi nemzeti identitás ellen ható tényező, amely a hívők – és nem állampolgárok – alkotta közösségre épülő civilizációs identitást és politikai cselekvésmintákat határoz meg. Az iszlám és a pánarab eszme hatása nélkül az egyiptomi nacionalizmust a nemzeti nyelv erősíthette volna, hiszen a mindennapi érintkezés a helyi dialektusokra épül, amelyeket a lingvisztikában gyakran önálló nyelvként definiálnak. A XX. század elején Egyiptomban megkísérelték az egyiptomi arabot irodalmi és hivatalos nyelvvé

470 Phillips, D.J. (2001): Peoples on the Move: Introducing the Nomads of the World. William Carey Library, Pasadena p. 236.

471 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-09-10)

472 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-09-10)

473 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43468/Demographic-trends> (2012-09-15)

474 Korotayev, A–Zinkina J. (2011): Egyptian Revolution: A Demographic Structural Analysis: Entelequia: Revista Interdisciplinar 13. pp. 139–169.

http://cliodynamics.ru/download/Korotayev_Zinkina_Egyptian_Revolution_Entelequia_New.pdf (2012-09-15)

475 International Organization for Migration (IOM): a II. világháborút jött létre 1951-ben egy brüsszeli migrációs konferencia keretében és a 23. cikkely szerint a szervezet központja Genf.

<http://www.iom.int/> (2012-09-15)

<http://www.iom.int/jahia/> (2012-09-15)

http://webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/about_iom/iom_constitution_eng_booklet.pdf (2012-09-15)

476 <http://www.egypt.iom.int/Doc/Development%20in%20Motion%20-%20Mainstreaming%20migration%20and%20development%20in%20Egypt.pdf> (2012-09-16)

<http://escholarship.org/uc/item/84t8q4p1#page-1> (2013-09-10)

http://www.egypt.iom.int/Doc/IOM%202011_WMR2011_EN.pdf pp. 75-78. (2013-09-10)

477 <http://geocurrents.info/geopolitics/nationalism-and-language-in-egypt> (2012-09-15)

478 1958-1961 között Egyiptom és Szíria ténylegesen sajátos, az arab nacionalizmusra épülő államot alkotott (Egyesült Arab Köztársaság).

teni,⁴⁷⁹ ám a pánarab ideológia, a klasszikus arab szentírás (Korán) iránti tisztelet következményeként csupán helyi dialektus maradt és nem a nemzeti identitás pillére, amely az államtér periferiáin egyébként is gyenge pozíciókkal bír.⁴⁸⁰

Vallás

Hivatalos meghatározás szerint a kormányzat világi jellegű, de az iszlám hivatalos vallás Egyiptomban, és a hívők döntő hányada az iszlám szunnita ágához tartozik. Kairó az iszlám világ szellemi központjainak egyike, itt működik az al-Azhar Egyetem,⁴⁸¹ amely kiemelkedő szerepet tölt be az iszlám kulturális és oktatási rendszerben, a szunniták olyan szakrális központnak tekintik, amelynek normáihoz igazodnak. 1928-ban a tradicionális iszlám értékek védelmére Egyiptomban megalapították a Muszlim Testvériség szervezetét,⁴⁸² de a szúfizmus is elterjedt.⁴⁸³

A más vallási és kisebbségi csoportokkal szembeni diszkrimináció esetenként előfordul⁴⁸⁴ annak ellenére, hogy az 1971-es alkotmány garantálja a vallás szabadságát, bár csak az iszlám, a kereszténység és a judaizmust ismeri el hivatalosan. A vallásosság széles körben elterjedt a politikai polarizáció pedig erősödött a fundamentalista mozgalmaknak köszönhetően.⁴⁸⁵ Az iszlám mellett a népesség 9%-a

ortodox keresztény.⁴⁸⁶ A keresztény koptok a keleti egyházzal az V. században bekövetkezett szakítás óta őrzik önállóságukat, hiedelmek, rituálék gyakorlatilag nem változtak. A felekezet tagjait gyakran összefüggésbe hozzák bizonyos gazdasági tevékenységformákkal. Az iszlám térhódításáig az ősi egyiptomi nyelv reinkarnációjaként definiálható kopt nyelv használata általános volt a népesség és a kulturális-vallási életben egyaránt. Az XII. századtól azonban az arab nyelv térnyerésével a kopt az ortodox keresztény egyházi liturgiában maradt jelen. Más kisebb csoportok is jelen vannak az egyiptomi kulturális-vallási életben. Ezek közül az utóbbi időszakban az ősi idők óta Egyiptomban élő zsidó közösségben a diszkrimináció miatt felerősödött az elvándorlás.⁴⁸⁷

Maga az iszlám csak a hódítást követően jelent meg Egyiptomban és felváltotta az ókori eredetű politeizmust, illetve az ortodox kopt kereszténységet. Az iszlám vallást az i.u. VII. században alapította Mohamed próféta. Halálát követően alapvetően utódlási problémák miatt a közösség (umma) kettészakadt: a szunniták a vallási vezetők megválasztásánál az érdemekre hivatkoztak, a síiták pedig ragaszkodtak a vezetők kiválasztásánál a vérségi kapcsolathoz, vagyis szerintük a kalifai cím és hatalom csak a próféta családján belül öröklődhet. Napjainkban az iszlám Egyiptom változatlanul a tradicionális tanokra, a Koránban meghatározott szabályokra épül.⁴⁸⁸

Az iszlám misztikus irányzata – szúfizmus – a vallás kevésbé formális jellegét hangsúlyozza, helyette Allah és az emberi lélek közeli kapcsolatot meditatív, eksztatikus módon kívánja megteremteni,⁴⁸⁹ amelyhez különböző eszközöket alkalmaz.⁴⁹⁰ Ebben az irányzatban megjelent az isteni kegyelem, a spirituális hatalommal felruházott szentek imádata,⁴⁹¹ akik életmódjukkal irányt, példát mutatnak a közösségnek.⁴⁹² Napjainkban ennek az irányzatnak mintegy 3-4 mil-

479 A nyelvi mozgalomnak Gamal Abdel Nasszer 1954-ben véget vetett.
https://www.academia.edu/2774727/Language_Accommodation_and_Style_Shifting_in_the_Speech_of_Gamal_Abdel_Nasser (2013-11-10)

480 <http://geocurrents.info/geopolitics/nationalism-and-language-in-egypt> (2012-09-15)

481 A medreszét (oktatási intézmény) 970-ben a síita Fátimida-dinasztia alapította, küldetése az iszlám kultúra és vallás terjesztése.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/46851/al-Azhar-University> (2012-09-15)
Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p. 309.

482 <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=794&ref=search.php> (2012-09-15)

483 A szúfizmus gyakorlatilag az iszlámmal együtt alakult ki és terjedt el a vallásos muszlimok körében az első Omajjádok (i.u. 661-750) világias uralma elleni tiltakozásként. Később a misztikus teológiával és szertartásokkal összeegyeztethető idegen elemeket is magába olvasztott.

<http://islam.uga.edu/Sufism.html> (2012-09-15)
www.su-fiway.net/lsec4=ORIGSUF811326.html (2012-09-15)

484 U.S. Commission on International Religious Freedom: Annual Report 2011
<http://www.uscirf.gov/images/book%20with%20cover%20for%20web.pdf> p. 49. (2013-11-05)

485 *Besenyő J. (2011): Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. Kül-Világ VIII. évfolyam 4. szám pp. 51–75.*
<http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (2012-09-17)

486 <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2012-09-10)
Más források szerint a keresztények aránya 13,1, a muszlim vallásúaké 86,2%. A keresztény egyházak közül legnagyobb az ortodox-kopt (88%), ezt követi a protestáns (6,1%), a római katolikus (4,8%) és a független (1,1%).

<http://www.joshuaproject.net/countries.php?rog3=EG> (2013-11-08)

487 *Beinin, J. (2005): The Dispersion of Egyptian Jewry: Culture, Politics, and the Formation of a Modern Diaspora, The American University of Cairo, Cairo pp. 142–260.*

488 *Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p. 253.*

489 *Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p. 246.*

490 *Arberry, A.J. (1967): Aspects of Islamic Civilization: The Moslem World Depicted Through Its Literature. The University of Michigan Press, Ann Arbor p. 218.*

491 *Andezian, S. (2002): The Significance of Sufism in Algeria in the Aftermath of Independence. PASSIA, 12 December*
<http://www.passia.org/meetings/rsunit/2002/Sufism-minutes3.htm> (2013-11-07)

492 <http://orient.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/orient/kontakty/pracovnici/publikace/Ostransky/mawlid.pdf> (2013-10-18)
<http://famdlifc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html> (2012-09-17)

lió követője van Egyiptomban.⁴⁹³ A szúfizmus különösen a rurális terekben erőteljes, ahol a néphit orális hagyományai hatást gyakoroltak a hivatalos iszlámra és az elfogadja a szentélyek tiszteletét, amelyek közül a legjelentősebb Kairóban található és összekapcsolható a próféta családjával. Az egyiptomi iszlámra azonban nemcsak a szúfizmus gyakorol hatást, hanem rejtett módon erőteljes síita impulzusok érik.⁴⁹⁴

A kopt egyház a keleti ortodox egyház jakobita ága, és abban hisznek, hogy egyházukat Szent Márk apostol alapította Alexandriában,⁴⁹⁵ ám a későbbi történelmi időszakban monofizita nézetei és az iszlám hódítás elszigetelte.⁴⁹⁶

Az egyházon belül jelentős hagyományai vannak a szerzetességnek, a főpapi méltóság elnyeréséhez elengedhetetlen. Az egyház vezetője az alexandriai pápa (pátriárka), székhelye Kairóban van.⁴⁹⁷ A koptok egyházi tradícióikhoz ragaszkodnak: a napi hét ima, papjaik számára engedélyezett a házasság a felszentelést megelőzően (a társ elhagyása után újabb házasság kötése már tilalom alá esik),⁴⁹⁸ a szerzetesek és az apácák számára a kötelező cölibátus.⁴⁹⁹

A legjelentősebb vallási kisebbséget – habár alkotmányos joguk van hitük gyakorlására – számos esetben áldozatai a diszkriminációnak, szélsőséges iszlamista támadásoknak, amelyekkel szemben nem kapják meg a kormányzati védelmét.⁵⁰⁰ Az egyház erejét mutatja, hogy képes volt ellenállni azokkal a törekvésekkel, amelyek marginalizálni akarták a vallást. Az utóbbi években

a szélsőséges militáns iszlamista erők növekvő nyomást gyakorolnak az egyházra, amely jórészt a 2011-es események következménye.⁵⁰¹ A biztonsági rendszer hiánya a forradalom után sebezhetővé tette a kisebbségeket, a katonai kormányzat ezt felismerve új kisebbségvédelmi törvényt vezetett be, ám hatékonysága kérdéses.⁵⁰²

493 *Morrow, A.–al-Omrani, Kh.M. (2010):* Historically Apolitical, Sufis Now Side With the State. Inter Press Service News, 21 May

<http://ipsnews.net/news.asp?idnews=51527> (2012-10-17)

494 *Hunyadi L. (1995):* A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest pp. 245–246., 254.

Reeves, E.B. (1981): The Wali Complex at Tanta, Egypt: An Ethnographic Approach to Popular Islam. (doctoral dissertation, University of Kentucky, Lexington 445. p.

495 *Bailey, B.J.–Bailey, J.M. (2003):* Who are the Christians in the Middle East? William B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids pp. 144–149

496 *Hunyadi L. (1995):* A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p. 220.

497 *Meinardus, O.F.A. (1999):* Chapter 2: The Coptic Church: Its History. Traditions, Theology, and Structure. In: Meinardus, O.F.A. (ed.): Two Thousand Years of Coptic Christianity. The American University in Cairo Press, Cairo pp. 13–142.

Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p. 220.

Farag, L.M (2013): The Coptic Christian Heritage: History, Faith and Culture. Routledge, New York pp. 1–102.

498 *Cannuyer, Ch. (2001):* Chapter 5: The Copts in the Modern Era. in Coptic Egypt: The Christians of the Nile. Harry N. Abrams, New York pp. 93–112.

499 *Pike, E.R. (1958):* Encyclopaedia of Religion and Religions. Meridian Library, New York pp. 112–113.

500 Voice of America: Egypt Government Proposes Anti-Discrimination Law. 10 August 2011 <http://blogs.voanews.com/breaking-news/2011/08/10/egypt-proposes-anti-discrimination-law/> (2012-09-17)

501 *Besenyő J.–Marsai V. (2011):* Forradalom vagy vezetőcserék? Tanulmány az arab tavaszról. <http://afriport.hu/index.php/elemzesek/4467-forradalom-vagy-vezetcserek-tanulmany-az-arab-tavasz-rol> (2012-09-17)

502 *Werthmuller, K.J. (2011):* Copt's Murder a Test of Egypt's New Anti-Discrimination Law. National Review Online, The Corner, 31 October <http://www.nationalreview.com/corner/281728/copts-murder-test-egypts-new-anti-discrimination-law-kurt-j-werthmuller> (2012-09-17)

Egyiptom története

Afrika északkeleti részén – a mai egyiptomi államtérben – alakult ki a világ egyik legősibb civilizációja, amely azonban csak az utolsó jégkorszak végén bekövetkezett klimatikus változások miatt vált meghatározó jelentőségű területté. A Szahara kiszáradásának folyamata arra kényszerítette a vadászó közösségeket, hogy a Nílus-völgyben alakítsák ki első településeiket. Az egyik legősibb település – Merimde – a Delta peremterületén jött létre a neolitikus korszakban i.e. 7000 körül.⁵⁰³ Ezeken az ősi településeken a második nagy történelmi munkamegosztás keretében szilárdultak meg a földműveléssel kapcsolatos ismeretek, és a Nagada-I. kultúra időszakában megkezdődött a társadalom rétegződése, majd a hagyományok szerint a két predinasztikus királyság, amelyek i.e. 3100 körül egyesültek.⁵⁰⁴

A délről északra történő egyesítést követő évezredekben z egymást követő egyiptomi dinasztiák rendkívüli jelentőséggel bíró kulturális értékeket alkottak meg (a piramisok, a szfinx, a hieroglif írás). Az egyiptomi birodalom hanyatlását és összeomlását külső hatalmak számos inváziója követette.⁵⁰⁵ Az i.e. 31-től i.u. 642-ig tartó római – kelet-római – bizánci uralom⁵⁰⁶ évszázadai alatt alakult ki az egyiptomi keresztény (kopt) egyház,⁵⁰⁷ amelyet az arab hódítás hat évszázada alatt jelent meg és vált domináns politikai és kulturális szervezőerővé az iszlám és az arab

nyelv Egyiptomban. Az arabokat felváltó mameluk⁵⁰⁸ és oszmán-török uralom évszázadai (1250-1798) alatt Egyiptom arab nyelvű iszlám állammá szerveződött.⁵⁰⁹

Az egyiptomi államot modern európai impulzusok csupán a XVIII. század végén a francia invázióval kezdődően érték, amelyek az 1882-es brit okkupációban kulminálódtak. Részleges függetlenségét 1922-ben nyerte el, majd a London támogatását élvező monarchiát a Nasszer vezette katonai forradalom döntötte meg 1952-ben. Az egyiptomi állam II. világháború utáni történelmi fejlődése során az erős prezidenciális rendszernek köszönhetően csupán néhány államelnök uralmát, valamint néhány – 1948, 1956 és 1967 és 1973 – Izraellel vívott háborút élt át. Az állam fejlődése azt igazolta, hogy az elnyomó rezsimok nem voltak képesek tartósan kezelni és megoldani a társadalmi-gazdasági problémákat, amelyek természetes módon kitermelték azokat az erőszakos jelenségeket – összeesküvések, gyilkossági kísérletek, terrorcselekmények, az arab tavasz –, amelyek 2011 januárjában Hoszni Mubarak elnök rendszerének bukását eredményezte. A népfelkelést követően az egyiptomi hadsereg (SCAF) vette át a hatalom irányítását, majd ezt követte a választás 2011 novemberében,⁵¹⁰ és az elnök személyéről szóló politikai döntés 2012-ben.⁵¹¹

Egyiptom területén az első vadászó-gyűjtögető életmódot folytató emberfélék (hominida) jelentek meg, és a jégkorszaki változásoknak köszönhetően a vadászó emberi közösségek ciklikusan vándoroltak a folyóvölgy és a környező oázisok, valamint a nedvesebb periódusokban megnövekedett szaharai tavak és füves szavannák között.⁵¹² Az utolsó jégkorszakot követően a sivatag éghajlata nedvessé vált és i.e. 8000–5000 között lehetővé tette az intenzív kapcsolatokat Közép-Afrika, Alsó- és Felső-Egyiptom, valamint Nyugat-Ázsia között a nomád életmódot folytató emberi közösségek révén.⁵¹³ A feltehetően kaukázusi és negrid eredetű csoportok számára az időszak kezdeti szakasza a neolitikus forradalom kora volt, amely kulturális változásokat generált egy meghatározott földrajzi térben. Amikor i.e. 3500 után

503 Tignor, R.L. (2010): Egypt: A Short History. Princeton University Press, Princeton p. 12.

504 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, p. 12.

505 Smith, W.S.–Simpson, W.K. (1998): The Art and Architecture of Ancient Egypt. 3rd ed. Yale University Press, New Haven pp. 226–251.

David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest pp. 28–34.

Baines, J.–Málek, J. (2000): AZ ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp. 48–55.

Kitchen, K.A. (1996): The Third Intermediate Period in Egypt (1100–650 BC) 3rd ed. Aris & Phillips Limited, Warminster

506 Bagnall, R.S. (2006): Hellenistic and Roman Egypt: Sources and Approaches. Ashgate Publishing, Burlington

Baines, J.–Málek, J. (2000): AZ ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp. 52–55.

507 Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p. 220

Farag, L.M (2013): The Coptic Christian Heritage: History, Faith and Culture. Routledge, New York pp. 1–102.

Meinardus, O.F.A. /ed./ (1999): Two Thousand Years of Coptic Christianity. Cairo: American University in Cairo Press, Cairo pp.28–63.

508 Winter, M.–Levanoni, A. (2004): The Mamluks in Egyptian and Syrian Politics and Society. Brill, Boston pp. 3–44., 297–338.

509 Tignor, R.L. (2010): Chapter Eight: Ottoman Egypt, 1517-1798, in Egypt: A Short History. Princeton University Press, Princeton pp. 174–211.

510 Ali, M (2011): Finally, Egypt's Parties Set to Begin the Battle for Post-Mubarak Parliament. Ahram Online 24 October
<http://english.ahram.org.eg/NewsContentP/1/25030/Egypt/Finally,-Egypt's-parties-set-to-begin-the-battle-fo.aspx> (2012-09-17)

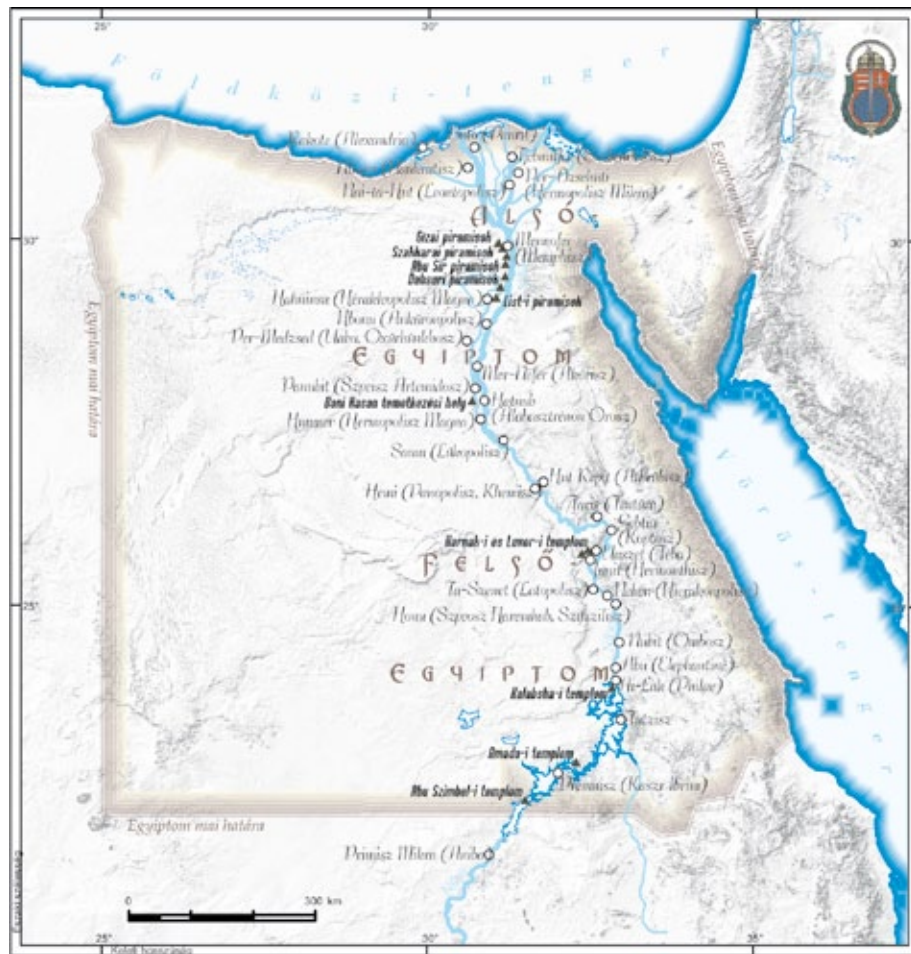
511 Egypt: General Elections _to begin in November. BBC News, 18 September 2011
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-14965279> (2012-09-17)

512 Tignor, R.L. (2010): Egypt: A Short History (Princeton, NJ: Princeton University Press, p. 12.

513 Alsó-Egyiptom az állam déli, Felső-Egyiptom az északi részét jelöli.

a Szahara kiszáradása (deszikkációja) felgyorsult,⁵¹⁴ a nagyobb és állandóbb települések kialakítására képes csoportok a megfelelő vízforrásként szolgáló Nílus folyó völgyében létrehozták az öntözéses gazdálkodásra épülő civilizációt,⁵¹⁵ amelyek alapjait már az i.e. V. évezred második felében megteremtették.⁵¹⁶

Az ókori Egyiptom települései (i.e. IV-I. sz.)

Az i.e. VI-V. évezredben a potamikus gazdasági rendszer, a megszilárduló munkamegosztási rendszer felgyorsította a társadalom hierarchizálódásának folyamatát, valamint olyan kulturális igényeket támasztott, amelyek az írás kialakulását eredményezték a predinasztikus korszak kései szakaszában. A helyhez kötött – eleinte kisméretű – élelmiszer-termelő közösségek fokozatosan váltak rétegzett társadalmi struktúrával rendelkező demográfiai-hatalmi központokká⁵¹⁷ a Nagada II. kultúra⁵¹⁸ időszakára, amely éles törés nélkül fejlődött át korai dinasztikus (vagy Nagada III-0. dinasztia) korszakba.⁵¹⁹ Ebben az időszakban egyes motívumok alapján feltételezhető egy mezopotámiai kulturális kapcsolat és az államszerveződés folyamatának felgyorsulása és az élénk kereskedelem a Sínai-félszigettel és Dél-Palesztinával.⁵²⁰

Az egységes államtér kialakítása az i.e. IV. évezred utolsó évszázadaiban kezdődött meg, amelyet előkészített, hogy északon és délen két szervezett monarchia alakult ki. Az anyagi kultúrában is jelentős változás következett be feltehetően az ázsiai kontinens felől érkező új népcsoportnak köszönhetően.⁵²¹ A késői predinasztikus időszakban – i.e. 3400–3100 – létrejött, egymással rivalizáló államok/régiók közötti háborúk vezettek az egyesítéshez. Későbbi források alapján nem zárható ki az sem, hogy már az I. dinasztia hatalomra jutása előtt egyes királyok már az egész folyóvölgyre és a közeli oázisokra kiterjesztették fennhatóságukat.⁵²²

A politikai territóriumok fokozatos egyesítését megkönnyítette a hasonlóan szerveződő társadalom, valamint a kulturális azonosság, miközben a Skorpió király⁵²³ által előkészített egyesítési folyamatot Narmer⁵²⁴ zárta le. Uralkodása lehetővé tette a dinasztikus egyiptomi állam kialakulását többek

517 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 30.

518 Az i.e. IV. évezred közepén alakult ki és megteremtette a későbbi államegység civilizációs és gazdasági előfeltételeit. Mivel még nem létezett centralizált politikai hatalom, így a politikai határok rögzítése sem volt központi feladat.

519 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 30.

520 <http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/dynasty0.htm#Dyn0> (2012-09-20)

521 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest p. 10.

522 Egyes kutatók azt sem zárják ki, hogy a két királyság eszméje az ideológiai dualizmus kivetítése.

Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 31.

523 Minden bizonnyal a Skorpió II. király, aki a késő predinasztikus korszak egyik meghatározó uralkodója volt.

<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/KingScorpion2.htm> (2012-09-20)

524 Ezen korszak uralkodóinak besorolása meglehetősen ellentmondásos, máig vita tárgyát képezi, hogy a nevek valójában egy vagy több királyt személyesítenek meg. miközben a hagyomány az állam egyesítőjének Menes-t tartja.

<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/narmer.html> (2012-09-20)

514 <http://www.sciencedaily.com/releases/1999/07/990712080500.htm> (2012-09-20)
Kröpelin, S. et al. (2008.): *Climate-Driven Ecosystem Succession in the Sahara: The Past 6000 Years*. *Science* 320 (5877) pp. 765–768.

515 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): *Afrika története*. Osiris, Budapest p. 16–17.

516 David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest p. 9.

között Memphisz politikai centrummá történt emelésével.⁵²⁵ A szervezett központi hatalom kialakításával a király megteremtette a bürokratikus – a gazdasági és politikai intézmények felett uralomra épülő – istenkirályság eszméjét és modelljét.⁵²⁶ A korai korszakban – az I. és a II. dinasztia alatt – alakultak ki azok a hagyományok, művészeti felfogások, kulturális és gazdasági elemek, amelyek a későbbi történelmi időszakokban az ókori egyiptomi civilizációs tradíciók pilléreivé váltak.⁵²⁷

Az ókori egyiptomi állam számos uralkodóház irányítása alatt állt, így a világtörténelem egyik leghosszabb civilizációja. Az egyiptomi államfejlődés első igazán nagy jelentőséggel bíró szakaszát az Óbirodalom korának nevezzük, amely a III. és a VI. dinasztia uralkodásának történelmi periódusa i.e. 2686-2181 között.⁵²⁸ Az erős államhatalom kialakítása, az potamikus gazdasági rendszer szervezettsége és teljesítménye lehetővé tette az isteni hatalommal bíró monarchák számára, hogy közmunka keretében hatalmas építkezésekbe fogjanak. A III. dinasztia egyik uralkodója⁵²⁹ megépítette a szakarai lépcsős piramist, a világ első kőépületét. A fáraó és Imhotep nevével fémjelzett fellendülés terméke a teljesen kifejlett egyiptomi stílus és ikonográfia.⁵³⁰ A IV. dinasztia időszakát a piramisok jellemzik, amely az anyagi és művészeti kultúra első csúcspontja volt. A dinasztia első királya – Sznofru (i.e. 2575-2551) – emellett hadjáratokat vezetett Nubia területére, ahol megalapították a buheni erődöt, amely évszázadokon keresztül a bányászati, kereskedelmi expedíciók kiindulópontja volt.⁵³¹ A király és a hatalmi szervezet ereje lehetővé tette az ország erőforrásainak felhasználását a látványos és fontos stratégiai és politikai célok megvalósítására. Ám a központi hatalom

525 A várost feltehetően a 0. dinasztia uralkodásának végén alapították. Ideális földrajzi helyzete miatt ellenőrzés alatt tarthatta a Sínai-félsziget és Dél-Palesztina, Líbia és a Delta nyugati területeit, így a „két föld” egyensúlyaként Abüdosznál magasabb stratégiai értékkel rendelkezett. A közel-keleti régióval fenntartott gazdasági-kulturális kapcsolatok miatt egyes kutatók vitatják azt, hogy a település csupán Hórusz-Aha (vagy Menes) uralkodásának idején – akinek személyét napjainkban általában összekapcsolnak – lett főváros.

<http://xoomer.vir-gilio.it/francescoraf/hesyra/Saqqara.htm> (2012-09-20)

526 Christensen, W. (2005): Empire of Ancient Egypt. Facts on File, Inc. New York pp. 17–37.

527 http://history-world.org/egypt_art_and_architecture.htm (2013-09-20)

<http://countrystudies.us/egypt/5.htm> (2012-09-20)

http://history-world.org/egypt_and_mesopotamia_compared.htm (2013-09-22)

528 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, p. 12.

529 Az i.e. 2630-2611 között uralkodó Dzsószer.

Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 32.

530 Imhotep a király bizalmasa, építész rendkívül népszerű volt, már életében is általános társadalmi megbecsülés övezte és a görög-római periódusban a gyógyítás egyik istenévé vált.

Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 32.

531 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 33.

mértéktelensége lassú hanyatlási folyamatot indított el, amellyel párhuzamosan fel-gyorsult a föld-magántulajdon terjedése. A VI. dinasztiahoz tartozó II. Pepi (i.e. 2246-2153) halálát követően a rendszer összeomlott, a központi hatalom ellenőrzése nem fedte az államtér egészét. A belső problémákat a keleti határokon kialakult konfliktus és valószínűleg éghajlati hatások súlyosbították.⁵³²

Az első átmeneti korszakban (i.e. 2134-2040) az államtér két részre szakadt és csak a thébai I. Mentuhotep fáraónak (i.e. 2061-2010) sikerült helyreállítani a politikai territórium egységét. A korszakot gazdasági válság és a politikai decentralizáció jellemezte. Amikor a központi hatalom egységét ismételen sikerült megteremteni, az uralkodó a határok megerősítésével, a politikai és gazdasági rend megteremtésével biztosította az újabb fellendülés lehetőségét. Ezt az állam külkapcsolatainak stabilizálásával is erősítette: ismét expedíciók indultak az érc- és kőbányák és a kereskedelmi útvonalak biztosítására. Az uralkodó hadjáratokat indított a líbiaiak, a Sínai-félszigeten és a keleti területeken élő beduinok, illetve Nubia ellen. A nagyszabású gazdaságpolitika részeként az egyiptomiak helyreállították a Vörös-tengeri kereskedelmet Punt országával,⁵³³ de gazdasági kapcsolatban álltak a mai Csád, illetve Szudán területén élő népekkel is.⁵³⁴

A Középbirodalom (i.e. 1991-1786) időszakában az uralkodók erőteljesen fejlesztették az öntözőrendszert, művelésre alkalmassá tettek jelentős területeket és átalakították a közigazgatás rendszerét, felszámolták az arisztokrácia bírói, adószedési és katonaillesítési jogköreit. Ezzel párhuzamosan az uralkodó rendszerbe új elemként illesztették a társuralkodói címet, hogy a hatalom kontinuitását fenntartható maradjon. A katonapolitika biztosította a kereskedelmi kapcsolatok lehetőségét, és az állam stabilitását még az uralkodóház kihalása sem befolyásolta jelentősen. Ezzel együtt azonban a hatalomgyakorlás minőségi változáson ment keresztül és a király csökkenő befolyása mellett a főtisztviselők politikai hatalma növekedett.

Időszámítás előtt 1720 után számos – feltehetően Palesztina területéről – érkező ázsiai bevándorló érkezett az i.e. XVIII. századi közel-keleti népmozgások eredményeként és a XIII-XVII. dinasztia (i.e. 1786-1576) időszakában a második átmeneti kor hanyatló fázisa következett be, amely egyben

532 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, pp. 14–15.

533 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, pp. 15–17.

534 Besenyő J.–Hetényi S.A.–Jagadics P.–Resperger I. (2010): Csád. Országismertető. Sereg Szemle Kiadvány, MH ÖHP, Székesfehérvár p. 43.

a hükszosz⁵³⁵ hódítás történelmi időszakával is egybeesett. Az ázsiai hatásnak köszönhetően Egyiptom ledolgozta technológiai hátrányát a Közel-Kelettel szemben, mivel ebben a korszakban új hangszerek, technikai eszközök, növénykultúrák és állatfajták, valamint a hadviselés és a birodalmi szemlélet új ideológiai épültek be a Nílus-völgy civilizációjába.⁵³⁶

Az Újbirodalom korszakában (i.e. 1567-1085) – az ázsiaiak kiűzését követően – a gazdaságilag megerősödött, politikailag egységes Egyiptom katonai nagyhatalommá és világbirodalommá vált.⁵³⁷ A hódítások révén Szíria és Palesztina, valamint Núbia – a negyedik kataraktáig – is betagozódott az impériumba, amelyet az állandó haderő biztosított. Az állandósuló hadjáratok egy része nem stratégiai célból indult, sokkal inkább az uralkodói tekintély és alkalmasság próbájának tekintették azokat. Megszilárdult hatalmi pozícióinak köszönhetően Egyiptom felvirágzott, amelyet azonban megszakított IV. Amenhotep (i.e. 1353-1335), a későbbi eretnek Ehnaton vallási mozgalma. Az Amarna-reformok azonban veszélybe sodorták az egyiptomi állam gazdasági, politikai és társadalmi rendszerét, miközben az uralkodó elhanyagolta a külpolitikai kihívásokat is (hettita⁵³⁸,

535 Egyes kutatók szerint az északnyugati sémi eredetű nép – „idegen földek urai” – i.e. 1720 és 1710 – között foglalták el Egyiptomot és ott csaknem egy évszázadig létező királyságot alapítottak. Politikai központjuk Avarisz a Nílus-delta területén helyezkedett el, a birodalom magába foglalta Szíriát és Palesztinát is. Megfogalmazódtak olyan elképzelések is, amelyek a hükszoszokat a kassúkkal azonosítják. A hükszoszok bübloszi és észak-mezopotámiai kapcsolatait az utóbbi évek Tell ed-Dab’ái ásatásai megerősítették. A Bécsi Egyetem Egyiptológiai Intézetének vezetője, a kairói Osztrák Régészeti Intézet alapítója. M. Bietak szerint nem volt váratlan támadás, inkább az egyiptomi fáraók telepítési politikájának köszönhetően érkeztek Egyiptom területére és a központi hatalom gyengeségét kihasználva vették át a hatalmat.

<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=24785> (2012-09-20)

<http://www.lexi-line.com/lexi-line/lexi49.htm> (2012-09-20)

Redford, D.B. (1992): Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times. Princeton University Press, Princeton pp. 101–106.

Bietak, M. (1996): Avaris, the capital of the Hyksos. British Museum, London

536 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, pp. 21.

Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 42.

537 Christensen, W. (2005): Empire of Ancient Egypt. New York, Facts on File, Inc. pp. 37–51.

538 Ókori anatóliai nép voltak, akik elsőként egyesítették Anatólia területének nagy részét. A Hettita Birodalom volt az első vaskori állam, amely az i.e. XIV-XIII. században élte fénykorát. Fővárosa Hattusza volt.

Bryce, T. (1999): The Kingdom of the Hittites. Oxford University Press, Oxford pp. 241–325.

Gamkrelidze, Th.V.–Ivanov, V.V. (1990): Az indoeurópai nyelvek őstörténete. Scientific American – magyar kiadás (5), pp. 77-83.

<http://www.historia.hu/archivum/2002/0201palfi.htm> (2012-09-20)

<http://home.comcast.net/~chris.s/hittite-ref.html> (2012-09-20)

Renfrew C. (1989.): Az európai nyelvek eredete. Scientific American – magyar kiadás (12), pp. 75-82.

habiru támadások). Utódai alatt megtörtént a hagyományos egyiptomi civilizációs-gazdasági modell restaurációja és Egyiptom ismét nagyhatalmi pozícióba került.⁵³⁹ A katona-fáraók – Hóremheb, I. Ramszesz, I. Széthi – helyreállították Egyiptom hatalmát, legyőzve a líbiai törzseket és a hettitákat. Utódaik – II. Ramszesz, Merneptah és III. Ramszesz – megőrizték a birodalom nagyhatalmi pozícióját, visszaverték a tengeri népek támadásait, de ezt követően Egyiptom ismét hanyatló fázisba került.⁵⁴⁰

A válság során ismét dezintegrálódott az államtér, Egyiptom a Későkor (i.e. 1085-332) időszakában általában már nem volt képes érvényesíteni dominanciáját a szíriai és palesztinai területek felett, mivel az egyiptomi hadsereg és technika lemaradt a vetélytársakkal szemben. A gazdasági és politikai válságnak tartósabban csupán az i.e. VIII. század végén sikerült véget vetni, amikor a kúsiták Núbiát egyesítették Egyiptommal és megkísérelték a terjeszkedő Asszír Birodalom expanzióját megállítani, így a levantei térség kisállamai ütközőzónaként funkcionáltak a két nagyhatalom között.⁵⁴¹

Az asszír katonai hatalomnak ugyan sikerült lerohannia Egyiptomot (i.e. 671), de az önmagukat fáraóként definiáló szaiszi uralkodók kihasználva Asszírria hanyatlását, függetlenné váltak. Az események bizonyították, hogy a Nílus-völgy a világpolitikai eseményektől nem függetleníthető territórium. Az államtér egyesítését követő gazdasági fellendülés azonban csupán arra volt elegendő, hogy az egyiptomi uralkodók megkísérelték számukra kedvező módon fenntartani a regionális hatalmi egyensúlyt és visszaszerezni az elveszett ázsiai területeket. Mindent azonban megakadályozták a felemelkedő ázsiai nagyhatalmak – az Újbabiloni, a Méd és a Perzsa Birodalom.⁵⁴² III. Pszammetik (i.e. 526-525) vereséget szenvedett a perzsa seregektől, az ország pedig betagozódott az Akhaimenida Birodalomba.⁵⁴³ Az egyiptomi ellenállás mindig olyan történelmi pillanatokban erősödött fel, amikor reális lehetőség nyílt a perzsa uralom megdöntésére: így i.e. 486-ban kezdődött egy 80 éves küzdelem, de egy i.e. 343-ban bekövetkezett

539 Silverman, D.P. /ed./ (1997): Ancient Egypt. Oxford University Press, New York pp. 22–35.

540 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp. 42–48.

David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, pp. 22-28.

541 Búr G. (2010): Afrikai Birodalmak. Afrika Tanulmányok IV évfolyam 4. szám http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/942_1.pdf (2013-10-21)

542 Christensen, W. (2005): Empire of Ancient Egypt. New York, Facts on File, Inc. pp. 51–63.

Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp. 48–51.

David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, pp. 28–30.

543 Az Óperzsa Birodalom (i.e. 550-330) a méd hatalom utóda volt, területe elérte a 8 millió km²-t. Alapítója II. Kurus (Kürosz), utódai expanziós politikájának eredményeként három kontinensre terjedt ki Indiától a mai Görögorszáig, Egyiptom, Szudán, Líbia és Etiópia egyes részei is a birodalomhoz tartoztak.

<http://www.iranicaonline.org/articles/achaemenid-dynasty> (2012-09-20)

támadás 10 évig, Makedóniai Alexandrosz érkezéséig biztosította a perzsa hatalom fennmaradását.⁵⁴⁴

A makedón hódító i.e. 332-ben meghódította Egyiptomot és felvette a fáraói címet. Alexandria megalapítását követően folytatta keleti hadjáratát. Halála után a birodalom széthullott, a diadokhoszok⁵⁴⁵ korában Egyiptom i.e. 305-304-ben független királyság lett a Ptolemaida-dinasztia (Lagidák) uralkodása alatt.⁵⁴⁶ Habár a hellenisztikus királyság az ókori világ egyik kulturális központjának számított, az egyiptomiak számára kevésbé volt kedvező a szigorú állami ellenőrzés miatt. A makedón-görög fáraók a hagyományos egyiptomi expanziós irányokban próbálták kiszélesíteni az állam territóriumát, eleinte nem kevés sikerrel. Az első uralkodók alatt Egyiptom a mediterrán világ legerősebb hellenisztikus hatalmává vált, ám az i.e. II. századtól a belpolitikai bizonytalanság és a gazdasági hanyatlás miatt a terjeszkedő Róma befolyása alá került.⁵⁴⁷ Ebben a történelmi periódusban Egyiptom politikai egységet alkotott, de az utolsó uralkodó (VII. Kleopátra) és római szeretőjének (Marcus Antonius) az i.e. 31-es actiumi vereséget követő öngyilkossága után az Octavianus – az első római császár⁵⁴⁸ – vezette római haderő elfoglalta.⁵⁴⁹

A római uralom⁵⁵⁰ hosszabb távon nem volt előnyös Egyiptom számára annak ellenére, hogy eleinte a közigazgatás rendszerének fejlesztés fellendítette a gazdaságot. Mindez azonban alapvetően a birodalmi gazdasági rendszer és Róma számára volt igazán előnyös, mert a bevételeket nem az egyiptomi bevételekre fordították, miközben az i.u. I. század végétől az adókat is megemelték. Egyiptom a birodalmi közigazgatás rendszerében sohasem kapott helyi autonómiát, közvetlen császári irányítás alá tartozott a gabonafélék adta jelentősége miatt. Ám az egyiptomi civilizáció hanyatlását a római jog, a római uralom mellett a ke-

reszténység okozta. A rómaiak fokozatosan visszaszorították az anyanyelvi kultúrát – az utolsó hieroglif írás i.u. 394-ből származik –, a hagyományos vallást gyorsan felváltja a kereszténység, hiszen ikonográfiája hasonló (Szűz Mária és a Gyermek – Ízisz és a gyermek Hórusz) és fokozatosan kialakult a kopt ortodox egyház.⁵⁵¹

A rómaiak által bevezetett centralizált közigazgatási rendszer és az itt állomásozó haderő elégséges volt a belső biztonság fenntartására és nomád támadások visszaveréséhez. A provincia népessége erős lakóhely szerinti polarizációs térrendbe szerveződött: a városokban a hellenisztikus, a rurális terekben pedig az őslakosság élt és a keleti tradíciókkal szembesülő római hatalom gazdasági és térszervezési mintái a Mediterráneum keleti medencéjében – így Egyiptomban sem – kevésbé voltak tartósak, miközben a kereszténység térnyerése vitathatatlan volt. Az i.u. III. században a birodalmi hanyatlás és a polgárháborúk Egyiptomot is kedvezőtlenül érintette, de Diocletianus (i.u. 284-305) pénzügyi, katonai és politika reformjai meghozták a kívánt eredményeket, a közigazgatás megkönnyítése érdekében a korábban egységes egyiptomi tartományt három közigazgatási egységre osztották. A kereszténység üldözése Egyiptomban is érezte hatását: a mártírium és szerzetesi mozgalom kialakulása, ámbar sok keresztény a bányákban vezekelt le az állam ellen elkövetett bűnét a 313-as türelmi rendelet kiadásáig. A IV. század közepén Egyiptom népességének nagyobb része már keresztény volt, amelynek sajátos elismerését jelentette, hogy a 325-ös niceai zsinaton az alexandriai pátriárka volt az egyik meghatározó szereplő, akinek egyházi fennhatósága Egyiptomon kívül Líbiára is kiterjedt.⁵⁵²

A Nyugat-Római Birodalom bukását (476) követően a Nagy Konstantin (324-337) által alapított Bizánc lett a politikai és vallási-kulturális központ a mediterrán régióban. Az ideológiai és politikai konfliktusok Bizánc és az alexandriai kopt egyház közötti rivalizálásban gyökereztek. A khalkédóni zsinat⁵⁵³ ered-

544 Silverman, D.P. /ed./ (1997): Ancient Egypt. New York, Oxford University Press, p. 36.

545 Walbank, F.W. (1993): The Hellenistic World. Harvard University Press, Cambridge, London pp. 46–59.

546 http://sitemaker.umich.edu/mladjov/files/ptolemaic_kings_of_egypt.pdf (2013-11-07)

547 Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp. 52–54.

David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest pp. 31–34.

548 Bunson, M.R. (2002): Encyclopedia of Ancient Egypt. revised ed. New York, Facts On File p. 123.

549 Halálukat követően Kleopátra fiát, a Caesartól származó Cesariont kiáltották ki Egyiptom fáraójának (XV. Ptolemaiosz), ám Octavianus elfogatta és kivégeztette. Antoniustól született három gyermekét Rómába vitték. Alston, R. (1998): Soldier and Society in Roman Egypt: A Social History. Routledge, New York pp. 1–12.

<http://www.history.com/topics/cleopatra> (2012-09-21)

<http://ancienthistory.about.com/od/cleopatra/a/Cleopatra.htm> (2012-09-21)

550 <http://www.ub.uni-konstanz.de/fileadmin/Dateien/Fachreferenten/Jochum/alexandria-aftermath.pdf> (2012-09-21)

551 Kamil, J. (2002): Christianity in the Land of the Pharaohs: The Coptic Orthodox Church. Routledge, New York pp. 1–11.

552 Befolyásukat mutatja az is, hogy kopt közösségek a mai napig élnek Líbia területén.

Besenyő J.–Marsai V. (2012): Líbia. Országismertető. MH ÖHP, Székesfehérvár p. 23.

http://www.thenazareneway.com/council_of_nicaea_nicea_325.htm (2012-09-21)

553 A zsinat 451. október 8 és november 1. között ülésezett. A legnépesebb ókori egyházi ülésen a császári megbízottak elnököltek, a cél a monofizitizmus elítélése volt. Az atyák elvetették a monofizita tanokat és megerősítették a pápa által támogatott niceai hitvallást. Mindez megerősítette a pápai tekintélyt Keleten, viszont számos egyház nem fogadta el a khalkédóni hitvallást. A zsinat 28. kánonja meghatározta Konstantinápoly egyházi rangját; Keleten az első, püspöki rangban és tekintélyben egyenlő a római püspökkel. I. Leó pápa a zsinati határozatokat megerősítő leveleiben ezt a kánont nem hagyta jóvá, pápai rendelettel törölte a zsinat kánonjaiból.

Gergely J. (1982): A pápaság története. Kossuth, Budapest p. 43.

ményezte egyházszakadás elszigetelte Egyiptomot, mivel a kopt egyház nem fogadta el a zsinati dogmákat, növelve a politikai feszültséget a birodalmi központ és a tartomány között. A monofizitizmus így csaknem két évszázadon át a nemzeti és ideológiai ellenállás szimbóluma volt Bizánccal szemben, amely erőszakos eszközöket is felhasznált annak érdekében, hogy az egyiptomi egyház elfogadja a bizánci ortodoxiát. A kopt vallás erős nemzeti hagyományai máig fennmaradtak, a vallási üldöztetés, a magas adók a VII. században azt eredményezték, hogy a helyi népesség gyakorlatilag nem nyújtott támogatást a bizánci haderőnek az arab invázióval szemben.⁵⁵⁴

Az értékes tartományt viszonylag rövid idő alatt elfoglalták az arab hódítók, akiket a VII. században Mohamed⁵⁵⁵ próféta az által alapított vallási ideológia – az iszlám – segítségével egységbe szervezett. Az iszlám jelentős civilizációs hatást gyakorolt az észak-afrikai régióra és Egyiptomra egyaránt. Az arab seregek lerohanták a Bizánci és a Szászánida Birodalmat, mivel a próféta útmutatásai arra is rávezették őket, hogy mekkora haszonnal jár az Arab-sivatagon túli termékeny területek meghódítása. 639-ben Omár kalifa engedélyezte Amr ibn al-As – akit jórészt az motivált, hogy féltékeny volt más hadvezérek szíriai és iraki sikereire – számára a bizánci tartomány meghódítását, a tehetséges hadvezér 642-re elfoglalta Egyiptomot.⁵⁵⁶ Memphisz ostroma közben alapította meg azt a katonai tábor (Fusztát), amely a muzulmán Egyiptom fővárosa, később pedig Kairó része lett, miközben a hagyományos történelmi-politikai központok jelentősége fokozatosan csökkent.⁵⁵⁷ 700-ra Fusztát jelentős városi központtá fejlődött, egy évszázaddal később a világ egyik legjelentősebb településévé vált.⁵⁵⁸ Az invázió sikerét a bizánci-egyiptomi ellentétek megalapozták, az egyiptomiak jelentős része hajlandó volt elfogadni az új vallást és az új nyelvet. A szunnita iszlám felszámolta a politeizmust, lassan visszaszorította az ortodox kopt kereszténységet is és a XIII. századra az ország népességének nagyobb része a próféta követője lett.⁵⁵⁹

554 <http://www.digitalegypt.ucl.ac.uk/coptic/coptic.html> (2013-10-25)

<http://countrystudies.us/egypt/14.htm> (2012-09-21)

555 Az 570 körül Mekkában született Mohamed, 610-es látomását követően, Gábiel útmutatásai alapján kezdte tanítani az embereket. Tanításainak gyűjteménye a verses próza műfajában megírt Korán.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/396226/Muhammad> (2012-09-21)

556 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp.127–129.

557 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/88520/Cairo/275570/Cultural-life#toc275571> (2013-11-07)

558 http://web.mesacc.edu/dept/d10/asb/anthro2003/legacy/egypt/muslim_egypt.html (2012-09-21)

559 al-Sayyid Marsot, A.L. (2007): Chapter One: The Arab Conquest of Egypt. In A History of Egypt: From the Arab Conquest to the Present. 2nd ed. Cambridge University Press, New York pp. 1–30.

Az Iszlám elterjedése Afrikában

A mintegy 15 milliós egyiptomi tartományt mindössze 12 000 fős hadseregnek sikerült meghódítani, de ebben nem jelentéktelen szerepe volt annak a 642-ben megkötött szerződésnek, amelyet az arab hadvezér és a kopt egyház feje kötött. A megállapodás meghatározta az adóterheket – minden felnőtt férfi után 2 dénár fejadó (dzszijsze) – cserébe az arabok meghagyták az egyház szuverenitását, a tulajdonviszonyokat és a földrendszert. Mindez évi 12 millió dénár adóbevételt és jelentős mennyiségű egyiptomi gabonát biztosított a Damaszkuszban székelő Omajjád-kalifák számára.⁵⁶⁰ A hódítók felújították az elhanyagolt csatornahálózatot és felmérték, hogy a bizánci adórendszer megtartása politikai zavargásokat eredményezne, valamint felismerték az új főváros geostratégiai jelentőségét.⁵⁶¹

Egyiptom értékes territórium volt a növekvő birodalomnak, a kormányzók érdekeltek voltak a termelés és a kereskedelem fejlődésében, az művelés alá vont öntözött mezőgazdasági területek kiterjesztésében, ami lehetővé tette az arab telepek befogadását. Miközben Egyiptom szervesen összekapcsolódott az iszlám világgal a 642-es szerződésben foglaltak ellenére. A hódítók következetesen betartották az egyezmény, és mivel főként az urbánus területeken éltek, így fel sem vetődött a keresztény jogok korlátozása. Igaz abban sem voltak különösebben érdekeltek, hogy terjessék az iszlámot, mivel az adóbevételek csökkenését eredményezte volna, habár feltehetően ez is motiválta az áttérést.⁵⁶²

Az Omajjádok (661-750) uralma alatt létrejött az egységes arab iszlám birodalom, amelynek közigazgatási rendszerét. Az uralkodóház első kalifája⁵⁶³ a kilenc közigazgatási egységből álló birodalmat öt alkirályságra osztotta fel, amelynek legkisebb területtel rendelkező része Egyiptom volt.⁵⁶⁴ Ám a VIII. század második felében a politikai egység tradicionális felfogása átalakult, miközben sikerült megoldani az áttérők növekvő számából adódó adózási dilemmát olya módon,

560 <http://countrystudies.us/egypt/15.htm> (2012-09-21)

<http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/2037/03chapter1.pdf> (2013-11-07)

561 A bizánci flotta dominanciája miatt Alexandria elveszítette jelentőségét, miközben a Delta-vidéki központot szárazföldi útvonalak kapcsolták össze Szíriával és az Arab-félszigettel. *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 131–132.*

562 A VIII. századra már csaknem 1 millió arab bevándorló élt Egyiptomban és a század közepére a keresztény egyiptomiak száma alig 5 millió maradt.

Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 132.

563 A damaszkuszi emír, Muávija nem volt hajlandó letenni a hűségesküt Alinak, és a tárgyalások során a kalifát 661-ben meggyilkolták. Az Omajja-családból származó emír így felvehette a kalifai címet és a polgárháborút követően (I. fitna) konszolidálta helyzetét egészen 680-ban bekövetkezett haláláig.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/613719/Umayyad-dynasty> (2012-09-21)

http://www.ucalgary.ca/applied_history/tutor/islam/caliphate/umay-yad.html (2012-09-21)

564 *Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 656.*

hogy a birtokos adókötelezettsége helyett a földre terhelték azt (kharadsz). Az Omajjád-dinasztia megdöntését⁵⁶⁵ követően a birodalom súlypontja keletre tolódott, az új főváros a gazdag mezopotámiai régióban fekvő, 762-ben alapított Bagdad lett és a birodalom jellege is megváltozott. A korábbi törzsi vezetők – akik a többi arab törzs vezetőjének közreműködésével uralkodtak – a helyébe lépő Abbászida-dinasztia hatalomgyakorlása a perzsa hagyományoknak megfelelő minták felelevenítésével történt. Bagdad geográfiai helyzetéből következett a nyugati birodalmi területek feletti hatékony ellenőrzés megvalósítása, ami felerősítette a birodalom térmegtartó képességei ellen ható centrifugális erőket.⁵⁶⁶

Az új hatalom energiáit a belső konszolidáció kötötte le, hogy megteremtse a Pax Islamica-t, amely a kulturális és gazdasági felvirágzás időszaka volt egyben annak ellenére, hogy 756-ban független emirátus jött létre Córdobaiban,⁵⁶⁷ majd a birodalom nyugati területein kihasználva a kalifátus hanyatlását sorra szuverén államok jöttek létre a VIII. század végén és a IX. század elején (Idriszidák, Aglabidák és a Túlúnidák a Maghreb-régióban).⁵⁶⁸

A birodalom leggazdagabb tartományában azonban csupán a IX. század utolsó harmadában történtek változások, amikor a 868-ban kormányzó-helyettesnek kinevezett Ahmed ibn Túlún nem küldött csapatokat a kalifa (al-Mutamid) kérésére,⁵⁶⁹ sőt 872-ben megtagadva az adófizetést, független állammá szervezte Egyiptomot, majd az ókori hagyományoknak megfelelően a Bagdadi Kalifátustól 877-ben elhódította Szíriát. Mivel a helyi adóbevételek most Egyiptomban maradtak, így a gazdaság fellendülését szolgálták. 884-ben az uralkodó meghalt, ezt követően az Abbászidák 905-ben visszafoglalták a tartományt, ám a reconquista mindössze három évtizedesnek bizonyult. Ennél nagyobb jelenőséggel bírt, hogy kialakult egy minta, amely a XIX. századig igazolódott: az időközben homogénné váló egyiptomi népesség megfelelően kormányozva képes megtermelni az anyagi javak azon összességét, amely lehetővé teszi egy de facto önálló, birodalmi ambíciókkal rendelkező állam fenntartását.⁵⁷⁰

565 II. Marván kalifát az egyiptomi Abuszírban 750. augusztus 5-én meggyilkolták.

Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 656.

566 *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 136–137.*

567 A Córdobaiban Emirátust (756-929) az Omajja-családhoz tartozó Abd-ar-Rahman alapította. *Barton, S. (2004): A History of Spain. Palgrave MacMillan. New York p. 25–37.*

Syed, A.R. (2001): The Story of Islamic Spain. Goodword Books. New Delhi p. 129.

Fletcher, R.A. (2006): Moorish Spain. 2nd ed. University of California Press, Berkeley, Los Angeles pp. 1–52.

568 <http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2012/07/HIST101-9.3.1-AbbasidDynasty-FINAL.pdf> (2013-09-22)

<http://countrystudies.us/egypt/16.htm> (2012-09-21)

569 *Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 656*

570 *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 139.*

Mindez 969-ben következett be, amikor a nyugaton uralkodó síita fátimida al-Muizz kalifa el hatalmas birodalmához csatolta Egyiptomot és 973-ban megalapította az új hatalmi központot al-Kháira (Kairó) néven. A birodalmat a vallási tolerancia és gazdasági fellendülés jellemezte, kereskedelmi kapcsolatai az itáliai Amalfitól és Pisától Délkelet-Ázsiáig, Indiáig terjedtek. Uralkodói az iszlám egység helyreállítását tervezték, hatalmi presztízsüket a szent helyek őrzője cím is erősítette,⁵⁷¹ ám a belső ellentmondások kiéleződése miatt a XI. század elejére a hanyatlás állapotába került.⁵⁷² A hadsereg válsága – különböző etnikai alapon szerveződő egységek közötti rivalizálás –, az 1065-1073 közötti sorozatos rossz termések lerombolták a hatalom gazdasági bázisát. A hadsereg lázadásait a szíriai területek helyőrségéből szervezett csapatokkal sikerült megfékezni, ami védtelenül hagyta a tartományt. A közép-ázsiai szeldzsuk-törökök 1076-ban lerohanták Szíriát és Hidzsászt (Hedzsász), miközben 1124-ben a nyugati keresztény seregek is kiépítették hatalmi bázisaikat Szíria és Palesztina területén.⁵⁷³

1171-ben Szaláh ad-Dín ibn Ajjub (Szaladin) megfosztotta hatalmától a fátimida kalifát és megalapította az Ajjúbida Szultánságot, amely sikerrel mozgósítva az állam erőforrásait megvédte Egyiptomot, Szíriában pedig legyőzte a keresztéseket (Hattin 1187). A hatalom egyik legfontosabb eleme a hivatásos hadsereg volt, amely kitermelte azt a katonai oligarchiát, amely 1250-ben felváltotta a dinasztiait és 1517-ig Egyiptom felett kizárólagos hatalommal rendelkezett.⁵⁷⁴ Szaladin helyreállította a szunnita irányzat uralmát, a Fátimidák által alapított Al Azhar-t az iszlám ortodoxia központjává tette,⁵⁷⁵ miközben névleg elismerte a bagdadi kalifa hatalmát. Amikor 1193-ban Szaladin Damaszkuszban elhunyt, a birodalom gazdaságilag gyorsan fejlődött, kereskedelmi kapcsolatokat tartott fenn az itáliai, francia és katalán területekkel, miközben a Kelettel folytatott kereskedelem is jelentős bevételeket biztosított az állam számára különösen, mert Jemen ellenőrzése kereskedelmi és stratégiai előnyökhöz juttatta Egyiptom uralkodóit.⁵⁷⁶

571 <http://historyofislam.com/contents/the-classical-period/fatimids-in-egypt/> (2013-10-21)

<http://countrystudies.us/egypt/16.htm> (2013-10-21)

572 Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 658-659.

573 Hillenbrand, C. (2000): The Crusades: Islamic Perspectives. Routledge, New York pp. 31–88.

<http://countrystudies.us/egypt/16.htm> (2012-09-21)

574 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 142–143.

575 Behrens-Abouseif, D. (1989): Chapter Six: Architecture of the Ayyubid Period. in Islamic Architecture in Cairo: An Introduction. Brill, New York pp. 78-93.

576 Hillenbrand, C. (2000): The Crusades: Islamic Perspectives. Routledge, New York pp. 171–229.

Cosman, M.P.–Jones, L.G. (2008): Handbook to Life in the Medieval World, 3-Volume Set. Facts on File, Inc. New York p. 71.

<http://countrystudies.us/egypt/16.htm> (2012-09-21)

Az oszmán-török hódítás előtti időszakban két mameluk dinasztia uralkodott 1250-1517 között. A Bahrí-dinasztia 1382-ig, a Burdszi-ház pedig 1517-ig volt hatalmon. Az első dinasztia uralkodó sikeres államszervezőknek bizonyultak és befejezték a szaladini életművet. Mindehhez némi segítséget nyújtott számukra az eurázsiai sztyeppén a török népek vándorlása, akik az iszlám átvételét követően rendkívül sikeresen integrálódtak a közel-keleti hatalmi játszmákba. Bajbarsz (1260-1277) és al-Kaláun (1277-1291) lezárták a keresztes hadjáratokat, lerombolva az utolsó nyugati erődöket, illetve az addig legyőzhetetlennek tűnő mongol seregekre is több alkalommal vereséget mértek Szíria területén. 1258 után az Abbászida-uralkodóház egyik tagját sikerült Kairóba menekíteni, amely erősítette a dinasztia politikai hatalmának legitimációját. Mindezzel párosult egy olyan gazdaságpolitika, amely az öntözőművek fejlesztésére, az Európával és Ázsiával fenntartott kereskedelmi kapcsolatokra épült, ez pedig elegendő jövedelmet biztosított a hatalom számára.⁵⁷⁷ Az uralkodók a hatalmukat veszélyeztetőkkel igen gyorsan és hatékonyan számoltak le, – voltak olyan arab törzsek, amelyeket száműzött, és azok a mai Nyugat-Szaharában találtak menedéket – így a közbiztonság is megszilárdult ebben az időszakban.⁵⁷⁸

A következő dinasztia uralkodói két görög származású szultántól eltekintve cserkeszek voltak, akik elutasították a dinasztikus öröklés elvét, helyette olyan hatalmi struktúrát alakítottak ki, amelyben a szultán csupán a primus inter pares szerepét tölthette be. A katonai oligarchia időszakában az ország gazdaságilag és katonailag is hanyatlott, a népességet éhínségek és járványok tizedelték, csökkentve a bevételeket. Súlyosbította a problémákat az uralkodók inkompetenciája, műveletlensége és alkoholizmusa.⁵⁷⁹

A Mediterráneum keleti medencéje a középkorban

Mindez az adóterhek növelésével járt, ami politikai elégedetlenséghez vezetett. A bevételek növelése céljából kísérleteztek a tranzitkerkedelem díjainak emelésével, illetve egyes termékek monopolizálásával, ám ez nem vezetett eredményre. A gazdasági problémákat fokozta az a stratégiai dilemma, hogy a XV. század végén új katonai hatalom alakult ki az anatóliai-félszigeten, az Oszmán-Török Birodalom, amelynek 1402-ben bekövetkezett súlyos válságát sem voltak képesek az

577 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 144.

Abdul, A. (1996): Islamic Dynasties of the Arab East: State and Civilization During the Later Medieval Times. M.D. Publications Pvt. Ltd. New Delhi pp. 36–38.

Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 662–663.

578 Besenyő J. (2009): Western Szahara. Publikon Kiadó, Pécs p. 40.

579 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 663.

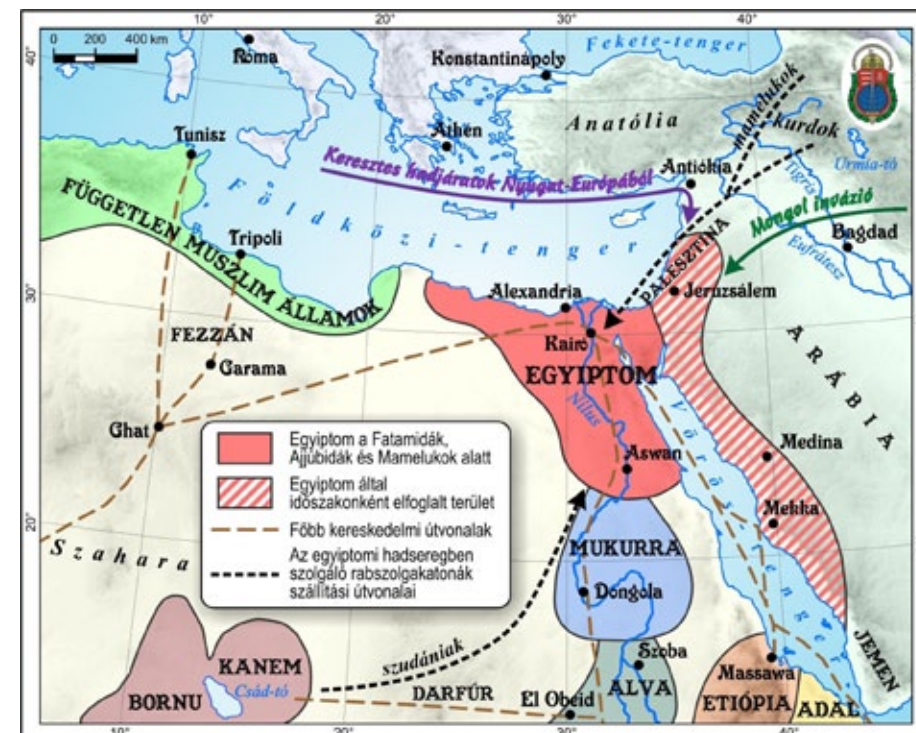
egyiptomi mamelukok kihasználni, így a szíriai határok biztosítása jelentős költségvetési deficitet okozott. Ezzel a kihívással együtt jelentkezett és szintén komoly bevételkiesést okozott, hogy 1498-ban Vasco da Gama felfedezte az Indiába vezető tengeri útvonalat és ez gyakorlatilag értéktelenné tette a Vörös-tenger–Egyiptom–Mediterráneum kapcsolatát. A mameluk flotta nem tudta ellensúlyozni a portugálok tengeri fölényét⁵⁸⁰ éppúgy, ahogy a világ egykor legjobban szervezett hadereje sem tudta felvenni a versenyt a modern oszmán-török haderővel. Az 1516. augusztus 24-i és az 1517. január 22-i ütközetekben a törökök megsemmisítő vereséget mértek a mameluk seregre és a dinasztia hatalma összeomlott.⁵⁸¹

Az oszmán-török uralom Egyiptomot ismét egy birodalmi rendszer részévé tette, ahol a birtokrendszer változatlanul maradt, így a helyi (mameluk) politikai és gazdasági hatalom újratermelődött. Mindez azt is jelentette, hogy kormányzók és a lokális hatalom közötti erőviszonyok meghatározták a közigazgatás és az adóbevételek feletti rendelkezés és ellenőrzés jogát.⁵⁸² Ezzel párhuzamosan a földművesek kizsákmányolása miatt jelentős területek néptelenedtek el, a termés a XVI-XVII. században alig haladta meg az ókorban termelt mennyiség 25%-át, miközben az egyiptomi gazdasági tér a kereskedelmi útvonalak áthelyeződésével hátrányos helyzetbe került, birodalmi tartományként elzáródott a modern világgazdaság hatásaitól is. Az egyenlőtlen csere által termelt kereskedelmi deficit ellenére a birodalmi elit nem volt érdekelt a gazdasági rendszer modernizációjában.⁵⁸³ Az állam katonai hatalmának a XVII. században egyre nyilvánvalóbb hanyatlása felerősítette a politikai territórium dezintegrációs potenciálját, amely Egyiptomot a XVIII. században érintette.⁵⁸⁴

A XVIII. századra Ali Bey al Kabir (1760-66) és örököse Muhammad Bey Abu adh Dhahab (1772-75) biztosították a politikai és katonai hatalmat az újratermelődött mameluk réteg számára, amelyet a politika hatalom egyensúlya, a világosan elhatárolt érdek- és működési szférák stabilizáltak. A mameluk birtokosok rétege ellenőrzése alatt tartotta a közigazgatást, meghatározta a rurális és urbánus terek adóterheit, a vámtevételeket, valamint a katonai kötelezettségek mértékét annak ellenére, hogy a kormányzókat változatlanul a szultán nevezte ki.⁵⁸⁵ A hatalom valójában azonban a mameluk elit kezében koncentrált, miközben a növekvő adóterhek ellenére sem tettek semmit sem az öntözőművek fejlesztésére. A hatalom eltolódását jól szimbolizálták Ali Bey rendeletei, aki szinte füg-

getlen államként irányította Egyiptomot, erősítve annak európai kereskedelmi kapcsolatait. Így Napóleon katonai akciója valójában nem tekinthető egy teljesen elszigetelt terület megnyitásának.⁵⁸⁶

Egyiptom és a Közel-Kelet a középkorban

A XVIII-XIX. század fordulóján két európai hatalom rivalizálása során megkezdődött a Török Birodalom afrikai területeinek felosztása, amelynek eredeti célja a brit gazdasági és nemzetbiztonságot fenyegető tényezők felszámolása volt.⁵⁸⁷ Ezzel párhuzamosan Napóleon megfogalmazta, hogy a francia állam célja Levante megszerzésével a brit kereskedelmi útvonalak – különösen az Indiába vezető hajózási útvonalak – feletti ellenőrzés megszerzése.⁵⁸⁸ A két európai nagyhatalom ve-

580 Philipp, Th.–Haarmann, U. /eds./ (1998): The Mamluks in Egyptian Politics and Society. Cambridge University Press, New York pp. 17–86.
 581 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 664–665.
 582 http://web.mesacc.edu/dept/d10/asb/anthro2003/legacy/egypt/muslim_egypt.html (2012-09-21)
 583 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 664–668.
 584 Winter, M. (1992): Egyptian Society under Ottoman Rule. Routledge, New York pp. 14–47.
 585 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 160.

586 McGregor, A. J. (2006): A Military History of Modern Egypt: From the Ottoman Conquest to the Ramadan War. Praeger, Westport pp. 33–34.
<http://countrystudies.us/egypt/19.htm> (2012-09-25)
 587 Kennedy, P. (1992): A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Kiadó, Budapest p. 93.
 588 Kennedy, P. (1992): A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Kiadó, Budapest p. 120.

telkedése meghatározta Egyiptom sorsát. Napóleon csapatai 1798-ban partra szálltak és a brit érdekszférát fenyegették. A helyi mameluk csapatok felett győzelmet arató francia hadsereg célja az volt, hogy megszerezze a Kairó feletti ellenőrzést. Mindezt azonban ellensúlyozta a francia flotta veresége Abukírnál, amely megfosztotta Napóleont az utánpótlás és a manőverezés lehetőségétől.⁵⁸⁹ A brit-török szövetség végül is kiszorította a francia erőket Egyiptomból, és az angolok helyreállították a névleges szultáni hatalmat. A francia birodalomépítés korszaka meglehetősen rövidre sikeredett – a hadjárat 1801-ben lezárult, Franciaország és Anglia pedig 1802-ben megkötötte az Amiens-i békét –, de a brit befolyás két évszázada alatt különösen az oktatásra gyakorolt erőteljes hatást, valamint az sem mellékes, hogy az egyiptomi jogrend is francia mintákra épült.⁵⁹⁰

Az 1803-ban kiújult francia-brit háború lehetőséget nyújtott Mohamed Ali számára, hogy 1811-re megteremtse saját hatalmi rendszerét. Az angol haderő felett 1807. március 17-én aratott győzelmet követően számos reformintézkedést vezetett be, amelyek megteremtették egy modern államiság alapjait. Az államközpontú hatalmi rendszerben szekularizálták az egyházi birtokokat és az állam a mameluk birtokosoktól is átvette a földeket. Mivel minden föld az állam tulajdonába került, így a földművesek közvetlenül a kincstárnak adóztak. Az állam az egyház fenntartásának költségeit nem minden politika szándéktól mentesen magára vállalta, miközben Mohamed Ali ezzel egy időben megkezdte a francia mintára szervezett reguláris hadsereg megteremtését. A modern hadsereg fenntartása fejlett adózási rendszert, valamint gazdasági modernizációt igényelt, amelynek keretében Egyiptomban megkezdődött az ipari forradalom és a mezőgazdaság átalakítása. Az agrártermelés növekedése elsősorban az exportnövényeknek⁵⁹¹ volt köszönhető, amely viszont hosszabb távon kedvezőtlenül befolyásolta a fejlődést. Egyrészt a földművesek számára előírták a kötelezően beszolgáltatandó hosszúságú gyapot mennyiségét – ennek következményeként csökkent az élelmisznőnövények termesztése és áremelkedést generált –, más-

részt pedig a paraszti terhek a modernizációval növekedtek, mivel nemcsak adóznuk kellett az államnak, hanem a katonai szolgálatra is kötelezték őket.⁵⁹²

A mezőgazdaság által termelt jövedelmeket többek között az öntözőművek fejlesztésére, modern és hatékony – francia mintájú – közigazgatási rendszer megteremtésére, valamint az oktatás fejlesztésére fordította. A hatékony egyeduralkodó rendszer az állami monopóliumokon keresztül működött. Mohamed Ali célja az volt, hogy erős, független és modern államot hozzon létre, amely képes a hagyományos egyiptomi befolyási övezetek helyreállítására és birodalomszervező és -fenntartó képességekkel rendelkezni.⁵⁹³

A birodalomépítés szándéka politikai és gazdasági motivációkra épült és katonai értelemben rendkívül sikeresnek bizonyult. Az arabiai vahhabiták, a ciprusi és görögországi lázadások leverése, valamint a Szudán elleni háború sikeresnek bizonyult. Ez utóbbi eredményeként a területet hét tartományra osztották fel, miközben az egyiptomi csapatok elérték a Vörös-tengert. A hadjárat célja a szudáni erőforrások – elsősorban arany, rabszolga, elefántcsont, trópusi faanyag – megszerzése volt.⁵⁹⁴

Egyiptom és észak-afrikai államok viszonya sem volt kiegyensúlyozott, Franciaországgal közösen tervezték a régió elfoglalását az 1820-as években, amelyre azonban végül is nem került sor, mert Mohamed Ali iszlám hódítóként kívánta elfoglalni a Maghreb-régiót, amit Párizs nem fogadott el.⁵⁹⁵

Az 1828-29-es orosz-török háború után a török kormányzat adóemelési szándéka megteremtette a lehetőségét annak, hogy Mohamed Ali megvalósítsa politikai-stratégiai szándékát és kivívja Egyiptom teljes függetlenségét. 1831-ben egyiptomi haderő vonult be a szíriai térségbe és számos ütközetben győzelmeket aratott a törökök ellen. Mivel London nem akarta, hogy a hanyatló Török Birodalom regionális szerepét erős, szervezett – és Franciaországgal szoros kapcsolatban álló – hatalom vegye át, ezért gazdasági és stratégiai érdekeire hivatkozva fellépett Egyiptommal szemben.⁵⁹⁶ Az európai hatalmak arra kényszerítették Mohamed Ali-t, hogy 1833. március 4-én békét kössön a szultánnal és a Kutahiai Nyilatkozatban elismerje hűbérurának, illetve vonja ki az egyiptomi csapatokat Anatólia területéről. A török kormányzat elismerte Ali – és férfiági utódainak –

589 http://www.historyofwar.org/articles/wars_french_egypt.html (2012-09-25)
http://www.nationalarchives.gov/nae/Content?id=_1234115624109 (2012-09-25)
Crowdy, T. (2003): French Soldier in Egypt 1798-1801: The Army of the Orient. Osprey Publishing, Osceola pp. 6–55.

590 <http://famdlifc.lingnet.org/products/cip/egypt/egypt.pdf> (2012-09-25)
<http://www.nyulawglobal.org/Globalex/Egypt1.htm> (2013-11-10)
<https://www.mcgill.ca/files/isid/LDR.3.pdf> pp. 110–115. (2013-11-10)
Haeri, N. (1997): The Sociolinguistic Market of Cairo: Gender, Class and Education. Kegan Paul International, New York

591 *Wolf, E.R. (1995): Európa és a történelem nélküli népek. Osiris-Századvég, Budapest pp. 315–316.*

592 *Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 670–671.*

593 *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 311.*

594 *Besenyő J. (2010): Szudán. Országismertető. MH ÖHP, Székesfehérvár pp. 69–70.*

595 *Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 672.*

596 *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 312.*

jogait Egyiptom felett. Az egyezmény politikai értelemben csupán részsikert hozott, mivel Szudán kivételével a hódításokról le kellett mondania.⁵⁹⁷

Súlyosabb problémát jelentett azonban az, hogy Egyiptom gazdasági értelemben kapitulációra, piacvédő intézkedéseinek feladására kényszerült, ami lehetővé tette a külföldi tőke számára a beruházásokat. 1842-ben sor került a korábbi, az 1838-as angol-egyiptomi kereskedelmi egyezmény⁵⁹⁸ bővítésére, így gazdasági értelemben megteremtődtek a protektorátus feltételei,⁵⁹⁹ miközben a Mohamed Ali által kialakított kormányzati rendszer hatékony működtetése alapvetően a hatalom képviselőinek képességein és politikai szándékain múlt, ami Mohamed Ali halálát – 1849. augusztus 2. – követően bebizonyosodott.⁶⁰⁰

A XIX. század második felében folytatódott Egyiptom fejlődése. 1858-ban megszületett az új földtörvény⁶⁰¹ biztosította a tulajdonosok számára, hogy szabadon választhassák meg milyen növénykultúrákat telepítsenek, elindította az öntözőrendszerek fejlesztésének újabb szakaszát, miközben az oktatásra is jelentős összegeket fordítottak, folytatva az állam modernizációját.⁶⁰² Ebben a korszakban gyorsult fel az urbanizáció folyamata, jelentősen nőttek a vetésterületek, bővült a közlekedési infrastruktúra (1590 km vasúthálózat épült 1861-1875 között),⁶⁰³ 1856-ra megépült az Alexandriát a Szezi-öböllel összekötő vasút, amely ugyan nem volt képes az indiai kereskedelem szállítás igényeinek kielégítésére, de a távíró-hálózattal együtt biztosította a gyors kommunikációs lehetőséget London és India között.⁶⁰⁴

597 <http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/lustick1997.pdf> (2012-09-25)
al-Sayyid Marsot, A.L. (1994): Egypt in the Reign of Muhammad Ali. Cambridge University Press, New York pp. 196-257.

598 *Sevket, P. (1987): The Ottoman Empire and European Capitalism, 1820-1913.* Cambridge, New York, Cambridge University Press p. 29.

599 *Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 674.*

600 *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 312.*

601 *Hunter, F.R. (1999): Egypt Under the Khedives, 1805-1879: From Household Government to Modern Bureaucracy.* American University in Cairo Press; 2nd edition, Cairo pp. 69–70.
<http://countrystudies.us/egypt/22.htm> (2012-09-25)

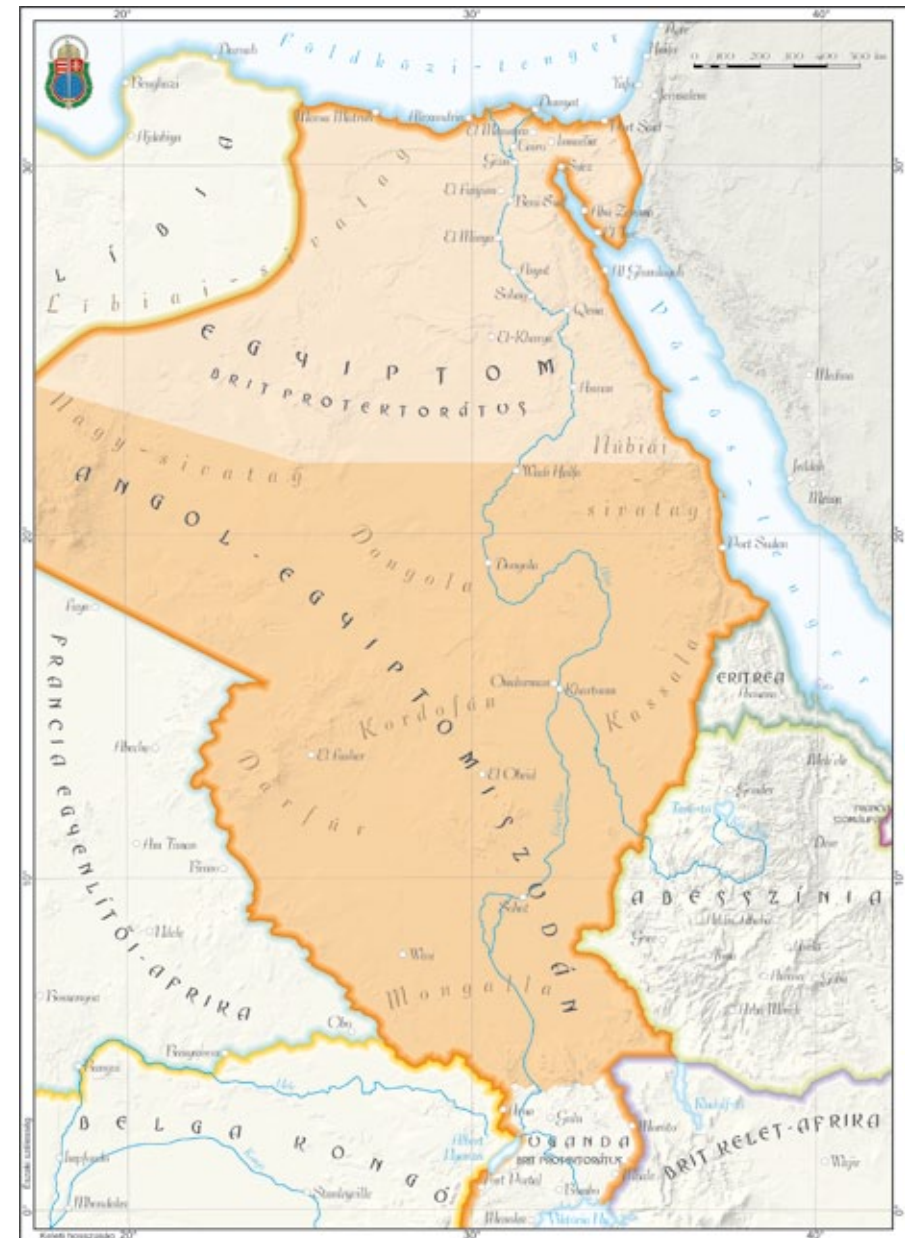
Baer, G. (1966): The Evolution of Private Landownership in Egypt and the Fertile Crescent. in Issai, Ch. /ed./: The Economic History of the Middle East, 1800-1914. University of Chicago Press, Chicago pp. 79–90.

602 <http://www.kobiljski.org/CCNY%20Fall%202007%20Modern%20Egypt/F%20Robert%20Hunter038.pdf> (2013-11-25)
<http://countrystudies.us/egypt/24.htm> (2012-09-25)

603 *Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 675.*

604 *Hanh, P.L. (1991): The United States, Great Britain and Egypt, 1945-1956: strategy and diplomacy in the early Cold War.* University of North Carolina Press, Chapel Hill p. 8.
<http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm> (2012-09-27)

Egyiptom a brit fennhatóság alatt a XIX. században

Ezzel párhuzamosan – a korábban felvetődő brit vasútfejlesztési tervekkel – 1854. július 4-én Mohamed Ali fia, Szaid (1853-1863) koncessziós megbízást

adott a korábban konzuli tisztséget betöltő Ferdinand Lesseps-nek a szuezi földnyelven egy hajózási útvonal, egy csatorna megépítésére. A megállapodás értelmében a társaság megkapta a földterületet, a kormányzat vállalta, hogy rendelkezésre bocsátja a kivitelezéshez szükséges munkaerőt. Mindez nem volt összhangban a század elején eredetileg megfogalmazott reformokkal, amelyek nem kívántak teret engedni a külföldi befolyásnak. Az építkezések megkezdése éveket késett, mivel sem a megfelelő tőke, sem pedig a török kormányzat engedélyének hiányában, amelynek hátterében a brit politikai nyomás állt. Nagy-Britannia ellenezte a csatorna tervét, mivel úgy vélték, az alapvetően Franciaország számára előnyös, miközben Anglia sebezhetőségét növeli.⁶⁰⁵

1869-ben azonban megnyitották a hajózási útvonalat, amely rendkívül nyereségesnek bizonyult és Nagy-Britannia számára stratégiai és gazdasági szempontból is kifizetődött, miközben az egyiptomi kormányzat részvénycsomagja jelentős részének (45%) eladásra kényszerült.⁶⁰⁶ Erre a korábbi európai kölcsönök felvétele miatt került sor, mert a kedive – Szaid, valamint utóda és Ali unokája, Iszmáil (1863-1879) – ebből fedezte a modernizáció, és az utóbbi a függetlenségi törekvések és a gyarmati vállalkozások⁶⁰⁷ költségeit. Ezért annak ellenére, hogy a külkereskedelmi forgalom értéke 300%-kal, az állami bevételek 70%-kal nőttek, Egyiptom eladósodásának mértéke folyamatosan és gyorsuló mértékben emelkedett. Ennek következményeként az egyiptomi állam 1875-ben a csatornarészvények eladásra kényszerült, ám a 100 millió font nem volt elegendő a gazdasági krízis kezelésére. Egyiptom ezért 1876-ban bejelentette, hogy felfüggeszti a kamatok fizetést, ami nemzetközi bonyodalmakat okozott. Az adósságkezelés azonban nem ment feszültségektől mentesen, hiszen a bevételek 60%-át a külföldi adósságok

törlesztésére kellett fordítani, és ez jelentős társadalmi feszültségeket generált, miközben az angolok érdeklődése folyamatosan nőtt Egyiptom iránt.⁶⁰⁸

Mindennek hátterében a gyapottermesztés, illetve az ezzel szorosan összefüggő pamutipar fejlesztése állt. A Mohamed Ali által támogatott gyapotexport jelentős bevételekhez juttatta az egyiptomi kormányzatot⁶⁰⁹ és egyes kutatók véleménye szerint a brit gazdaság gyapotigényei közvetlen módon vezettek az 1882-es okkupációhoz: az amerikai polgárháború évei alatt a brit pamutipar nyersanyagbázisát Egyiptom biztosította, amely egyben a brit iparág termékeinek egyik fontos felvevőpiacává vált.⁶¹⁰ Az angol gazdasági érdekeltségek növekedése egyben azt is jelentette, hogy az egyiptomi modernizációt jórészt brit hitelekből fedezték, amelyeknek visszafizetési képessége és szándéka is kérdőjelessé vált.

A pénzügyi reformok növekvő külföldi ellenőrzése erősödő nacionalista érzelmeket váltott ki, amely különösen a hadsereg vezetésében jelentkeztek. 1881. december 26-án sor került a kormányzat átszervezésére, amelyben a nacionalisták⁶¹¹ jelentős pozíciókat szereztek. A kormányzat és az uralkodó konfliktusa során 1882. május 16-án maga a kedive is lemondott, amelyet viszont sem Párizs, sem London nem vett tudomásul, sőt válaszként ultimátumot adtak át Egyiptomnak. A hatalom a nemzeti hadsereg kezébe került, miközben nőtt a külföldi intervenció veszélye. Isztambulban 1882. június 23-án hat hatalmi konferencia kezdődött Franciaország kérésének megfelelően, amelyen kimondták, hogy az érintett hatalmak nem támasztanak területi követeléseket Egyiptommal szemben.⁶¹²

A fegyveres beavatkozás közvetlen okát az alexandriai erődrendszer modernizációjának kérdése jelentette. Amikor az egyiptomi kormány megtagadta az erődök átadását, a brit flotta tűz alá vette a várost, amelyet az angol csapatok partraszállása követett. Arabi pasa a csatorna lezárását tervezte, ám erre végül nem került sor, ami az egyiptomi haderőt stratégiaileg hátrányos helyzet hozta, miután a brit erők – Lesseps ígérete ellenére – partra szálltak Port Szaíd és Ismailia kikötőiben. A Tel el-Kabír mellett megívott ütközetben az angolok

605 <http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm> (2012-09-27)

Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 313.

606 Az államadósság csaknem 100 millió fontra emelkedett (3 millióról), ám az amerikai polgárháborút követően megszűnt a gyapotéhség, amely csökkenő exportbevételeket eredményezett. A gazdaság helyzete miatt folyamatosan nőttek a kamatterhek. A csatornakötvények brit kézbe kerültek, amely a későbbiekben alapot teremtett a beavatkozásra, miközben csak rövid távú pénzügyi megoldásnak bizonyult.

<http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm> (2012-09-27)

<http://www.grotrius.hu/publ/displ.asp?id=IYLGVZ> (2012-09-27)

607 Ennek érdekében a korábbi 175 000 font helyett vállalta évi 400 000 font befizetését, amelyet a modernizálódó gazdaságnak kellett kitermelnie. Emellett igyekezett kiterjeszteni a határokat Afrika belső területi felé.

Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 314.

<http://countrystudies.us/egypt/24.htm> (2012-09-25)

608 Mitchell, Th. (1988): Colonising Egypt. Cambridge University Press, Cambridge pp. 1–160. <http://countrystudies.us/egypt/25.htm> (2012-09-27)

609 <http://filebox.vt.edu/users/brmill10/portfolio/cotton.pdf> (2012-09-29)

Owen, R. (1969): Cotton and the Egyptian Economy 1820-1914: A Study in Trade and Development. Clarendon Press, Oxford pp. 183–235.

610 Bulliet, R. et al. (2011): The Earth and Its Peoples: A Global History. Volume C: Since 1750. 5th ed. Wadsworth Cengage Learning, Boston p. 688.

611 <https://www.marxists.org/subject/arab-world/lutsky/ch17.htm> (2013-11-29)

<http://countrystudies.us/egypt/25.htm> (2012-09-27)

Richmond, J.C. (2012): Egypt, 1798-1952 (RLE Egypt): Her Advance Towards a Modern Identity. Routledge, New York, Abingdon pp. 118–131.

612 <http://historyofislam.com/contents/onset-of-the-colonial-age/egypt-and-the-suez-canal/> (2012-09-27)

győztek, Kairóba brit csapatok vonultak be. Egyiptom angol befolyás alá került, habár a brit kormány nem tartott igényt az országra, hivatalosan csak az I. világháború kitörését követően – a Török Birodalom és Nagy-Britannia ellentéte szövetségi rendszerhez tartozott – vált Egyiptom brit protektorátussá.⁶¹³

Az angolok nemzetközi támogatás és a szultán felhatalmazása nélkül léptek fel és bár a miniszterelnök (Gladstone) azt tervezte, hogy a csapatokat visszavonják, erre azonban mégsem került sor. Nem volt olyan politikai erő, amely képes lett volna a rend fenntartására, miközben a szudáni területeken az iszlám fundamentalizmus erői megszervezték saját politikai területet. Az angolok egyoldalú lépését Párizs nem fogadta el, ezért 1888. október 29-én a nagyhatalmak nemzetközi egyezményt írtak alá a Szezei-csatorna témakörében.⁶¹⁴

A szudáni probléma már 1876-ban jelentkezett, de valójában a kedive 1879-es lemondását követően vált súlyossá, amikor a politikai aktust követően végleg meghíúsultak a térséget érintő modernizációs elképzelések. 1881-ben egy szudáni dervis – Mohamed Ahmed – állt a nacionalista felkelés élére és az ország területének nagy részéről kiűzte az egyiptomi csapatokat. Amikor a britek az egyiptomi közigazgatás rendszerét is átvették, szembesültek a szudáni problémával. Eleinte úgy vélekedtek, hogy Egyiptom a gazdasági-pénzügyi nehézségek miatt nem képes fenntartani szudáni jelenlétét, ezért Gordon tábornokot Kartumba küldték tárgyalásokra, amelyet azonban a mahdista erők megtámadtak és 1885. január 26-án bevettek, a védőket lemészárolták.⁶¹⁵

Az eseményeket követően Szudán független államként működött a kalifa irányítása alatt mindaddig, míg a polgárháború, valamint az angolok a Nílus-völgyet érintő hatalmi és gazdasági elképzelései meg nem teremtették a mahdista állam felszámolásának előfeltételeit.⁶¹⁶ Az egyiptomi és szudáni dilemma megoldása egyszerre igazolta a pénzügyi imperializmus, az európai és a befektetői érdekek védelmében történt invázió létét a londoni kormányzati politikában.⁶¹⁷ Ennek megoldása 1896-ban kezdődött, amikor Kitchener vezetésével angol-egyiptomi haderő vonult be Szudánba és 1898. szeptember 2-án az omdurmani

613 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 315–316.

Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 676–678.

614 <http://www-rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brian/docs/1888ConstantinopleConventionon.pdf> (2012-09-27)

615 Butler, D.A. (2007): The First Jihad: The Battle for Karthoum and the Dawn a Militant Islam. Casemate Publishers, Drexel Hill pp. 71–199.
www.britannica.com/EBchecked/topic/358109/al-Mahdi/4464/Capture-of-Khartoum (2012-10-05)

616 Besenyő J. (2010): Szudán. Országismertető. MH ÖHP, Székesfehérvár pp. 73–79.

617 <http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm> (2012-10-05)

csatában döntő győzelmet arattak a szudáni haderő felett.⁶¹⁸ Ezt követően 1899. január 19-én került sor Lord Cromer és Butrosz Gali egyiptomi miniszterelnök között a Kondomínium Szerződés aláírására, amelynek értelmében Szudánt az angol kormány javaslatára az egyiptomi kedive által kinevezett angol főkormányzó irányítja.⁶¹⁹

1882-t követően Egyiptom de facto a Brit Birodalom részévé vált. A britek fenntartották a kedive személyére – a központi hatalmat szimbolizáló alak – szabott politikai rendszert, amely azonban a főkonzul és az angol csapatok támogatására szorult. Ezzel London megteremtette a közvetett kormányzás észak-afrikai modelljét, amely talán a leghatékonyabb módszernek bizonyult a brit érdekek érvényesítésére, mivel az egyoldalú beavatkozással London ellensúlyozhatta Isztambul csökkenő befolyását, kiszoríthatta a franciákat Egyiptomból és biztosíthatta a Szezei-csatorna stratégiai jelentőségű vízi út vonalát, amely összekapcsolta a Mediterráneumot az Indiai-óceán térségével.⁶²⁰

A britek Egyiptomban alkalmazott belpolitikai stratégiája a divide et impera elvére épült, mivel a korábbi kormányzati rendszer fenntartása politikai törés vonalakat kialakulását eredményezték az egyiptomi társadalomban.⁶²¹ Mindennek eredményeként a jogrend, az oktatás, a hadsereg és a gazdaság irányítása brit kézben volt, ám az ellenőrzési politika következményeként nacionalista mozgalom formálódott. A britek által vezérelt modernizációs politika nem ellensúlyozhatta a nemzetállam hiányát, habár eredményeként az egyiptomi infrastruktúra folyamatosan fejlődött és bővült, viszont a gazdasági előnyöket alapvetően a britek és az egyiptomi birtokos réteg élvezte.⁶²²

Az I. világháború kitöréséig három – egymástól jelentősen különböző – brit tisztviselő határozta meg Egyiptom fejlődését: Lord Cromer (1883-1907), Sir

618 <http://militaryhistory.about.com/od/battleswars1800s/p/omdurman.htm> (2012-10-05)
Kennedy, P. (1992): A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Kiadó, Budapest p. 146.
<http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2007-0905-204358/c4.pdf> (2012-10-07)

619 <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?ParagraphID=osr> (2012-10-10)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/25025/Anglo-Egyptian- Condominium> (2012-10-10)

<http://iiium.edu.my/intdiscourse/index.php/islam/article/viewFile/84/75> (2012-10-11)
Collins, R.O. (2008): A History of Modern Sudan. Cambridge University Press, Cambridge pp. 10–68.

620 <http://countrystudies.us/egypt/26.htm> (2012-10-14)
Dikshit, R.D. (2000): Political Geography: The Spatiality of Politics. 3rd ed. Tata McGraw-Hill Publishing Company Ltd., New Delhi p. 59.

621 Karsh, E.–Karsh, I. (1999): Empires of the Sand: The Struggle for Mastery in the Middle East, 1789-1923. Harvard University Press, Cambridge pp. 42–93

622 Harrison, R.T. (1995): Gladstone's Imperialism in Egypt: Techniques of Domination. Greenwood Publishing, Westport pp. 67–158.

John Eldon Gorst (1907-1911) és Lord Herbert Kitchener (1911-1914). A Cromer által képviselt politika középpontjában a pénzügyi fizetőképesség fenntartása állt, azonban a kiegyensúlyozott költségvetési rendszer megteremtésével és fenntartásával csak azt érte el, hogy az ipar és az oktatás fejlesztése elmaradt az infrastruktúrához és a mezőgazdasághoz képest. Nevéhez fűződik a bürokratikus közigazgatás megteremtése, amely azonban akadályozta az egyiptomi származásúak hivatali előmenetelét.⁶²³

A kevésbé autokratikus személyiségű Gorst-nak viszont szembe kellett néznie az erősödő egyiptomi nacionalizmussal, amely az angolok távozását követelte. Kísérlete, hogy mérsékelt nemzeti politika erőket formáljon, megghiúsult, mert a nacionalisták nem voltak hajlandók kompromisszumokra a függetlenség kérdésében, a londoni kormányzat pedig az engedményekre épülő politikát a gyengeséggel azonosította.⁶²⁴

Amikor 1911-ben Kitchener⁶²⁵ tábornok érkezett Egyiptomba, már jelentős és sikeres személyiségnek számított. 1913-ban új alkotmányt vezetett be, amely jelentősen kiterjesztette a választópolgárok körét és felállította a törvényhozói testületet és megteremtette az országos és helyi képviselet rendszerét.⁶²⁶

A brit gazdaságpolitika liberális felfogása nem kedvezett az elmaradott egyiptomi gazdaságnak, mert kitétte a fejlettebb brit termékek által támasztott versenynek. Iparvédő politika hiányában a helyi kisvállalkozások elsorvadtak, a helyi infrastruktúra megléte ellenére a brit kereskedelmi politika gátolta a gazdaság teljes spektrumának kialakulását. Az ipari bérek alacsonyak, a munkakörülmények rosszak voltak, ami elősegítette a munkavállalói szerveződések kialakulását. Ezeket a szerveződések a Mustafa Kamil Nemzeti Pártja⁶²⁷ támogatta, így a szakszervezeteket a britek nacionalista szervezatként definiálták. A politikai szervezetek fejlődését mutatja, hogy 1907-ben már két politikai erő létezett Egyiptomban, hiszen megalakult a Néppárt.⁶²⁸

623 *Tignor, R.L. (1963): Lord Cromer: Practitioner and Philosopher of Imperialism. Journal of British Studies. University of Chicago Press, vol. 2, No. 2, May, pp. 142–159.*

<http://www.unz.org/Pub/Forum-1899aug-00651> (2012-10-14)

624 http://www.1911encyclopedia.org/Sir_John_Eldon_Gors (2012-10-15)

625 <http://militaryhistory.about.com/od/1900s/p/kitchner.htm> (2012-10-15)

<http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/08/HIST232-1.5.1-FROM-OCCUPATION-TO-NOMINAL-INDEPENDENCE.pdf> (2012-10-15)

626 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/432000/Organic-Law> (2012-10-15)

627 *Goldschmid, A. (2000): Biographical Dictionary of Modern Egypt. Lyenne Rienner Publishers, Inc. Colorado, London p. 102.*

628 *Boahen, A.A. /ed./ (1990): General History of Africa. VII. Africa under Colonial Domination 1880-1935. UNESCO, Paris, James Currey Ltd., London pp. 37–39.*

<http://countrystudies.us/egypt/27.htm> (2012-10-15)

1914. október 29-én az Oszmán-Török Birodalom háborúba lépett a Központi Hatalmak oldalán, ezért a közel-keleti brit haderő stratégiai hátszágának, a Szezei-csatorna biztosításának érdekében London lépésekre kényszerült. Az angolok már augusztus 5-án bevezették a cenzúrát, majd megszállták a csatorna-övezetet, megsértve egyébként az 1888-as egyezmény előírásait. A britek leváltották a németek iránti elkötelezettséggel vádolt kedivét, Kitchener-t Londonba rendelték szolgálatra. A britellenes közhangulat miatt már a háború elején számos korlátozó intézkedés lépett életbe: politika szerveződések betiltása, gyülekezési jogok korlátozása. 1914. december 18-án Egyiptomot hivatalosan protektorátussá nyilvánították és a főkonzul helyére gyarmati főbiztost neveztek ki. Másnap a kedivét – az Isztambulban tartózkodó II. Abbász Hilmit – megfosztották rangjától és szultáni hatalommal ruházták fel Huszein Kámil herceget, akinek 1917-ben bekövetkezett halála után Ahmed Fuád került trónra – (1917-1922), aki 1922-1936 között pedig már királyként uralkodott.⁶²⁹

Egyiptom a háború során jelentős terheket vállalt: egyrészt a gazdaságnak komoly szerep jutott, így az fejlődésnek indult, különösen az élelmiszer feldolgozása, másrészt az ígéretek ellenére az angolok igénybe vették az emberi erőforrásokat is. Ennek következtében erősödtek fel ismét a nemzeti alapon szerveződő politikai mozgalmak, létrejött Vafd-párt, amely a nemzeti polgári erőket képviselte.⁶³⁰

A háborút követően a kedvezőtlen gazdasági hatások – áremelkedés, növekvő munkanélküliség – érték, amelyek ismételten kiélezték a politika helyzetet. Ezért amikor az Oszmán-Török Birodalom megszűnt a britek és a mérsékelt egyiptomi politikai erők között tárgyalások kezdődtek a függetlenség kérdéseiről. A Milner-misszió⁶³¹ számos akadályt leküzdve előkészítette a protektorátus eltörlését. 1922. február 18-án a londoni kormány egyoldalúan kinyilvánította Egyiptom függetlenségét,⁶³² de négy kérdésben mérlegelési jogkört tartott fenn önmaga számára: a Brit Birodalom kommunikációs biztonságának fenntartása Egyiptomban, Egyiptom védelme külső közvetett vagy közvetlen agresszióval vagy beavatkozással szemben, külföldi érdekek, kisebbségek védelme Egyiptomban, valamint Szudán kérdésében.⁶³³

Az államforma monarchia lett, uralkodója I. Fuád, aki örökösként fiát, Farukot jelölte ki. 1923. április 19-én jóváhagyták az új alkotmányt, majd azt a választá-

629 *Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 682–684.*

630 *Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 683.*

631 *Sicker, M. (2001): The Middle East in the Twentieth Century. Praeger Publishers, Westport p. 105.*

632 *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 393.*

633 <http://www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA479427> pp. 29–31. (2013-10-10)

<http://countrystudies.us/egypt/28.htm> (2012-10-15)

si törvényt, amely megszabta a politikai fejlődés kereteit.⁶³⁴ Ezt követően hosszú belpolitikai viszálykodás jellemezte Egyiptomot, amelyben három politikai erő játszott meghatározó szerepet: a nacionalista párt, a britek és a monarchia erői. A politikai krízist 1936-ban a britek és a nacionalista párt megkísérelte lezárni oly módon, hogy Egyiptom és Nagy-Britannia szövetséget kötött egymással, amely véget vetett a katonai megszállásnak, viszont fenntartotta London jogát arra, hogy húsz évig meghatározott nagyságú katonai egységet állomásoztasson a csatornaövezetben.⁶³⁵ A szuverenitás szimbólumaként Egyiptom belépett a Népszövetség szervezetébe (1937. május 6.),⁶³⁶ miközben felgyorsult a társadalom politikai polarizációja. A függetlenség felé fokozatosan elmozduló Egyiptom államformája parlamentáris monarchia volt, ám a király nem csupán irányítható volt, hanem élete végén a fasizmus eszméjével is szimpatizált utódához hasonlóan. Ezzel párhuzamosan a csatornaövezettel kapcsolatos angol előjogok fenntartása ellenállást váltott ki a hadsereg tisztjei között, akik Gamal Abdel Nasser vezetésével megalapították a „szabad tisztek” nacionalista mozgalomát,⁶³⁷ amely a monarchia megbuktatását, a britek kiűzését fogalmazta meg politikai célként.⁶³⁸

Az 1936-ban trónra lépő Faruk megkísérelte Hitler és Mussolini politikai mintáit integrálni az egyiptomi politikai kultúrába, ám az időközben kitört II. világháborúban az angolok számára rendkívüli stratégiai értékkel rendelkező államtér jelentősége tovább nőtt. Ezért katonai eszközökkel arra kényszerítették az uralkodót, hogy tartsa tiszteletben a brit érdekeket. Ennek következményeként 1945. február 26-án Egyiptom hadat üzent Németországnak és Japánnak, másnap pedig felvételét kérte az Egyesült Nemzetek Szervezetébe.⁶³⁹

A háborút követően úgy tűnt, hogy megteremtődtek a brit-egyiptomi kapcsolatok rendezésének feltételei, miközben Egyiptomban a gazdasági helyzete, a növekvő munkanélküliség és az infláció miatt elégedetlenségi mozgalmak alakul-

tak ki, amelyekben összekapcsolódtak a gazdaság és brit evakuáció kérdései. Az általános elégedetlenség kedvezett a politikai pártosodás folyamatának és a különböző szervezetek ingatag helyzetet teremtettek. Az Arab Liga⁶⁴⁰ létrehozása, a palesztin arabok védelme Egyiptomot az arab világ élére sodorják, miközben belső problémáit sem képes megoldani megnyugtató módon.⁶⁴¹

A britekkel folytatott tárgyalások lassan haladtak, mert az egyiptomi vezetők ragaszkodtak a birodalmi státusz fenntartásához és Szudánt Egyiptom szerves részeként definiálták.⁶⁴² Ezzel szemben az angolok azt javasolták, hogy népszavazással döntsenek a terület politikai státusáról. Ehhez járult még, hogy az egyiptomi politikai vezetés az Arab Ligával közösen a palesztin arabok védelmezőjeként lépett fel és elutasította a zsidó nemzetállam megteremtésének gondolatát. Így amikor 1948. május 14-én David Ben-Gurion kikiáltotta a szuverén Izrael államot,⁶⁴³ másnap az egyiptomi haderő más arab államokkal – Transzjordánia, Libanon, Szíria és Irak – szövetségben megtámadták az új államot.⁶⁴⁴ A hadjárat során fény derült a hadsereg felkészületlenségére – a hadvezetés nem volt képes a stratégiai együttműködésre szövetségeseivel –, a technológiai lemaradásra, a kleptokratikus politikai rendszerre. A háborúban szerzett élményei megerősítették Nasser hatalommal kapcsolatos politikai ambícióit.⁶⁴⁵

Nasser titkos szervezete mellett a Muszlim Testvériség is a fennálló rendszer megdöntését tűzte ki célként, akár politikai merényletek végrehajtásával, amelyre válaszként a kormányzat statáriumot vezetett be, és 1949-ben feltehetően meggyil-

634 <http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt> (2013-11-10)
http://www.constitutionnet.org/files/1923_-_egyptian_constitution_english_1.pdf (2013-11-15)
<http://countrystudies.us/egypt/28.htm> (2012-10-15)

635 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 393–394.

636 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 688.

Hudson, M.O. (1937): Admission of Egypt to Membership in the League of Nations. The American Journal of International Law.Vol. 31, No. 4. October pp. 681–683.

637 Farahat, C. (2011): The Arab Upheaval: Egypt's Islamist Shadow. Middle East Quarterly, XVIII, no. 3 Summer pp. 19–24.

<http://www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist> (2012-10-16)

Búr G. (2011): A szubzaharai Afrika története. Kossuth Kiadó, Budapest p. 80.

638 Jankowski, J.P. (2002): Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic. Lynne Rienner Publishers, Boulder pp. 14–25.

639 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 688–689.

640 Az 1945. március 22-én létrejött szervezet alapításáról szóló szerződést Kairóban írta alá Egyiptom, Szíria, Transzjordánia, Irak, Szaúd-Arábia és Libanon.
<http://www.arableagueonline.org/> (2012-10-16)

641 Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 397.

642 Besenyő J. (2010): Szudán. Országismertető. MH ÖHP, Székesfehérvár pp. 85–87.

643 <http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern+History/Israel+at+50/The+State+of+Israel+Is+Born.htm> (2012-10-16)

<http://www.free-domhouse.org/report/freedom-world/2008/israel> (2012-10-17)

644 Az első arab-izraeli háborút győztes izraeliek szabadságharcként definiálták. A háborúban mintegy 700 000 arab menekült el, miközben több mint 900 000 zsidó kényszerült otthona elhagyására az arab államokban, akiknek kétharmada Izraelbe települt. A háború eredményeként az izraeli államtér 20%-kal nőtt és Egyiptom átvette az ellenőrzést a Gázai övezet felett, míg Transzjordánia elvesztette Ciszjordániát és Kelet-Jeruzsálemet, ezért Jordániára változtatta nevét. A háború végén az arab államok nem kötöttek békét Izraellel, csupán fegyverszünet lépett életbe, amely 1967-ig fennmaradt.

<http://www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf> (2012-10-17)

645 <http://users.ox.ac.uk/~ssfc0005/Israel%20and%20the%20Arab%20Coalition%20in%2019481.html> (2013-11-20)

<http://countrystudies.us/egypt/31.htm> (2013-11-10)

koltatta a mozgalom alapítóját.⁶⁴⁶ A hatalmon lévő elit kifejezte birodalmi elkötelezettségét, amikor az uralkodó felvette Egyiptom és Szudán királya címet, miközben titokban támogatták a britek ellen vívott gerillaháborút. A politikai rendszer instabilitását kihasználva 1952-ben Nasszer vezetésével katonai puccs keretében megdöntötték a monarchiát, majd kikiáltották a köztársaságot és számos reformot vezettek be, amely mind a gazdaság, mind pedig a társadalom rendszerét átalakította. Az új hatalom talán legfontosabb intézkedése az agrárreform volt, amely a politikai és gazdaság struktúrákban okozott jelentős változást, miközben az új elit presztízsét nagymértékben növelte. Kairó átértékelte a Szudánhoz fűződő kapcsolatok rendszerét is, és Nasszer arra következtetésre jutott, hogy az egyiptomi állam birodalomépítő tradicionális céljai – gazdasági terheit egyébként sem képes előteremteni – helyett nagyobb fontossággal bír a teljes szuverenitás megteremtése. A britekkel történt megegyezés keretében – az 1936-os szerződésben megfogalmazottakkal ellentétben – az angolok azt vállalták, hogy csapataikat 1955-re kivonják a csatorna-övezetből, majd 1953-ban arról is megállapodás született, hogy Szudán egy átmeneti időszakot követően dönthet a jövőről.⁶⁴⁷

A Londonnal történt megállapodás jelentősége abban állt, hogy így nem kellett tartani brit beavatkozástól, viszont az angol kormány igyekezett meggyőzni az új egyiptomi vezetést, hogy csatlakozzon egy hidegháborús regionális védelmi rendszerhez. Született egy olyan elképzelés is, hogy amennyiben Egyiptomot – vagy az Arab Liga valamely tagállamát, vagy Törökországot – külső támadás éri, az angol hadsereg ismét használatba veheti a brit katonai bázisokat. Nasszert az által irányított autokratikus hatalmi rendszer egyiptomi riválisaival állította szembe. Amikor az antiimperialista és britellenes ideológiát képviselő Muszlim Testvériség⁶⁴⁸ merénylet követett el (1954. október 26. Alexandria), válaszul a hatalom betiltotta a szervezetet.⁶⁴⁹

646 *Besenyő J. (2011): Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. Kül-Világ VIII. évfolyam 4. szám pp. 51–75.*

<http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (2012-09-17)

<http://countrystudies.us/egypt/31.htm> (2013-11-10)

647 *Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 397–398.*

648 A szervezet 4000 tagját letartóztatták, több ezren menekültek Szaúd-Arábiába, Szíriába, Libanonba és Jordániába.

Orr, T. (2003): Egyptian Islamic Jihad. The Rosen Publishing Group, Inc., New York p. 16.

<http://www.fas.org/irp/world/para/mb.htm> (2012-10-20)

http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/1808/7880/1/Gelineau_0099M_11499_DATA_1.pdf (2012-10-20)

http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cpc-pubs/know_thy_enemy/servold.pdf (2013-11-10)

649 <http://terrorism.about.com/od/politicalislamterrorism/a/MuslimBrothers.htm> (2013-10-19)

<http://countrystudies.us/egypt/32.htm> (2012-10-21)

Hasonló szilárdságot mutatott a hatalom más társadalmi csoportokkal szemben – nem riadva vissza akár a hadsereg bevetésétől sem⁶⁵⁰ – miközben reformjai következtében az egyesek által katonai diktatúraként meghatározott rezsim legitimitása gyorsan nőtt.⁶⁵¹ Nasszer rendkívül népszerű vezető volt Egyiptomban és a közel-keleti régióban egyaránt, arab nacionalisták és az antikolonialista mozgalmak támogatását élvezte. A politikai rendszer iránt elkötelezett új, művelt egyiptomi középosztály kialakítására törekedett, földreformot vezetett be, iparfejlesztési politikájának köszönhetően erősödött az egyiptomi gazdaság, miközben kiszélesítette az állampolgári jogokat is. Nacionalizmusa a Nyugattal is ellentétbe sodorta, amely tartott Kairó regionális befolyásának növekedésétől, ezért Izrael támogatásában vélték megtalálni ennek geopolitikai ellensúlyát.⁶⁵²

A bagdadi paktum kérdését az 1955-ben a Kairóba látogató brit miniszterelnök ismét felvetette, ám több egyiptomi vezető attól tartott, hogy az a brit dominancia módosult formája lenne, Nasszer pedig inkább az el nem kötelezett országok mozgalma felé orientálódott. Az új egyiptomi vezető nem volt Moszkva lekötöztetve, de a nyugati imperializmus brit változatát ismerte. Az 1955-ös bandungi konferencia számára az új, poszt-koloniális világrend kialakulását szimbolizálta, amelyhez Egyiptom is tartozik. Fordulópont volt az egyiptomi állam számára az 1955-ös gázai incidens, amikor izraeli erők támadást intéztek egy egyiptomi katonai állás ellen. Addig a kairói politika az 1948-as felfogást képviselte, kerülte a konfrontációt és a belső problémák megoldására koncentrált. Nyugat megtagadta a segítséget, így a csehszlovák fegyverszállítás révén megkezdődött az európai hatalmak befolyásának regionális csökkenése. Végül az Asszuáni gát építéséhez nyújtott hitelek körüli vita okozta Nyugat és Egyiptom között a szakítást. A kormányzat célja ezzel a gazdaság fejlődésének elősegítése volt, amelyhez az USA 56, Nagy-Britannia 14, míg a Világbank 200 millió \$ hitel nyújtását vállalta, amelynek feltételeként a költségvetés ellenőrzését szabta. Nasszer ezért a szerződés megsértésével vádolta meg a nyugati világot, amely a hitelek visszavonásával reagált. 1956. július 29-én az egyiptomi politikai vezetés válaszként államosította a Szezei-csatornát, amely katonai válságot gene-

650 *Hashim, A.S. (2011): The Egyptian Military, Part One: From the Ottomans through Sadat. Middle East Policy 18, no. 3 Fall, pp. 63–78.*

651 <http://countrystudies.us/egypt/32.htm> (2012-10-21)

<http://www.historytoday.com/robert-stephens/nasser-elected-president-egypt> (2013-11-10)

Luciani, G. (1990): The Arab State. University of California Press, Berkeley, Los Angeles pp. 288–291.

652 *al Sayyad, N. (2001): Cairo: Histories of a City. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge pp. 235–236.*

rált.⁶⁵³ A francia és brit kormányok stratégiai és gazdasági érdekeik biztosítására növelték katonai jelenlétüket a Mediterráneum keleti régiójában. Mivel Nasszer ígéretet tett a részvényesek kártalanítására és a hajózási jogok biztosítására, London és Párizs nem kapott nemzetközi támogatást, viszont Izraellel szövetségben kirobbantották az új közel-keleti háborút,⁶⁵⁴ amelynek következményeként Egyiptom a szovjet geopolitikai elképzelések közel-keleti sarokköve lett.⁶⁵⁵ A hajózási szabadságát általában tiszteletben tartották, viszont stratégiai jelentősége miatt 1956-ban⁶⁵⁶ és majd az 1967-es háborúban és azt követően az egyiptomi kormány átmenetileg lezárta.⁶⁵⁷

A szuperhatalmak viszonylag gyorsan lokalizálták és megfékeztek a kialakult válságot, az ENSZ csapatokat küldött Egyiptomba a béke fenntartása érdekében, amelyek 1967-ig a térségben maradtak. Hamarosan sor került a Szezi-csatorna ismételt megnyitására, használatát minden nemzet számára engedélyezték – kivételt jelentettek az izraeli hajók –, Nasszer utasítására pedig megtörtént a megmaradt francia és brit javak államosítása.⁶⁵⁸

A pánarab nacionalizmus ideológiájának eredményeként 1958-ban létrejött a politikai unió Szíriával,⁶⁵⁹ amely azonban nem volt hosszú életű. A nasszeri po-

litikai rendszer önmeghatározása az arab szocializmusra épült, de 1962 után Egyiptomot az iszlám elvei szerint működő arab nemzetként definiálta. Ennek szellemében indult meg az államosítások újabb hulláma, a munkavállalók jogainak és életkörülményeinek javítása. Az 1964-es választásokat követően kiadott és 1971-ig hatályos ideiglenes alkotmány a szabadság, az egység és szocializmus elveire épült.⁶⁶⁰

A Sínai-félsziget (1967)

660 Goldsmith, A. Jr. (2013): Historical Dictionary of Egypt. Scarecrow Press, Inc. Plymouth pp. 104–105.
<http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt> (2013-11-15)
<http://countrystudies.us/egypt/34.htm> (2013-11-10)

653 Nichols, D.A. (2011): Eisenhower 1956: The President's Year of Crisis--Suez and the Brink of War. Simon & Schuster, New York pp. 108–215.
<http://countrystudies.us/egypt/32.htm> (2012-10-21)

654 Kissinger, H. (1998): Diplomácia. Panem-Grafo, Budapest pp. 511–523.

655 Baldwin, H.W. (1970.): A holnap hadászata. Evanston Harper & Row Publishers, New York pp. 229–270.

656 MacDermott, R. (1998): Chapter 6: The 1956 Suez Crisis. in Risk-taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy. University of Michigan Press, Ann Arbor pp. 135–164.
<http://www.press.umich.edu/pdf/0472108670-06.pdf> (2012-10-21)

Beaufre, A. (1969): The Suez Expedition 1956. Praeger, New York 161. p.

657 Tal, D. (2008): Chapter 9: The 1956 Sinai War: A Watershed in the History of the Arab-Israeli Conflict. In: Smith, S.C. /ed./: Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath. Ashgate, Burlington pp. 133–148.

658 James, L.M. (2008): Chapter 10: When Did Nasser Expect War? The Suez Nationalization and Its Aftermath. In: Smith, S.C. /ed./: Egypt. in Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath. Ashgate, Burlington pp. 149–178.

659 Lugosi Gy. /szerk./ (2006): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez. Egyiptomi–szíriai közös nyilatkozat az Egyesült Arab Köztársaság megalakításáról. L'Harmattan, Budapest pp. 386–387.

Gazdik Gy. (2006): XX. századi egyetemes történet. II. kötet: Európán kívüli országok: A közel-keleti térség. in: Németh I. /szerk./: Osiris, Budapest pp. 272-294.

J. Nagy L. (1997): Az arab országok története a XIX-XX. században. Eötvös József Kiadó, Budapest

Baer, G. (2003): Population and Society in the Arab East. The International Library of Sociology: The Sociology of Development, Routledge, p. 75.

1964-ben Nasszer kezdeményezésére arab csúcstalálkozót tartottak Kairóban és Casablanca-ban, hogy az arab államok megakadályozzák Izraelt a térség arab államai számára kedvezőtlen, a Jordán folyóval kapcsolatos elképzeléseinek kivitelezésében. Az arab államok a találkozókon határozták el egy egységes katonai parancsnoki szervezet felállítását is Kairóban, ám ezek nem valósultak meg. Ekkor fogalmazódott meg a Palesztin Felszabadítási Szervezet megeremtésének igénye, amely felett az arab államok ellenőrzést gyakorolnak. Az 1964-ben Jeruzsálemben létrehozott szervezet 1969 után az El-Fatah gerillaszervezet vezetője – Jasszer Arafat (1929-2004) – kivonta a szervezetet Kairó felügyelete alól.⁶⁶¹

Az 1960-as években fokozatosan nőtt a feszültség Egyiptom – és más arab államok (Szíria és Jordánia) – és Izrael között, ezért 1966 végén Szíria és Egyiptom öt éves védelmi paktumot kötött. 1967-ben Izrael megelégtelve a folyamatos szíriai izraeli összecsapásokat, a palesztin támadásokat, váratlan csapást mért az egyiptomi légierőre és hat nap alatt katonai megszállás alá helyezte a Sínai-félszigetet. A vereség komoly hatással volt az arab nacionalizmusra is. Az izraeli haderő támadását közvetlenül az váltotta ki, hogy az egyiptomi kormány csapatokat vezényelt a közös határra azért, hogy visszatartsa Izraelt egy Szíria elleni támadástól. A stratégiai rövidlátás éles kritikákat kapott más arab államok részéről és súlyos következményekkel járt együtt.⁶⁶²

A háborút követően az elnök kormányzati módszerei egyre élesebb társadalmi kritikákat kaptak, mivel reformjai elégtelennek bizonyultak a társadalmi és gazdasági problémák megoldásában, gyenge hatékonyságuk miatt nem növelték

jelentősen a társadalmi jólétet, nem gyorsították fel a modernizációt.⁶⁶³ Ezzel párhuzamosan a kartúmi találkozón megtörtént a kiegyezés: az Egyiptomi elnök bejelentette, hogy felhagy a szaúdi rendszer destabilizálására irányuló törekvéseivel, cserébe Rijád pénzügyi támogatást nyújt Kairónak, és az arab vezetők megfogalmazták a „három nem” elvét.⁶⁶⁴ Mivel az ENSZ-misszió nem volt túlzottan sikeres, Moszkvának sikerült megerősítenie regionális pozícióit azáltal, hogy jelentős katonai – haditechnikai, logisztikai és kiképzési – támogatást nyújtott Egyiptomnak, ezért nem tartotta kizártnak egy közel-keleti konfrontáció lehetőségét az Egyesült Államokkal. Washington Izraelt a szovjet expanzió regionális geopolitika védőbástyájaként definiálta.⁶⁶⁵

Végül 1970. augusztus 7-én⁶⁶⁶ amerikai és szovjet közvetítéssel fegyverszünet jött létre Izrael és Egyiptom között, amelynek következményeként megromlott Kairó és a PFSZ viszonya. Utóbbi szír támogatással konfliktusba keveredett Jordániával, amely Nasszer közvetítésének köszönhetően zárult le. A diplomáciai erőfeszítések megviselték beteg – cukorbetegség, érlemeszedés – szervezetét és 1970. szeptember 28-án elhunyt.⁶⁶⁷

Utóda Anwar Szadat lett, akinek szembe kellett néznie a nyomasztó gazdasági problémákkal, amelyeket csak jelentős külföldi hitelekkel lehetett kezelni. Az egyiptomi modernizációhoz nyugati tőkebefektetésekre lett volna szükség, amelyeknek feltételeként kiszámítható gazdasági klímát kellett teremteni. Külpolitikai feltétele ennek az a diplomáciai orientációváltás volt, amely a szovjet befolyás megszűnését eredményezte, illetve megeremthette az Izraelhez fűződő viszony módosításának alapfeltételeit. Az új elnök felismerte, hogy 1970 után a megbékélés politikája adhatja meg Egyiptom biztonságát, teremtheti meg a gazdasági fejlődés alapjait.⁶⁶⁸

Az arab-izraeli konfliktusról úgy vélekedett, hogy az felemészti az ország katonai erejét, politikai instabilitáshoz és a nemzeti vitalitás elvesztésével jár és gátolja a gazdaság fejlődését, mert az erőforrások felélését eredményezi. Ezért tett ajánlatot az izraeli vezetésnek – térjen vissza az 1967 előtti határok mögé –, amennyiben az kiüríti a Sínai-félszigetet, valamint a Gázai övezetet, hajlandó a béketárgyalásokra. Mindezt nagy körültekintéssel valósította meg, hiszen 1971. május 27-én aláírta

661 Cook, S.A. (2011): *Struggle for Egypt: From Nasser to Tahrir Square*. Oxford University Press, Oxford, New York pp. 109–110.

Goldsmith, A. Jr. (2013): *Historical Dictionary of Egypt*. Scarecrow Press, Inc. Plymouth pp. 318–319.

<http://countrystudies.us/egypt/35.htm> (2012-10-24)

662 A kiéleződő feszültségek, a diplomácia kudarcát követően indult meg az izraeli megelőző csapás – amelyet az váltott ki, hogy Egyiptom lezárta az Akabai-öböl bejáratát (Tirán-szoros) – a határain állomásozó egyiptomi, szír, jordán és iraki haderőre. Izrael elfoglalta Ciszjordániát és Kelet-Jeruzsálemet, a Golán-fennsíkot, valamint a Gázai övezetet és a Sínai-félszigetet. Visszaadásuk feltételeként Izrael békeszerződést és államiségének elismerését igényelte.

<http://www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf> (2012-10-25)

Broyles, M. (2004): *The Sixty-Day War*. The Rosen Publishing Group, Inc., New York pp. 42–57.

Parker, R.B. /ed./ (1996): *The Six-Day War: A Retrospective*. University Press of Florida, Gainesville pp. 1–73., 119–152., 289–320.

http://www.israeli-weapons.com/history/six_day_war/SixDayWar.html (2012-10-25)

<http://www.fmep.org/reports/special-reports/special-report-on-israeli-settlement-in-the-occupied-territories/PDF> (2013-11-15)

663 <http://www.historytoday.com/robert-stephens/nasser-elected-president-egypt> (2013-10-28)
<http://countrystudies.us/egypt/37.htm> (2013-11-14)

664 <http://www.sixdaywar.org/content/khartoum.asp> (2012-10-23)

665 Baldwin, H.W. (1970.): *A holnap hadászata*. Evanston Harper & Row Publishers, New York pp. 229–270.

666 http://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/rogers_eng.htm (2012-10-24)

667 <http://www.thefamouspeople.com/profiles/gamal-abdel-nasser-45.php> (2013-10-22)

<http://countrystudies.us/egypt/38.htm> (2012-10-23)

www.bookrags.com/biography/gamal-abdel-nasser/ (2012-10-23)

668 <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/sadat.html> (2012-10-23)

a szovjet-egyiptomi barátsági és együttműködési egyezményt,⁶⁶⁹ amellyel biztosította az egyiptomi hadsereg számára a modern szovjet haditechnikát. Sem Washington, sem Tel-Aviv nem reagált az egyiptomi kezdeményezésre, mivel ezt a gyengeség jeleként értékelték. Ezzel párhuzamosan a szovjetek és az amerikaiak meg akarták akadályozni egy újabb közel-keleti háború kirobbanását. Azonban az egyiptomi GDP jelentős részét nem a gazdaság és az oktatás, az infrastruktúra fejlesztésére, hanem a hadsereg megerősítésére fordították, így a növekvő társadalmi nyomást az elnök a konfrontációs politika, a revans lehetőségével próbálta kompenzálni. Úgy vélte, a katonai siker igazolja a haderőfejlesztést, és tárgyalásokra kényszeríti Izraelt. Mivel Moszkva nem kívánta megváltoztatni a regionális erőegyensúlyt, Szadat 1972. július 17-én kiutasította a szovjet tanácsadókat, hogy ne gátolják a háborús előkészületeket. 1973. október 6-án az egyiptomi haderők váratlan támadást intéztek Izrael ellen (Jom Kippúr háború) és a kezdeti sikereket követően október 22-én az ENSZ BT elfogadta a tűzszüneti feltételeket.⁶⁷⁰

A hadsereg teljesítménye, az elnöki politika megerősítette Szadat pozícióját, ezért megkezdhetette a tárgyalásokat, amelynek eredményként megtörtént a részleges izraeli kivonulás a Sínai-félszigetről. 1975. június 5-én megnyitották a Szuzei csatornát, amely jelentős bevételi forrást biztosított Egyiptom számára.⁶⁷¹ Mindezek megalapozták az Egyesült Államok által is támogatott 1978. szeptember 17-i Camp David-i keret-megállapodást,⁶⁷² amely lezárta a permanens hadiállapotot. Izrael véget vetett a Sínai-félsziget katonai megszállásának, a megállapodás vált az izraeli „földet békéért” politika modelljévé. Cserébe Egyiptom elismerte Izrael nemzeti létezéshez való jogát, amelyet az arab világ úgy értelmezett, hogy Egyiptom gyengítette az Izrael-ellenes kohéziót.⁶⁷³ Ezért több arab állam is befagyasztotta kapcsolatait Kairóval, sőt egyik korábbi szövetségese, Líbia néhány napig tartó „háborút” indított ellene, amelyet azonban Egyiptom fölényesen megnyert.⁶⁷⁴

669 Kreutz, A. (2007): Russia int he Middle East. Praeger, Westport p. 113.

<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/sadat.htm> (2012-10-23)

<http://sadat.umd.edu/archives/addresses/Soviet%20Friendship%20Treaty.pdf> (2012-10-23)

670 <http://group73historians.com/wp-content/uploads/2011/04/Edgar-Obal-lance.pdf> (2012-10-21)

<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA379531&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (2012-10-21)

<http://countrystudies.us/egypt/41.htm> (2012-10-24)

671 <http://middleeast.about.com/od/arabisraeliconflict/a/me080421.htm> (2013-11-05)

<http://countrystudies.us/egypt/41.htm> (2013-11-10)

<http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0204/1513212.pdf> (2013-11-10)

672 Quandt, W.B. (1986): Chapter Nine: Success. In: Camp David: Peacemaking and Politics.

Brooking Institution Press, Washington pp. 237–248.

<http://www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf> (2013-11-06)

673 http://www.uvm.edu/~fgause/camp_david.htm (2012-10-23)

674 Besenyő J.–Marsai V. (2012): Líbia. Országismeret. MH ÖHP, Székesfehérvár p. 48.

A Sínai-félsziget (1975)

A belpolitikai események szinte jelentéktelenek, habár az 1971-es alkotmány számos új elmélet tartalmazott, amelyek lehetővé tették az állam hatalmának kiterjesztését, viszont nem adott politikai teret a legjelentősebb társadalmi erőknek. Egyiptom második modern fáraója új gazdaságpolitikájának középpontjába pedig a liberalizációt állította, amelynek hatásai a háborút követően jelentkeztek. Ennek sajátos politikai vetületeként 1974-ben a Muszlim Testvériség tagjait szabadon bocsátották. A nyitás politikájától az elnök azt remélte, hogy jelentős külföldi – elsősorban amerikai – működő tőke érkezik az egyiptomi gazdasági térbe. Mivel a profit 50%-át kivihették Egyiptomból, így jelentős befektetés érkezett, miközben fokozatosan megszűnt a nyomasztó áruhiány is annak ellenére, hogy a GDP 43%-át a háború befejezése után is a hadsereg fordította. A javuló nemzetközi kapcsolatok eredményeként

1979. március 26-án Washingtonban megtörtént a keretszerződések által előkészített békeszerződés aláírása.⁶⁷⁵ A nyugati kapcsolatokat megalapozta, hogy 1976-ban Kairó felmondta a Szovjetunóval kötött egyezményt, mert Moszkva nem volt hajlandó az adósságok átütetezésére.⁶⁷⁶ A Moszkvával való szövetség időszaka azonban nem múlt el nyomtalanul, amikor a nyugati világ a szovjetekkel fenntartott együttműködést szintén épp akkor felszámoló Siad Barre által vezetett Szomáliát támogatta, Kairó nemcsak kiképzőket küldött, hanem biztosította a hadsereg fegyverzetének nagyobb részét kitevő szovjet haditechnika működtetését is.⁶⁷⁷

A gazdaságpolitika bevezetése nem ment zökkenőmentesen, korrupció, a magas infláció és az alacsony bérek több esetben váltottak ki társadalmi elégedetlenséget, miközben a külföldi hitelezők sokallták az állami szubvenciók mértékét és gazdasági szerepvállalását. Ebben az időszakban váltak az energiahordozók – először a kőolaj – meghatározó jelentőségűvé az egyiptomi gazdaságban, amelynek egyre nagyobb problémát okozott a demográfiai robbanás. A gazdaság fejlődésének üteme és az élelmiszertermelés egyre kevésbé volt képes lépést tartani a lakosság számának gyors növekedésével. Habár a modernizáció sokoldalú gazdaság kialakulását eredményezte, az ipar jórészt nélkülözte az alapanyagokat. A társadalomban bekövetkezett kedvezőtlen változások – mélyszegénység, polarizáció –, valamint az eladósodás kedvezett a szélsőséges politikai eszmék terjedésének.⁶⁷⁸ Az egyiptomi hatóságok válaszként 1981 szeptemberében fellépett az ellenzékkel szemben, a Muszlim Testvériség vezetőjét, politikusokat és újságírókat letartóztatták, a kopt pápát – III. Shenudah – egy sivatagi kolostorba száműzték. Október 6-án az 1973-as háború nyolcadik évfordulójára rendezett díszszemlén az Al Jihad-mozgalom⁶⁷⁹ tagjai meggyilkolták. A merénylőket – köztük Khalid al-Istanbuli alezredest – letartóztatták és 1982 áprilisában kivégezték.⁶⁸⁰ Sajátos módon jelezte Egyiptom megváltozott helyzetét az arab világban, hogy míg számos nyugati politikus vett részt a temetési szertartáson, addig

az Arab Ligát mindössze a szudáni államfő, illetve Omán és Jemen képviselte. Egyiptomban a társadalom közönyösen, az arab világ pedig örömmel fogadta az újkori fáraó halálhírét.⁶⁸¹

Az elnök halálát követően Hoszni Mubarakot az 1981. október 24-i népszavazás emelte a hatalomba, aki képesítését (pilóta) a Szovjetunióban szerezte. Ebben a periódusban Kairó tiszteletben tartotta az Izraellel kötött békeszerződést, miközben sikeresen konszolidálta Egyiptom vezető szerepét az arab világban.⁶⁸² Az első évtizedre a viszonylagos nyugalom állapota volt jellemző, azt követően azonban a politikai erőszak és zűrzavar határozta meg Egyiptomot. A demográfiai forradalom jelenségei az 1980-as évek második felében növekvő munkanélküliséghez, inflációhoz, illetve az életkörülmények romlásához vezettek. A gazdaság állapota mellett a hatalom igyekezett lehetetlenné tenni a politikai ellenzék működését az elnöki ígéretek ellenére. Az erősödő radikális iszlamizmus igyekezett megszilárdítani társadalmi bázisát, gyakran szélsőséges módszerekkel lépett fel a hatalommal szemben. Arra törekedett, hogy az idegenforgalomra mért csapással gyengítse az állam gazdasági erőforrásait (Luxor 1997), amelyre a rezsim letartóztatásokkal reagált és gazdaság és a társadalom stabilitásának fenntartására törekedett.⁶⁸³ A politikai hatalom elsősorban a Nyugat- és kormányellenes iszlamista politikai erők ellen lépett fel, korlátozta az egyéni demokratikus szabadságjogokat, a rendszerkritikus bloggerekét őrizetbe vették.⁶⁸⁴ Mindez már utalt arra a későbbi jelenségre, hogy az on-line közösségi média milyen fontos szerepet tölthet be a kormány-ellenes hangulat formálásában.⁶⁸⁵

A politikai reformokat követelő folyamatosan jelentkező társadalmi igényekre válaszul 2005-ben új alkotmányt vezettek be, amely engedélyezte számos ellenzéki politikai erő működését, ám a politikai liberalizáció alapvetően a Muszlim Test

675 Rostoványi Zs. (2006): Együttélésre ítélve: zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért. Corvina, Budapest p. 155.

676 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 717–730.

677 Kis-Álmos P.–Besenyő J.–Resperger I. (2010): Szomália. Országismertető. MH ÖHP, Székesfehérvár p. 44.

678 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 731–733.

679 Az 1970-es években alakult szervezet célja az egyiptomi kormány megdöntése, az iszlám állam megeremtése és jogrend bevezetése volt.

<http://www.cfr.org/egypt/jamaat-al-islamiyya/p9156> (2012-09-20)

680 <http://middleeast.about.com/od/egypt/a/me081006a.htm> (2012-09-20)

Jones, M.–Johnstone, P. (2012): History of Criminal Justice. Anderson Publishing, Waltham pp. 345–384.

Ajami, F. (1992): The Arab Predicament: Arab Political Thought and Practice Since 1967. Cambridge University Press, Cambridge p. 155.

681 <http://www.jinsa.org/files/newsletter-archive/1981/nov1981.pdf> (2013-11-22)

<http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/egyptian-military-part-one-ottomans-through-sadat> (2013-11-23)

<http://countrystudies.us/egypt/45.htm> (2013-11-23)

682 Bar-Siman–Tov, Y. (1994): Israel and the Peace Process, 1977-1982: In Search of Legitimacy for Peace. State University of New York Press, Albany p. 218.

683 Swart, G.–Solomon, H. and Botha, A. (2007): Egypt: Pharaohs and Fundamentalists? (paper, Centre for International Political Studies, University of Pretoria, 21 February)

<http://www.cips.up.ac.za/files/pdf/uafspubli-cations/Egypt%2520Pharaohs%2520and%2520Fundamentalists.pdf> (2012-09-20)

684 Egypt Arrests Another Blog Critic. BBC News, 20 November 2006

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6164798.stm (2012-09-20)

685 Abdel Kareem Solimant négy év börtönre ítélték 2007-ben az elnököt, az iszlámot sértő blogja miatt.

Saleh, H. (2007): Egypt Bloggers Fear State Curbs. BBC News, 22 February

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6386613.stm (2012-09-22)

vériség számára jelentett nyereséget a parlamenti választásokon. A Mubarak-rezsim nem engedélyezte vallási alapon szerveződő pártok működését, mivel azok erősítették a társadalom felekezeti megosztottságát. Ezért a Testvériség függetlenként állított jelölteket a 2005-ös parlamenti választásokra.⁶⁸⁶ Az elnök Nemzeti Demokrata Pártja a szavazatok 88%-át szerezte meg, de elemzők szerint a választások valódi nyertese a Muszlim Testvériség volt, amely politikai sokkhatásként érte a nyugati világot és az egyiptomi politikai hatalom gyakorlót.⁶⁸⁷

Az ötödik elnöki ciklus elnyerése sem fedhette el az iszlamista radikalizmus erősödését az egyiptomi társadalomban. 2007. február 7-én a biztonsági erők ismét letartóztatták a Muszlim Testvériség több tagját, akiket illegális irodalom terjesztésével, kormányellenes tevékenységgel, terrorizmussal és pénzmosással vádoltak meg,⁶⁸⁸ amelyre válaszul a szervezet bejelentette, hogy legitim módon működő politikai pártként kívánja magát regisztráltatni.⁶⁸⁹

2007-ben az egyiptomi parlament elfogadta az alkotmány újabb módosításáról szóló javaslatot, amelyet március 27-én a kormánypárti képviselők megszavazták. Az alaptörvény megerősítette a rendőrség hatásköreit és megszüntette a bíróságok felügyeleti, felülvizsgálati jogot a választásokat illetően. Betiltották a vallási alapon szerveződő politikai tevékenységet, ezzel megakadályozta a Muszlim Testvériséget abban, hogy politikai pártként jogi státuszt szerezzen.⁶⁹⁰

Az egyiptomi nacionalizmus a pánarab mozgalom részeként a XIX-XX. század fordulóján vált lendületes britellenes politikai mozgalommá. Ennek oka részben az volt, hogy a Közel-Kelet térségében fokozatosan terjedt a műveltség, amely képessé tette az embereket a modern eszmék megértésére, megvitatására. A modern „izmusok” elősegítették az arab világban a politikai egység igények megfogalmazását, miközben megújult az érdeklődés olyan egységet kifejező szakrális szimbólumok iránt, mint a kormányzati formaként is definiálható kali-

fátus intézménye. A pánarab mozgalomban kifejeződtek a különböző – radikális vagy mérsékelt – nacionalizmusok.⁶⁹¹

A pánarab ideológia egyik sajátos kifejeződésként is értelmezhető a Muszlim Testvériség mozgalma, amely 1928-ban alakult meg Hasszan al-Banná munkájának és elkötelezettségének köszönhetően, aki általános iskolai tanárként tevékenykedett és megkísérelt választ adni az iszlám tanácsalanságára, amely a kort jellemezte. A szervezet ideológiai-filozófiai alapjait meglehetősen későn dolgozta ki Szajjid Kutb, akit 1966. augusztus 29-én felakasztottak, mint egy betiltott szervezethez tartozó iszlamista forradalmárt.⁶⁹² Maga a Testvériség a vallási kérdéseken túl politikai szervezetként is működött, miközben karitatív, kulturális és oktatási funkciókat is betöltött. Erősítette a társadalom kohézióját oly módon, hogy a hagyományos iszlám értékeket igyekezett összhangba hozni a modernségből származó kihívásokkal. Ezen integrált és segítő tevékenysége miatt a szervezet gyorsan népszerűvé vált az egyiptomi társadalomban, tagsága gyorsan növekedett. 1948-ban a Testvériség szigorúan vallási alapon szerveződő mozgalomként legitimálódott.⁶⁹³

A II. világháborút követő időszakban a pánarab nacionalizmus más kifejeződései formái is megjelentek, amelyek közül egyes szervezetek napjainkban is léteznek. Az Arab Liga következetesen ellenezte a zsidó állam létrehozását Palesztinában, ahol a muzulmán arabok demográfiai dominanciája volt jellemző, és az első fegyveres konfliktust követően a Gázai övezet egyiptomi közigazgatás alá került.⁶⁹⁴ Az egyiptomi nacionalizmus további sajátos terméke volt a pánarab Egyesült Arab Köztársaság (United Arab Republic – UAR), amelyet 1958-ban hoztak létre Szíria és Egyiptom között.⁶⁹⁵ A Nasszer elnök vezette egységkormány új állampolgárságot hozott létre, amelyre egy új identitás épülhetett volna, a politikai territóriumot pedig közös arab hazaként percepcionálta. 1961-ben azonban a szír nemzeti érdekek dezintegrálták a közös államteret.⁶⁹⁶

Az egyiptomi belpolitika eseményei mellett a Mubarak által meghatározott politikátörténeti időszakban Egyiptom elsősorban a Sínai-félsziget feletti teljes

686 <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4a5dd1362.pdf> (2012-09-22)

Egypt Profile: Timeline. BBC News, 22 January 2007

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/790978.stm (2012-09-22)

687 Meital, Y. (2006): The Struggle over Political Order in Egypt: the 2005 Elections. *The Middle East Journal* 60, no. 2 (Spring) pp. 257–279.

688 Egypt Cracks Down on Muslim Group. CNN, 15 February 2007
http://articles.cnn.com/2007-02-15/world/egypt.arrests_1_muslim-brotherhood-egypt-cracks-muslim-group?_s=PM:WORLD (2012-09-25)

689 Egyptian Police Arrest 73 Muslim Brotherhood Members. *The Guardian* (UK), 15 February 2007
<http://www.guardian.co.uk/world/2007/feb/15/egypt> (2012-09-23)

690 Khalil, A. (2007): Few Egyptians Vote on Amendments. *Los Angeles Times*, 27 March
<http://articles.latimes.com/2007/mar/27/world/fg-referendum27> (2012-09-25)

691 Doran M. (1999): *Pan-Arabism before Nasser: Egyptian Power Politics and the Palestine Question*. Oxford University Press, New York pp. 9–43.

692 Kepel, G. (2007): *Dzsihádl.* Európa, Budapest. pp. 49–60.

693 Armajani, J. (2012): Chapter 2: Egypt. in *Modern Islamist Movements: History, Religion and Politics*. Wiley-Blackwell, Malden pp. 37–84.

694 el-Abed, O. (2009): *Unprotected: Palestinians in Egypt since 1948*. Institute for Palestinian Studies, Washington D.C. p. 19.

695 Doran, M.S. (2011): The Heirs of Nasser: Who Will Benefit from the Second Arab Revolution? *Foreign Affairs* 90, no. 3 (May/June) pp. 17–25.

<http://jft-newspaper.aub.edu.lb/reserve/data/s11251/s11251.pdf> (2013-11-25)

696 Jankowski, J.P. (2002): *Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic*. Lynne Rienner Publishers, Boulder pp. 101–178.

ellenőrzés visszaszerzését, valamint az arab közösségbe integrálódását fogalmazta meg stratégiai célként. Ezért fegyvereket szállított a szaharávi szabadságharcosok ellen küzdő Marokkónak, sőt intervenciók segítségét is felajánlta a Rabat számára mind kellemetlenebbé váló gerillák ellen.⁶⁹⁷ Ezért az elnök már 1982-ben megerősítette, hogy Kairó tiszteletben tartja a békeszerződést. Ennek eredményeként a tervezett menetrendnek megfelelően az izraeli csapatok kivonulása megtörtént a térségből. 1983 végén Egyiptom elszigeteltsége megszűnt, visszanyerte tagságát az Iszlám Konferencia Szervezetében, majd 1987-ben az ammani csúcstalálkozón felkérték Kairót, hogy térjen vissza a szervezetbe.⁶⁹⁸

A találkozót elsősorban az iraki-iráni háború, valamint az iráni agresszió kérdése határozta meg, amelyen megfogalmazódott a szorosabb gazdasági együttműködés igénye is, miközben a hagyományosnak számító palesztin kérdést nem is vették napirendre. Az egyiptomi gazdaság állapota miatt Kairónak szüksége volt az Öböl-államok pénzügyi segítségére. Cserébe Egyiptom biztonságpolitikai kötelezettséget vállalt a Perzsa-öböl térségében. Mindezek a lépések arra utaltak, hogy Mubarak elődei (Nasszer és Szadat) politikai örökségét folytatva az arab közösség keretei között képzeli el Egyiptomot, amely a közel-keleti békefolyamatban, illetve a regionális geopolitikai rendszerben nagyhatalmi szerepet játszik.⁶⁹⁹

A 2011-es egyiptomi eseményeket a tunéziai elnök hatalmát megdőntő január 14-én kirobbanó népfelkelés generálta. Ezt követően az egyiptomi társadalom jelentős csoportjai felléptek a rendszer tehetetlensége ellen, amely képtelen volt felszámolni a szegénységet, a munkanélküliséget és a korrupciót. Az események sok hasonlóságot mutattak, hiszen mindkét autoriter vezető a hadsereghez fordult, hogy segítségével fenntartsa az évtizedek óta működő politikai rendszert. A tüntetők Mubarak távozását követelték, az elnök pedig ígéretet tett, hogy mandátuma lejártával – szeptember – visszavonul. Mindezt azonban az egyiptomi társadalom nem fogadta el, miközben a Muszlim Testvériség, valamint olyan jelentős politikai személyiségek is, mint Mohamed ElBaradei – a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség korábbi igazgatója – csatlakoztak a tiltakozókhoz. Az elnök felismerve helyzetének tarthatatlanságát 2012. február 11-én lemondott, hatalmát átadta a hadseregnek. A lemondás véget vetett a korábban örökösnek tekintett Gamal Mubarak politikai ambícióinak annak ellenére, hogy számos politikai és gazdasági reform bevezetése fűződött a nevéhez, amely 2004-et köve-

697 Besenyő J. (2012): A nyugat-szaharai válság egy magyar békefenntartó szemével. Publikon Kiadó, Pécs p. 146, 155.

698 <http://www.passia.org/seminars/96/arab.htm> (2012-09-25)

699 *Quandt, W.B. /ed./ (1988): The Middle East: Ten Years After Camp David. The Brookings Institution, Washington pp. 74–77.*

<http://www.aucegypt.edu/gapp/cairoreview/pages/articleDetails.aspx?aid=222> (2013-09-25)

<http://countrystudies.us/egypt/46.htm> (2012-09-25)

tően jelentős mértékben hozzájárult az egyiptomi gazdaság gyors növekedéséhez (2007-2008-ban 7,2%), miközben elutasította a nyugati demokrácia-felfogást, mivel az veszélyezteti az arab identitást.⁷⁰⁰

Mubarak olyan szekuláris politikát képviselt, amely szemben állt a radikális iszlamizmus ideológiájával, amelyet a Muszlim Testvériség képviselt Egyiptomban. Az elnök arra törekedett, hogy lehetőség szerint elkerülje a társadalmi konfliktusokat, hajlandó volt a politikai jogok kiszélesítésére olyan területeken, amelyek nem érintették biztonságot és a stabilitást. Az egyiptomi események során a nagyhatalmak egy rendezett átmeneti folyamat kialakításában voltak érdekeltek, amely a szabad választások elvén alapul. Az elnök lemondását követően a hadsereg vette át a hatalmat, a későbbi események során pedig a súlyos betegségben szenvedő Mubarakot bíróság elé állították és életfogytig tartó börtönbüntetésre,⁷⁰¹ valamint az ország megkárosítása miatt 33,6 millió \$ bírság megfizetésére ítélték.⁷⁰²

A Fegyveres Erők Legfelső Katonai Tanácsa (SCAF) felfüggesztette az alkotmányt, feloszlatta a parlamentet, majd az általa megfogalmazott módosításokról március 19-én népszavazást rendeztek. A társadalom jóváhagyta azokat a reformokat, amelyek lehetővé tették a parlamenti választásokat, majd pedig egy ezt követő elnökválasztást. Az alkotmányos reformok között szerepelt az elnöki hatalom korlátozása időben – két egymást követő négy éves ciklus lehetséges – és az elnök személyében is, mivel előírta, hogy harminc napon belül köteles kijelölni helyettesét, illetve meghatározták az elnöki pozíció betöltéséhez szükséges feltételeket.⁷⁰³

Az átalakulás folyamán a liberális politikai erők folyamatosan jelezték, hogy az iszlamista többségű parlament visszaél hatáskörével, megkísérli ellenőrzése alá vonni az alkotmányozás menetét, miközben az állam alapvető érdeke egy stabil kormányzat megteremtése. A június 17. után a kiadott jogi dokumentum lehetővé tette az új – népszavazással megerősített – alkotmány elkészítését, erre egyébként az Alkotmánybíróság is kötelezte. Az alkotmány erős végrehajtói hatalommal ruházta fel az elnököt, akinek megbízatása hat évig tart. A 454 tagú

700 <http://reesenews.org/2011/02/08/mubaraks-pledges-of-reform-fall-short-with-protesters/9846/> (2013-09-27)

<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/hosni-mubarak.htm> (2012-09-27)

<http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/01/gamal-mubarak.html> (2013-09-26)

701 *Goldsmith, A.Jr. (2013): Historical Dictionary of Egypt. 4th ed. Scarecrow Press, Inc., Plymouth p. xlv.*

<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/hosni-mubarak.htm> (2012-09-30)

702 *Hennessy-Fiske, M.–Hassan, A. (2011): Mubarak, Other Former Egypt Officials Fined \$91 Million for Blocking Cellphones, Internet, Los Angeles Times, 29 May*
<http://articles.latimes.com/2011/may/29/world/la-fg-egypt-mubarak-fines-20110529> (2012-09-30)

703 BBC News, Egypt Referendum Strongly Backs Constitutional Changes. 20 March 2011
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12801125> (2012-09-30)

Népi Gyűlés – törvényhozói testület – tagjait választják, kivéve az elnök által ki-nevezett 10 képviselőt, mandátuma 5 évre szól. A bírósági rendszer európai (francia) alapokra épült, de a házassági és a családjogot alapvetően az iszlám jog-rend szabályozta. Az elvben független bíróságok működését a politika és a kor-rupció befolyásolta, habár a kormányzat nem politika jellegű jogi folyamatokban a függetlenséget tiszteletben tartotta. A bírákat az elnök nevezte ki egy testületi ajánlása alapján. Az új politikai rendszernek tehát meg kell teremtenie egy stabi-litási keretet nyújtó jogrendet és számos egyéb – az állam és a társadalom életét meghatározó – szabályozást, valamint olyan politikai klímát teremteni, amely biztosítja a gazdaság növekedését.⁷⁰⁴

Egyiptom új elnöke az 1951. augusztus 8-án született Mohamed Morsi lett. A Kairói Egyetemen szerzett mérnöki diplomát 1978-ban, majd doktori disszertá-cióját a University of Southern California-n 1982-ben, majd adjunktusként dolgo-zott a California State University-n 1982-1985 között. Morsi 1979-ben lett a Musz-lim Testvériség tagja, 1995-ben bekerült annak legmagasabb döntéshozó szerveze-tébe. 2000-2005 között parlamenti képviselő volt, majd 2006-ban letartóztatták és hét hónapot börtönben töltött, mert a 2005-ös választási csalások miatt tiltakozó bí-rók demonstrációját támogatta. Mohamed Morsi a Freedom and Justice Party (FJP) tagja, amely a Muszlim Testvériség politikai pártjaként a legnagyobb frakció a par-lamentben. Június 24-én 51,73%-kal lett Egyiptom elnöke és különösen népszerű az iszlamista szavazók körében, kritikusai szerint kevésbé karizmatikus személyi-ség, mint elődei. Iráni látogatása meglepetést keltett, hiszen a két ország diplomá-ciai viszonya a sah rendszerének 1979-es megdöntése, az iszlám forradalmi köztár-saság kikiáltása, valamint Izrael elismerése óta meglehetősen hűvös volt.⁷⁰⁵

Mindez most sem jelentette a kapcsolatok helyreállítását, inkább szimbolikus értékű látogatás, amely egyébként az el nem kötelezett országok találkozájával állt összefüggésben. Ráadásul Egyiptom jelenlegi szövetségesei – különösen az Egyesült Államok – Irán elszigetelésére törekszenek. Megválasztást követően az új elnök kínai⁷⁰⁶ és amerikai útján jelentős gazdasági és geopolitikai játékos-ként definiálva Egyiptomot igyekezett nemzetközi legitimitációval erősíteni az új politikai rendszert. Egyiptom első iszlamista elnöke közvetített a gázai konflik-tusban,⁷⁰⁷ sajátos egyensúly kialakítására törekedett politikai és ideológiai elvba-

rátai (Muszlim Testvériség, FJP), a Hamasz, Nyugat és Izrael között. Kairó meg-bízható közvetítőként láttatja magát az érintett felek között.

Washington elismerte Kairó konstruktív szerepét a fegyverszünet megteremté-sében és felajánlott egy 1 milliárd \$-os adósságcsökkentő csomagot, hogy segítse az egyiptomi gazdaságot. Ezzel párhuzamosan általában a nemzetközi közösség je-lentős részét nyugtalanítják Morsi alkotmányos törekvései, amelyek a hatalom túl-zott koncentrációjához vezethetnek, ellentétesek a 2011-es forradalom törekvései-vel. Az abszolút hatalom megszerzésére való törekvésként értelmezett november 22-i rendelete politikai megmozdulásokat generált, ellenfelei szerint hasonló poli-tikai hatalommal kívánja felruházni önmagát, mint diktatórikus elődei.⁷⁰⁸

Bírálói szerint Morsi gyakorlatilag a független igazságszolgáltatást a végre-hajtó hatalom alá rendelte, a Muszlim Testvériség politikai hatalmának intézmé-nyesítését szolgálta. A társadalmi reakciók miatt Egyiptom belpolitikai instabili-tása nőtt, miközben a legnépesebb arab államként történelmi fejlődése hagyomá-nyosan mintaként szolgált más arab országok számára. Ebben az időszakban a Muszlim Testvériség domináns erőt képviselt, nem kellett tartania a hadsereg beavatkozásától. Ami a regionális kapcsolatok rendszerét illeti fontos kérdésként merült fel Egyiptom és Izrael hosszabb távú viszonya, amelynek középpontjában a Sínai-félsziget, mint geopolitikai puffer-zóna helyezkedik el. Amennyiben az egyiptomi hadsereg folyamatosan megakadályozza, hogy iszlamista szervezetek felvonulási területként használják, azzal Izraelt támogatja. De egy Kairó által esetlegesen megfogalmazott remilitarizálási szándéka megváltoztathatja a straté-giai egyensúlyt – habár az izraeli államra hagyományos katonai fenyegetést Egyiptom ma nem jelent – abban az esetben, ha Szíriában egy iszlamista politi-kai erő kerül hatalomra. Ha mindkét államban felerősödnek a pánarab ideológi-ák Izraelt stratégiai harapófogóba szoríthatják.⁷⁰⁹

Amennyiben az egyiptomi-török közeledés válna geopolitikai realitássá, olyan regionális erőkoncentráció alakulhatna ki a Mediterráneum keleti medencéjében, amely Washington rugalmasabb politikára, esetleg geopolitikai választásra kény-szeríthetné. A legrosszabb térségi scénárióként egyes elemzők egy hagyomá-nyos háborút vizionáltak, amelynek azonban csekély a valószínűsége, miközben nem tartották elképzelhetetlen, hogy ebben a helyzetben Kairó az izraeli határok mentén alacsony intenzitású konfliktusokat generálna azzal a céllal, hogy a bi-

704 http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2011/Analysis_of_Egypt_2011_Parliamentary_Electoral_System.pdf (2013-10-02)

<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/government.htm> (2012-10-01)

705 <http://www.thedailybeast.com/cheats/2012/08/18/egypt-president-to-visit-iran.html> (2012-10-01)

706 http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2012-08/27/content_15707111.htm (2012-10-03)

707 http://edition.cnn.com/2012/11/21/world/meast/gaza-israel-strike/index.html?hpt=hp_tl (2012-10-05)

708 http://www.nytimes.com/2012/11/22/world/middleeast/israel-gaza-conflict.html?_r=0 (2013-10-05)

<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/morsi.htm> (2012-10-25)

709 <http://econintersect.com/wordpress/?p=29971> (2012-12-10)

<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20130228%20Armed%20Groups%20in%20the%20Sinai%20Peninsula.pdf> (2013-10-09)

zonytalanná váló közel-keleti régióban erősödjön az egyiptomi befolyás.⁷¹⁰ Mind- ez azonban természetesen elméleti geopolitikai forgatókönyv vázlata.

A 2013-as fordulat: az egyiptomi nyár

2013. július 3-án a hadsereg eltávolította a hatalomból Mohamed Morsi elnököt, aki korábban az iszlamista Muszlim Testvériség egyik vezetője volt. Úgy tűnt, hogy a mozgalom politikai ideológiáját szimbolizáló FJP – és maga a Testvériség – igazolta a XXI. század elején megfogalmazott elemzői véleményt, miszerint a politikai iszlám a modern hatalomgyakorlás megfelelő eszköze lehet. Ezt alapozta meg, hogy az iráni síita szakrális rendszer – az Irakkal folytatott hosszú háborút követően – számos térségben sikerrel terjesztette ki az új típusú – iszlám teokrácia – állam befolyását. A világi rezsim fennmaradását az iszlamista politikai pártok kihívása fenyegette, akik azt hirdették, hogy az iszlám a megfelelő válasz a modern állam irányításával kapcsolatos problémákra.⁷¹¹

Az egyiptomi politikai mező és a hadsereg

Az egyiptomi Muszlim Testvériség, illetve politikai szervezetének – az FJP – bukása azonban cáfolta ezt az ideológiai tézist. A politikai és gazdasági hozzá nem értés, a nepotizmus megakadályozta a Morsi-kormány konszolidációját, a társadalom iszlamizációját (ez utóbbi jórészt felesleges politikai cél volt, hiszen ez történelmileg már megtörtént). A Testvériségnek – korábban többé-kevésbé illegális ellenzéki mozgalom – azért sem sikerült, mert az egyiptomi társadalom iszlamizációja történelmileg nem központilag szabályozottan zajlott, azt számos szubkulturális minta és trend jellemezte.⁷¹² A muszlim hívők modernitása abban is megnyilvánult, hogy választhattak a különböző iszlám irányzatok között, sőt még a hagyományosabb szalafista irányzatra is jellemző az individuális választás lehetősége.⁷¹³

Az egyiptomi rendszerváltást követően számos elemző abban bízott, hogy egy optimista forgatókönyv valósul meg: abban hittek, hogy az iszlamisták valóban el-

kötelezettek a társadalmi béke, a politikai pluralizmus megvalósítása érdekében, amelyet a Muszlim Testvériség reformista szárnya deklarált.⁷¹⁴ Ezért társadalmi támogatottsága jelentősen megnövekedett, de kérdéses volt, hogy a hosszú időn keresztül illegalitásban működő szervezet képes-e átlátható, legitim eszközökkel élni más politikai pártokkal való együttműködésében és a hatalom gyakorlásában.⁷¹⁵

Kezdetben úgy tűnt, Egyiptomban megvalósulhat a politikai pluralizmusra épülő tunéziai modell. Az új kormány működésének első periódusában a koalíció működése azt igazolta, hogy képes megjeleníteni a koptok és a nők érdekeit, és nem egyszerűen a XIX. század végén megfogalmazott iszlám állam egyszerű leképeződéseként jelent meg, leginkább a pluralista iszlám al-Wasat⁷¹⁶ csoport nézeteihez hasonlóan. Egyes elemzők azonban már ekkor felvetették annak lehetőségét, hogy a Testvériség által vezetett koalíció elnyomó egypárti rendszerré válhat, sokkal inkább az iráni mintához hasonlóan és válsághelyzet alakulhat ki.⁷¹⁷

A politikai elemzők arra is felhívták a figyelmet, hogy Morsi hatalomra kerülése az első szabad választással csupán politikai mítosz: az 1920-as évektől viszonylag szabad választásokat tartottak az alkotmányos monarchia gyenge hatalmi pozíciói miatt, a parlamentáris rendszer egészen az 1952-es katonai hatalomátvételig fennállt. A kérdés elemzők szerint valójában az volt, hogy képes-e az új politikai rendszer adoptálni és működtetni a demokratikus intézményrendszert. Nem kizárható, hogy az arab–iszlám társadalmakban leginkább az alkotmányos monarchia keretei között működő parlamentáris rendszer biztosítja a legnagyobb politikai stabilitást. Lehetséges, hogy azoknak van igazuk, akik azt állítják, hogy a monarchi-

714 Besenyő J.–Gömöri R.: Arab Spring, Christian Fall? – The situation of Christian minorities in the Middle East after the Arab Spring (Gömöri Rolanddal közösen) – International Institute for Counter-Terrorism, Herzliya, 2013. June
<http://www.ict.org.il/LinkClick.aspx?fileticket=5m1IqFJOa44%3d&tabid=66> (2013-08-15)

715 <http://www.theglobalexperts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-20)

716 1996-ban Abou Elela Mady vezetésével kiléptek a Muszlim Testvériségből, hivatalosan csupán 2011. február 19-én vált legitím politikai iszlamista háttérrel rendelkező alakulattá. Politikai célja a liberális politikai iszlám megvalósítása – a párt választási listáján koptok és nők is szerepeltek –, a saria és a liberális demokrácia elveinek összehangolása. Leginkább a török Igazság és Élet Párjához hasonlították.

<http://www.reuters.com/article/2011/02/19/us-egypt-idUSTRE70O3UW20110219> (2013-08-20)

<http://www.sify.com/news/egypt-court-approves-country-s-first-islamic-party-news-international-lctu4fiafed.html> (2013-08-20)

<http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-licenses-first-moderate-Islamic-party> (2013-08-20)

717 Besenyő J.: Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51–75.

<http://www.theglobalexperts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-21)

710 <http://econintersect.com/wordpress/?p=29971> (2012-12-10)

<http://www.thewashingtonreview.org/articles/turkey-and-egypt-scenarios-in-the-aftermath-of-arab-spring.html> (2013-12-03)

711 <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-15)

712 <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-15)

713 Roy, O. (2007): The Failure of Political Islam. London, New York, IB Tauris & Co. Ltd, pp. 1–34.

kus/dinasztikus rendszer képes összefogni az iszlám közösséget. Az arab világban a republikanizmus számos – nem amerikai és európai mintájú – változata létezik, amely azonban gyakran elnyomásra épülő rendőrállamok kialakulását eredményezte (Egyiptom, Irak, Szíria). Ezzel szemben az állampolgári és emberi jogok leginkább a marokkói és a Jordániai királyságban érvényesülnek.⁷¹⁸

A Mubarak után felálló kormányzat számára megoldandó társadalmi probléma volt a bűnözés, a foglalkoztatás kérdése, a jogrend megteremtése. Fontos feladat lett volna a törvényi szabályozás, amely megteremti az új beruházások számára kiszámítható gazdasági klímát. A csökkenő gazdasági teljesítmény növelte a munkanélküliséget, társadalmi és politikai kockázatokat generált, különösen az agár és ipari munkavállalók és az alsó középosztály körében. A politikai iszlám tehát nem képes irányelveket adni a modern állam működtetéséhez, nem rendelkezik megfelelő alapokkal a közigazgatás területén, mivel a kiindulópontot jelentő családi jog sem egységes.⁷¹⁹ Mindez nem jelenti azt, hogy a politikai ideológia történelemformáló szerepét tagadni kellene, de a modern társadalmakat érő komplex kihívásokra nem tűnik elégséges válasznak.⁷²⁰

Emellett az egyiptomi eseményeket nem lehet elválasztani a közel-keleti régióban zajló folyamatoktól sem. Meglehetősen szoros volt a kapcsolat az egyiptomi és a Gázában működő Muszlim Testvériség között, hiszen 1948-1967 között a terület egyiptomi fennhatóság alá tartozott és számos innét származó – a testvériséghez kötődő – fiatal tanul egyiptomi egyetemeken. A Muszlim Testvériség lazán összekapcsolódó nemzetközi szervezet, regionális csoportjai helyi érdekeket fogalmaznak meg, amelyek gyakran összeegyeztethetetlenek. Ezt számos esetben kihasználták az arab politikai vezetők is: az 1958-as libanoni polgárháború időszakában Nasszer az egyiptomi Testvériséget illegálisba kényszerítette, de külpolitikai szándékainak megfelelően támogatta a levantei térségben a szíriai és libanoni Muszlim Testvériséget. Bár a Hamasz ünnepelte a 2011-es iszlamista politikai sikert Egyiptomban, de kezdetben nem volt könnyű modellezni Kairó és a közel-keleti iszlamista szervezetek közötti viszonyrendszert.⁷²¹

Az arab tavasz sajátos módon feltárta a helyi társadalmakban felhalmozódott feszültségeket, de mégsem vezetett egyértelműen alkotmányos demokráciák ki-

alakulásához, ezzel párhuzamosan pedig a Muszlim Testvériség kapott egy esélyt Egyiptomban, amelyet azonban elveszített.⁷²²

Egyiptom az arab világ talán legfontosabb állama, ahol a tekintélyelvű, autoriter rezsimek lehetetlenné tették a demokratikus rendszerek kialakulását. Kairó hagyományos geopolitikai riválisa volt az arab világban hegemoniára törekvő Szaúd-Arábiának. Az arab érdekekért háborúra soha sem kényszerült állam kevésbé szimbolizálja az arab egységet, de puha hatalom eszközeivel képes érdekei érvényesítésére. Ezek segítségével Rijád az arab világ tradicionális szellemi és ideológiai központjának számító egyiptomi állam – ha politikai berendezkedése demokratikussá válik, akár követendő norma lehet az arab államokban – ellensúlyozására törekszik.⁷²³

Az egyiptomi forradalmat követően Morsi kormányzása nem hozott valódi demokráciát, valójában az egységkormány percepciója sem realizálódott. Az új kormányzat sokkal inkább az iszlamista hatalom megszilárdítására törekedett, mint a forradalom időszakában megfogalmazott jelszó – Kenyér, Szabadság és Igazság – megvalósítására és nem sikerült megnyernie a hadsereg támogatását sem.⁷²⁴

Elemzők szerint a katonai hatalomátvétel célja Egyiptom gazdasági-társadalmi konszolidációja, de kérdéses, hogy a pakisztáni vagy a török modell szerint zajlik majd a folyamat. Jelenleg inkább az látszik, hogy a hadsereg vezetése nem kíván lemondani a politikai hatalom ellenőrzéséről, „Nyugat” támogatásával szeretné megelőzni a társadalmi radikalizálódást. Mindezt igazolni látszik Adly Mansour⁷²⁵ kinevezése, amelyet egyébként a Tamarod-mozgalom is követelt. Az

722 <http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/> (2013-08-25)

723 <http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/> (2013-08-25)

<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R2371.pdf> (2013-10-12)

724 <http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/> (2013-08-25)

725 Az 1945. december 23-án született Adly Mahmoud Mansour – a Cairo University Law School-on 1967-ben tanult, a posztgraduális fokozatot 1969-ben szerezte meg. 1970-ben a kairói egyetemen menedzser-tudományokból posztgraduális fokozatot szerzett, 1977-ben a francia École nationale d'administration-on (ENA) diplomázott – Alkotmánybíróság vezetője volt, majd a 2013-as államcsínyt követően a következő választásokig kinevezéssel az elnöki hatalom birtokosa.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23176293> (2013-08-27)

http://edition.cnn.com/2013/07/03/world/meast/egypt-protests/index.html?hpt=hp_t1 (2013-09-10)

http://www.upi.com/Top_News/World-News/2013/07/03/Egyptian-military-announce-Morsi-ouster-suspend-Constitution/UPI-43551372830618/?spt=hts&or=1 (2013-09-10)

<http://www.businessinsider.com/maher-el-beheiry-egypts-new-leader-2013-7> (2013-09-11)

http://www.huffingtonpost.com/2013/07/04/adly-mansour-sworn-in_n_3545682.html (2013-09-11)

<http://allafrica.com/stories/201307241423.html> (2013-09-12)

718 <http://www.theglobalexerts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-21)

719 <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-25)

720 <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-25)

721 <http://www.theglobalexerts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-20)

Abdel Fattah al-Sisi⁷²⁶ irányította hadsereg hatalomátvétele csak az átmenet időszaka lehet a demokratikus intézményrendszer megteremtése felé, amelyet igazolhatnak az új parlamenti választások, az új alkotmány megalkotásának bejelentése. A fordulattal szemben álló Testvériség politikusa – Khairat al-Shater⁷²⁷ – azonban egy következő, sokkal erőszakosabb – és iszlamista – forradalom bekövetkezését jósolta.⁷²⁸

A hadsereg mindig jelentős szerepet játszott a modern egyiptomi állam történetében – különösen 1952 után –, amellyel szemben Morsi sem volt képes érvényesíteni politikai és gazdasági elképzeléseit. A politikai pártok megosztottsága éppúgy akadályozta a stabilizáció sikerét, mint ahogy Mubarak egypárti rendszere sem volt képes a társadalmi-gazdasági problémák felszámolására. A fegyveres erők nyomást gyakorolnak a politikai szféra szereplőire új választások megtartására ösztönözve őket. A Muszlim Testvériség azonban az erőszakot is a politikai hatalom gyakorlásának előnyben részesített eszközének tekinti, főként, ha a szalafista erőktől háttértámogatást kapnak.⁷²⁹

A politikai megosztottság tartós fennmaradása lehetetlenné tenné az egységes vezetés kialakítását, a politikai és társadalmi kohézió erőit gyengítve gátolná a gazdaság konszolidációját (egy elemzők szerint Mohammed ElBaradei⁷³⁰

felkérése az egységes politikai entitás megvalósítása felé megtett lépés lehet). Az elnök bukásának oka, hogy nem volt képes biztosítani a politikai, gazdasági stabilitást a hadsereg és a társadalom érdekeinek megfelelően. A felhalmozódott problémák megoldása nem könnyű, akár nagyobb válságba is taszíthatják az egyiptomi államot. Az erőszak, a polgárháború lehetősége is fennáll, amennyiben a hadsereg nem lesz képes megteremteni a politikai kohézió kereteit, a társadalmi egységet szimbolizáló kormányzatot, amelyben a Testvériség is szerepet vállal. Jelenleg azonban az aszimmetrikus politikai struktúra – liberális, szekuláris, iszlamista erők konglomerátuma – miatt nem egyszerű a nemzeti kohézió fenntartása, így a hadsereg szerepe rendkívül meghatározó.⁷³¹

Mivel az egyiptomi hadsereg hagyományosan jelentős politikai tényezőként funkcionál, ezért több elemző úgy véli, Egyiptom egy pretoriánus államként működik. A kifejezés (pretoriánus)⁷³² a politika, a gazdaság és a társadalom militárista elemekkel való feltöltődésére utal, tehát jellemző a hadsereg beavatkozása, bevonása a politika folyamataiba. A modern egyiptomi állam kezdetei is gyakorlatilag egy 1952. július 23-i puccsig⁷³³ vezethetők vissza, amelyet követően a hadsereg jelentős politikai és gazdasági szerepet töltött be.⁷³⁴ Az állam történetében a hadsereg általában a modernizáció legfontosabb eszköze volt, amelyet Gamal Abdel Nasser már 1952-ben felismert. Célja az erős nemzetállam, valamint az arab világ nem ideológiai alapon történő geopolitikai egységének megteremtése, katonaként azt vallotta, hogy a hadsereg biztosítja a nemzetépítés stabilitását. Az arab tavasz időszakában a Nasser-i elveket vallók passzív maradtak, miközben Morsi valójában sohasem volt képes teljes mértékben irányítani és ellenőrizni az állam intézményeit részben politikai gyengesége miatt, másrészt a Muszlim Test-

726 A lemondásra kényszerült Mohamed Hussein Tantawi helyére került tábornok személye úgy tűnt a hadsereg és az iszlamista politikai erők szövetségét szimbolizálja. Al-Sisi politikai példaképe azonban az egyiptomi nacionalizmust megtestesítő Gamal Abdel Nasser. A katonai vezető 1954 novemberében Kairóban született, 1977-ben szerzett diplomát a katonai akadémián, Ezt követően a Joint Services Command and Staff College-on (Egyesült Királyság) végzett 1992-ben, master fokozatát pedig az amerikai Army War College-ban (Pennsylvania) szerezte 2006-ban. Célként a haderő modernizálását, hatékonyságának növelését fogalmazta meg szoros kapcsolatban az Egyesült Államokkal, amely az 1979-es izraeli-egyiptomi békeszerződést követően évente 1,3–1,5 milliárd \$-os támogatást nyújt Egyiptomnak.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201373112752442652.html> (2013-09-12)

727 Az egyiptomi Muszlim Testvériség befolyásos radikális politikusa és egyik fontos pénzügyi támogatója 1950. május 4-én született Daqahliya-ban. Mérnöki diplomáját az Alexandriai, master fokozatát pedig a Mansura Egyetemen szerezte. 1981-ben csatlakozott a Muzulmán Testvériséghez, a katonai bíróság 1995-ben és 2007-ben börtönbüntetésre ítélte – utóbbi esetben a vád terrorizmus és pénzmosás volt – és csak 2011 márciusában szabadult.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/20124117205835954.html> (2013-09-12)

728 <http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/> (2013-08-25)

729 http://www.americanthinker.com/2011/02/the_egyptian_army_in_politics.html (2013-09-12)

730 Egyiptomi jogász és diplomata, aki 1942. június 17-én született Kairóban, a 2013-as államcsínyt követően Egyiptom alelnöke. Jogi diplomáját 1962-ben szerezte a Kairói Egyetemen, majd a genfi Graduate Institute of International Studies-on master fokozatot kapott. 1974-ben tudományos minősítést nyert az International Law at the New York University School of Law-on. 1964-től a Külügyminisztérium alkalmazásában állt a New York-ban és Genfben

működő egyiptomi misszióban a politikai, jogi és fegyverzetellenőrzési kérdések felelőse volt, majd 1984-től a NAÜ (IAEA) vezető munkatársa. 1997-2009 között a szervezet főigazgatója – 2005-ben Nobel-békedíjat kapott – majd egyre jelentősebb szerepet játszott az egyiptomi eseményekben.

<http://www.notablebiographies.com/newsmakers2/2006-Ei-La/ElBaradei-Mohamed.html> (2013-09-12)

<http://www.iaea.org/About/dg/elbaradei/biography.html> (2013-09-12)

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/20137311506961487.html> (2013-09-12)

<http://julius.law.nyu.edu/record=b418078~S0> (2013-09-12)

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2005/elbaradei-facts.html (2013-09-12)

731 <http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/> (2013-09-25)

732 *Perlmutter, A. (1974): Egypt: the Praetorian State.* New Haven, Yale University Press, pp. 4–13.

733 *Luttwak, E. (1979): Coup d'état: a Practical Handbook.* Cambridge, Harvard University Press, pp. 1–27.

734 http://www.americanthinker.com/2011/02/the_egyptian_army_in_politics.html (2013-09-12)

vériség sem készült fel a politikai hatalom gyakorlására, valamint mert a fegyveres erők megőrizték önállóságukat.⁷³⁵

Az egyiptomi hadsereg egy stabil intézmény, amelynek vezetői a politikai elit részét képezik és társadalmi presztízszük általában magas.⁷³⁶ Nasszer, Szadat és Mubarak személye azt jelentette, hogy hosszú történelmi időszak után ismét – autoriter – egyiptomi vezetők irányították az államot, habár az évtizedek során a hadsereg által fenntartott politikai rendszer nyitottabbá vált, polgári elemekkel töltődött fel. A 2013. július 3-án történtek átmenetileg a közvetlen katonai uralom visszatérésére utaltak, valamint arra, hogy a hadsereg megtartotta politikaformáló képességeit.⁷³⁷

Az egyiptomi politikai rendszer tradicionálisan tekintélyelvű és örökletes jellegű: az autoriter rezsim jellemzője többek között a hadsereg központi szerepe a politikai mezőn, a korlátozott politikai pluralizmus, az ideológia és a politikai mozgósítás képességének hiánya. A katonai rezsimet általában hatalmi, legitimitási válság jellemezte, amely esetenként belső konfliktusokat és politikai instabilitást gerjesztett. Ezért Egyiptomban sajátos megkésetttség, demokrácia-deficit alakult ki, tehát a mindenkor egyiptomi katonai rendszer nem kvázi-demokrácia, hanem civilizált katonai rezsim.⁷³⁸

A demokrácia nem a választásokra korlátozódik, annál sokkal összetettebb:

- a) az egyéni és a polgári szabadságjogok (legfontosabb a véleménynyilvánítás szabadsága)
- b) a törvényesség uralma (ez magában foglalja a hatalmi ágak egyensúlyát és elválasztását)
- c) szuverenitás és az egyenlőség (benne a kisebbségek jogai)
- d) stabil politikai közintézmények és a civil társadalom
- e) a politikai rendszer vertikális és horizontális elszámoltathatósága, transzparenciája
- f) a mobilitás, a politikai részvétel, az esélyegyenlőség.⁷³⁹

735 <http://www.valuewalk.com/2013/07/arab-spring-next-egypt/> (2013-09-15)

736 *Besenyő J.*: Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – *Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata*, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51–75.

737 http://www.americanthinker.com/2011/02/the_egyptian_army_in_politics.html (2013-09-12)

T. Maniruzzaman, T. (1987): Military Withdrawal from Politics. Cambridge, Ballinger

738 http://www.americanthinker.com/2011/02/the_egyptian_army_in_politics.html (2013-09-12)

Makdisi, S.A.–Elbadawi, I. /eds/ (2011): Democracy in the Arab World: Explaining the Deficit. Routledge London, New York p. 273.

739 <http://iis-db.stanford.edu/pubs/20729/Diamond-Morlino.QoD.intro%28book%29.drft1.pdf> (2013-09-15)

Számos elemző szerint az arab-izlám világ államigazgatási rendszerét – így az egyiptomi rendszert is – a demokrácia elemeinek hiánya jellemezte, miközben a pártok, a választások és parlamentek működése sem volt igazán demokratikus.⁷⁴⁰

Kérdéses, hogy az iszlám nem képes-e a nyugati típusú demokrácia adoptációjára. Az egyiptomi katonai rezsim alapvetően hangsúlyt helyezett az állam szekuláris jellegére, de az alkotmányban az iszlámot államvallásként definiálták, ami gátolta a demokratikus politikai rendszer kialakulását, hiszen ebben a megközelítésben a hatalom, a szuverenitás és a jog legfőbb forrását a teokratikus⁷⁴¹ ideológia központi alakja (Allah) jelenti. Ezzel szemben a demokratikus rendszer középpontjában a szuverén ember áll, a politikai magatartásmintákat a racionalitás, a pluralizmus, a szabad választás, a tisztességes bánásmód jellemzi, miközben az iszlám nem ismeri a szuverén állampolgár fogalmát. Az iszlám és a demokrácia talán kölcsönösen kizárják egymást: a demokrácia nem fogadhatja el Allah mindenhatóságát, ha pedig a jog forrása a saria, akkor nincs szükség emberközpontú demokráciára. A többség uralmának tézise nem létezik az iszlám-ban, amely maga az egyetemes bölcsesség, tökéletes és megváltoztathatatlan, így a folyamatos választás szabadságát hangsúlyozó nyugati értékek elfogadása egyenértékű a hit elhagyásával.⁷⁴²

Az arab tavasz – sokan tévesen a kelet-európai átalakulással állították párhuzamba – öröksége Egyiptomban is a politikai-gazdasági káosz volt.⁷⁴³

Ennek megfelelően az egyiptomi felkelés folyamata bizonyult Mubarak 2011-es bukása, a 2012-ben megtartott választások ellenére sajátosan alakult. A Muszlim Testvériség vezetőjének elnökké választása – akit iszlamista pártja természet-

740 *Sadiki, L. (2009): Rethinking Arab Democratization: Elections without Democracy.* Oxford, Oxford University Press, pp. 7–144.

741 A teokrácia olyan államforma vagy politikai rendszer, amelyben az egyház vagy az egyház vezetőjének számító uralkodó birtokolja a politikai hatalmat.

<http://tortenelemklub.com/adattar/fogalmak-es-kronologia/8-toertelenmi-fogalmak-gyjtemenye> (2013-09-15)

<http://meszotar.hu/keres-teokr%C3%A1cia> (2013-09-15)

742 http://www.americanthinker.com/2011/02/the_egyptian_army_in_politics.html (2013-09-12)

<http://www.ub.edu/astrolabio/Articulos3/ARTICULOeliane.pdf> (2013-09-17)

<http://www.tfd.org.tw/docs/dj0102/109-138.pdf> (2013-09-17)

743 A libiai felkelést követő nyugati beavatkozás eredményeként megbukott Moammar Kadhafi, ám ezt követően a politikai helyzet nem stabilizálódott. Szíriában a felkelés nem hozta meg a rendszer bukását, sokkal inkább egy (polgár)háborús helyzetet generált Bashar al Assad elnök politikai támogatói, valamint az iszlamista többségű ellenzék között. Az arab tavasz eseménysorozat sajátos ironiája, hogy igazolta az arab világban felhalmozódott társadalmi-gazdasági feszültségek realitását, de nem eredményezte alkotmányos demokratikus politikai rendszere kialakulását.

<http://www.stratfor.com/analysis/next-phase-arab-spring> (2013-09-17)

tesen bizonyos korlátok közé szorított – jelezte, hogy a demokratikus választások nem feltétlenül garantálják a liberális intézményrendszer kialakulását.⁷⁴⁴ Ezzel párhuzamosan a hadsereg elvesztette a közvetlen hatalomgyakorlás lehetőségét, de változatlanul betöltötte/betölti a mérleg nyelvének fontos szerepét. Az egyiptomi nyár – a társadalmi-gazdasági elégedetlenségi mozgalom dinamikus kulminációja – során az ellenzék vezetői támogatták az alkotmányos demokrácia intézményét, miközben a tüntetők feltehetően inkább az élelmiszerárak, a munkanélküliség emelkedése és kevéssé a politikai liberalizmus elvei miatt vonultak utcára. A felkelés azonban alkalmat adott a hadsereg számára, amely nem akart politikai és gazdasági rendetlenséget és önmagát a rend fenntartójaként definiálni. A Testvériség iránt bizalmatlan fegyveres erők számára kedvező volt a Testvériség pozícióinak gyengülése is. Ezért a hadsereg a rend fenntartásának érdekét hangsúlyozva lépett fel és ezzel párhuzamosan átalakította az egyiptomi politikai rendszert: az elnököt leváltotta, helyére egy nyíltan világi és liberális vezetőt helyezett. Az egyiptomi arab tavasz ironikus módon alig változtatott a politikai rendszer szerkezetén: 2011-ben a hadsereg készítette elő Morsi hatalomra kerülését, majd ellenzékét segítette saját motivációinak megfelelően. Az ideológiai értelemben semleges hadsereg – amely a rend fenntartásában, a stabilitásban érdekelt – megőrizte permanens és domináns politikaformáló erejét és folyamatosan alakítja Egyiptomot, miközben a különböző ideológiákat hordozó politikai erők összetétele gyorsan változik.⁷⁴⁵

Az elnöki politika sikertelensége növelte az elégedetlenséget, a növekvő társadalmi feszültség súlyos biztonságpolitikai kihívást jelentett a kairói kormányzat számára, ám az nem vette figyelembe a figyelmeztető jelzéseket.⁷⁴⁶

A politikai tiltakozások az államtér déli részén – itt rendelkezik a legerősebb pozíciókkal a Muszlim Testvériség – is rendkívül intenzívekké váltak, mivel a Morsi vezette kormányzat a reformok középpontjába egyre inkább a saria-t helyezte – kiélezve az igazságszolgáltatás és az állam viszonyát –, miközben elhanyagolta a közigazgatás és a gazdaság rendszerét. A Morsi által teremtett gazdasági és politikai feltételek sajátos dinamikai változásokat eredményeztek.⁷⁴⁷ Elemzők szerint kísérlet történt az egyiptomi állam iszlamizációjára (Brother-

hoodization-Ikhwanization),⁷⁴⁸ amelyben a Testvériség igyekezett maga alá rendelni az államszervezetet. Ennek sajátos eredményeként mobilizálódott az ellenzék, erodálódott az iszlamista politikai tőke. Vajon Morsi ténylegesen egy teokratikus állam (az iszlám kalifátus) megteremtésére törekedett? Ezt igazolni látszik a kopt egyházzal és a nőekkel ellenséges retorika, illetve az istenkáromlás vádja az elnöki politikát bírálókkal szemben.⁷⁴⁹ Az sem lehetetlen, hogy egyes bírálatokban benne rejtőzik némi – egyébként megalapozatlan – romantikus nosztalgia Mubarak rendszere iránt.⁷⁵⁰

A politikai hatalom iszlamizációja, az iszlám politikai elit megteremtésének kísérlete lehet, hogy csak a nyugati elemzésekben jelenti a sarián alapuló iszlám állam megteremtését, holott Morsi sok szempontból Mubarak hatalmi technikáit vette át: az állam elhanyagolta a közjavak biztosítását, elhanyagolta azon polgárai védelmét, akik nem rendelkeztek piaci versenyképességgel, vagy éppen nem az államvallás tagjai (koptok).⁷⁵¹ A retorika ezek szerint inkább arra szolgált, hogy igazolja azt a kormányzati stílust, amely az egyiptomi állampolgárok elnyomását célozta meg. Ezért a Morsi-kormányzat hiteles kritikájának a politikai gazdaságtanra kell épülnie, hiszen inkább a hatalom és tőke koncentrációjára törekedett, amelyet a Testvériség ideológiája igyekezett leplezni, ám a gazdaságpolitikája nem volt sikeres.⁷⁵²

Az elmaradó idegenforgalmi bevételek, a gazdaság visszaesése hitelek felvételére kényszerítette Kairót, amely jelentősen növelte az államadósságot. A Katar, Törökország, valamint Szaúd-Arábia által nyújtott forrásokat – 11 milliárd \$ – azonban nem piaci reformokra, a hatékonyság és a foglalkoztatottság növelésére fordították.⁷⁵³

748 <http://www.demdigest.net/blog/2013/04/egypts-muslim-brotherhood-ikhwanization-of-state-or-stafication-of-ikhwan/> (2013-09-20)

749 <http://www.egyptindependent.com/news/coptic-church-submits-demands-morsy> (2013-11-03)
<http://www.asianews.it/news-en/Cairo,-thousands-of-judges-protest-against-Islamization-of-society-28103.html> (2013-09-30)

<http://jonathanturley.org/2013/07/05/morsi-democracy-and-problem-with-fundamentalist-politics/> (2013-09-25)

<http://www.cihrs.org/wp-content/uploads/2013/09/the-annual-report-2013.pdf> (2013-10-10)

750 <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/06/egypt-opposition-economy-not-religion.html> (2013-10-05)

<http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (2013-10-08)

<http://www.volokh.com/category/freespeech/blasphemy/page/2/> (2013-10-18)

751 *Besenyő J.–Gömöri R.*: Arab tavasz, keresztény ősz? – A keresztény kisebbségek helyzete a Közel-Keleten az „Arab Tavasz” után, *Szakmai Szemle*, 2013/1. Szám pp. 5–23.

752 <http://mondediplo.com/2013/06/05brothers> (2013-10-05)

753 <http://www.albawaba.com/business/egypt-financial-aid-439016> (2013-10-05)

744 *Besenyő J.*: The first anniversary of the „Arab Spring” – What kind of change have taken place since then – *TradeCraft Review*, Periodical of the Military National Security Service, 2012, 2. Special Issue pp. 5–16.

745 <http://www.valuwalk.com/2013/07/arab-spring-next-egypt/> (2013-09-17)
<http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-09-17)

746 <http://ideasthatshape.com/archives/3130> (2013-09-20)

747 <http://www.thedailybeast.com/articles/2013/05/02/egyptian-president-mohamed-morsi-s-biggest-challenge-the-economy-stupid.html> (2013-09-20)

Várható volt, hogy a kiéleződő helyzetben a hadsereg politikaformáló erővé válik, hogy Egyiptom ne kerüljön a bukott államok csoportjába. A tradicionálisan meghatározó politikai erő szerepét betöltő fegyveres erők célja, hogy az állam mind társadalmi, mind gazdasági értelemben megfelelő irányba fejlődjön, helyreálljon az egyensúly a jogrend és a politikai hatalom között, de önmagában az egyiptomi hadsereg nem képes erre. A hadsereg beavatkozásának eredménye nem egyértelmű, de alapfeltétele, hogy Egyiptom demokratikus módon működhessen, az állam szuverenitása ne sérüljön. Az bizonyosnak tűnik azonban, hogy nem lehet visszaállítani a korábbi, erős prezidenciális kormányzati modellt.⁷⁵⁴

elnök által képviselt politikai kurzus – és Morsi is – elveszítette hitelességét, pedig számos figyelmeztetést kapott mind a nemzetközi közösségtől, mind pedig az egyiptomi politikai közvéleménytől. A Morsi-ellenes tüntetések során érdekes módon mind a hadsereg, mind a rendőrség igyekezett elkerülni a konfrontációt, amennyiben ez lehetséges volt.⁷⁵⁵

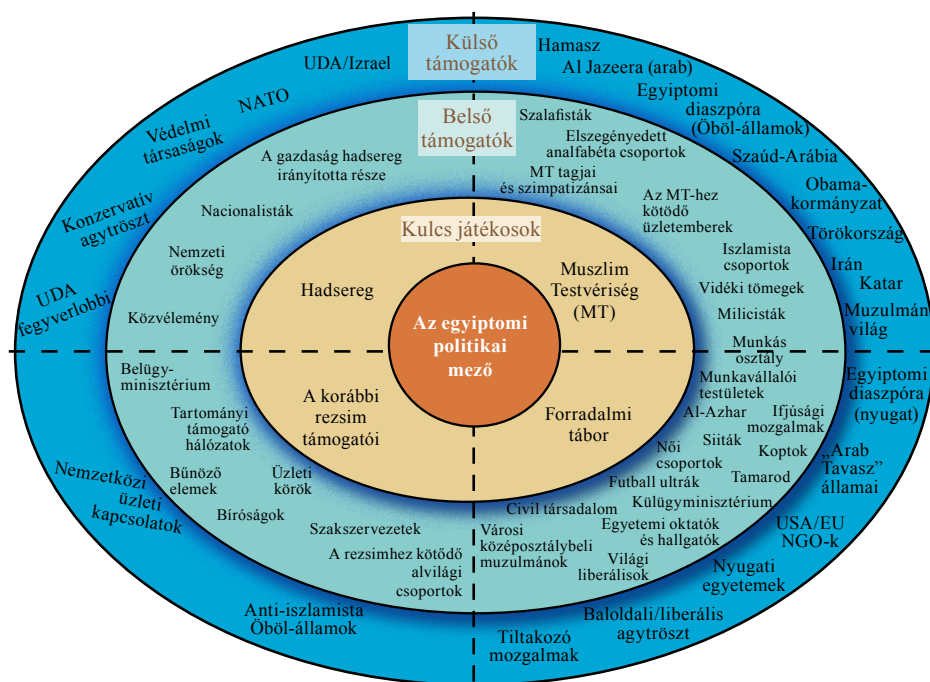
Egyiptom geopolitikai környezete

Az egyiptomi nyár eseményeit szükséges geopolitikai kontextusában is értelmezni, hiszen az államtér stratégiai környezetének változásai jelentős mértékben hatottak az iszlamista kormányzat működésére, meghatározták annak lehetőségeit.

Az egyiptomi politikai territórium a Mediterráneum keleti medencéjében helyezkedik el, amelyet az elmúlt néhány évben három geopolitikai kihívás terhelte, amelyek a régió egészére hatást gyakoroltak: a pénzügyi és gazdasági válság, az arab tavasz által generált geopolitikai káosz a levantei és a Maghreb térségben, a földgáz- és kőolajlelőhelyek felfedezése. Ezzel párhuzamosan Oroszország, valamint Törökország stratégiai aktivitása fokozódott, miközben az EU a görög adósságválságot jórészt pénzügyi és gazdasági szempontok szerint kezeli. Szükséges lenne az EU-nak átfogó geostratégia kialakítása annak érdekében, hogy megállítsa a Mediterráneum – különösen a keleti medence – destabilizálódását.⁷⁵⁶

Az európai elemzők általában a görög kérdést hajlamosak egydimenziós problémaként értelmezni: Görögország EU-tagsága lehetővé teszi a krízis megoldását, miközben figyelmen kívül hagyják az államtér geostratégiai jelentőségét: Az ország egy nagyobb válságövezet geográfiai szomszédságában helyezkedik el, ahol az iráni nukleáris válság korábban hordozta régió kívüli geopolitikai szereplők konfrontációjának lehetőségét, miközben terhelte a lezáratlan arab-izraeli konfliktus is. Nem mellékes, hogy a keleti Mediterráneumban az elmúlt időszakban versengés kezdődött a hatalom újraelosztásáért, ahol az elmúlt 60 évben az Egyesült Államok és Izrael voltak a geopolitikai kulcsjátékosok.⁷⁵⁷ Az Európai Unió nem hiteles geostratégiai nagyhatalom, de Franciaország és Nagy-Britannia tradicionális hatalmi tényezőként vannak jelen a térségben, amelyhez a tagállami státusszal bíró Görögország és Ciprus tartozik. Oroszország pedig két évtized után önmagát nagyhatalmi játékosként definiálva ismételtelen megkí-

Az egyiptomi politikai mező

<http://oxfamblogs.org/fp2p/what-to-read-and-watch-on-egypt/>

Talán a legjobb megoldás az lett volna, ha az elnök lemond, új választásokat tartanak, amelyek a reformokon keresztül megjelenítik és biztosítják a politikai vélemények sokszínűségét. A Morsi vezette kormányzat azonban ezt nem ismer- te fel, és úgy tűnik a szíriai példa sem volt feltétlenül elégséges jelzés, hogy milyen biztonságpolitikai kockázatokat jelent a társadalom tudatos megosztása. Az

⁷⁵⁴ <http://ideasthatshape.com/archives/3130> (2013-10-05)

⁷⁵⁵ <http://ideasthatshape.com/archives/3130> (2013-10-05)

⁷⁵⁶ <http://www.egmontinstitute.be/papers/13/sec-gov/SPB43.pdf> (2013-10-07)

⁷⁵⁷ Besenyő J.: Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban, Kül- Világ, a Nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51–75.

sérli a visszatérését a Mediterráneumba, ahol az egykori Oszmán Birodalom őszeomlását követően a nemzeti Törökország független hatalmi tényezőként igyekszik érdekeit mind hatékonyabban érvényesíteni.⁷⁵⁸

Washington számára a mediterrán térség nem csupán tenger, hanem olyan terület, amely lehetővé teszi az amerikai befolyás kiterjesztését mélyen Eurázsia és az afrikai kontinens belső területi felé.⁷⁵⁹ A hidegháború korszakában a NATO, valamint az Izraellel kötött szövetség segítségével az USA domináns helyzetbe került a régióban, amely alapvetően máig fennmaradt. Amerikai szakértők szerint Ankara és Tel-Aviv az USA két legértékesebb regionális szövetségese a keleti Mediterráneumban, ezért a török-izraeli feszültség geopolitikai értelemben ronthatja az amerikai pozíciókat. Washington kulcsszerepet játszik Európa energetikai diverzifikációjában, csökkentve annak függőségét Moszkvától, és úgy ítéli meg, hogy a térségben feltárt energiahordozók⁷⁶⁰ segítik céljai elérésében. Sokan azonban úgy vélekednek, hogy Washington XXI. századi geopolitikai érdekei a pacifikus térségben hangsúlyosabbak, ott formálnak sajátos stratégiai tengelyt, ezért néhányan szorgalmazzák az amerikai kivonulást a Mediterráneumból.⁷⁶¹ A 2012 januárjában kiadott stratégiai útmutató szerint Dél-Ázsia és a Közel-Kelet térségének kihívásait azonos biztonságpolitikai szintre helyezte, változatlanul meghatározónak tartja az USA és szövetségeseinek regionális katonai jelenlétét⁷⁶² éppúgy, ahogy Közép-Ázsiát is magas stratégiai érték-

kel bíró területként definiálták elsősorban Kína miatt. Nem valószínű tehát, hogy az Egyesült Államok geopolitikai érdeklődése a közeljövőben jelentős mértékben csökkenne a Közel-Kelet iránt, miközben stratégiai riválisai esetenként megfedkeznek az amerikai gazdaság növekvő teljesítményéről.⁷⁶³

Habár az orosz állam katonai jelenléte elhanyagolható a mediterrán térségben,⁷⁶⁴ de Moszkva ismét geopolitikai lehetőséget lát a régióban. Oroszország célja korábbi befolyásának restaurációja, amelyet a felfedezett energiaforrások és a Földközi-tenger geostratégiai pozíciója indokol. Ennek eszköze a tudatosan felépített térségi gazdasági és geopolitikai stratégia elsősorban Görögországban, Cipruson, számolva a török állam felemelkedésével. Ezzel párhuzamosan fokozatosan közeledni próbál Egyiptom és Irak felé és folyamatosan támogatja a perzsa és a szír államot. A stratégiai koncepció részeként Oroszország javítani igyekszik kapcsolatait Izraellel is.⁷⁶⁵ Moszkva hosszabb távú célja a nagyobb Közel-Kelet régiójában, hogy megváltoztassa a geopolitikai status quo-t, csökkent-

758 <http://www.gloria-center.org/2013/08/cyprus-a-russian-foothold-in-the-changing-eastern-mediterranean/> (2013-10-08)

<http://www.futuretimeline.net/forum/topic/6948-eastern-mediterranean-geopolitics-for-the-next-15-years/> (2013-10-07)

<http://www.egmontinstitute.be/papers/13/sec-gov/SPB43.pdf> (2013-10-07)

759 US Deputy Chief of Naval Operations (1947): Forrest Sherman admirálist idézi *Gardner, L.C. (2009): Three Kings: The Rise of an American Empire in the Middle East after World War II.* New York: The New Press, p. 19.

<http://www.strategic-culture.org/pview/2012/11/05/nato-turns-into-ioto-as-it-spread-to-the-east.html> (2013-11-15)

<http://en.interaffairs.ru/experts/90-the-mediterranean-and-central-asia-the-hinges-of-eurasia.html> (2013-11-20)

760 A feltárásban meghatározó szerepet játszik a Noble Corporation: 1921-ben alapított amerikai vállalat, amelynek székhelye Houston-ban (Texas) van.

<http://www.noblecorp.com/about-noble/> (2013-11-08)

761 Leon Panetta védelmi miniszter nyilatkozata némileg ezt a tengely-percepciót tükrözi: az amerikai haditengerészeti egységek arányát az Atlanti- és Csendes-óceánon a jelenlegi 50-50%-a helyett 2020-ra 40-60%-ra kell módosítani.

http://www.nytimes.com/2012/06/02/world/asia/leon-panetta-outlines-new-weaponry-for-pacific.html?_r=0 (2013-11-07)

762 Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for the 21st Century Defense. U.S. Department of Defense, January 2012. pp. 1–2.

http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (2013-11-08)

763 <http://www.ifri.org/?page=contribution-detail&id=5860> (2013-10-08)

<http://www.egmontinstitute.be/papers/13/sec-gov/SPB43.pdf> (2013-10-07)

<http://www.gallup.com/poll/166784/economic-indicators-improve-2013.aspx> (2013-10-07)

764 1769 óta az orosz állam aktív geopolitikai szerepet játszik a Mediterráneum keleti medencéjében néhány rövid – általában külső okok miatt – időszaktól eltekintve. Az USA 1958-as libanoni beavatkozását követően a Szovjetunió a Fekete-tengeri Flottához tartozó egységet telepített a térségbe (5th Operational Mediterranean Squadron – 5-я Средиземноморская эскадра кораблей) és tengerészeti bázist alakított ki néhány arab állam területén. Az amerikai 6. Flottával szemben felállított szovjet haditengerészeti erő, soha nem jelentett valódi kihívást, de jelenléte szimbolizálta Moszkva elkötelezettségét arab szövetségesei iránt. 1977-ben – amikor Egyiptomból a szovjet haditengerészet kivonulásra kényszerült – a szíriai Tartus kikötője lett legfontosabb Földközi-tengeri bázisa. 1991-ben az egységet feloszlatták, de 2007 óta az orosz flotta ismét küld kisebb tengerészeti erőket a Mediterráneum térségébe, ahol az egyetlen – a szovjet birodalom őszeomlását követően sem feladott – stratégiai pont, amelyre az orosz haditengerészet változatlanul igényt tart.

<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mf-black.htm> (2013-10-08)

http://nvo.ng.ru/history/2006-10-13///5_eskadra.html (2013-10-08)

<http://www.ww2.dk/new/navy/5opesc.htm> (2013-10-08)

Gardner, F. “Так Ли Дорог России Сирийский Порт Тартус?” BBC Russian Service (June 29, 2012)

http://www.bbc.co.uk/russian/international/2012/06/120628_russia_tartus_need.shtml (2013-10-08)

765 *Stergiou, A.: Russian Policy in the Eastern Mediterranean and the Implications for EU External Action.* EU Institute of Security Studies (July 25, 2012)

A Gazprom megállapodása Izraellel a földgáz kitermeléséről

<http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/russian-policy-in-the-eastern-mediterranean-and-the-implicationsfor-eu-external-action/> (2013-10-08)

se az amerikai dominanciát, korlátozza Ankara és Brüsszel befolyását, helyreállítsa korábbi geopolitikai pozícióját.⁷⁶⁶

A görög és ciprusi pénzügyi válság és keleti medence energiaforrásai – a várható ciprusi energia-boom – további lehetőségeket kínál az orosz befolyás növelésére elsősorban az EU rovására.⁷⁶⁷

Ankara célja, hogy regionális – és muzulmán – nagyhatalommá váljon, amelyhez lehetőséget nyújt különleges geopolitikai helyzete: ellenőrzés alatt tarja a Kaukázus térségét és Európát, valamint az európai kontinenst a Közel-Kelettel összekapcsoló kontinentális útvonalakat, a kelet-európai beltenger és a Mediterránneum – Fekete- és a Földközi-tenger – közti összeköttetést biztosító maritim útvonalakat, a szorosokat. Politikai értelemben a legfejlettebb iszlám állam, amely alternatív világi demokratikus modellt kínál az arab államok számára.⁷⁶⁸

Az AKP 2002-es hatalomra kerülését követően új külpolitikai dimenzió jelent meg, amelynek célja, hogy szomszédos államokkal ne legyenek diplomáciai problémái. Ennek alapja az a geostratégiai felfogás, miszerint a török államtér regionális központi helyzete lehetőséget biztosít ahhoz, hogy Ankara vezető szerepet játsszon a Kaukázus, a Balkán, a Fekete-tenger, a Perzsa-öböl, a Mediterránneum, valamint a Közel-Kelet térségében. Ahhoz, hogy regionális dominanciája realizálódjon, a török államnak meg kell oldania belső és külső problémáit.⁷⁶⁹

766 *Magen, Z.*: “The Empire Strikes Back?” INSS Insight No. 381 (November 1, 2012) <http://d26e8pvoto2x3r.cloudfront.net/uploadImages/systemFiles/381.pdf> (2013-10-10)

767 Az EU csupán pénzügyi kritériumokat ír elő a két államnak, amely lehetővé teszi Moszkva számára, hogy növelje befolyását a két tagállamban (2011-ben Ciprus 2,5 milliárd € orosz kölcsönt kapott). A német BND (Bundesnachrichtendienst-Szövetségi Hírszerző Szolgálat) szerint a ciprusi bankokban elhelyezett orosz betétállomány meghaladja a 20 milliárd €-t, amely nagyobb, mint a szigetország éves bruttó hazai terméke, és felvetődött a pénzmosás lehetősége.

<http://www.spiegel.de/international/europe/german-spy-agency-says-cyprus-bailout-would-help-russian-oligarchs-a-865291.html> (2013-10-10)

http://www.bnd.bund.de/EN/About_us/Operational_Structure/UM/um_node.html (2013-10-09)

768 *Besenyő J.–Oláh P.*: One of the new competitors in Africa: Turkey. AARMS (Scientific Journal of the National University of Public Service, Hungary), Volume 11, Issue 1. 2012, pp. 135–148.

<http://www.zmka.hu/docs/Volume11/Issue1/pdf/12.pdf> (2013-10-09)

769 A kurd kérdés tartós megoldása jelenti a legnagyobb belső dilemmát, külkapcsolatokban pedig 2008 óta adott a feszültség Törökország és Izrael között. Erdogan miniszterelnök jelentős diplomáciai tőkét fektetett be, hogy közvetítsen a szír-izraeli kapcsolatban. Tel-Aviv és Ankara viszonya jelentősen megromlott, miután Izrael nem kért bocsánatot a Gázába tartó nemzetközi flottilla elleni támadásért, amelyben kilenc török állampolgár meghalt. Válaszul Ankara visszaminősítette a török-izraeli diplomáciai kapcsolatokat, támogatja a független palesztin állam percepcióját és kötelezettséget vállalt, hogy

A török állam szuverén módon határozza meg külpolitikai ambícióit, ebben a fordulópontot az jelentette, amikor Törökország nem engedélyezte területének felhasználását a 2003-as Irak elleni hadműveletekben. Mindez jelezte, hogy az USA immár nem számíthat feltétlen török támogatásra regionális geopolitikai érdekei érvényesítésében, miközben a török állam nem fordult a radikális iszlamizmus felé és nem távolodott el a szövetségi rendszerétől sem.⁷⁷⁰ A külpolitikai stratégia – „zero problems with neighbours” – azonban nem hozta meg a várt stratégiai előnyöket, hiszen Törökország kapcsolatai megromlottak Izraellel, Szíriával, Oroszországgal, Görögországgal, Ciprussal és Iránnal. A diplomáciai koncepció alapvetően a hatalom puha eszközeire épült, mivel a török állam gazdasági teljesítménye jelentősen megnőtt.⁷⁷¹ Jelen helyzetben, amikor a regionális instabilitás erősödik és más geopolitikai szereplők nyíltan törekednek nemzeti ambícióik érvényesítésére, Ankara is alkalmazhatja a hagyományos nagyhatalmi politika egyéb eszközeit is.⁷⁷²

A fokozódó izraeli-török feszültség ellenére Ankara óvatosan reagált az arab tavasz eseményeire: támogatta a Mubarak-rendszer megbuktatását, de Libát illetően óvatosabb volt a gazdasági kapcsolatok és az ott élő mintegy 25 000 török állampolgár miatt. Az arab tavaszt azonban mégis olyan kedvező lehetőségként értékel-

fenntartja a hajózás szabadságát a Mediterránneum keleti medencéjében, miközben az energia-lelőhelyek felfedezése sem teszi egyszerűbbé a két állam kapcsolatát.

Agarwal, R.: Is Turkey’s Foreign Policy of ‘Zero Problems with Neighbours’ Coming Apart? A Critical Appraisal. IDSA (October 31, 2012).

http://www.idsa.in/idsacomments/isTurkeysForeignPolicyof%20ZeroProblemswithNeighbours_RajeevAgarwal_311012 (2013-10-09)

<http://www.todayszaman.com/news-256509-erdogan-mavi-marmara-raid-was-cause-for%20war.html> (2013-10-09)

770 A török állam változatlanul jelentős szerepet játszik a NATI rakétavédelmi rendszerében, és a szövetségi rendszer keretében jutott Patriot-rakétarendszer a potenciális szíriai SCUD fenyegetéssel szemben.

http://www.ata-sec.org/publications/atlantic-voices/doc_download/158-missile-proliferation-and-defense-natos-challenge-and-response-may-2013 (2013-10-11)

<http://shashankjoshi.files.wordpress.com/2009/12/turkeysyrianato.pdf> (2013-10-11)

771 *Besenyő J.–Oláh P.*: One of the new competitors in Africa: Turkey. AARMS (Scientific Journal of the National University of Public Service, Hungary), Volume 11, Issue 1. 2012, pp. 135–148.

<http://www.zmka.hu/docs/Volume11/Issue1/pdf/12.pdf> (2013-10-09)

772 <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa> (2013-10-11)

<http://www.thewashingtonreview.org/articles/whither-turkeys-zero-problem-policy.html> (2013-10-11)

http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/vol_11-no_3%20kibaroglu.pdf (2013-10-11)

<http://www.meforum.org/3455/turkey-zero-problems> (2013-10-11)

http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/03/21/zero_problems_in_a_new_era_turkey (2013-10-11)

te a török politikai vezetés, amely biztosíthatja Ankara regionális befolyásának növekedését az ún. török modell átvételével, hiszen a mérsékelt iszlamista demokrácia lehetővé teszi a vallás politikai kifejeződését. Morsi diplomáciai sikere – a 2012. novemberi gázai tüzszünet – jelezte, az egyiptomi állam nem hajlandó feladni hagyományos geopolitikai ambícióit, hogy a Mediterráneum keleti medencéjében regionális nagyhatalma és az iszlám hegemon állama legyen.⁷⁷³

Morsi időszakában felvetődött egy egyiptomi-török geopolitikai tengely kialakítása, amely átformálhatta volna a közel-keleti régiót. Az iszlamista hatalomra kerülésével olyan folyamat indult meg, amelynek hatására a regionális geopolitikai ellensúlyok és dinamikai mozgások rendszere is átalakulhat. Az egyiptomi elnök megkísérelte ellenőrzése alá vonni az egyiptomi titkosszolgálatokat és hadsereget, amelyek a korábbi regionális rend fenntartásában voltak érdekeltek. A mintákat a török mérsékelt iszlamista hatalomgyakorlásból merítette, ezzel alapozva meg egy potenciális török-egyiptomi együttműködést.⁷⁷⁴ Ankara és Kairó stratégiai szövetsége a Közel-Kelet és a keleti Mediterráneum térségének tradicionális geopolitikai struktúrára jelentős hatást gyakorolhat. A két állam közötti kapcsolatok dinamikáját alátámasztja, hogy 2011-2013 között Törökország politikai vezetői tettek csupán hivatalos látogatást Kairóban. Egy esetleges Ankara-Kairó geopolitikai tengely kialakulása lezárhatta volna a két állam közötti hagyományos rivalizálást. A kölcsönös előnyökre épülő szövetség mindkét fél számára kompenzálhatta volna az izraeli megszállás alatt lévő területek stratégiai értékét, felülírva a Camp David-i status quo-t, valamint az Egyesült Államok és a Nyugat inkoherens térségi ambícióit.⁷⁷⁵

Az átalakuló mediterrán régió mellett Kairó jelentős geopolitikai és gazdasági kihívásként értelmezte a Kék-Nílust érintő etióp kezdeményezést, amely vízelosztási konfliktus generált a két állam között. A Nílus biztosítja mindkét állam számára az egyik legjelentősebb természetes erőforrást, amely tradicionálisan az egyiptomi gazdaság és társadalmi jólét szükséges és elégséges feltétele.⁷⁷⁶

A 2012-2013-as év során folyamatosan fokozódott a feszültség Egyiptom és Etiópia között, amelynek fókuszában a Nílus folyó áll. Ennek oka, hogy az etióp

vezetés ragaszkodott ahhoz, hogy 4,2 milliárd \$-os költséggel duzzasztóművet épít a folyón.⁷⁷⁷ A kairói politikai vezetés szándéka, hogy megakadályozza a gát felépítését arra hivatkozva, hogy az etióp létesítmény a folyó vízkészleteit 20, energiáját – munkavégző képességét – 40%-kal csökkenti.⁷⁷⁸

A diplomáciai erőfeszítések nem hozták meg a kívánt eredményt,⁷⁷⁹ így Egyiptom nem zárta ki az erőszak alkalmazásának lehetőségét sem. Feltehetően nem lett volna olyan nemzetközi nyomásgyakorlás, amely megtiltja Kairónak a katonai erő alkalmazását, de korlátozhatta volna az egyiptomi fegyveres beavatkozás lehetőségét a gát lerombolásának technikai nehézsége, nem is beszélve a szomszédsági viszonyrendszerről. A közvetlen katonai műveletek legfőbb akadálya a földrajzi távolság. A nemzetközi egyezményre – a 2010-es ugandai megállapodás (a folyó felső szakaszán elhelyezkedő 11 állam írta alá) Kairó egyetértése nélkül is felhatalmazta őket vízügyi projektek kivitelezésére, valamint a vízmegosztás új szabályozására⁷⁸⁰ – hivatkozva kezdte meg Etiópia a duzzasztómű építését, amely az állam északnyugati részén, Benishangul-Gumuz régióban, a szudáni határ közelében helyezkedik el.⁷⁸¹

A szudáni repülőterek többsége ugyan az egyiptomi légierő akcióradiuszán belül helyezkedik el, ám a manőver politikai bonyolultsága, a várható nemzetközi reakciók miatt ennek valószínűsége minimális volt. Egyiptom tehát meglehetősen korlátozott képességekkel rendelkezett a probléma katonai megoldását illetően, miközben számolnia kellett egy esetleges háború kirobbantásakor a nemzetközi közösség reakciójával is.⁷⁸²

777 Grand Ethiopian Renaissance Dam: a 2017-re megépülő duzzasztógát Addisz-Abebatól mintegy 750 km-re északnyugatra található a Kék-Níluson. A munkálatok 2011. április 2-án kezdődtek és ez lesz a legnagyobb gát Afrikában, 6000MW teljesítménnyel. <http://www.water-technology.net/projects/grand-ethiopian-renaissance-dam-africa/> (2013-10-12)

<http://somalilandsun.com/index.php/regional/3154-reflections-on-the-grand-ethiopian-renaissance-dam> (2013-10-12)

<http://www.timesofisrael.com/egypt-water-war/> (2013-10-12)

778 <http://geopoliticsrst.blogspot.hu/2013/06/ethiopia-somaliland-and-egypt.html> (2013-10-12)

779 <http://www.irgamag.com/regions/africa/item/2978-ethiopia-diverts-water-from-the-nile-river> (2013-10-12)

780 <http://www.greenprophet.com/2010/05/upstream-african-countries-sign-nile-water-deal-against-egypt-interests/> (2013-11-14)

781 A térség egyike a kilenc, Etiópiát alkotó szövetségi államnak, amely a Kék-Nílus vízgyűjtőjén helyezkedik el. Területe mintegy 50 380 km², Amhara, Oromia és Gambella regionális államokkal, valamint Szudánnal határos.

http://www.benishangulgumuz.gov.et/index.php?option=com_content&view=article&id=32%3AWelcome-to-benishangul-gumuz&Itemid=17&lang=en (2013-10-12)

782 <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/06/13/how-egypt-might-try-to-stop-ethiopian-dam-project/> (2013-10-10)

773 Langendijk, J.: "Does Morsi's Rise Mean Erdoğan's Fall?" Today's Zaman, November 25, 2012.

http://www.todayzaman.com/columnist/joost-langendijk_299180_does-morsis-rise-mean-erdogans-fall.html (2013-10-10)

774 Besenyő J.–Oláh P.: One of the new competitors in Africa: Turkey. AARMS (Scientific Journal of the National University of Public Service, Hungary), Volume 11, Issue 1. 2012, pp. 135–148.

<http://www.zmka.hu/docs/Volume11/Issue1/pdf/12.pdf> (2013-10-09)

775 <http://setav.org/en/%60egypt-turkey%60-axis-and-the-new-middle-east-geopolitics/opinion/1332> (2013-10-10)

776 <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/06/13/how-egypt-might-try-to-stop-ethiopian-dam-project/> (2013-10-10)

Az etiópai duzzasztógát építése kiélezte a feszültséget Egyiptom és Szudán között, amely érintette a folyó völgy más államait. A GERD⁷⁸³ percepcióját Kairó fenyegetésként élte meg, miközben a szudáni kormányzat arra hívta fel az államok figyelmét, hogy az esetleges vízelosztási háborút Egyiptom provokatív fellépése válthatja ki.⁷⁸⁴ A Nílus vizét érintő vitákban az egyiptomi politikai közvélemény eleinte meglehetősen egységes volt,⁷⁸⁵ miközben az Egyesült Államok inkább a regionális együttműködés jelentőségét hangsúlyozta. Szudán számára a duzzasztómű megépítése jelentős előnyökkel járhat,⁷⁸⁶ az egyiptomi vezetés a vízellátás biztonságának korábban kialakult rendszerének fenntartását akarta. A megoldást a jövőben az érintett államok közötti együttműködés jelentheti.⁷⁸⁷

Egyiptom 2013 júniusában kettős stratégiát igyekezett alkalmazni Etiópiával szemben – kooperatív diplomácia és burkolt fenyegetés – a duzzasztógát kérdésének megoldásának kérdésében. A fenyegetés motívuma az iszlamista kormányzat utolsó időszakában egyre erősödött, mivel Morsi és a Muszlim Testvériség (Ikhwan al-Muslimin) a Nílus vízgyűjtője feletti rivalizálással kívánta elterelni – és nemzeti konszenzust kialakítani – a politikai közvélemény figyelmét a belpolitikáról. Mivel az etióp kérdésben végül nem sikerült kialakítani a társadalmi konszenzust, az egyiptomi kormány politikai stratégiájában a tárgyalásos, kooperatív megoldások hangsúlyozása került előtérbe. Egyes radikálisabb tisztviselők változatlanul a katonai megoldás primátusát hangsúlyozták, amelyet azonban a hadsereg szakértői nem tartottak megvalósíthatónak. Ezért Morsi és az egyiptomi hírszerzés az etióp állam destabilizálására törekedett.⁷⁸⁸

Etiópa stratégiai helyzetét jelentősen javította, hogy a parlament (Yehizbtewekayoch Mekir Bet)⁷⁸⁹ ratifikálta a Nílus felső szakaszán elhelyezkedő államok által korábban aláírt szerződést. Az új megállapodás hatályon kívül helyezte az 1929-es dokumentu-

mot – amelynek érvényesítéséhez hiányzik a nemzetközi legitimitáció, illetve a politikai szupremácia –, amely korábban szabályozta a vízhasználatot. A felkért szakértői testület arra a következtetésre jutott, hogy a duzzasztógát jelentős mértékben nem csökkenti a Szudánba és Egyiptomba jutó víz mennyiségét,⁷⁹⁰ illetve, hogy a szudáni kormány 2013 júniusában támogatásáról biztosította az etióp projektet. Kartúm ezzel párhuzamosan azonban menedéket nyújtott radikális dzsihádistá etióp emigránsoknak, ami a szudáni és az egyiptomi iszlamisták közötti szoros kapcsolatokra utalnak.⁷⁹¹

Az egyiptomi iszlamista kormányzat Szomália segítségével igyekezett stratégiai harapófogóba szorítani – politikai és gazdasági értelemben elszigetelni – Etiópiát, arra építve, hogy az etióp külkereskedelem jelentős része a vörös-tengeri Berbera kikötőjén keresztül bonyolódik.⁷⁹² Ennek része volt a Szomáliának – korábban olasz Szomáliföld – nyújtandó katonai segítség, amelynek segítségével kiterjesztheti tényleges fennhatóságát Szomáliföldre, elzárva az etióp kereskedelem számára fontos kikötőt.⁷⁹³

2013 júniusában egyiptomi katonai küldöttség érkezett Mogadishuba, hogy megvitassák Kairó szerepvállalását az új szomáliai hadsereg kiképzésében, logisztikai rendszerének megszervezésében, valamint egy egyiptomi katonai bázis felállításának lehetőségét.⁷⁹⁴ Amennyiben a misszió sikerrel jár, egy esetleges egyiptomi-etióp háború során a szomáliai állam geopolitikai elhelyezkedése Kairó számára stratégiai előnyöket biztosíthat. Természetesen kérdéses volt, hogy egy regionális konfliktusban Szomália milyen szerepet képes és hajlandó betölteni. Kairó stratégiai lehetőségeit szűkítette a Siad Barré-rezsim⁷⁹⁵ korábbi támogatása, valamint az, hogy 1991-et követően Egyiptom igyekezett felhasználni az arab világban és az afrikai kontinensen betöltött politikai befolyását arra, hogy

783 Grand Ethiopian Renaissance Dam
<http://newswatch.nationalgeographic.com/2013/07/24/geography-in-the-news-ethiopian-dam-projects/> (2013-10-12)

784 <http://www.theeastafrican.co.ke/news/Egypt--Sudan-clash-over-use-of-Nile-waters-/-/2558/1876196/-/5lenwiz/-/index.html> (2013-10-13)

785 <http://allafrica.com/stories/201306121337.html> (2013-10-13)

786 Javulhat Szudán elektromos-energiaellátása, kiszámíthatóbbá válik a Kék-Nílus.
<http://www.globalwaterforum.org/2013/06/18/the-blue-nile-dam-controversy-in-the-eyes-of-international-law/> (2013-10-13)

787 <http://www.africareview.com/News/Sudan-and-Egypt-clash-over-Ethiopia-dam-/-/979180/1874356/-/k2bqs7z/-/index.html> (2013-10-13)

788 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Ethiopia-Egypt-Maneuvering-Takes-on-Black-and-White-Operational-Guises.html> (2013-10-13)

789 Az etióp szövetségi parlament két házból áll: az 548 tagú Alsóház (Yehizbtewekayoch Mekir Bet), a képviselőket 5 évre választják. A 117 tagú Felsőház (Yefedereshn Mekir Bet) tagjai szintén öt évre kapnak megbízást.
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Ethiopia-GOVERNMENT.html> (2013-10-13)

790 <http://bigstory.ap.org/article/ethiopia-ratifies-nile-accord-opposed-egypt> (2013-10-13)

791 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Ethiopia-Egypt-Maneuvering-Takes-on-Black-and-White-Operational-Guises.html> (2013-10-13)

792 <http://www.somalilandtimes.net/200/16.shtml> (2013-10-14)

793 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Instability-Triggers-a-New-Proxy-War-Against-Ethiopia-and-its-Allies.html> (2013-10-14)

794 http://www.hiiraan.com/news4/2013/Jun/29704/egypt_set_to_boost_somali_national_army.aspx (2013-10-14)

795 Mohamed Siad Barre (1919. október 6. – 1995. január 2.) a szomáliai katonai diktatúra vezetője, a Szomáliai Demokratikus Köztársaság elnöke (1969-1991) volt. Az általa irányított rendszer elsősorban a kínai szocializmus mintáit követte, amelyet az ellenzék fegyveres erővel döntött meg. Siad Barre száműzetésben hunyt el.
<http://www.nytimes.com/1995/01/03/obituaries/somalia-s-overthrown-dictator-mohammed-siad-barre-is-dead.html?sec=&spon=&pagewanted=2> (2013-10-14)
<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3ae6a80f30> (2013-10-14)
http://www.enoughproject.org/conflict_areas/somalia/roots-crisis (2013-10-14)
<http://www.cja.org/article.php?list=type&type=287> (2013-10-14)

az új rendszertől megtagadják a nemzetközi legitimitást. Ezzel párhuzamosan az etióp állam Szomália hagyományos afrikai szövetségesének számított az 1960-ban elnyert függetlenség óta, különösen kereskedelmi és a biztonságpolitikai kérdésekben volt szoros az együttműködés a két állam között. Kiderült azonban, hogy Egyiptom számára a legelőnyösebb a krízis diplomáciai megoldása, mivel nem számíthatott feltétlenül Szomália támogatására.⁷⁹⁶

Ezzel párhuzamosan Morsi megkísérelte Eritreát is bevonni az Etiópia elleni küzdelembe, amelyet már a korábbi egyiptomi rezsim is jelentős pénzügyi támogatásban részesített.⁷⁹⁷

A szudáni elnök – Omar Hassan Ahmad al-Bashir⁷⁹⁸ – látogatása Aszmarában (Eritrea fővárosa) jelezte Kartúm geopolitikai ingázását: támogatta az etióp duzzasztógát építését, miközben igyekezett nyomást gyakorolni Etiópiára is Eritreán keresztül, erősítve az egyiptomi pozíciókat, de számolnia kellett az etióp-dél-szudáni kapcsolatok erősödésével.⁷⁹⁹

A regionális geopolitikai saktábla sajátos szereplője a bizonytalan nemzetközi státusszal rendelkező Szomaliföld⁸⁰⁰ – meglehetősen ambivalens viszonyban van Szomáliával, illetve az ott működő al-Shabaab iszlamista mozgalommal⁸⁰¹ – térkapcsolataiban csupán Etiópia segítségére számíthat, amely támogatta az államter szuverenitását. Érdekes, hogy az állam vezetése titokban fogadta az egyiptomi kormány küldöttét, annak ellenére, hogy Kairó a nemzetközi szervezetek – az ENSZ, az Arab Liga, illetve az Afrikai Unió – fórumain ellenezte Szomaliföld

szuverenitásának elismerését.⁸⁰² Nem zárható ki, hogy az elnök – Ahmed Mohamed Silanyo⁸⁰³ –, valamint a Kulmiye Párt⁸⁰⁴ iszlamista kötődései miatt jobban közeledett a Morsi irányította Egyiptomhoz, mint a korábbi kormányzat. Habár gazdasága és biztonsága nagymértékben függ Etiópiától, jelentős politikai befolyással rendelkező tisztviselők – például Abdi Assi Mohamad Samale⁸⁰⁵ – támogatták az al-Shabaab mozgalmat, ezzel próbálva megnyerni Kairó és Mogadishu jóindulatát.⁸⁰⁶

Valójában az iszlamista kormányzat inkompetenciája által generált társadalmi elégedetlenség, gazdasági instabilitás átmenetileg növelte annak valószínűségét, hogy Egyiptom helyettesítő háborút indíthat Etiópia és szövetségesei ellen, megakadályozva a Nílust szabályozó gát felépítését. Mindez a Vörös-tenger, a Szezei-csatorna, valamint a Nílus vízgyűjtőterületén fokozta a geostratégiai instabilitást – az energiaárak globális piacát is befolyásolhatta – és érintette Afrika szarvának régióját is. A kairói vezetés a súlyosbodó szociális és gazdasági környezetről kísérte meg elterelni a politikai közvélemény figyelmét, amelyhez az egyiptomi média offenzívája kapcsolódott. Tehát a diplomáciai és média offenzíva célja a nemzeti kohézió kormányzati célok érdekében történő megerősítése volt.⁸⁰⁷

A hadsereg vezetői természetesen tudták, hogy Egyiptom nem képes – még Szudánnal szövetségben sem – közvetlen katonai műveleteket folytatni Etiópia

796 <http://geopoliticsrst.blogspot.hu/2013/06/ethiopia-somaliland-and-egypt.html> (2013-10-14)

797 <http://www.sudantribune.com/spip.php?article46276> (2013-10-14)

798 Az 1944. január 7-én született katonatiszt vezette a törvényesen megválasztott kormány megdöntését eredményező lázadást 1989-ben, 1993-tól az ország elnöke.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/54890/Omar-Hassan-Ahmad-al-Bashir> (2013-10-14)

799 <http://www.sudantribune.com/spip.php?article47254> (2014-10-14)

800 A de facto államiság Afrika szarván – a kontinens keleti részén – helyezkedik el, fővárosa Hargeisa. 1960. július 1-én, a függetlenség elnyerését követően a brit és olasz gyarmati területek egyesülésével jött létre Szomália. 1991. május 17-én az egykori brit gyarmati territórium felmondta az egyesülést, ám az államiságot a nemzetközi közösség nem ismerte el.

<http://www.afrikatanulmányok.hu/htmls/somalifold.html> (2013-10-14)

<http://www.somaliland.org/somaliland/> (2013-10-14)

801 A Harakat Shabaab al-Mujahidin Szomália déli területein működik 2006-tól, amely az ún. kéthetes háború során vereséget szenvedett, de klánokra épülő szervezete gyorsan újjászerveződött az államter déli és középső részén. A csoport elsősorban nacionalista célokért küzd, általában nem támogatja a globális dzsihádot, habár egyes vezetői szoros kapcsolatban állnak az Al-Kaida szervezetével.

http://www.nctc.gov/site/groups/al_shabaab.html (2013-10-14)

802 http://www.hiiraan.com/op4/2013/apr/29026/somaliland_may_soon_become_a_recognized_country.aspx (2013-10-14)

http://csis.org/files/media/isis/pubs/anotes_0211.pdf (2013-10-14)

803 Szomaliai politikus (1936-ban született), aki az 1980-as években a nemzeti mozgalom vezetője lett. 2010-től a Szomaliföldi Köztársaság elnöke.

<http://web.archive.org/web/20070726164502/http://www.kulmiye.com/news.asp?p=03010100> (2013-10-14)

<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5j8hma5FaM4Jn8UUUVIRwwK18hpStQ> (2013-10-14)

804 Szomaliföld jelenlegi kormányzópártja, amelynek számos meghatározó vezetője fontosnak tartja a whabita hagyományokra épülő iszlám vallás társadalom- és politikaformáló szerepét, ám a párt alapvetően törzsi-klán szervezeti mintákra épül.

<http://www.africaliberalnetwork.org/member-parties/> (2013-10-14)

http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/nordem-report/2003/08/nordem_report.html#Heading166 (2013-11-03)

805 http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/nordem-report/2003/08/nordem_report.html (2013-11-03)

<http://somalilandpress.com/somalilandpresidents-reshuffles-cabinet-as-he-sacks-several-ministers-26824> (2013-11-03)

806 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Ethiopia-Egypt-Maneuvering-Takes-on-Black-and-White-Operational-Guises.html> (2013-10-14)

807 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Instability-Triggers-a-New-Proxy-War-Against-Ethiopia-and-its-Allies.html> (2013-10-14)

ellen, ezért a kormányzati politika visszatért a diplomáciai eszköztárhoz,⁸⁰⁸ bár az ultrakonzervatív szalafista al-Nour Párt vezetője – Zakaria Younis Abdel-Halim Makhyoun⁸⁰⁹ – 2013. június 3-án azt nyilatkozta, hogy Egyiptomnak támogatni kellene szudáni száműzetésben lévő radikális etióp iszlamista lázadókat, akik meghatározó szerepet játszottak a kormányellenes tüntetésekből.⁸¹⁰

Az egyiptomi kormányzat olyan geopolitikai percepció megvalósítását fogalmazta meg hosszabb távú stratégiai célként, amely izolálja Etiópiát: Eritrea, Szomália, valamint Szudán bevonásával, az etióp iszlamisták – és egyéb lázadó csoportok (például az OLF⁸¹¹ – pénzügyi támogatásával).⁸¹²

Talán ezt kívánta ellensúlyozni az etióp miniszterelnök – Hailemariam Desalegn Boshe⁸¹³ – opciója: Etiópia hivatalosan ismerje el Szomáliföld szuverenitását. Ezen túllépve 2013 májusában ígéretet tett annak megvédésére.⁸¹⁴

A konfliktus az iszlamista Morsi időszakában ugyan kiéleződött, de az egyiptomi gazdaság-társadalmi válság és a júliusi fordulat következtében jelenleg a Nílus vízkészletének hasznosításával kapcsolatos elképzelések gyakorlatilag nem terhelik a regionális államközi viszonyok rendszerét.⁸¹⁵

808 <http://www.africareview.com/Analysis/How-power-shift-worked-against-Cairo/-/979190/1922900/-/45s2dp/-/index.html> (2013-10-14)

809 Parlamenti képviselő, kezdetben támogatta a hadsereg hatalomátvételét, de az iszlamistákkal szemben alkalmazott erőszak miatt helyeselte a párt kivonulását a koalícióból.

<http://egyptelections.carnegieendowment.org/2012/01/25/results-of-egypt%E2%80%99s-people%E2%80%99s-assembly-elections> (2013-10-14)

<http://english.ahram.org.eg/News/37685.aspx> (2013-10-14)

<http://www.egyptindependent.com/news/nour-party-withdraws-politics-after-republican-guardians-house-massacre> (2013-10-14)

810 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Instability-Triggers-a-New-Proxy-War-Against-Ethiopia-and-its-Allies.html> (2013-10-14)

811 Oromo Liberation Front: oromói nacionalisták által 1973-ban alapított politikai szervezet, célja az abesszin gyarmatosítás felszámolása.

<http://www.oromoliberationfront.org/PrOLFmission.htm> (2013-10-15)

812 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Instability-Triggers-a-New-Proxy-War-Against-Ethiopia-and-its-Allies.html> (2013-10-14)

813 1965. július 19-én született, mérnöki diplomáját az addisz-abebei egyetemen szerezte meg 1988-ban, majd a Tamperei Műszaki Egyetemen magister fokozatot kapott. 2012. augusztus 20-tól miniszterelnök.

<http://www.durame.com/2012/09/biography-of-haile-mariam-desalegne.html> (2013-10-15)

<http://danielberhane.com/2010/10/12/whos-who-in-the-new-cabinet/> (2013-10-15)

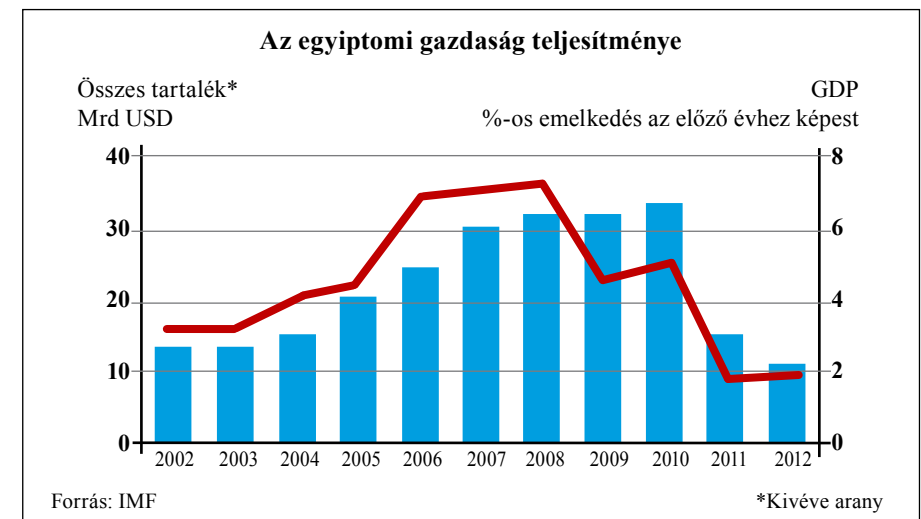
814 <http://www.qaranews.com/2013/05/ethiopian-prime-minister-hailemariam-desalegn-declared-bi-partisan-support-for-somaliland-in-the-case-of-military-action-against-the-threat-from-neighboring-somalia-and/> (2013-10-15)

<http://www.midnimo.com/2013/05/20/ethiopia-we-will-defend-somaliland-said-pm-hailemariam-desalegn/> (2013-11-15)

815 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Instability-Triggers-a-New-Proxy-War-Against-Ethiopia-and-its-Allies.html> (2013-10-14)

Az iszlamista hatalom bukásának gazdasági háttere (a politikai konfrontáció gazdaságtana) **2011-2012**

A Muszlim Testvériség bukását követően is számos kihívással kell Kairónak szembenéznie. Morsi bukását, illetve a hadsereg politikai szerepvállalását számos belső és külgazdasági esemény váltotta ki. Az iszlamista államkudarc rövidtávon gyengíti Egyiptom globális és regionális pozícióit. A Morsi kormány leginkább gazdasági ügyekben nyújtott gyatra teljesítményt: a közvetlen külföldi befektetések (FDI) értéke 2008-ban 13; 2009-ben 6; 2012-ben 2 milliárd \$-ra csökkent.⁸¹⁶ Az idegenforgalmi bevételek – amelyek átlagosan a GDP 11-12%-át adták – 2010 óta jelentősen apadtak,⁸¹⁷ miközben a Szuezi-csatorna használatából származó jövedelmek a biztonságpolitikai kihívások miatt szintén csökkenő tendenciát mutattak.⁸¹⁸

<http://www.yalibnan.com/2013/03/28/egypts-economy-faces-collapse/>

816 <http://iefpedia.com/arab/wp-content/uploads/2012/06/INTERNATIONAL-FINANCE-BANKING-SECTOR.pdf> (2013-10-15)

<http://www.indexmundi.com/facts/egypt/foreign-direct-investment> (2013-10-17)

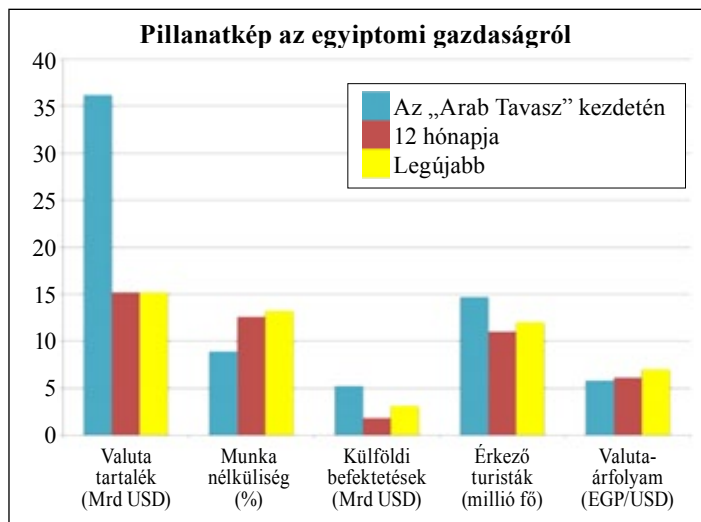
<http://www.bi-me.com/main.php?id=62459&t=1&c=15&cg=3&mset=1031> (2013-10-17)

817 <http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD> (2013-10-17)

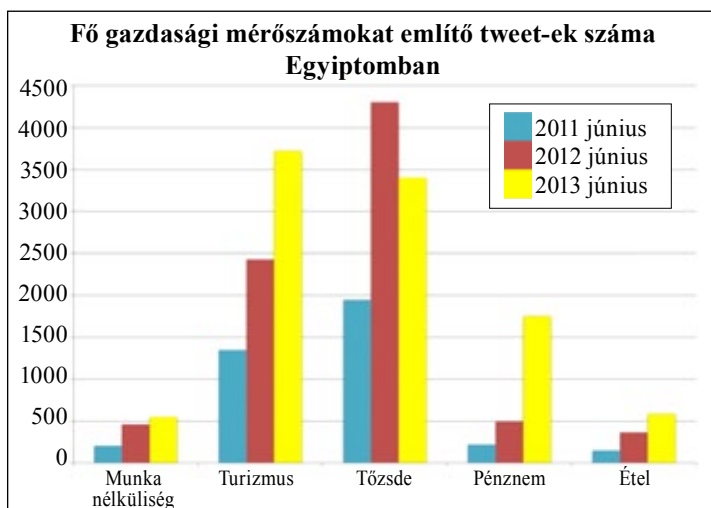
818 2012 májusában 434,6 millió, 2013 áprilisában 406,1 millió \$.

<http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD> (2013-10-17)

<http://www.egyptindependent.com/tag/73750> (2013-10-16)

<http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/>

<http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/>

A Muszlim Testvériség felelőtlen hozzá nem értése azt igazolta, hogy az iszlamista mozgalomnak nincsenek megfelelő válaszai a fiatalok munkanélküliségére, a társadalmi kohézió megteremtésére, a politikai reformok bevezetésére és a gazdaság stabilizálására. A kormányzat teremtette instabilitás fékezte a gazdasági növekedést és nem kínált megfelelő befektetői terepet. Az egyiptomi gazdaság újjáépítése alapvetően a hagyományos befektetők – az Öböl-államok –

pénzügyi magatartásának függvénye, amelyet a kairói kormányzat garanciája erősíthet. Ezzel párhuzamosan kerülhet sor a Mubarak-éra (1981-2011) alatt fennálló diplomáciai kapcsolatok normalizálására is ezekkel az államokkal.⁸¹⁹

Az iszlamista kormányzati kísérlet egyértelmű kudarccal végződött az arab világ legnépesebb államában, de minél hosszabb lesz a válság, annál nagyobb az esélye a politikai erőszak eskalálásának.⁸²⁰

Mubarak bukását követően Egyiptomot egyszerre jellemezte a gazdasági rendetlenség és a politikai optimizmus. A diktatúrát a Muszlim Testvériség hatalomra kerülése váltotta fel, amely politikai toleranciát, a nemzeti kohézió erősítését ígérte a társadalomnak, de Morsi elnökké választását követően az iszlamista politika agresszivitása megerősödött gyorsítva a társadalom polarizációját, a biztonsági erők bizonytalanságát (támogatás vs. bizalmatlanság). Ezzel párhuzamosan a gazdaság teljesítménye folyamatosan csökkent, gyakorlatilag minden makrogazdasági adat kedvezőtlenül alakult. A nemzeti valuta értéke 10%-kal csökkent, ami fokozta a gazdasági szereplők frusztrációját, és az import drágulását eredményezte. A gazdasági dilemmák társadalmi következményeként az egyiptomiak jelentős része a szegénységi küszöb alá került.⁸²¹

A válságot súlyosbította, hogy a német kormány az egyiptomi politikai folyamatok alakulása miatt nem engedett el egy 324 millió \$-os tartozást. Számos elemző a gazdaság összeomlását prognosztizálta. Németország – Egyiptom harmadik legfontosabb kereskedelmi partnere – egyébként más nyugati hatalmakkal együtt abban bízott, hogy a gazdaság stabilizálódása részben megoldás az egyiptomi politikai válságra,⁸²² amelyet nem ellensúlyozott Morsi sikeres közvetítő szerepe a Hamasz és Izrael között megkötött tűzszüneti egyezmény megszületésében 2012 végén.⁸²³

Egyiptom devizatartalékai már 2012 végére jelentősen csökkentek, mindössze havi import fedezésre voltak elegendők – a likviditási tartalék 7,8 milliárd, az

819 <http://www.bi-me.com/main.php?id=62459&t=1&c=15&cg=3&mset=1031> (2013-10-16)

820 <http://www.bi-me.com/main.php?id=62459&t=1&c=15&cg=3&mset=1031> (2013-10-16)

821 2013 január végén az egyiptomi font 6,58%-kal gyengült az amerikai valutához képest, a népesség 40%-a a kritikus szociális határvonal alatt élt.

<http://world.time.com/2013/01/23/no-glimmers-of-hope-two-years-after-egypts-revolution-an-economic-crisis-looms/> (2013-10-16)

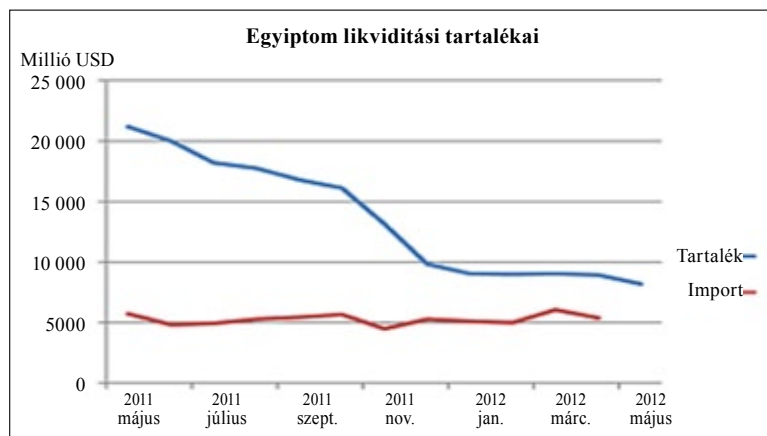
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/05/21/poverty-on-the-rise-amid-increasing-unemployment-and-inflation-ecest/> (2013-10-16)

<http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2013-10-15)

822 <http://oilprice.com/Finance/the-Economy/Egypt-Revolution-Going-Nowhere-Fast.html> (2013-10-16)

823 http://www.huffingtonpost.com/2012/11/21/morsi-gaza-ceasefire_n_2173589.html (2013-10-17)

import havi értéke 5,5 milliárd \$. A teljes tartalék 15 milliárd \$ volt, amely többek között tartalmazta az aranytartalékokat, IMF lehívási jogokat.⁸²⁴

http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG10Ak01.html

A munkanélküliség meghaladta a 20%-ot, az értéktőzsde több alkalommal leállásra kényszerült. Jelentős gondot okozott, hogy az idegenforgalomból származó jövedelmek – GDP csaknem 12%-át adták – és a devizatartalékok jelentősen csökkentek. A külföldi befektetők a privatizációs folyamat megfordulásától, a romló befektetői környezettől tartottak. A társadalom számára az állam gazdasági nehézségei az árak radikális növekedésében testesültek meg, az átlagos családi jövedelmek csaknem 50%-át kellett élelmiszerre költeni, miközben az egyiptomi állampolgárok egyre növekvő arányú elszegényedése vált jellemzővé.⁸²⁵

Súlyosbította a krízist az a tény, hogy Egyiptom 2013-tól földgázimportra szorult, csökkentve az állam bevételi forrásait. 2011-ben Egyiptom még a 18. legjelentősebb gázexportőr volt, de a Royal Dutch Shell 2013-ra már importkényszert prognosztizált.⁸²⁶ Az ezzel párhuzamosan jelentkező üzemanyaghiány⁸²⁷ fokozta a politikai frusztrációt. Az állam gyengülő fiskális pozícióját jelezte, hogy a Fitch

leminősítette Egyiptomot.⁸²⁸ Mindezeket követően az egyiptomi hadsereg főparancsnoka – Abdel-Fattah el-Sissi – arra hívta fel a figyelmet, hogy a romló gazdasági kilátások hatására kialakuló politikai konfrontáció akár az államrend összeomlását is eredményezheti.⁸²⁹

A kormányzat nem merete felvállalni a támogatások egyébként szükségesnek látszó csökkentését – pontosabban strukturális átalakítását – mivel az felgyorsította volna az iszlamista erők politikai tőkénének erózióját. Ehhez a politikai akarat mellett a megfelelően szervezett intézményrendszer is hiányzott. Az áprilisa tervezett választásokat elhalasztották, talán annak reményében, hogy az új választásokig sikerül a gazdaság stabilizálása, így erősebb mandátummal Morsi megkezdheti politikai elképzeléseinek megvalósítását. Ehhez azonban számos súlyos döntés meghozatalára lett volna szükség, amelynek alapfeltétele egy széleskörű ideológiai spektrumra épülő nemzeti koalíciós kormány felállítása lett volna. Egy ilyen kormányzat bevezethette volna azokat a szükséges gazdasági reformokat, amelyek a külföldi befektetők, pénzintézetek által ígért segítség alapfeltételei, célja pedig a pazarló – évente mintegy 20 milliárdos terhet jelentő – kormányzati támogatási rendszer átalakítása.⁸³⁰

A tehetetlen kormányzat azonban csökkenő népszerűtlensége miatt semmit sem tett, hogy megfékezze az állam gazdasági sodródását. Ígéretet tett ugyan a cél-támogatások átstrukturálására úgy, hogy a legszegényebbek számára ez ne jelentsen további problémákat, de csupán néhány ágazatban vezették be az üzemanyagárak emelését. Emellett felvetődött a kormányzati kiadások lefaragása, valamint a luxustermékekre kivetett behozatali vámilletékek megduplázása, de hatékony intézkedések bevezetésére nem került sor. A romló gazdasági helyzet miatt Kairónak pénzügyi forrásokra volt szüksége, ezért a kormányzat az IMF-től 4,8 milliárd \$-os hitelt igényelt,⁸³¹ amelynek csúszása veszélyeztette a tíz éves fejlesztési tervet, amelynek célja a beruházások megduplázása (16-ról 32%-ra), évente 20%-kal növelje az áruexport értékét. A tervek között szerepelt a külföldi beruházások növelése, de a politikai események miatt ez nem valósult meg.⁸³²

828 <http://oilprice.com/Finance/the-Economy/Egypt-Revolution-Going-Nowhere-Fast.html> (2013-10-15)

829 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2013-10-14)
<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hnVMMhiACPuaafpA-UZKK4VqkMC3g?docId=CNG.%20be5f35641a789d9eaa0005b7ab03ec53.911> (2013-10-16)

830 Csupán a mezőgazdaság által felhasznált dízelolaj értéke elérte a 7,5 milliárd \$-t, miközben az állami támogatások révén a fogyasztók 16 cent/liter áron juthattak hozzá (az európai országokban az egységár legalább 2 \$ volt).
<http://winteractionables.com/?p=457> (2013-10-17)

831 <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R43053.pdf> (2013-10-17)

832 <http://www.businessstendersmag.com/economy/arabic-economy/1223-egypt-farewells-a-tough-economic-year%20-and-receives-2013-cautiously> (2013-10-17)

824 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG10Ak01.html (2013-10-17)

825 <http://www.yaliban.com/2013/03/28/egypt-economy-faces-collapse/> (2013-10-15)

826 [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Natural_gas_in_Africa_frontier_of_the_Golden_Age/\\$FILE/Natural_Gas%20in_Africa.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Natural_gas_in_Africa_frontier_of_the_Golden_Age/$FILE/Natural_Gas%20in_Africa.pdf) (2013-10-15)

<http://www.bloomberg.com/news/2012-12-11/egypt-importing-gas-for-first-time-as-exports-disappear.html> (2013-10-15)

827 <http://www.dailynewsegypt.com/2013/03/10/egypt-reduces-oil-imports/> (2013-10-16)

Emellett a gazdag Öböl-államok (Szaúd-Arábia) sürgősségi hitelei csak átmenti megoldást jelenthettek, miközben Rijád az elnökkel szemben inkább az egyiptomi hadseregbe helyezte politikai bizalmát.) Katar, UAE – kért segítséget, de meglepő módon a muzulmán szolidaritásra hivatkozva még Irakhoz, Líbiához is fordult.⁸³³

Az iszlamista egyiptomi politikai vezetésnek tehát szükséges lett volna a gazdasági környezet stabilizálása, ám erre nem igazán születtek átfogó stratégiák. Gyakorlatilag a gazdasági összeomlást a szaúdi segélyeknek köszönhetően sikerült elkerülni, ám az üzemanyag- és élelmiszerhiányt nem sikerült orvosolni. Amennyiben Morsi török mintára megkísérelte volna a hadsereg politika befolyásának visszaszorítását, Rijád feltehetően leállította volna a gazdasági segélyezést és Egyiptom totális káoszba sodródik. Valójában tehát sajátos – a Testvériség stabilizációs politikájának hiányában mások által formált gazdaság realitások által kikényszerített – kettős hatalmi rendszer működött Egyiptomban, amelynek pólusait a Muszlim Testvériség és a hadsereg alkotta, habár eleinte úgy tűnt az iszlamista erők kerekednek felül.⁸³⁴

A gazdasági problémákkal jelentkező élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos félelmek erősödése mindenütt kihívást, súlyos geopolitikai kockázatot jelent. Különösen kritikus volt a helyzet Afrika harmadik legnépesebb államában Egyiptomban,⁸³⁵ amely egyben a legnépesebb arab ország. Az állam erősen függ az élelmiszer-behozattól – a világ legnagyobb búzaimportőre⁸³⁶ – annak ellenére, hogy a mindenkorai kormányzatok folyamatosan ösztönzik a hazai termelést. A dependencia oka a népesség számának dinamikus növekedése, valamint a szántóterületek fokozatos beszűkülése. Az élelmiszerkrízis különösen jelentős kihívást generált a jelenlegi társadalmi, gazdasági és politikai instabilitás időszakában, amely az átmenet folyamatának jellemzője. Úgy tűnik, hogy a 2011-es forradalmat követően hatalomra került iszlamista kormányzat nem volt képes fenntartani az élelmiszerbiztonságot, a hozzáférést nem tudta egyensúlyba hozni a demográfiai, éghajlati, gazdasági, pénzügyi és politikai fejleményekkel. A kialakult biztonsági kihívás fokozta politikai instabilitást, az inflációs hatásokat és az élelmiszerárak növekedését politikai erőszak kísérte. 2013-ra a 2012-es globális agrárfejlemények hatása⁸³⁷ sebezhetővé tette a kormány által irányított egyiptomi politikai rendszert.

833 <http://www.yalibnan.com/2013/03/28/egypts-economy-faces-collapse/> (2013-10-18)

834 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG10Ak01.html (2013-10-16)

835 A teljes népesség: 86 519 768 fő.
<http://countrymeters.info/en/Egypt/> (2013-11-05)

836 <http://www.indexmundi.com/agriculture/?commodity=wheat&graph=imports> (2013-10-18)

837 Számos tényező miatt csökkent az élelmiszerbiztonság. Az éghajlatváltozás hatásai mellett nem elhanyagolható egy új – több százmilliós – fogyasztói csoport megjelenése a fejlődő államokban (Kína, India, Brazília, az afrikai kontinens), amely növekvő igényt támaszt a jobb minőségű és változatosabb élelmiszerellátásra.

<http://www.nber.org/chapters/c11748.pdf> (2013-10-18)

A központi hatalom nem volt képes megfékezni az alapvető élelmiszerek árának folyamatos emelkedését és megnövelni az ezzel is összefüggő élelmiszerkészleteket, amely nehézség 2013-ra kulminálódott. A globális fejlemények⁸³⁸ fokozódó társadalmi és politikai instabilitást eredményeztek Egyiptomban, amelyet súlyosbítottak a migráció kedvezőtlen tértíntái,⁸³⁹ amely kihívások együttesen jelentős geopolitikai kockázatokat hordozó állammá tették Egyiptomot. Mindez a kihívások kiélezték az inkompetens kormányzat és az ellenzék közötti feszültségeket, törekennyé téve a politikai és társadalmi egyensúlyt.⁸⁴⁰

Az állammal kapcsolatos rövid- és középtávú prognózisok politikai és társadalmi kockázatokat, bizonytalanságokat percepcionálnak, ám egy stabil Egyiptom számos lehetőséggel rendelkezik. A megteremtendő nemzeti egységet szimbolizáló kormányzatnak nyitott, liberalizált gazdasági rendszert kell kialakítania, amely lehetővé teszi a húzóágazatok modernizációját és a közvetlen befektetéseket. Az államtér geostratégiai jelentősége, az Egyesült Államokkal fenntartott szövetség, a fiatal, tanult népesség, az európai piacok és a feltörekvő afrikai gazdaságok földrajzi közelsége, a nemzetközi kommunikációs folyosókban rejlő lehetőségek előnyöket hordoznak.⁸⁴¹

2012-ben még úgy tűnt, a Muszlim Testvériség élvezte Washington hallgatóságos támogatását a fegyveres erőkkel szemben, többek képesnek tartották egy hatékony gazdaságpolitika kivitelezésére, bár egy közvetlen konfrontáció számos elemző szerint katasztrofális hatást gyakorolt volna Egyiptomra. Több szakértő azonban már azt jósolta, hogy az algériai mintákhoz hasonlóan az egyiptomi hadsereg megtöri az iszlamisták hatalmát. Kérdéses volt az is, hogy a szaúdi segélyek képesek-e stabilizálni az egyiptomi gazdaságot, amelynek havi kereskedelmi deficitje elérte a 3 milliárd \$-t, a finanszírozás éves igénye meghaladta

838 Az Egyesült Államokban pusztító aszály különösen a kukorica- és a szójatermelőket érintette súlyosan, és mivel az USA meghatározó szerepet tölt be a globális élelmiszerláncban és -biztonságban, így válságot generált. Az árak emelkedését fokozta, hogy más jelentős gabonatermelő államokra – Oroszország, Ukrajna, Kazahsztán – is kedvezőtlenül hatottak az időjárási körülmények.

<http://www.climatecentral.org/news/ongoing-coverage-of-historic-drought-in-us/> (2013-10-18)

<http://www.bloomberg.com/news/2012-08-08/global-food-reserves-falling-as-drought-wilts-crops-commodities.html> (2013-10-18)

839 A fenntarthatatlanná váló, a rurális terek felől az urbánus központokba irányuló népességmozgás.

http://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/issues/2012/01/pdf/climate_migration.pdf (2013-10-20)

[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/8B7D005E37FFC77EC12573A600439846/\\$file/deHaaspaper.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/8B7D005E37FFC77EC12573A600439846/$file/deHaaspaper.pdf) (2013-10-20)

840 <http://www.heliosglobalinc.com/world-trends-watch/?p=1> (2013-10-19)

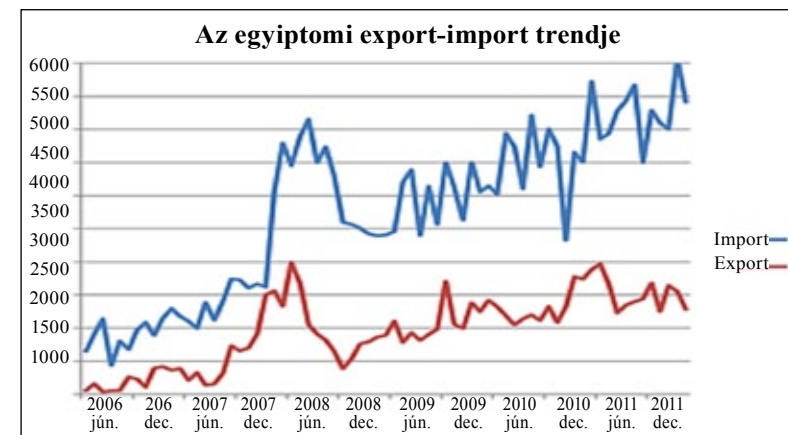
841 <http://www.heliosglobalinc.com/world-trends-watch/?p=1> (2013-10-19)

a 20 milliárdos értéket, mivel Egyiptom a világ legnagyobb búzaimportőre és nagymértékben függ az élelmiszer-behozataltól (50% felett).⁸⁴²

Morsi Szaúd-Arábiában tett látogatása nem bizonyult túlzottan sikeresnek. Képtelen volt változtatni – a korábbi Rijád-ellenes egyiptomi megmozdulásokat⁸⁴³ követően – a szaúdi uralkodó elitben kialakult kritikus vélekedésen, hogy a Testvériség nem rendelkezik világos gazdasági és politikai jövőképpel és az ország irányításához szükséges tapasztalattal.⁸⁴⁴ Az arab monarchia közvetlenül az egyiptomi szalafista Al-Nour-t támogatta, amely több alkalommal is vallási alapokra helyezett bojkottal fenyegette meg a Muszlim Testvériség által dominált kormányzatot, amelyben kifejeződött Szaúd-Arábia Kairóval szembeni elégedetlensége. A tárgyalások eredményeként a szaúdi kormány 2013. június 2-án 1 milliárd \$-ral növelte az egyiptomi devizataralékot, 4-én 500 millió értékben vásárolt államkötvényeket, majd június 8-án bejelentette, hogy Kairó számára egy 750 millió \$-os hitelkeretet biztosít üzemanyag importjához. Emellett Egyiptom arra is ígéretet kapott, hogy a szaúdi székhelyű Iszlám Fejlesztési Bank (IDB)⁸⁴⁵ 1 milliárd \$-os hitelkeretet nyújt energia- és élelmiszerimporthoz. Rijád politikai célja sajátos volt, hiszen érdekei nem kívánták Egyiptom pénzügyi összeomlását, de nem tervezte az iszlamista ideológiát képviselő Muszlim Testvériség túlzott támogatását sem, mivel azt veszélyesnek ítélte a monarchia számára.⁸⁴⁶

A kairói kormányzat gazdaságpolitikai stratégiája – pontosabban annak hiánya – olyan kiszolgáltatott helyzetbe sodorta a nemzetgazdaságot, hogy szaúdi segítség nélkül a létfontosságú import hiányában összeomlott volna. A nemzetközi támogatás azonban csak átmeneti megoldás volt az állam gazdasági problémáira, egy ingatag belpolitikai egyensúly fenntartására, így az iszlamista hata-

lom szegénységet és bizonytalanságot kínált, amely hosszú távon nem fenntartható állapot.⁸⁴⁷

http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/images/chart090712b.gif

A gazdaság fejlődését negatívan befolyásoló politikai folyamatok eredményeként megerősödtek a társadalmi tiltakozó mozgalmak, mivel a 2012-es makrogazdasági adatsorok azt igazolták, hogy az egyiptomi gazdaság válság felé sodródik: a költségvetés hiánya nőtt, miközben a külső és belső adósságállomány emelkedett. Az átgondolatlan gazdaságpolitika eredményeként a központi kiadások 60%-kal meghaladták az állami forrásokat, a költségvetés teljes hiánya 2012 július és november között 80,7 milliárd egyiptomi fonttal, azaz a GDP 4,5%-val emelkedett. A 2012-es évben az egyiptomi devizataralékok 34,4 milliárd \$-ral csökkentek, ezért a központi bank a gazdasági szektorok szereplőit a külföldi valuta racionális felhasználására szólította fel és hangsúlyozta a nemzetgazdasági ösztönzők bevezetésének fontosságát, mivel a tartalékok elérték a biztonsági minimum szintjét.⁸⁴⁸

842 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG10Ak01.html (2013-10-16)

843 http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/NE01Dj06.html (2013-10-20)

844 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/45812/World/Region/Egypt/Muslim-Brotherhood-lacks-%20political-vision,-.aspx> (2013-10-20)

845 Nemzetközi pénzügyi szervezet, amelynek létrehozásáról a muszlim államok pénzügyminisztereinek 1973. decemberi Jeddah Dhul Q'adah-ban tartott konferenciáján született döntés. Hivatalos működését 1975. október 20-án kezdte meg, központja a szaúd-arábiai Jeddah-ban működik. Ezen kívül négy regionális központ működik: a marokkói Rabatban (1994), a malajziai Kuala Lumpurba (1994), a kazahsztáni Almatiban (1997) és a szenegáli Dakarban (2008). Tizenkét tagállamban tart fenn képviselőket: Afganisztán, Azerbajdzsán, Banglades, Bissau-Guinea, Indonézia, Irán, Jemen, Nigéria, Pakisztán, Sierra Leone, Szudán és Üzbegisztán. A szervezet 56 tagállammal rendelkezik.

<http://www.isdb.org/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://24de0d5f10da906da85e96ac356b7af0> (2013-10-21)

846 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG10Ak01.html (2013-10-15)

847 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG10Ak01.html (2013-10-15)

848 <http://www.businessstendersmag.com/economy/arabic-economy/1223-egypt-farewells-a-tough-economic-year%20-and-receives-2013-cautiously> (2013-10-20)

Külső pénzügyi szükséglet		Felvett kölcsönök	
Folyó fizetési mérleg hiánya	5,0	Kölcsön Katartól	3,0
		Kölcsön Libiától	2,0
Kölcsön törlesztés (akövetkező 12 hónapban)	6,7	Török átutalás	1,0
amiből a Katari letét a CBE-nél	4,0	Potenciális kölcsön Oroszországtól	2,2
Összesen külső pénzügyi szükséglet	11,7	Összesen (kivéve a potenciális orosz kölcsönt)	6,0
Összesen külső pénzügyi szükséglet (a katari nélkül)	7,7	Összesen (apotenciális orosz kölcsönnel)	8,0

Forrás: IMF WEO, CBE, Reuters és Bloomberg

<http://rebeleconomy.files.wordpress.com/2013/05/daoudtable.jpg>

A gazdaság hanyatlása és a fiskális politika következményeként Egyiptom hosszú távú kockázati besorolását a Standard & Poor's International B-re módosította, ám további leminősítést helyezett kilátásba, amennyiben a politikai ellenállás miatt nem vezet be gazdaságban és költségvetésben a szükséges intézkedéseket. Ezzel párhuzamosan három állami tulajdonban lévő bank besorolását is rontotta (B/B-ről B/C-re). A tőkepiaci szektor hullámzó teljesítményét jelentősen befolyásolták a politikai események.⁸⁴⁹

Az egyiptomi gazdaság állapota 2013-ra

2013-ra a makrogazdaság állapota az átlagos egyiptomi polgár számára a víz árának növekedésében – 2013. július 1-én az egyiptomi inflációs ráta 27,1% volt⁸⁵⁰ –, az áramszünetek gyakoriságában, az üzemanyagokért és élelmiszerekért egyre hosszabb sorokban állásban jelentkezett és azt sugallta, hogy Morsi alatt csökkent az életszínvonal. Ezzel párhuzamosan növekedett a csalódottság az Testvériségben, mert az az elnökkel együtt soha sem fogalmazott meg átfogó gazdasági reformokat.⁸⁵¹

Ennek következményeként csökkent a politikai bizalom, amely erodálta az iszlamista párt hatalmát. 2013 júniusára már csak a szavazók 28%-a támogatta

849 <http://www.businessstendersmag.com/economy/arabic-economy/1223-egypt-farewells-a-tough-economic-year%20-and-receives-2013-cautiously> (2013-10-20)

850 <http://www.cato.org/blog/muslim-brotherhoods-legacy-controls-shortages-inflation> (2013-10-20)

851 <http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/> (2013-10-20)

a kormányzatot (a választásokon még 57%). Az elmúlt két évben a GDP növekedése visszaesett 3,5%-ra – a 2011-es események előtt 5,6% volt – miközben a munkanélküliségi ráta 8,9%-ról jelentősen emelkedett (becslések 13,2–20% közé teszik). Az IMF-megállapodás nem realizálódott, gazdasági értelemben az állam magára maradt. Morsi kormánya folyamatos küzdelmet folytatott a költségvetési egyensúly fenntartása érdekében, miközben a deficit 50%-kal nőtt a pénzügyi év első 11 hónapjában (205 milliárd egyiptomi fonttal – 29,2 milliárd \$-ral emelkedett). Ez a GDP 11,8%-át tette ki. Katari és más külső forrásokra támaszkodva sikerült elkerülni a pénzügyi összeomlást, de a külső adósság 38,8 milliárd \$-ra emelkedett a 2012/2013-as pénzügyi év második negyedében, szemben az előző évben regisztrált 34,4 milliárddal. A legnagyobb problémát nem a mutatók romlása jelentette, hanem sokkal inkább az, hogy a kormányzat gyakorlatilag meg sem próbálta gazdasági reformok bevezetését.⁸⁵²

2013-ra a gazdasági nehézségek defenzívább, akár önállóság-, elszigetelődéspárti percepciók formálódását eredményezték, amelyekben az erős állami ellenőrzés, a nacionalista gazdaságpolitikai igénylése is megjelent. Ebben a rendszerben fontosabbá vált a politikai lojalitás, mint a szakmai kompetencia, ami sajátságosan erősítette a gazdasági és politikai rendszer dilemmáit. Részben ez okozta az IMF-megállapodás kudarcát, amely viszonylagos pénzügyi stabilitást biztosíthatott volna Egyiptomnak.⁸⁵³

FJP és Morsi érdemben nem foglalkozott az ország gazdasági problémáival (fenntarthatatlan államháztartás, a rurális terek elszegényedése, fiatalok munkanélkülisége).⁸⁵⁴ 2013 júniusára az egyiptomi devizatartalékok 1,12 milliárd \$-ral (14,92 milliárdra) csökkentek,⁸⁵⁵ a kiáramlás felgyorsulását elsősorban az áruk (élelmiszeripari termékek) és üzemanyagok importja okozta. A fizetéseképtelenség elkerülése érdekében a kormányzatnak hiteles reformokat kellett volna kidolgoznia, amely fokozatosan megszünteti a támogatásokat, vagy legalább felváltja azt egy kevésbé pazarló, célzott szociális segélyprogrammal. Kivitelezése azonban a politikai környezet miatt gyakorlatilag lehetetlennek bizonyult.⁸⁵⁶ A politikai bizonytalanságot fokozta az intézmények működésének hiányosságai, amelyek gátolták a vállalko-

852 <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-10-21)

853 <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-10-20)

854 <http://articles.latimes.com/2013/jun/28/opinion/la-oe-rohac-egypt-morsi-20130628> (2013-10-21)

855 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/75959/Business/Economy/Egypt-Forex-Reserves-affected-by-imports,-gold-pri.aspx> (2013-10-21)

856 <http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm> (2013-10-20)

zói szabadságok érvényesülését, az üzleti szféra működését.⁸⁵⁷ A Morsi-kormányzat időszakában a bürokrácia és a felesleges szabályozás akadályozta a reformok bevezetését és a gazdasági/vállalkozói szabadság kialakulását.⁸⁵⁸

Az iszlamista kormányzat a hosszútávon fenntartható gazdasági növekedés helyett a rövid távú politikai előnyöket választotta, de elszámította magát. A politikai polarizáció felerősödése miatt Morsi nem tudta megteremteni azt a nemzeti konszenzust, amely szükséges és elégséges feltétele lett volna az átfogó, piac-központú gazdasági reformok bevezetésének.

Az az egyiptomi kormányzat, amely nem biztosítja a társadalom alapvető igényeinek kielégítését, tartósan nem maradhat hatalmon. Ezért nem történt meg a támogatási rendszer átalakítása a választásokat megelőzően, mivel a Muszlim Testvériség tartott a politikai katasztrófától. (Ám mindenképp szükséges a szociális támogatások reformja a közeli jövőben.) Habár a politika primátusa felülírta a gazdasági racionalitást, ennek ellenére az összeomló nemzeti valuta a háztartások költségvetésére olyan nyomást gyakorolt, amely politikai krízist generált.⁸⁵⁹

Az egyiptomi költségvetést az energiatámogatások havonta 1,6 milliárd \$-ral terhelték, a tervezett megtakarítások 330 millióval (évi 4 milliárd \$) csökkentettek volna. Mindennek olyan társadalmi-politikai kockázata volt, amelyet a kormány nem kockáztatott. Az egyiptomi támogatási rendszer vörös vonalat jelent, amelyet a politikai hatalom birtokosai korábban sem léptek át, a Mubarak uralmát követő iszlamista kormány pedig nem tehetette, mivel elsősorban a társadalmi igazságosság és a szegénység elleni küzdelem stratégiai jelszavai biztosították politikai tőkéjét. A fenntarthatatlan támogatási rendszer és a szociális kihívás gazdasági csapdájából Morsi nem volt képes kivezetni az államot. (Az IMF a hosszú távú átmenet folyamatát javasolta, amely lehetővé teszi a politikai kormányzat és a társadalom felkészülését és alkalmazkodását, mivel tartott egy gyors gazdaságpolitikai fordulat kockázataitól.)⁸⁶⁰

Az egyiptomi gazdaságot érintő legjelentősebb kihívást a politikai elit tehetetlensége jelentette, amelyre a társadalom érzékenyen reagált. Egy májusi felmérés szerint az egyiptomiak 66%-a a demokratikus kormányzati formát preferálta, 51%-a pedig még a gazdasági kockázatok ellenére is ezt választotta volna. A lojalitás azonban megváltozott, amikor választaniuk kellett a szilárd demokrácia és az erős gazdaság között: a válaszadók 52%-a szerint a jó gazdasági körülmények

prioritását választotta, amely fontosabb, mint a demokrácia (45% voksolt erre). Ami a gazdasági várakozásokat illeti, csak 29%-a várt gazdasági növekedést (50%-os csökkenés), míg 42% szerint a gazdaság helyzete romlani fog a következő évben (20%-os növekedés), miközben a megkérdezettek 76%-a úgy vélte, hogy az ország gazdasági helyzete rossz.⁸⁶¹

Gazdasági várakozások

A romló makrogazdasági környezet miatt a tervezett költségvetési hiányt (9,6%) sem sikerült tartani, amely a kormányzati gazdaságpolitikai hitelességét rontotta, amelynek ellensúlyozására Kairó kölcsönök felvételére kényszerült. Mindennek eredményeként az eladósodás mértéke jelentősen megnőtt: egy év alatt a 34,4 milliárdról 43,8 milliárd \$-ra nőtt. A külföldi adósság mellett nyomasztó a belső tartozás, amelynek mértéke elérte a 198 milliárd \$-t, tehát Egyiptom teljes adósságszolgálatára 26 milliárd \$/év a tervezett 19,8 milliárddal szemben.⁸⁶²

A munkanélküliség – kormányzati becslések szerint – meghaladta a 13%-ot. A Morsi által vezetett politikai hatalom ugyan 800 000 új munkahely megteremtésével számolt, de ez nem csökkentette a problémát, mivel a munkanélküliek mintegy 3,5 milliós táborát becslések szerint évente 700-750 000 álláskereső növeli. A 27,3 millió munkavállaló 21,4%-a idénymunkás, legalább 46,5%-a nem rendelkezik munkaszerződéssel, 67%-ának nincs társadalombiztosítása.⁸⁶³ A foglalkoztatottság mutatóinak romlása, a tömegessé váló elszegényedés – a népesség legalább 25%-a a szegénységi küszöb alatt élt –, valamint a rossz munkakörülmények újratermelték a társadalmi válság alapjait, amelyet a gazdasági növekedés nem volt képes ellensúlyozni. A makrogazdasági helyzet kihívásai mellett a kormányzat által elkövetett gazdasági és politikai hibák frusztrálták a társadalmat.⁸⁶⁴

857 <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/egypt/> (2013-10-21)

858 <http://www.cato.org/blog/egypt-its-economy-stupid> (2013-10-21)

859 <http://www.csmonitor.com/World/Security-Watch/Backchannels/2013/0225/Egypt-s-economy-is-collapsing-and-no-one-is-stopping-it> (2013-10-22)

860 <http://mepc.org/articles-commentary/commentary/egypts-economy-looks-2013?print> (2013-10-22)

861 <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-22)

862 <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-22)

863 <http://www.strategic-culture.org/pview/2013/07/05/egypt-deeper-uncertainty-or-ray-of-hope.html> (2013-10-22)

864 <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-22)

<http://www.pewglobal.org/2013/05/16/chapter-1-national-conditions-2/>

Az állam rosszul alkalmazott gazdasági szerepvállalása, az állam működésének átláthatatlansága is nehézségeket okozott. Növelhette volna a gazdaság hatékonyságát, ha támogatások helyett inkább a termelőágazatok kaptak volna közvetlen támogatást, ha a gazdaságpolitika fókuszába a munkaerő 75%-át foglalkoztató kis- és középvállalkozások kerültek volna. Morsi elmulasztotta a társadalom számára bemutatni a valós gazdasági kihívásokat, egy átfogó gazdasági stratégia kialakítását, amely megfelelő strukturális változásokkal fenntartható növekedési pályára állíthatták volna Egyiptomot, így nem sikerült olyan nemzeti

egységet formálnia, amely támogatta volna gazdaságpolitikai elképzeléseit.⁸⁶⁵ Az egyiptomi gazdaság rugalmatlansága az állam bukását okozhatja. Az urbánus, művelt társadalmi réteg meglelte ellenére az egyiptomi társadalom megőrizte alapvetően pre-modern jellemzőit: az írástudók aránya 73,9%,⁸⁶⁶ miközben a rosszul működő felsőoktatási rendszer nem képes a globalizált világ igényeinek megfelelően működő gazdaság elvárjai szerint képzett munkaerő kibocsátására.⁸⁶⁷

A kormány nem volt képes csökkenteni az importfüggőséget, az élelmiszer-tartalékok kritikus szintre csökkentek, a lakosság több mint 50%-a napi 2 \$ bevétellel rendelkezik. Az egyiptomiak harmada alultáplált, 40%-a nem fogyaszt fehérjét. Ennek ismeretében Morsi elutasította az élelmiszer-támogatások csökkentését, amely azonban rontotta Egyiptom hitelképességét. Tovább rontotta a helyzetet az állam politikai célzatú beavatkozása a földgáz-import elosztásába, amely azonban a gazdaság fokozatos leállásához vezetett. Az alacsony kamatozású hitelek csak átmenetileg jelentettek megoldást a 40 milliárd \$-os kereskedelmi deficitet felhalmozó Kairó számára, mert az egyiptomi gazdasági válság nem ciklikus, hanem strukturális jellegű, így a gazdaság fenntarthatósága megkérdőjelezhető. Az iszlamista kormány gazdasági bukása az államhatalom összeomlását eredményezte: Egyiptom 2013 júniusára a Testvériség gazdaságpolitikai hozzá nem értése következményeként gyakorlatilag banánköztársasággá vált.⁸⁶⁸

Az egyiptomi nyár politikai eseménymenete

A választások után egy évvel Egyiptom politikai és gazdasági válságba került. A Mubarak-rezsim bukása felfedte az autoriter struktúra időszakának társadalmi és gazdasági kihívások mélységét.⁸⁶⁹ A rosszul vezérelt átmenet súlyosbította a helyzetet, akadályozva a jelentős politikai reformok bevezetését. A sikeres demokratizálódás folyamata két kritikus tényezőre épül: társadalmi konszenzus az alkotmányos és törvényes kormányzati hatalom gyakorlása a politikai folyamatokat és a pártpolitikát illetően, illetve államszervezeti és intézményi reformok végrehajtása. Egyiptomban azonban nem teremtődött meg a politikai folyamatok irányításával kapcsolatos átfogó egyetértés, így nem sikerült meggátolni a politikai polarizálódást.⁸⁷⁰

865 <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/06/2013615122844106819.html> (2013-10-23)

866 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-10-17)

867 <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-22)

868 <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-22)

869 <http://www.hamptoninstitution.org/egyptunderempirepartthree.html#UiMkgTb8GAk> (2013-10-23)

870 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/104/26701/Elections-/Political-Parties/The-Egyptian-Current%20.aspx> (2013-10-23)

Számos politikai csoport követelte a bukott rezsim alkotmányának (1971) eltörlését,⁸⁷¹ habár az iszlamista pártok álláspontja nem volt egészen egyértelmű annak ellenére, hogy a korábbi alkotmányt nem iszlám jogtudósok fogalmazták meg, hanem liberális/szekuláris szellemben íródott. A Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa (Supreme Council of the Armed Forces-SCAF)⁸⁷² – Mubarak bukása és Morsi megválasztása között irányította az államot – népszavazást kezdeményezett az alkotmányról,⁸⁷³ majd ignorálta annak eredményét, amely csak fokozta a politikai káoszt. Egyiptomban az alkotmányozási folyamat csak a Muszlim Testvériség hatalomra kerülését követően, sajtóosan indulhatott meg.⁸⁷⁴

Az alkotmányozó nemzetgyűlés összetétele miatt számos egyiptomi a kormányzó politikai erőt kiszolgáló testületként percepcionálta azt, amely bizalmi válságot generált, az ellenzék szerint az alkotmányt a domináns iszlamisták érdekei szerint fogalmazták.⁸⁷⁵

A politikai struktúra polarizációját erősítette Morsi 2012. novemberi alkotmányjogi lépése, amelynek célja az elnöki hatalom megerősítése volt,⁸⁷⁶ amelyet követően az ellenzék a politikai rendszer megszállásával vádolta az iszlamista erőket, kiváltotta az ifjúság tiltakozását,⁸⁷⁷ valamint az elnökválasztást követelő Tamarod petíciós mozgalmát. Habár ekkor a hadsereg még a Testvériség uralmát támogatta, több egyiptomi mégis erős politikai alternatívának tekintette az iszlamistákkal szemben. A polarizáció megakadályozta a politikai és intézményi reformok bevezetését: a politikai elit és a közvélemény jelentős része úgy vélekedett, hogy a Muszlim Testvéri-

ség reform helyett ellenőrzése alá kívánja vonni az államot. Másrészt az iszlamisták – a hatalom birtokában – egyre inkább úgy tekintettek a reformokra, mint a velük szemben alkalmazott politikai megtorlás eszközeire.⁸⁷⁸

2013 januárjában a kiéleződött egyiptomi vallási ellentétek erőszakba torkolltak,⁸⁷⁹ növelve a keresztény közösség félelmeit, hogy a Morsi-kormányzat egy iszlamista alkotmány bevezetésére törekszik.⁸⁸⁰ A keresztények és muszlimok közötti civilizációs bizonytalanságot a szalafista dzsihádisták csoportok szították, hogy befolyásolják a politikai rendszert. A növekvő biztonsági kockázat veszélyeztette a nyugat energetikai érdekeit is. Az iszlamista kormányzat hatalomra kerülését és az alkotmány bevezetését követően a vallási jellegű erőszakos incidensek száma nőtt, fokozódott a politikai és gazdasági bizonytalanság, gyengült a társadalmi-gazdasági biztonság rendszere.⁸⁸¹

2013 májusában a Testvériség és politikai szövetségesei nyomást gyakoroltak a felső házra (Shura Council⁸⁸²), hogy vitassa meg a bírói hatalommal kapcsolatos jogszabályokat. Javasolták a bírák nyugdíjkorhatárának módosítását – 70 évről 60-ra csökkentve – amelynek eredményeként 13 000 bíróból 3500 kényszerült visszavonulásra,⁸⁸³ amely felvetette annak gyanúját, hogy a Testvériséggel szimpatizáló jogtudósokkal kívánta betölteni a bírói állásokat. Ezzel párhuzamosan az iszlamista kormányzóerők az igazságszolgáltatás megtisztítását követelték, mivel az gyakran összeütközésbe került a Testvériség által dominált kormány politikájával.⁸⁸⁴

871 <http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt> (2013-10-23)

872 Az egyiptomi hadsereg vezető beosztású tisztjéből álló irányító testület, amelynek vezetője a köztársasági elnök.

Besenyő J.: Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51–75.
<http://www.webcitation.org/5wTMNq7Mb> (2013-10-23)

873 A választási bizottság szerint a 2011. március 19-i referendumon a választók 41%-a (45 millió) vett részt és a szavazók 77,2%-a támogatta a nyolc cikkely módosítását, míg 22,8% ellenezte azt.

[http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~/_media/Files/Publications/White%20Paper Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf](http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~/_media/Files/Publications/White%20Paper%20Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf) (2013-10-23)

<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gLzgmRN5vmANBUJBTJJqyayXqWEg?docId=CNG.0f69b85278e292f4cec1b79291e88739.671&hl=en> (2013-10-23)

http://www.thestar.com/news/world/2011/03/20/constitutional_amendments_approved_in_egypt_referendum.html (2013-10-23)

874 <http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz> (2013-10-23)

875 <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20554079> (2013-10-23)

876 http://www.constitutionnet.org/files/final_constitution_30_nov_2012_-_english_-_idea.pdf (2013-10-23)

877 http://www.huffingtonpost.com/2013/01/28/black-bloc-egypt-masked-protesters_n_2568909.html (2013-10-23)

878 <http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz> (2013-10-23)

879 A jelentős számú keresztény által lakott Qena tartományban, Luxorban zavargásokat az a pletyka váltotta ki, hogy egy hat éves muszlim kislány keresztények által elkövetett szexuális bántalmazás áldozata lett. Emellett egy 27 éves ateista kopt férfit istenkáromlásért három év börtönbüntetésre ítélték.

<http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (2013-10-23)

<http://www.volokh.com/category/freespeech/blasphemy/page/2/> (2013-10-23)

880 Besenyő J.: The first anniversary of the „Arab Spring” – What kind of change have taken place since then, Tradecraft Review, Periodical of the Military National Security Service, 2012, 2. Special Issue pp. 5–16.

881 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Further-Attempts-to-Destabilize-Egypt.html> (2013-10-25)

882 A testület feladata a nemzeti egység megszilárdítása, a társadalmi béke fenntartása. A tagság – 264 fő, közülük 13 nő – kétharmadát választással, a többieket a köztársaság elnöke nevezi ki, mandátumuk hat évre szól.

<http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=3092> (2013-10-25)

883 <http://www.todayszaman.com/news-317955-the-battle-between-the-president-and-judges.html> (2013-10-23)

884 <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/muslim-brotherhood-judiciary-purge-egypt.html> (2013-10-24)

Az ellenzékkel folytatott politikai vitákban a Muszlim Testvériség egyre konzervatívabb álláspontra helyezkedett távolodva korábbi forradalmi retorikájától, amelyet egyre inkább eszköznek tekintettek riválisaikkal szemben és elsősorban az állami intézmények ellenőrzése vált céllá a valós reformok bevezetése helyett.⁸⁸⁵ Az iszlamista mozgalom valójában a bírósági testület támogatásával válhatott ténylegesen legitim politikai erővé.⁸⁸⁶ (Az igazságszolgáltatás választási szerepét 2010-ben felszámolták, amely jelentős mértékben hozzájárult a forradalom kirobbanásához.⁸⁸⁷

2011-ben még politikai konszenzus volt abban, hogy a parlamenti és elnökválasztást bírósági felügyelet alatt kell megtartani, amely tükrözte az intézménybe vetett társadalmi bizalmat.⁸⁸⁸ Habár az egyiptomi igazságszolgáltatási rendszer reformja szükséges volt, de a Testvériség politikai tisztogatása indokolatlan és elhibázott politikai lépésnek bizonyult. Egyiptomban nem volt tartósan fenntartható a politikai átalakulással és a hatalomgyakorlás mintáival kapcsolatos társadalmi konszenzus, miközben a növekvő bizonytalanságot elmélyítette a gazdasági és politikai válság.⁸⁸⁹

A 2013-as nyári események történelmi jelentőséggel bírnak, de valójában csak hosszabb átmenti időszakot követően derülhet ki, hogy a bizonytalan demokratikus fejlődés folytatódik-e. A Tamarod-mozgalom⁸⁹⁰ hirtelen billentette át a stagnáló politikai egyensúlyt, ám a politikai zűrzavart a hadsereg kihasználta és visszaállította korábbi politikai legitimitását, hiszen céljai részben egyezést mutattak a Tamaroddal. Június 30-ra kialakult egy kormányellenes tömeg, amelyet részben az elnöki hatalomgyakorlás autoriter mintái, másrészt elhibázott gazdaságpolitikáját kritizálók alkottak. Mindezt Morsi június 21-én tartott politikai lépése váltotta ki.⁸⁹¹ A Muszlim Testvériség által támogatott kormányzati politika azonban nem volt hatékony: a nílusi forradalom előtt Egyiptom 45. helyen állt az bukott államok rangsorában (Failed States Index), 2013-ra azonban már a 31. helyre csúszott.⁸⁹² A Belügyminisztérium

adatai szerint 2012-re Egyiptomban a közbiztonság mutatói is jelentősen romlottak, a társadalom a bűnözés áldozatává vált.⁸⁹³

A kormányzat képtelen megbirkózni a kihívásokkal. Ennek sajátos beismerése volt a június 26-i 2,5 órás elnöki beszéd, amelynek stratégiai célja a zavargások lecsendesítése volt. Morsi hangsúlyozta a nemzeti megbékélést szolgáló párbeszéd jelentőségét, valamint ígéretet tett egy bizottság felállításáról, amely megvizsgálja a sokak által vitatott 2012-es alkotmányt. Ezzel együtt azonban a problémákért jórészt politikai riválisait tette felelőssé, elutasította lemondását, az új választások kiírását, amely azonban nem a kívánt eredményt, hanem a politikai erőszak terjedését hozta.⁸⁹⁴

Az NSF (National Salvation Front) válaszként megvonta bizalmát az elnöktől, akinek kormányzati tevékenységét, valamint iszlamista csoporttudatot tükröző politikai és vallási retorikáját is súlyos kritikával illette.⁸⁹⁵ A június 30-i tömegtüntetések egyértelműen Morsit tették felelőssé az Egyiptomot sújtó politikai és gazdasági nehézségekért, a Tamarod pedig az elnök távozását és új választások kiírását sürgette. A kairói Tahrir-téren július 1-én összegyűlt több mint egymillió tömeg jelezte, hogy a kormányzattal szembenálló erők jelentős tömegbázissal rendelkeznek. Az elnök és a Muszlim Testvériség támogatóit a demokratikus választások legitimitációját hangsúlyozva hívta utcára a politikai vezetés. A helyenként erőszakba torkolló eseményeknek több halálos áldozata volt.⁸⁹⁶

Az egyiptomi eseményekben a hadsereg sajátos szerepet játszott, az események kezdetén még passzív szemlélődő volt. Igaz, a tábornokok jelezték, készek megakadályozni a politikai káosz kialakulását. 2013. július elején azonban a hadsereg vezetői által kiadott 48 órás ultimátummal a fegyveres erők aktív politikáformáló erővé váltak,⁸⁹⁷ a nemzeti lobogóval díszített harcjárművek felvonulása

885 <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/in-power-but-not-in-control> (2013-10-24)

886 A Muszlim Testvériség épp az igazságszolgáltatási rendszer hatékony működésének köszönhetően 2005-ös választási sikerét (88 mandátumot nyert).

<http://www.merip.org/mer/mer240/brotherhood-goes-parliament> (2013-10-24)

887 http://www.iai.it/pdf/mediterraneo/MedPro/MedPro-technical-paper_04.pdf (2013-10-20)

888 <http://www.intlawgrrls.com/2012/12/egyptian-judicial-independence-rule-of.html> (2013-10-22)

889 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2013-10-15)

890 Egy alulról szerveződő egyiptomi mozgalom, amely az iszlamista elnök és kormányzat békes távozását fogalmazta meg politikai céljaként. A mozgalom 2013. április végén alakult meg, követelte a gazdasági és társadalmi krízishelyzet megoldását.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23131953> (2013-10-20)

891 <http://english.ahram.org.eg/News/74585.aspx> (2013-10-20)

892 Jelenleg a 34. helyen áll. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2011-sortable> (2013-10-18)

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable> (2013-10-18)

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (2013-10-18)

893 <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html> (2013-10-20)

894 <http://www.voanews.com/content/egypt-morsi-protests-speech/1690114.html> (2013-10-21)
<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-28/thousands-rally-in-cairo-as-violence-flares-in-alexandria.html> (2013-10-21)

895 <http://www.businessweek.com/news/2013-07-02/egypt-s-mursi-asks-military-to-withdraw-two-day-ultimatum> (2013-10-16)

<http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0628/Islamists-anti-Morsi-protesters-end-week-on-alarming-note> (2013-10-20)

http://news.xinhuanet.com/english/world/2013-07/03/c_124946589.htm (2013-10-23)

896 <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23125387> (2013-10-23)

897 A nemzeti televízióban felolvasott közleményben a hadsereg vezetése bejelentette, amennyiben az elnök nem fogadja el a tüntetők követeléseit, akkor a hadsereg a történelmi körülményekre hivatkozva megteszi a szükséges lépéseket, hogy helyreállítsa a békét és a stabilitást.

http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-10-24)

szimbolizálta az ellenzék és a fegyveres erők közötti politikai uniót.⁸⁹⁸ Megfogalmazódott az ellentmondásos 2012-es alkotmány felfüggesztése, valamint a parlament feloszlata, habár a kommunikációban a katonai vezetés jelezte, nem kíván aktív politikai erővé válni. Mindez erősen hasonló volt a SCAF 2011-es nyilatkozatában megfogalmazottakhoz. nem meglepő módon a kormányellenes tüntetők üdvözölték az ultimátumot.⁸⁹⁹

Az ellenzéki Nyilatkozatot 22 millió állampolgár írta alá⁹⁰⁰ az elnök távozását, illetve felelősségre vonását követelte (népszavazás is dönthet személyéről). Válaszul Morsi kihívó beszéde megerősítette a közvélemény polarizáltságát, miközben a laza szövetségbe tömörülő ellenzéki pártok – szocialisták, liberálisok, nacionalisták, mérsékelt iszlamisták és a szalafisták – jelezték, hogy ellenzik a katonai hatalmat. Mindez azt sugallta, hogy ezen politikai erők elfogadják a hadsereg támogatását, de nem kívánják átengedni a hatalmat. Viszont a biztonság hiánya, a munkanélküliség, valamint az emelkedő árak, az üzemanyaghiány, az áramkimaradások erősítik a hadsereg pozícióit Egyiptomban.⁹⁰¹

Morsi nyilatkozatában hangsúlyozta saját legitimitását és a hadsereg ultimátumának törvénytelenességét, amellyel gyakorlatilag kizárta a kompromisszum lehetőségét a politikai ellenfelek között. Bár az elnök ragaszkodott saját hatalmi pozíciójához, a kormányzat azon szereplőinek magatartása miatt, akiket nem a Muszlim Testvériség delegált, a központi hatalom összeomlott.⁹⁰²

Az elnökkel szembenállók esetenként nemcsak Kairóban, hanem az ország más részein megtámadták az MB/FJP központokat. A Belügyminisztérium bejelentette, hogy sehol sem nyújt védelmet az iszlamista szervezet székhelyeinek. Az utcai incidensek veszélyes precedenst teremtettek, miközben a szembenálló politikai felek a kez-

deti időszakban nem lehettek bizonyosak az elnök, a kabinet, az igazságszolgáltatás, és a fegyveres erők reakciójában. A helyzet a későbbiekben egyértelművé vált: a hadsereg ultimátumát követte a belügyminisztériumé. A helyzetet súlyosbította az elnök találkozója a főügyésszel, majd pedig Morsi és az MB/FJP politikai ügytelensége az ellenzéki újságírókkal szemben. Az elnök a nyilvánosság előtt a társadalmi béke fenntartását hangsúlyozta, felszólítva támogatóit és az ellenzékét is, de az MB bejelentette, hogy minden hatalomátvételi kísérlet ellen erővel lépnek fel, illetve az egyiptomiaktól mártíriumot igényelt a fegyveres erőkkel szemben. Az MB egyik radikális iszlam szövetsége – Gama'a al-Islamiya⁹⁰³ – egyik vezetője szerint a hadsereg ultimátumával igazolta, hogy a szekularizmust támogatja.⁹⁰⁴

A kormányzat, illetve a Testvériség reakciói sajátosan ambivalens értelműek voltak.⁹⁰⁵ Morsi és a Muszlim Testvériség nem vette komolyan sem az államot sújtó gazdasági nehézségeket, sem a növekvő politikai feszültségeket, azokat

903 Egyiptomi szunnita iszlam mozgalom, amelyet az Egyesült Államok és az Európai Unió terrorista szervezetnek tekint. A csoport célja az iszlam állam megteremtése volt. 1992-1998 között Irántól és Szudántól, valamint az al-Kaida szervezetétől kapott támogatást, miközben a kormányzatot az Egyesült Államok segítette. 2003-at követően felhagyott az erőszakkal, majd a 2011-es egyiptomi forradalom során politikai párttá (Building and Development Party-BDP) szerveződött, amely a 2011-12-es választásokon 13 képviselői mandátumot szerzett. A BDP a szalafista Al-Nour párt vezette blokk keretében vett részt a választásokon, programjában hangsúlyozta a saria alapján működő képviselői demokrácia intézményeinek fontosságát, elutasítva a teokrácia bármely formáját, kiemelt helyet kapott a piacgazdaság, illetve túlméretezett állami bürokrácia kérdése. A 2012. október 12-i konferenciáról kiadott nyilatkozatban megerősítették a pártnak a saria, az új alkotmány iránti elkötelezettségét, és utaltak arra, hogy akár erőszakkal is megvédelmezzik ezeket az értékeket.

<http://www.egyig.com/en/> (2013-10-18)

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00640066.pdf (2013-10-17)

http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=50®ionSelect=10-Middle_East (2013-10-18)

<http://hiwarportal.dedi.org/eg/key/the-construction-and-development-party-al-jamaah-al-islamiya/> (2013-10-18)

<http://www.egyptindependent.com/news/egyptian-court-approves-new-political-parties> (2013-10-20)

<http://www.egyptindependent.com/news/jamaa-al-islamiya-field-150-parliamentary-candidates> (2013-10-20)

[http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-\(alliance-for-egypt\)](http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-(alliance-for-egypt)) (2013-10-21)

<http://egypt.electionnaire.com/parties/?id=11> (2013-10-20)

<http://www.egyptindependent.com/news/jama-al-islamiya-we-will-fight-sharia-even-if-blood-shed> (2013-10-17)

904 <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2013/07/03/Why-Cairo-is-not-burning-yet-.html> (2013-10-25)

905 <http://www.hsdl.org/?view&did=732139> pp. 35–58. (2013-10-27)

898 Az állami televízióban beolvasott közleményben a hadsereg vezetése azt követelte, hogy az elnök feleljen meg a közösség politikai elvárásainak, ellenkező esetben a fegyveres erők oldják meg a kialakult válsághelyzetet.

http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?hp&_r=2& (2013-10-25)

899 <http://edition.cnn.com/2013/07/01/world/meast/egypt-protests/> (2013-10-24)

900 Május 1-én a világi ellenzék bejelentette, megkezdik az aláírások gyűjtését Morsi lemondásáért. Május 29-én a mozgalom a Tamarod („felkelés”) nevet vette fel és deklarálta 7 540 535 aláírás összegyűjtését. Június végén szöveggyűjtésük – Mahmud Badr – jelezte, hogy a petíciót 22 134 465-en írták alá. A 2012-es választásokon Morsi a szavazatok 51,7%-ával – 13,23 millió voks – nyert.

<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.region&contentid=20130630171728> (2013-10-25)

901 <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-24)

902 Bár az elnök ragaszkodott a hatalomhoz, de miniszterek és három kormányzóvivő, a katonai tanácsadó – a korábbi vezérkari főnök (Sami Anan) – lemondása megbénította a kormányzatot.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201371122823125310.html> (2013-10-27)

figyelmen kívül hagyva megkísérelték a saját ideológiai percepcióiknak megfelelően átformálni az egyiptomi politikai rendszert. Az elnök lehetőségei meglehetősen korlátozottak voltak, mivel elsősorban a választási legitimitációval tudta hatalmát igazolni. A hatalomhoz való feltétlen ragaszkodás közvetlen konfrontációt eredményezett volna a hadsereggel, amely katasztrófát eredményezhetett volna. Megoldás lehetett volna az elnöki hatalom megosztása és egy nemzeti egységkormány kialakítása, vagy a lemondás és az előrehozott választások kiírása. Morsi elutasította a hadsereg követeléseit, de jelezte igényét egy megbékélést szolgáló társadalmi párbeszédre. A hatalom válságát azonban jelezte a kabinet több miniszterének lemondása.⁹⁰⁶

Július 2-án az ellenzéki erők országos demonstrációt tartottak Egyiptomban. A következő napon a hadsereg körülfárta az elnöki palotát és átvette a nemzeti média irányítását, majd Abdel Fattah al-Sisi tábornok bejelentette Morsi eltávolítását, a 2012-es alkotmány felfüggesztését, a hatalom átadását az ideiglenes köztársasági elnöknek, valamint az új választások kiírását is kilátásba helyezte. A tábornok azt is bejelentette, hogy a cél az egységes – senkit sem kizáró – egyiptomi társadalom megteremtése, a feszültségek, a megosztottság felszámolása.⁹⁰⁷

Morsi hatalomban töltött utolsó óráiban verbális eszközökkel próbálta igazolni legitimitását, amely azonban nem tette mártírrá. A legitim választáson aratott politikai siker talán igazolja érveit, de az iszlamisták képtelenek voltak a hatékony kormányzásra.⁹⁰⁸ Ezért őket terheli felelősség az egyiptomi társadalmi-gazdasági problémákért. A fontos állami intézmények nem fogadták el az új politikai vezetés autoritását, az ellenzék politikai kohéziója megerősödött. Morsi és a Testvériség szinte minden hibát elkövetett: elidegenítette potenciális politikai partnereit, figyelmen kívül hagyta a növekvő társadalmi elégedetlenséget, csupán saját hatalmának konszolidálására fókuszált és politikai retorikája nem volt képes egy idő után elérni az egyiptomi tömegeket. Elnöksége egyben a Muszlim Testvériség politikai kudarca. Kérdéses, hogy a szervezet képes lesz-e ebből levonni a megfelelő tanulságot?⁹⁰⁹

906 <http://www.timesofisrael.com/egyptian-foreign-minister-resigns-as-morsi-remains-defiant/> (2013-10-27)

907 A nemzeti egységet szimbolizálta a kopt pápa, az iszlám klérus vezetőjének, illetve a liberális és szalafista párt képviselőjének jelenléte.
<http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-egypt-protests-idUSBRE95Q0NO20130703> (2013-10-26)

908 http://www.nytimes.com/2013/07/04/world/middleeast/egypt.html?hp&_r=2& (2013-10-26)

909 <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-27)

Néhány nappal a kairói tömegtüntetéseket követően a hadsereg eltávolította a legitim módon megválasztott elnököt. A katonai erők fellépését a közvélemény támogatása kísérte, felfüggesztették az Alkotmányt és Adli Mansour lett az ideiglenes elnök. 2011-hez viszonyítva azonban társadalom megosztottabb, ami nem teszi könnyebbé az új politikai vezetés számára átfogó reformok bevezetését. Az új egyiptomi állam irányítóinak el kell kerülnie a Morsi által elkövetett hibákat, stabilizálni kell az ország gazdaságát, megalapozni a fenntartható demokrácia intézményeit. A 2013-as forradalom áldozata a Muszlim Testvériség, ám az egyiptomi társadalom politikai polarizációja sokkal előrehaladottabb, mint 2011-ben.⁹¹⁰

Az egyiptomi Muszlim Testvériség és társszervezetei rendkívül sikeres nem állami szervezet az arab történelemben,⁹¹¹ amely szorosan összefügg a szervezeti struktúrával és az alkalmazkodóképességgel. Mindezekre támaszkodva sikerült megalapoznia iszlamista politikai szerepét,⁹¹² amely azonban mára válságba került. A korábbi történelmi időszakokban a szervezeti rendszer tette hatékony ellenzéki erővé, adaptációs képessége pedig lehetővé tette, hogy kihasználja az autoriter rezsimok politikai rendszerének gyenge pontjait.⁹¹³ Az egyiptomi Muszlim Testvériség kihasználta a 2011-es felkelést, gyorsan alkalmazkodott a változásokhoz, politikai riválisainál jobban kihasználta a kínáló politikai lehetőségeket.⁹¹⁴ Az eredetileg a karitatív tevékenység, az oktatás, a kölcsönösség és hit értékein álló reformmozgalom az utóbbi évtizedekben elsősorban politikai szervezetté fejlődött.⁹¹⁵ Az általa képviselt politikai projekt azonban az egyiptomi nyár időszakában összeomlott, mert nem rendelkezett az állam irányításához szükséges mintákkal,⁹¹⁶ miközben kérdéses a tapasztalatok feldolgozása, percep-

910 <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

911 http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1247.pdf (2013-10-27)

<http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-29)

912 <http://www.merip.org/mer/mer205/what-political-islam> (2013-10-27)

<http://ufdc.ufl.edu/UF00091523/00646> (2013-10-30)

913 *Besenyő J.*: Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – *Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata*, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51–75.

914 <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-29)

915 <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-29)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399387/Muslim-Brotherhood> (2013-10-31)

916 Ahmed Mohamed Amr Darrag a Testvériség egyik vezetője. Az 1958-ban született politikus az FJP egyik alapítója, a Gizai szervezet főtitkára. Talajmérnöki diplomát szerzett az University of Cairo-n, talajmechanikából doktorált 1987-ben a Purdue University-n. Jellemző módon tagadta a koptok üldözését, a szekták közötti feszültség meglétét, a 2013-as események előtt úgy vélekedett, hogy nem volt elhibázott lépés a mozgalom aktív politikai szerepvállalása.

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-30)

cionálása. A bukást részben a Testvériség rossz döntései okozták, miközben 2011-2012 között a mozgalom domináns politikai szereplővé vált az egyiptomi közéletben. Talán nem is a politikai stratégia, inkább a váratlan helyzetek felismerésének, az alkalmazkodóképesség hiánya volt meghatározó, miközben az iszlamista vezetés társadalom iránti közömbössége miatt hosszú folyamat lehet csak a Morsi elnöksége idején az egyiptomi társadalom jelentős részében kialakult bizalmatlanság felszámolása.⁹¹⁷

Az FJP által folyamatosan hangoztatott politikai legitimitás azonban nem változtatta meg alapvetően a politikai közvélemény struktúráját, ahogy Morsi korábbi érvelése sem.⁹¹⁸ Az iszlamista kormányzat legitimitása azonban inkompetenciával párosult, amely kizárta a politikai és gazdasági stabilizálódást. Tehát a politikai rendszer átláthatósága, elszámoltathatósága legalább olyan fontos volt, mint legitimitása. Morsi leváltása feltehetően történelmi következményekkel jár, amelyből tanulságokat meríthetnek a régió iszlamista mozgalmi és politikai rendszerei – Törökország és Tunézia – egyaránt, amelyek a közelmúltban átértékelték saját politikai és társadalmi kríziseiket. Az egyiptomi elnök bukása⁹¹⁹ talán az iszlamizmus politikai befolyásának csökkenését, a szalafista ideológia megerősödését jelzi az észak-afrikai térségben.⁹²⁰

A Testvériség egyes tagjai attól is tartottak, hogy a politikai események nem csupán a mozgalom hibáinak köszönhetően alakultak ily módon. Az mozgalom szervezeti kohéziója rugalmas autoriter logikára épült, amely azonban paranoiddá vált, amikor elhagyta a tradicionális politikai mezőket, gyakorlatlanul megkísérelte a kormányzó párttá szerveződést és Egyiptom irányítását.⁹²¹ Ebben a folyamatban manifesztálódott az FJP megszületése, amely a hierarchiára, a koordinációra és a fegyelemre épült. A tévedés a politikai stratégiában volt: a Testvériség vezetői úgy vélték, lehetséges nyerni és kormányozni egyedüli politikai erőként is. Mindez azonban ellentmond a történelmi tapasztalatoknak: az 1990-es évek

elején az algériai FIS⁹²² győzelmét megakadályozta a hadsereg fellépése,⁹²³ 2006-ban Palesztinában nemzetközi és belső politikai szereplők szabotálták a Hamasz hatalomgyakorlását.⁹²⁴ Mindezek alapján egyre inkább úgy tűnik, hogy a Testvériség akkor maradhat meghatározó politikai tényező, ha a politikai erőszak esz-köztárához nyúl. Az sem mellékes azonban, hogy a Morsi hatalmát megdőntő politikai koalíció milyen módon közelít az iszlamista politikai erőközpont felé.⁹²⁵

2013. július 3-át a kormányellenes tüntetők nem tekintették puccsnak, az elnök leváltása számukra stratégiai cél – annak politikai magatartása, a tisztázatlan körülmények között áterőszakolt alkotmány, amelybe a saria elemeit is beemelték, a nők jogainak, valamint a vallás- és sajtószabadság csorbulása – volt. A haderő pedig azért nem értelmezte katonai hatalomátvételné az eseményeket, mert megakadályozta a szembenálló politikai táborok között az erőszak eszkalálódását, az állam és a politikai hatalom konszolidálására tett kísérletet.⁹²⁶

Egyes elemzők szerint a hadsereg célja nem a hatalom megszerzése, hanem a politikai változások elősegítése volt, ezért nem is definiálható puccsként. Viszont a fegyveres erők beavatkozása nem sikerült automatikusan megteremteni a nemzeti kohéziót. A politikai hatalom újjászerveződését követően sem szűnt meg a politikai erőszak a szembenálló ideológiai csoportok között. A feszültséget növelte, hogy a hatóságok elrendelték a Testvériség számos vezetőjének letartóztatását, a médiaszervezetek ellenőrzését, amelyet az Amnesty International elítélt, mint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását. Az új kormány alakításánál a szalafista Nour Párt kifogást emelt, amikor ElBaradei lett a miniszterelnök, hiszen a konzervatív vallási ideológia szemben áll a liberális orientációt követő politikussal, miközben az új kormány felállításának szükségességét

917 <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-27)

918 <http://rt.com/news/cairo-clashes-killed-report-575/> (2013-10-30)

919 http://www.juancole.com/2013/07/egypts-revocation-democracy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fymbn+%28Infor (2013-10-30)

920 <http://www.theguardian.com/world/2013/feb/09/violent-salafists-threaten-arab-spring-democracies> (2013-10-30)

921 Morsi, al-Shatir, Muhammad Badi nem rendelkeztek valódi politikai és államigazgatási tapasztalatokkal.

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-31)

922 1989-ben alakult algériai iszlamista politikai párt (Front Islamique du Salut- Islamic Salvation Front), amely az 1990-es önkormányzati, majd 1991-ben a nemzetgyűlési választások első fordulójában jelentős sikert ért el. A kormányzat törölte a második fordulót és a FIS számos vezetőjét letartóztatták. Ezt követően a FIS és más szélsőséges csoportok elhúzódozó gerillaháborút indítottak a kormányerők ellen.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/295755/Islamic-Salvation-Front> (2013-10-29)

923 *Besenyő János: Az Al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban*, Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július-szeptember pp. 148–154.

<http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-efolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal> (2013-10-31)

924 <http://washingtonbureau.typepad.com/jerusalem/2008/12/olmert-aide-supports-free-gaza.html> (2013-10-31)

925 <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-29)

926 <http://jurist.org/dataline/2013/07/steven-aiello-egypt-aid.php> (2013-10-31)

<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-23/egypt-military-says-it-may-intervene-to-prevent-conflict.html> (2013-10-31)

nem tagadta.⁹²⁷ A későbbi alelnök megvédte a hadsereget – eltávolította az autoriter intézkedéseivel legitimitását aláásó Morsit⁹²⁸ –, amely július 8-án összeállításba keveredett a Testvériség fegyvereseivel. A Hazem el-Beblawi⁹²⁹ miniszterelnök vezette új kormány felállítását követően – július 9-e – bejelentették, hogy a választásokra 2014 első felében kerül sor.⁹³⁰

A második nílusi forradalom megakadályozta Morsit abban, hogy ideológiai alapokon egyesítve a hatalmi ágakat autoriter iszlamista hatalmi rendszert alakítson ki, ám a gazdasági kihívások által gerjesztett erősödő társadalmi ellenállás jelezte, hogy a 2011-es forradalom nem zárult le.⁹³¹

A választások lehetőséget nyújtanak az iszlamistákkal szemben álló politikai csoportosulásoknak – amelyek 2012-ben alulmaradtak a Testvériséggel szemben⁹³² –, hogy hatalomra jussanak. A Morsi megbuktatását előkészítő Tamarod vezetői meghatározó szerephez juthatnak, amennyiben képesek kidolgozni egy olyan politikai stratégiát, amelynek segítségével megtartható a mozgalom mozgósítási képessége. Természetesen az események további menetére jelentős hatást gyakorolnak az egyiptomi állam különböző intézményei, valamint számolni kell a Muszlim Testvériség politikai ambícióival és reakcióival.⁹³³ Az iszlamista közösségben azonban a szalafista csoportok szerezhettek hosszabb távon jelentős politikai tőkét, mivel Morsi bukása az iszlamizmus kudarcát jelenti.⁹³⁴

927 <http://www.dailynewsegypt.com/2013/07/08/al-nour-party-withdraws-from-al-sisis-roadmap/> (2013-10-31)

928 <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-egyptian-politician-mohamed-elbaradei-a-909976.html> (2013-10-31)

929 Az 1936. október 17-én született liberális egyiptomi közgazdász Kairóban született. Az University of Cairo-n tanult jogot (1957), majd posztgraduális közgazdasági végzettségét a University of Grenoble-on szerezte 1961-ben. PhD fokozatot közgazdaságtanból 1964-ben a University of Paris 1-en (Pantheon-Sorbonne) kapott.

<http://www.reuters.com/article/2011/07/17/us-egypt-minister-factbox-idUSTRE76G18Z20110717> (2013-10-31)

http://www.erf.org/CMS/uploads/pdf/1194810121_Hazem_El_Beblawi_CV_07.pdf (2013-11-01)

930 <http://news.sky.com/story/1113204/egypt-cabinet-jobs-for-muslim-brotherhood> (2013-11-03)

931 http://www.cftau.org/wp-content/uploads/pdfs/Directors_Brief_Egypt_Prof_Uzi_Rabi%20%20040713.pdf (2013-11-01)

<http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB55.pdf> (2013-11-01)

932 <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16665748> (2013-11-01)

933 <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-25)

934 <http://oxfamblogs.org/fp2p/what-to-read-and-watch-on-egypt/> (2013-11-01)

<http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

Az egyiptomi állam vezetőinek átfogó stabilizációs gazdasági és társadalmi stratégiát kell kidolgoznia tanulva elődei hibáiból.⁹³⁵ Az új vezetésnek befogadóvá kell válnia, a politikai rendszerben elfogadottá kell tenni a „nincs győztes és legyőzött”⁹³⁶ percepciót a struktúra újjáépítése és működtetése érdekében. Az egykori politikai ellenzéknek számolnia kell a fegyveres erők politikai szándékával, ahogy az átmenet során nem hagyható figyelmen kívül a politikai kudarcot valló, ám változatlanul jelentős társadalmi bázissal rendelkező politikai szereplő, a Muszlim Testvériség sem. Az lett volna az optimális, ha valamennyi politikai szereplő tartózkodik az erőszaktól, a Testvériség vezetőinek letartóztatása azonban rövidtávon lehetetlenné teszi a konszolidációt.⁹³⁷

A katonai beavatkozás igazolta az egyiptomi politikai iszlám kudarcát, hiszen nem élt az arab tavasz kínálta lehetőséggel, nem volt képes kialakítani azt a politikai-társadalmi konszenzust, amely alapot kínált volna a válság kezelésére. Eközben a hadsereg társadalmi presztízse jelentősen emelkedett, mivel a társadalom semlegesnek tekintette,⁹³⁸ ám ez változhat, amennyiben a fegyveres erők népszerűtlen intézkedések meghozatalára kényszerülnek, amely akár az egyiptomi állam nemzetbiztonságát is veszélyeztetheti.⁹³⁹

A fegyveres erők politikai szerepvállalása precedens értékű is lehet, ha a hadsereg gyámlik a politikai stabilitás megteremtése felett, amely a jövőben is ürügyet jelenthet a katonai beavatkozásra. Az egyiptomi arab tavaszt követően az egyiptomi nyár megszilárdította a fegyveres erők politikai pozícióit, amely akadálya lehet a demokratizálódás folyamatának.⁹⁴⁰ Mivel a hadsereg vezetése 2011-ben tapasztalatlanak bizonyult a válságkezelésben, nincs biztosíték arra, hogy 2013-ban hozzáértőként irányítja az államot az átmenet időszakában.⁹⁴¹ Kérdés, hogy mi történik, amennyiben a választásokon nem a katonai elit számára kedvező fordulat következik be? Amennyiben az algériai mintákat követik a po-

935 <http://www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution> (2013-11-01)

936 <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/no-victor-no-vanquished-in-egypts-current-transition> (2013-11-01)

<http://www.project-syndicate.org/commentary/lessons-for-egypt-s-next-government-by-ishac-diwan-and-hedilardi-d9809302217098700c9a8ce8> (2013-11-01)

937 <http://blogs.lse.ac.uk/mec/> (2013-11-02)

938 <http://www.economist.com/news/briefing/21580533-egyptian-army-widespread-popular-support-has-ended-presidency-muhammad-morsi> (2013-11-02)

<http://www.english.rfi.fr/africa/20121213-army-egypt-politically-neutral> (2013-11-01)

939 <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-01)

940 <http://www.npr.org/blogs/parallels/2013/07/03/198420406/egypts-military-reasserts-its-enduring-power> (2013-11-03)

941 <http://www.theblaze.com/stories/2013/07/03/morsi-adviser-says-military-coup-is-underway/> (2013-11-03)

litikai események, akár polgárháború kitörése is prognosztizálható, hiszen csak az egyiptomi iszlamisták egyes vezetői fogadták el a demokratikus szabályokat. A fegyveres erők fellépése legitimálhatja a politikai erőszak alkalmazását, amelyet a Testvériség és az FJP vezetőivel szemben alkalmazott korlátozások erősíthetnek.⁹⁴² Mindez azonban azt a politikai ideát körvonalazza, hogy a fegyveres erők semlegessége a múlté, elkötelezte magát az iszlamistákkal szemben álló politikai erők oldalán, így a lehetséges jövőbeni politikai konfrontációkban nem töltheti be a harmadik erő szerepét.⁹⁴³

Fejlődhet-e a demokrácia olyan politikai közegben, ahol a választásokkal hatalomra került legitim politikai erők katonai erővel leválthatók, hiszen ott nem biztosítottak a hatalomgyakorlás és -váltás szükséges és elégséges feltételei. A hitelességi válság, valamint a társadalmi polarizáció a közeljövőben feltehetően az egyiptomi politikai közélet kísérője lesz, miközben a társadalomnak olyan jelentős kérdésekre kell válaszokat találnia, mint az állam identitása, a politika és az ideológia megfelelő referenciakeretei, valamint a vallás és a politika összefüggései.⁹⁴⁴

A rendkívül heterogén ellenzéki csoportok közös politikai célja a Muszlim Testvériség és szövetségeseik hatalomból történő eltávolítása volt, a köztük lévő politikai ellentétek csak ezt követően kerültek/kerülnek felszínre, így nehezen prognosztizálható a társadalmi-gazdasági jólét megteremtésének intervalluma. Valójában nem az események definiálása lényeges, mindez elsősorban belpolitikai kérdés, a külső nagyhatalmi szereplők lehetőségei a folyamatot illetően meglehetősen korlátozottak: a konszenzusra épülő egyiptomi politika támogatása, a Muszlim Testvériség politikai elnyomása elleni tiltakozás.⁹⁴⁵ A lényeges kérdés, hogy a fordulat mennyire árt vagy használ a demokratizálódásnak Egyiptomban, illetve milyen regionális geopolitikai következményekkel jár.⁹⁴⁶

Az egyiptomi tőzsdei mutatók a fordulatot követően emelkedtek, amely erősítheti befektetői bizalmat, ám a gazdaság átalakítása hosszú és bonyolult folyamat lesz. Az ideiglenes elnök vezette kormányzatnak is meg kell küzdenie a gazdasági kihívásokkal, amely viszonylag gyors, konszenzusos – megteremteni a politikai fejlődés, a gazdasági növekedés alapjaként a nemzet politikai kohézióját⁹⁴⁷ – döntések meghozatalát igényli. Talán a legfontosabb feladat a befektetői biza-

lom helyreállítása, a politikai krízis felszámolása és átfogó politikai és gazdasági stratégia kidolgozása. A bizonytalanság által jellemzett politikai és gazdasági klíma stabilizálását már az ideiglenes kormánynak el kell kezdenie, a kihívások kezelésével az új elit nem várhat.⁹⁴⁸

A legfontosabb azonban – a pénzügyi támogatásokon túl – olyan hosszú távú gazdasági stratégia kialakítása, amely fenntartható növekedést generál. A katonai hatalomátvétellel kapcsolatos esetleges amerikai segélyezés befagyasztása azért jelentős, mert hatással lehet más pénzügyi támogatók magatartására is.⁹⁴⁹

A gazdasági dilemmák megoldásához kapcsolódik, hogy 2013 őszén újraindultak a tárgyalások az új egyiptomi vezetés és az IMF között, amelynek főkuaszában egy 4,8 milliárd \$-os hitelcsomag állt. Ezzel kapcsolatban azonban a kairói vezetés véleménye megosztott volt: egyesek úgy vélték, hogy annak felvétele – ismerve a feltételeket – nem sürgető, mások szerint a megállapodás fontossága abban állt, hogy növelte volna az Egyiptommal kapcsolatos nemzetközi pénzügyi bizalmat, de önmagában nem jelent végeleges megoldást az állam gazdasági problémáira a szükséges reformok bevezetése nélkül.⁹⁵⁰

Egyiptom a II. Nílusi-forradalmat követően jelentős hiteleket kapott az Öböl-államoktól – ennek eredményeként devizatartalékai csaknem 18,7 milliárd \$-t tettek ki⁹⁵¹ – de tartva a reformok társadalmi következményeitől, novemberben úgy döntött, hogy inkább az Öböl-államok által ígért – Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek és Kuvait – mintegy 12 milliárd \$-os támogatással igyekszik élénkíteni gazdaságát. Az ortodox megoldások helyett egy kockázatosnak tűnő gazdaságélénkítő programot hirdetett, amely szerint emelik a nyugdíjak, a minimálbérek és infrastrukturális fejlesztések indulnak míg a turizmus és a közvetlen külföldi befektetések élénkülése fellendíti a gazdaságot.⁹⁵²

A válság megoldását segítheti elő a Muszlim Testvériség javaslata, amelynek középpontjában a politikai válság kezelése érdekében elindítandó nemzeti párbeszéd állt. A patthelyzet feloldását kezdeményező hivatalos közlemény nem tartalmazta feltételként Morsi hatalomba való visszahelyezését – akinek tárgyalása (erőszakra való felbujtással vádolják) meglehetősen sajátosan alakul⁹⁵³ –, viszont

948 <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-11-03)

949 <http://www.project-syndicate.org/commentary/egypt-s-broken-economy> (2013-11-02)

950 <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/> (2013-11-02)

951 <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/> (2013-11-02)

952 <http://finance.yahoo.com/news/analysis-egypt-relies-gulf-aid-090355107.html> (2013-11-03)

953 <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/11/morsi-court-trial-error-2013114636919424.html> (2013-11-01)

942 <http://news.sky.com/story/1111276/egypt-coup-islamists-call-for-a-mass-protest> (2013-11-03)

943 <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-02)

944 http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Dahrendorf_A.ClarkEssay.pdf (2013-11-02)

945 <http://www.forbes.com/sites/doughbandow/2013/08/19/for-president-obama-and-congress-to-subsidize-egypt-today-is-to-underwrite-murder/> (2013-11-02)

946 <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-10-25)

947 <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-11-03)

hangsúlyozta az alkotmányos legitimitás és a demokratikus folyamatok jelentőségét. A politikai megbékélés folyamata azonban biztosan hosszabb ideig tart majd,⁹⁵⁴ talán ezt jelzi, hogy november 12-én Egyiptomban megszűnt a rendkívüli állapot, habár a hadsereg segíti a rendőrséget a rend fenntartásában.⁹⁵⁵

A fordulat geopolitikai hatásai

A hadsereg július 3-i szerepvállalása nehezen egyeztethető össze a célként megfogalmazott politikai rendszer megteremtésével, hatása túlterjed az egyiptomi állam geopolitikai keretein, nem segítve a belső és a regionális stabilitást. A tábornokok célja – a tradícióknak megfelelően – hogy megakadályozzák egy demokratikus folyamat eredményeként versengő hatalmi központokra széthulló államtér kialakulását.⁹⁵⁶

Nemzetközi szinten sem elhanyagolható az államtér geográfiai helyzete, a demográfia dinamikája, a gazdaság állapota, a politikai stabilitás, amely hatékony és erős állami hatalom kiépítésével és ellenőrzésével oldható meg. A történelmi modell a fáraók korában alakult ki, amelyet a megszállók átvettek: erős központi hatalom által kiépített katonai erő. Ez a minta formálódott úja Nasszer 1952-es puccsát követően, de nem hagyhatók figyelmen kívül a globális és regionális hatások sem.⁹⁵⁷

Ezért van jelentősége annak, hogyan reagált az egyiptomi nyár eseményeire a nemzetközi közösség, valamint az események milyen hatást gyakorolnak az arab államokra. Az egyiptomi események rövid távú regionális hatása közvetlenül elsősorban a Hamasz⁹⁵⁸ szervezetét – és a Sínai-félsziget térségét – érintette, amellyel Morsi jószomszédi viszonyt tartott fenn. Hosszabb távon talán meggyőzheti az iszlamista mozgalmakat, hogy tartósan nem képesek a kizárólagos politikai hatalom fenntartására.⁹⁵⁹

Az egyiptomi politikai válság felvetett néhány fontos geopolitikai problémát: képes-e fenntartani az egyiptomi hadsereg a Gázai övezet, a Szezei-csatorna térsé-

gének biztonságát, amely Nyugat és a regionális hatalmak számára sem közömbös. A Közel-Kelet térségének eseményei – a szíriai polgárháború, a szunnita befolyás ellen küzdő Irán – elsőbbséget élveznek a Nyugat geopolitikai percepcióiban Egyiptommal szemben. Az államtér geopolitikai jelentősége természetesen nem csökkent, annak ellenére, hogy a szunnita arab világot jelenleg nem Kairó irányítja. Egykor Egyiptom az arab világ domináns politikai és vallási központja volt. A most is jelentős regionális hatással bíró intézményei – Al-Azhar, a Muszlim Testvériség – ellenére a modern korban nem sikerült hegemon helyzetbe kerülnie. A Szezei-csatorna kiemelt globális jelentőségű szállítási útvonal maradt, a Gázai övezet közelsége, az izraeli-egyiptomi viszony sokkal nagyobb hatással van a Washington-Kairó kapcsolatok minőségére, mint a kormányzat összetétele. Mindaddig, míg a hadsereg képes fenntartani a geopolitikai stabilitást, az Egyesült Államokat nem igazán zavarja az egyiptomi belpolitika alakulása. Ám sem a nyugati, sem más arab államok által nyújtott segítség nem kínál megoldást az egyiptomi államteret érintő tradicionális gazdasági és földrajzi kihívásokra.⁹⁶⁰

Miközben senki sem szeretné az állam összeomlását, egyetlen globális vagy regionális hatalom sem vállalja fel az újjászervezés pénzügyi terheit. Így az egyiptomi hadseregre hárul megteremteni a gazdasági-társadalmi stabilitás alapjait az egymással rivalizáló világi és iszlamista csoportok között, miközben nem alakít ki közvetlen katonai hatalmat. A stabilizációs folyamat ellen ható tényező, hogy a sivatagi ország erőforrásait, a gazdaság fejlettségi színvonalát meghaladja a népesség növekedésének jelenlegi üteme. Így ha Egyiptom relatív hatalmi képessége nem javul, regionális érdekérvényesítő képessége gyengül.⁹⁶¹

Morsi eltávolítását követően az egyiptomi hadsereg vezetői tiszteletben tartották Washington és a Nyugat számára két preferált territórium geopolitikai biztonságát: Izrael, valamint a Szezei-csatorna térsége (fenntartani a nemzetközi kereskedelmi hajózás útvonalát). Valójában a belpolitikai események kevésbé érdeklik a nyugati hatalmakat, amennyiben geopolitikai érdekeiket alapvetően nem fenyegeti kihívás.⁹⁶²

A hadsereg rendkívüli állapotot hirdetett a Szezei-csatornával határos területeken – Janub Sina (South Sina) és As-Suways tartományok –, miután militáns iszlámisták támadást intéztek a tengerparti al-Arish-ban működő regionális közlekedési csomópont (légi kikötő) ellen.⁹⁶³ A szállítási útvonal biztonságpolitikai fenyegetettsége miatt emelkedtek a világgpiaci olajárak. A geopolitikai kockáza-

960 <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-01)

961 <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-01)

962 <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-03)

963 A hírt a harmadik hadsereg parancsnoka – Osama Askar – jelentette be az állami televízióban. http://voiceofrussia.com/news/2013_07_29/State-of-emergency-likely-to-be-introduced-in-Sinai-Cairo-1735/ (2013-11-03)

954 <http://www.albawaba.com/news/egypt-muslim-brotherhood-534336> (2013-11-02)

955 <http://www.foxnews.com/world/2013/11/12/egypt-announces-end-state-emergency/?intcmp=latestnews> (2013-11-03)

956 <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-03)

957 <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-03)

958 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/253202/Hamas> (2013-11-02)

<http://www.cfr.org/israel/hamas/p8968> (2013-11-03)

959 <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-25)

tokat szemlélteti, hogy bár Egyiptom nem jelentős olajtermelő, de a csatornán naponta mintegy 3 millió hordó nyersolaj halad át, illetve a térségben húzódik a magas stratégiai értékkel rendelkező Szuezi-Mediterrán csővezeték, Ain Sukhna termináltól a Szuezi-öblön keresztül a Földközi-tengernél elhelyezkedő Sidir Kerir-ig. Az esemény regionális hatását igazolja, hogy a szomszédos Líbia legnagyobb finomítója – Es Sider⁹⁶⁴ – is leállásra kényszerült az egyiptomi politikai események következtében.⁹⁶⁵

Szeptemberben az egyiptomi hadsereg helikopterek és harckocsik bevetésével támadást indított az iszlamista-dzsihádisták ellen a Sínai-félsziget északi részén Rafah és Sheikh Zuweid városok térségében, válaszul a Kairóban elkövetett sikertelen öngyilkos merényletre. A helyi lakosság nagyobb része abban bízott, hogy a katonai művelet stabilizálja a térséget. Katonai források szerint az iszlamisták egy része a félsziget középső hegyvidéki területi felé menekült, de a műveletekben sikerült megsemmisíteni a Gázába vezető földalatti alagúthálózat több mint 80%-át és a terrorizmus elleni háborút a hadsereg addig folytatja, míg az el nem éri célját.⁹⁶⁶ Ezzel párhuzamosan a hadsereg felszólította a Hamaszt, hogy működjön együtt és biztosítsa a határ menti területeket. Emellett felvetődött egy 500-1000 méter mélységű puffer-zóna kialakítása a gázai határvonal mentén, mivel a kairói vezetés a szélsőségesek támogatásával vádolta a gázai kormányzatot.⁹⁶⁷

964 A kikötőt a Waha Oil Co. üzemelteti, amely az egyik legnagyobb közös vállalat Líbiában, ebben amerikai vállalkozások (Marathon Oil Corp. – MRO; a ConocoPhillips – COP és a Hess Corp. – HES) is érdekeltségekkel rendelkeznek. A líbiai termelés volumene a közvetlen válság által kiváltott geopolitikai krízis hatására 1 millió hordó/nap szint alá süllyedt. A Waha 1956-ban kezdte meg működését az északi Bahi olajmező feltárását követően, majd gyorsan fejlődött. 1960-ban indult meg a Waha Defa olajmezők geológiai feltérképezése, 1961-ben a Gialo Samah olajmező, 1962-ben pedig Zaggut, Belhedan, Khalifa, Balat, Masrab, Harash és al-Faregh lelőhelyek kitermelése.

http://www.etc-cte.ec.gc.ca/databases/Oilproperties/pdf/WEB_Es_Sider.pdf (2013-11-03)

http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=0 (2013-11-03)

http://www.marathonoil.com/Global_Operations/Libya/Operations/ (2013-11-03)

<http://www.conocophillips.com/who-we-are/Pages/default.aspx> (2013-11-01)

<http://www.hess.com/operations/default.aspx> (2013-11-01)

965 www.firstenergycastfinancial.com/news/story/54005-egypt-army-declares-state-emergency-suez-after-islamist-attackstate-tv (2013-11-01)

966 <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/07/egypt-suspected-militants-sinai> (2013-11-02)
<http://icmu.nyc.gr/%20Egyptian-general-says-entering-Gaza-is-a-political-decision> (2013-11-02)

967 <http://www.middleeastmonitor.com/news/africa/7372-egyptian-army-expands-operations-in-sinai> (2013-11-03)

MFO zónák a Sínai-félszigeten

Az Egyesült Államok vezetése tartózkodóan reagált az egyiptomi fordulatra, Kairó pedig igyekezett biztosítani a washingtoni kormányt, hogy a hadsereg lépésében a nép akarata fejeződött ki.⁹⁶⁸ Az elmúlt 10 évben az amerikai politika elfogadta az egyes országokban bekövetkező politikai fordulatokat, ezeket nem követte intervenció. Így történt ez Egyiptomban is. Ez azt jelenti, hogy az Egyesült Államok nem támogatja a diktatórikus rezsimeket? Nem lehetséges, hogy

968 Kamel Amr külügyminiszter július 4-én John Kerry külügyi államtitkárnak jelezte aényt. <http://www.haaretz.com/news/middle-east/premium-1.533673> (2013-11-03)

a tekintélyelvű hatalmi rendszerek bukását követően kialakult politikai és gazdasági káosz gazdasági és akár geopolitikai előnyöket jelent a Nyugat számára?⁹⁶⁹

Az arab tavasz nem fenyegette Nyugat pozícióit még akkor sem, ha a Muszlim Testvériség kerül hatalomra, hiszen Egyiptom gazdasági dependenciája ezt nem igazán teszi lehetővé. A forradalmak általában a gazdasági struktúrák krízisét eredményezték, igazolva, hogy annak nem a diktatórikus rendszerek okozói, hanem a történelmileg kialakult gazdaság- és társadalomszerkezet, a kulturális minták és a szegénység.⁹⁷⁰

A közel-keleti régió iránt az utóbbi időszakban valamelyest csökkent az Egyesült Államok közvetlen geopolitikai érdeklődése – pontosabban az egyiptomi államtér helyett Irán és Szíria került fókuszba –, amely pedig a stabilitás szempontjából nem elhanyagolható tényező.⁹⁷¹

Többek azt a felfogást támogatták, hogy az Egyesült Államoknak csökkentenie kell az egyiptomi államnak szánt támogatást, mert az események katonai hatalomátvételnélként definiálhatók. Az USA által évente folyósított csaknem 1,5 milliárd \$⁹⁷² rendkívül fontos a sebezhető egyiptomi gazdaság számára, az államtér geostratégiai helyzete miatt jelentős szerepe van az amerikai regionális befolyás fenntartásában.⁹⁷³

A segélyek jelentőségére utalt, hogy számos egyiptomi politikai szereplő – köztük Sameh Seif el-Yazal nyugalmazott tábornok⁹⁷⁴ – az eseményeket nem puccsként percepcionálta, hanem a nemzeti érdekek kifejeződésékként, amely előkészíti a demokratikus rendszer kialakítását. Természetesen nem kizárt – hiszen számos történelmi példa létezik⁹⁷⁵ –, hogy a demokratikus folyamatok által hatalomra került politikai vezetés visszaél azzal. Az egyiptomi eseményeket Washington nem értelmezheti mechanikusan, ha az elemzések és az egyiptomi események igazolják, hogy a hadsereg egy antidemokratikus rendszert távolított el, az új pedig elkötelezett az alkotmányos demokrácia iránt, akkor Kairó biztosan

számíthat amerikai támogatásra. Mindez kiszélesíti az Egyesült Államok térségi mozgásterét, egyben lehetővé teszi geopolitikai érdekeinek hatékonyabb érvényesítését.⁹⁷⁶

Egyes elemzők szerint az egyiptomi események inkább azt igazolták, hogy az Egyesült Államok nem volt képes befolyásolni a regionális eseményeket. Habár az egyiptomi állam abszolút gazdasági függésben van az amerikai segélyektől, de az USA-nak nagyobb szüksége lehet Egyiptomra geopolitikai érdekeinek érvényesítésére a Mediterráneum keleti medencéjében. Néhány szakértő azt a következtetést vonta le, hogy az arab tavasz, az egyiptomi nyár eseményei felszámolták az amerikai katonai, stratégiai legyőzhetetlenség mítoszát, amelyeket a korábbi – rosszul átgondolt – iraki és afganisztáni beavatkozások már gyengítettek.⁹⁷⁷ Tehát az Egyesült Államoknak (és Európának) újra kell fogalmaznia térségi geopolitikai érdekeit, visszaállítani stratégiai hitelességét.⁹⁷⁸

Amikor az Egyesült Államok felfüggesztette az Egyiptomnak nyújtott 1,5 milliárd \$-os szubvenció egy részét – továbbra is a támogatja az oktatást és az egészségügyet, valamint a terrorizmus elleni műveleteket, valamint a katonai kiképzést –, azt Kairó elítélte, és maga az amerikai vezetés jelentős része is kockázatosnak minősítette, mivel az egyiptomi hadsereg 1978 óta az amerikai Közel-Kelet-stratégia egyik pillére. Az eszközök és felszerelések pótlására Egyiptom nagyvonalú pénzügyi támogatást kapott Szaúd-Arábiától és az Egyesült Arab Emírségektől, illetve arra ösztönözheti Kairót, hogy más államok katonai – elsősorban Oroszország – segítségét vegye igénybe, ami gyengítheti a regionális amerikai befolyást. Izrael sem támogatta Washington lépését, hiszen alapvető stratégiai érdeke az Egyiptommal fenntartott béke.⁹⁷⁹

A Kairó–Washington stratégiai partnerséget a közös kihívások azonban fenntarthatják, habár az amerikai lépés erősítheti az egyiptomi nacionalizmus erőit. Ám az egyiptomi hadsereg Sínai hátszögében növekvő bizonytalanság miatt szükséges van az amerikai haditechnikai és logisztikai támogatásra, hiszen az esetleges orosz fegyverrendszerek hatékony alkalmazására csak három-négy év után lenne lehetőség. A közös katonai kihívás a jelenlegi feszültségek ellenére

969 <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-05)

970 <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-05)

971 <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-02)

972 <http://www.vaughns-1-pagers.com/politics/us-foreign-aid.htm> (2013-11-05)

973 <http://www.csmonitor.com/USA/Foreign-Policy/2013/0820/Crisis-in-Egypt-US-seeks-to-preserve-influence.-Is-there-any-left> (2013-11-05)

<http://www.defenseone.com/threats/2013/08/hagel-admits-us-influence-egypt-limited/68924/> (2013-11-04)

974 <http://thelead.blogs.cnn.com/2013/07/03/former-egyptian-general-military-has-no-plans-to-run-the-country/> (2013-11-04)

975 Többek között Irán, Venezuela és Oroszország.

976 <http://www.newsmax.com/Newsfront/corker-engel-egypt-coup/2013/08/25/id/522140> (2013-11-04)

<http://carnegieendowment.org/2013/07/03/egypt-and-c-word/gd5h> (2013-11-05)

977 <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub752.pdf> (2013-11-05)

<http://americamiddleeast.files.wordpress.com/2012/09/hearts-and-minds-in-afghanistan-explaining-the-absence-of-victory-exum-20111.pdf> (2013-11-03)

978 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-11-07)

979 <http://mondoweiss.net/2013/08/us-aid-to-egypt-is-not-for-egypt-but-israel-jj-goldberg-explains.html> (2013-11-06)

feltehetően egyben tartja az Egyiptom, az Egyesült Államok és Izrael közötti szövetséget.⁹⁸⁰

Mindez azonban lehetőséget nyújtott Moszkvának, hogy bővítse regionális kapcsolatait, elsősorban fegyver-export formájában. Az egyiptomi-orosz közlekedés fontos üzenet lehet, amelynek keretében egyes források szerint szóba került egy orosz haditengerészeti bázis kialakításának lehetősége Alexandriában.⁹⁸¹

Nigéria, Törökország és Tunézia elítélte Morsi eltávolítását, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek támogatásukról biztosították a július 4-én hivatalba lépett új egyiptomi ideiglenes elnököt.⁹⁸²

Törökország és Recep Tayyip Erdogan⁹⁸³ számára az egyiptomi nyár stratégiai rémálmodot jelenthetett, amit az isztambuli, ankarai tiltakozások erősíthettek, miközben a növekvő török pénzügyi dilemma⁹⁸⁴ is emlékeztethette a Morsi bukása előtti helyzetre. A korábbi időszakban a régióban a török minta példa értékű volt, most azonban mintha ebben is fordulat következett volna, a török kormánypártnak el kell kerülnie az egyiptomi Testvériség által elkövetett gazdasági és társadalmi hibákat. A török katonai hatalomátvétel esélye meglehetősen csekély, mivel Erdogan „lefejezte” a török hadsereget,⁹⁸⁵ amely akár hatással lehet a hadsereg teljesítményére is egy esetleges lokális vagy regionális konfliktusban. A hadsereg ellenőrzését az egyiptomi elnök azonban nem volt képes megszerezni, mindössze néhány tábornok menesztését sikerült elérnie. Mindkét állam politikai hagyományaiban jelentős a fegyveres erők szerepe, amely mélyen beágyazódott a helyi társadalmakba.⁹⁸⁶ Kérdés, vajon a török kormányzat levonta-e az

egyiptomi nyár tanulságait, vagy megkísérli a *divide et impera* elvének érvényesítését.⁹⁸⁷

Mindkét ország a mérsékelt iszlám kísérleti terepe volt, amelynek demokrácia-felfogása azonban jelentősen eltér a liberális értelmezéstől. Ezzel magyarázható, hogy a török – a népszerű reformok mellett – és az egyiptomi kormány korlátozta a sajtó- és a polgári szabadságjogokat, alkotmánytervezeteiket sokan elleneztek. Egyiptomban a társadalmi csoportok ellentéteit kiélezte a gazdaság hanyatlása, miközben a török gazdaság teljesítménye jelentős volt, amely az iszlamistákat megelőző kormány reformjai alapoztak meg.⁹⁸⁸ Kérdéses, hogy a növekvő pénzügyi buborék vajon arra ösztönzi-e a befektetőket, hogy az európai és amerikai befektetési piacok felé orientálódjanak, ahogy ez bekövetkezett Görögország esetében.⁹⁸⁹

A török miniszterelnök az egyiptomi eseményekben, a hadsereg fellépésében egy globális összeesküvést vizionált a muszlim világban, amelynek hátterében az izraeli kormány áll. Valójában ez inkább a választóinak szólt, akik számára Nyugat bukását és a török állam küszöbön álló győzelmét jósolta, viszont erősítette a török társadalom megosztottságát. Az amerikai reakciókat követően azonban tagadták Izrael szerepét az eseményekben, amely igazolta, hogy Erdoğan belső fogyasztásra szánta szavait, azok nem a hivatalos Ankara külpolitikai szándékait tükrözték.⁹⁹⁰

Szaúd-Arábia a legnagyobb támogatásban részesíti az új egyiptomi kormányzatot, mivel az egyiptomi neo-szalafizmus megkérdőjelezi a szaúdi fundamentalista wahhabizmus az arab világban betöltött domináns szerepét. Emellett Rijád ezáltal erősítheti szíriai pozícióit is. Szaúd-Arábia érdekelt Bashar al-Assad rezsimjének megdöntésében, egy stabil, Irán-ellenes szunnita politikai entitás felépítésében,⁹⁹¹ ellenben egy geopolitikai ambícióit fenyegető, ellenőrizhetetlen iszlamista irányzat hatalomra kerülését nem támogatja.⁹⁹²

A monarchia egy erős, stabil Egyiptomban látja regionális partnerét, így nem illette kritikával Morsi megbuktatását. Rijád, valamint az Egyesült Arab Emírségek igyekszik enyhíteni az egyiptomi állam gazdasági és élelmiszerellátási gondjain. Geopolitikai dilemma, hogy az egyiptomi iszlamisták – Törökország

980 <http://www.voanews.com/content/common-threats-keep-egypt-us-relations-going/1767997.html> (2013-11-06)

981 <http://allafrica.com/stories/201311141357.html> (2013-11-05)

982 <http://www.maaneews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=611041> (2013-11-07)

983 Törökország miniszterelnöke 2003. március 14-e óta. Az 1954. február 26-án született iszlamista politikus a török Igazság és Fejlődés Pártjának (AKP) elnöke, aki a Marmara University-n szerzett diplomát 1981-ben. 2013 nyarán a Gezi parki incidens jelezte a tekintélyelvű rezsimjének növekvő társadalmi elutasítását.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/913988/Recep-Tayyip-Erdogan> (2013-11-05)

984 <http://www.meforum.org/3134/turkey-economic-miracle> (2013-11-06)

<http://hat4uk.wordpress.com/2012/01/17/turkey-why-erdogonomics-are-about-to-burst-his-own-bubble/> (2013-11-05)

985 <http://www.bloomberg.com/news/2013-08-05/turkey-court-jails-ex-generals-for-plotting-coup-against-erdogan.html> (2013-11-07)

986 Ezért jelentett potenciális veszélyt, amikor a török miniszterelnök-helyettes – Bulent Arinc – a hadsereg bevetésével fenyegette meg a tüntetőket. Hasonló eset volt, amikor az egyiptomi kormányzat a hadsereget vetette be Port Said-ban 2013 januárjában.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22938860> (2013-11-07)

<http://www.indianexpress.com/news/at-least-30-killed-in-egypt-after-football-riot-verdict/1065326/> (2013-11-07)

987 <http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-05)

988 <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx> (2013-11-08)

989 <http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-05)

990 <http://icmu.nyc.gr/%20Erdogan%2C-Israel-and-Egypt> (2013-11-07)

991 <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf> (2013-11-07)

http://csis.org/files/publication/130527_Iran_Gulf_Mil_Bal_III_0.pdf (2013-11-07)

992 <http://www.gloria-center.org/1997/07/kostiner-1997-07-08/> (2013-11-07)

és Katar támogatásával – képesek lesznek-e a Szezi-csatorna és a Vörös-tenger térségének destabilizálására.⁹⁹³

Az egyiptomi nyár politikai történései szorosan összefüggnek a szír polgárháborúval, amelyben kifejeződnek Irán és a szíriai rezsim regionális geopolitikai ambíciói.⁹⁹⁴ Morsi bukása jelzés a török politikai vezetés számára is, amely megkísérelte egy monolitikus iszlamista társadalom kiépítését, illetve megfogalmazta a neo-ottomanizmuson alapuló külpolitikai céljait a Levante, az Arab-félsziget, valamint a Vörös-tenger régióiban.⁹⁹⁵ Talán ebben az összefüggésben látta Teherán a Morsi vezette Egyiptomot, mint a török hatalom levantei ellensúlyaként, habár Irán és Egyiptom geopolitikai rivalizálása Afrika szarván, valamint a szub-szaharai Afrikában nem tűnt el.⁹⁹⁶

Az egyiptomi eseményekkel kapcsolatban Rijád arra törekszik, hogy meggyőzze az Egyesült Államokat arról, hogy az új egyiptomi rendszer támogatása számára geopolitikai előnyökkel jár, mivel a török-katari, illetve a szaúdi-UAE stratégiai partnerség Irán domináns hatalmi pozícióit geostratégiai értelemben gyengítik. Kína – Törökország, Irán, Szudán helyett – Szaúd-Arábiában és Egyiptomban látja esetleges regionális partnerét, miközben – Oroszországhoz hasonlóan – ellenzi a szíriai rendszer megdöntésére irányuló nyugati elképzeléseket.⁹⁹⁷

Egyes elemzők szerint az sem zárható ki, hogy a hadsereg vezetése külpolitikai problémákra irányítja a közvélemény figyelmét: ilyen például az egyiptomi állam számára létfontosságú Nílus vízmennyiségét érintő etiópai duzzasztómű kérdése. A vízelosztási kérdést a korábbi kormányzatoknak – Mubarak, Morsi – nem sikerült a politikai közvélemény fókuszába állítani: az egyiptomi haderő elméletileg képes műveleteket indítani a népesebb, gazdasági mutatói tekintetében javuló tendenciát mutató Etiópia ellen, de ennek realitása elhanyagolható. Másrészt az etióp állam érdekelt a Szudánnal és Egyiptommal való regionális együttműködésben a Nílus-medencét érintő kérdésekben.⁹⁹⁸ Izrael – az újonnan felfe-

dezett energiahordozók kitermelése és kereskedelme – pedig gazdasági lehetőséget kínál, így az ellenséges viszony nem igazán használ Kairónak.⁹⁹⁹

Egyiptomnak a nagyhatalmi törekvéseken túl meg kell oldania a Nílusra épülő etióp duzzasztóművel kapcsolatos problémát is. A szudáni-etióp politikai választóvonal közelében megkezdett építkezések mintegy 5000 embert foglalkoztatnak, átadását 2017-re tervezik. Az egyiptomi politikai vezetés attól tart, hogy a gát jelentősen csökkenti a gazdaságilag hasznosítható vízmennyiséget, amelyet a korábbi egyezmények biztosítottak.¹⁰⁰⁰ Ezt tradicionális hidro-dominanciát érte kihívás Etiópia részéről, illetve a folyó felső szakaszán elhelyezkedő államok megállapodása, amely gyakorlatilag azt jelentette, hogy Egyiptom elvesztette ellenőrzését a Nílus vízgyűjtője felett.¹⁰⁰¹

A szír válság jelentősen módosította Szíria és Egyiptom viszonyát is. Miután Egyiptom békét kötött Izraellel és az USA szövetségesevé vált, Kairó és Damaszkusz viszonya meglehetősen hűvössé vált. A Muszlim Testvériség hatalomra kerülése után Egyiptom megszakította diplomáciai kapcsolatait Szíriával és a Szíriai Nemzeti Koalíciót támogatta. 2013. július 3-a után a két állam viszonyában fordulat következett be, mert az egyiptomi katonai kormányzat is hasonló politikai csoportok és az iszlám fundamentalizmus ellen lépett fel, ebben az értelemben akár együttműködés is kialakulhat a két állam között. A két ország közti diplomáciai viszony helyreállt,¹⁰⁰² amelyet elősegített az, hogy az új egyiptomi kormány újraértékelte a Kairó–Damaszkusz viszonyt kezdetben azon az alapon, hogy bár támogatja a felkelést, de a szíriai dzsihadot nem.¹⁰⁰³ Később Kairó inkább már a szíriai politikai megoldás mellett foglalt állást, 2013 augusztusában pedig, amikor esély volt egy szíriai amerikai katonai beavatkozásra, a kairói kormányzat kijelentette, hogy lezárja a Szezi-csatornát minden hajó előtt, mely

993 http://www.nytimes.com/2013/07/10/world/middleeast/aid-to-egypt-from-saudis-and-emiratis-is-part-of-struggle-with-qatar-for-influence.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-11-07)

994 <http://rt.com/op-edge/syria-saudi-conflict-region-iran-407/> (2013-11-08)
<http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> (2013-11-08)

995 <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/greek-studies-gr/1672-turkey-as-a-regional-power-neo-ottomanism-in-action.html> (2013-11-08)

996 http://idsa.in/idsacomments/IranEgyptRapprochement_ragarwal_080313 (2013-11-08)
<http://www.freepatentsonline.com/article/Harvard-International-Review/167969662.html> (2013-11-08)

<http://www.netcomuk.co.uk/~jpap/deegan.htm> (2013-11-08)

997 <http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM39MS.pdf> (2013-11-08)

998 http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2013/02/NileBasinCooperativeFrameworkAgreement_ArticlePublished2.pdf (2013-11-08)

999 <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-10-31)

1000 1929-es – britekkel kötött – megállapodás vétőjoggal ruházta fel Egyiptomot, 1959-ben Nílus feletti dominanciáját megosztotta Szudánnal.

<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin/25746> (2013-11-01)

<http://ea.pomona.edu/wp-content/uploads/FERAR-Thesis-final.pdf> pp. 22-31. (2013-11-10)

1001 <http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Ethiopia-Ignores-Egypt-Empty-Threats-and-Continues-with-Construction-of-Dam.html> (2013-11-09)

1002 <http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-interim-government-re-opens-Syria-embassy-319212> (2013-11-09)

1003 <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201372013042628686.html> (2013-11-10)

Szíria ellen készül beavatkozni.¹⁰⁰⁴ Az üzenetet Nyugat és az Egyesült Államok számára címezték.¹⁰⁰⁵

Az egyiptomi nyár politikai fordulata, a II. Nílusi-forradalom folyamata azonban máig nem zárult le, így az események értékelésére még nincs, legfeljebb modellezésére van lehetőség.

2014 februárjában az egyiptomi kormány váratlanul bejelentette lemondását. A politikai vákuum megteremtette annak lehetőségét, hogy Abdel Fattah al-Sisi Egyiptomban – az Egyesült Államok stratégiai partnere – helyreállítsa a hadsereg és a politikai elit tekintélyelvű szövetségét. A SCAF máris bejelentette, hogy támogatja a tábornok jelölését, és a társadalmi és gazdasági konszolidációt ígérő katonai vezetőt a lakosság nagy része támogatja.¹⁰⁰⁶ A kormányzati lépés sajátságosan igazolta, hogy a II. Nílusi forradalmat követően az új vezetésnek nem sikerült megoldania a gazdasági, szociális és biztonsági problémákat, erre csak a hosszabb távú befektetői bizalom, a kiszámítható gazdaságpolitika segíthet.¹⁰⁰⁷ Washington annak idején elfogadta az iszlamista kormányzat leváltását, hiszen a legnépesebb arab állammal fenntartott geopolitikai szövetség biztosítja az egyiptomi-izraeli békeszerződés fenntartását és a Szezei-csatorna feletti ellenőrzést, folytatva a hadműveleteket Sínai-félszigeten működő radikális fegyveres csoportok ellen, így a hatalom ezen politikai mintázata elfogadhatónak tűnik Nyugat számára.¹⁰⁰⁸

1004 <http://www.amwalalghad.com/en/news/egypt-news/20694-egypt-rejects-military-intervention-in-syria.html> (2013-11-09)

<http://www.jewishpress.com/news/egyptians-may-shut-suez-canal-as-bar-to-west-anti-assad-efforts/2013/08/28/> (2014-01-10)

1005 *Sógor D. (2013): Szíria. Országismertető. Kézirat Budapest*

1006 <http://edition.cnn.com/2014/02/24/world/africa/egypt-politics/> (2014-03-20)

<http://www.equities.com/editors-desk/futures-commodities/egyptian-government-resigns-and-other-geopolitical-events-pushing-crude-prices-higher> (2014-03-20)

1007 <http://www.reuters.com/article/2014/02/24/us-egypt-politics-idUSBREA1N0KO20140224> (2014-03-22)

<http://edition.cnn.com/2014/02/24/world/africa/egypt-politics/> (2013-11-25)

<http://www.bloomberg.com/news/2014-02-24/egyptian-cabinet-resigns-as-al-seesi-weighs-his-candidacy.html> (2014-03-09)

1008 <http://www.reuters.com/article/2014/02/24/us-egypt-politics-idUSBREA1N0KO20140224> (2014-03-10)

Felhasznált irodalom

Abd Ellah, R.G.–Hussein, M.M. (2009): Physical Limnology of Bardawil Lagoon, Egypt. American-Eurasian J. Agric. & Environ. Sci. 5 (3)

[http://idosi.org/aejaes/jaes5\(3\)/6.pdf](http://idosi.org/aejaes/jaes5(3)/6.pdf)

Abdallah, I.H. (1971): The 1959 Nile Waters Agreement in Sudanese-Egyptian Relations. Middle Eastern Studies, vol. 7. No. 3 October

Abdul, A. (1996): Islamic Dynasties of the Arab East: State and Civilization During the Later Medieval Times. M.D. Publications Pvt. Ltd. New Delhi

Abul-Ata, A-A. (1978): Egypt and the Nile after the Construction of the High Aswan Dam. Ministry of Irrigation and Land Reclamation, Cairo

Abu-Zeid, M.A.–El-Shibini, F.Z. (1997): Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2,

http://www.ci.uri.edu/CIIP/fallclass/Docs_2006/UrbanWaterfronts/Abu-Zeid%20and%20El-Shibini.pdf

Ajami, F. (1992): The Arab Predicament: Arab Political Thought and Practice Since 1967. Cambridge University Press, Cambridge

Ali, M (2011): Finally, Egypt's Parties Set to Begin the Battle for Post-Mubarak Parliament. Ahram Online 24 October

<http://english.ahram.org.eg/NewsContentP/1/25030/Egypt/Finally,-Egypts-parties-set-to-begin-the-battle-fo.aspx>

al Sayyad, N. (2001): Cairo: Histories of a City. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge

Alcamo, J.–Hulme, M.–Conway, D.–Krol, M.(1996): Future availability of water in Egypt: The interaction of global, regional and basin scale driving forces in the Nile basin. AMBIO – A Journal of the Human Environment, 25 (5)

al-Sayyid Marsot, A.L. (1994): Egypt in the Reign of Muhammad Ali. Cambridge University Press, New York

al-Sayyid Marsot, A.L. (2007): Chapter One: The Arab Conquest of Egypt. in A History of Egypt: From the Arab Conquest to the Present. 2nd ed. Cambridge University Press, New York

Alston, R. (1998): Soldier and Society in Roman Egypt: A Social History. Routledge, New York

Andezian, S. (2002): The Significance of Sufism in Algeria in the Aftermath of Independence. PASSIA, 12 December

<http://www.passia.org/meetings/rsunit/2002/Sufism-minutes3.htm>

Arberry, A.J. (1967): Aspects of Islamic Civilization: The Moslem World Depicted Through Its Literature. The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Armajani, J. (2012): Chapter 2: Egypt. in Modern Islamist Movements: History, Religion and Politics. Wiley-Blackwell, Malden

Ashton, P. J. (2002): Avoiding Conflicts over Africa's Water Resources. Royal Swedish Academy of Science. vol. 31.3,

Baer, G. (1966): The Evolution of Private Landownership in Egypt and the Fertile Crescent. in Issai, Ch. /ed./: The Economic History of the Middle East, 1800-1914. University of Chicago Press, Chicago.

Baer, G. (2003): Population and Societ in the Arab East. The International Library of Sociology: The Sociology of Development, Routledge, p. 75.

Bagnall, R.S.(2006): Hellenistic and Roman Egypt: Sources and Approaches. Ashgate Publishing, Burlington

Bagnold, R.A. (1939):. A lost world refound. Scientific American 161. 5. November

Bailey, B.J–Bailey, J.M. (2003): Who are the Christians in the Middle East? William B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids

Baines, J.–Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest

Baldwin, H.W. (1970.): A holnap hadászata. Evanston Harper & Row Publishers, New York

Ball, J. (1900): Kharga Oasis: its topography and geology. Survey Department, Public Works Ministry Geological Survey Report 1899, Part II. National Printing Department, Cairo

Barakat, H (1993): The Arab World: Society, Culture and State. University of California Press, Berkeley

Bar-Siman-Tov, Y. (1994): Israel and the Peace Process, 1977-1982: In Search of Legitimacy for Peace. State University of New York Press, Albany

Barton, S. (2004): A History of Spain. Palgrave MacMillan. New York

Beaufre, A. (1969): The Suez Expedition 1956. Praeger, New York

Behrens-Abouseif, D. (1989): Chapter Six: Architecture of the Ayyubid Period. in Islamic Architecture in Cairo: An Introduction. Brill, New York

Beinin, J. (2005): The Dispersion of Egyptian Jewry: Culture, Politics, and the Formation of a Modern Diaspora. The American University of Cairo, Cairo

Belhaj, A. (2006): Szunniták, síiták, szúfik. *História* (3)

Benjamin, Sh. (1973): The Middle East, Oil, and the Great Powers. Transaction Publishers Piscataway

Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs

Berman, I.–Wihbey, P.M. (1999): The New Water Politics of the Middle East. Strategic Review, Summer
<http://www.israeleconomy.org/strategic/water.htm>

Besenyő J. (2007): Az USA Afrikai Parancsnokság létrehozása. Hallgatói Közlemények XI. évfolyam, 2. szám

Besenyő J. (2009): Western Szahara. Publikon Kiadó, Pécs

Besenyő J. (2010): Szudán. Országismertető. MH ÖHP, Székesfehérvár

Besenyő J. (2011): Nyugat-Szahara és a migráció. Afrika Tanulmányok, V. évfolyam, különszám

Besenyő J. (2011): Terrorexport a Szaharába – Al-Káida a sivatagban. Földgömb (a Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam 5. lapszám, 257. füzet, július-augusztus

Besenyő J. (2011): Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. Kül-Világ VIII. évfolyam 4.
<http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>

Besenyő J. (2012): A nyugat-szaharai válság egy magyar békefenntartó szemével. Publikon Kiadó, Pécs

Besenyő J.: Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4.
<http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>

Besenyő J.: The first anniversary of the „Arab Spring” - What kind of change have taken place since then - Tradecraft Review, Periodical of the Military National Security Service, 2012, 2. Special Issue

Besenyő J.–Gömöri R.: Arab tavasz, keresztény ősz? – A keresztény kisebbségek helyzete a Közel-Keleten az „Arab Tavasz” után, Szakmai Szemle, 2013/1. Szám

Besenyő J.–Gyarmati Á.-Hetényi S.A.-Pető G.-Szíjj D.-Resperger I. (2010): Kongó. Országismertető MH ÖHP, Székesfehérvár

*Besenyő J.: Az Al-Káida térnyerése a Maghreb régióban, Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július-szeptember pp. 148-154.
<http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-efvolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal>*

*Besenyő J.: Az Al-Káida térnyerése a Maghreb régióban, Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július-szeptember pp. 148-154.
<http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-efvolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal>*

Besenyő J.–Hetényi S.A.–Jagadics P.–Resperger I. (2010): Csád. Országismertető. Sereg Szemle Kiadvány, MH ÖHP, Székesfehérvár

Besenyő J.–Marsai V. (2011): Forradalom vagy vezetőcserék? – tanulmány az arab tavaszról.
<http://afriport.hu/index.php/elemezsek/4467-forradalom-vagy-vezetcserék-tanulmány-az-arab-tavasz-rol>

Besenyő J.–Oláh P.: One of the new competitors in Africa: Turkey. AARMS (Scientific Journal of the National University of Public Service, Hungary), Volume 11, Issue 1. 2012
<http://www.zmka.hu/docs/Volume11/Issue1/pdf/12.pdf>

Besenyő J.–Marsai V. (2012): Líbia. Országismeretető. MH ÖHP, Székesfehérvár

Besenyő J.–Gömöri R.: Arab Spring, Christian Fall? – The situation of Christian minorities in the Middle East after the Arab Spring (together Roland Gömöri) – International Institute for Counter-Terrorism, Herzliya, 2013. June
<http://www.ict.org.il/LinkClick.aspx?fileticket=5m1IqFJOa44%3d&tabid=66>

Besler, H. (2008): The Great Sand Sea in Egypt: Formation, Dynamics and Environmental Change: A Sediment-Analytical Approach Elsevier, Amsterdam

Bietak, M. (1996): Avaris, the capital of the Hyksos. British Museum, London

Boahen, A.A. /ed./ (1990): General History of Africa. VII. Africa under Colonial Domination 1880-1935. UNESCO, Paris, James Currey Ltd., London

Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota

Bosch, E. et al (1997): Population History of North Africa: Evidence from Classical Genetic Markers. Human Biology 69, no. 3 (June)

Braudel, F.: The Mediterranean and the World in the Age of Philip II. Trans. Sian Reynolds (1975) Fontana-Collins 1. Glasgow

Braune, E.–Youngxin, X. (2010): The Role of Ground Water in the Sub Saharan Africa. vol. 48.2 March

Brett, M.–Fentress, E. (2002): The Berbers. Blackwell Publishing, Malden

Briggs, Ph. (2012): Ethiopia. Bradt, Chalfont St Peter

Broyles, M. (2004): The Sixty-Day War. The Rosen Publishing Group, Inc., New York

Bryce, T. (1999): The Kingdom of the Hittites. Oxford University Press, Oxford

Bulliet, R. et al, (2011): The Earth and Its Peoples: A Global History. Volume C: Since 1750. 5th ed. Wadsworth Cengage Learning, Boston p. 688.

Bunson, M.R. (2002): Encyclopedia of Ancient Egypt. revised ed. New York, Facts On File

Burton, M.–Burton, R. (2002): The international wildlife encyclopedia. Marshall Cavendish Corp., New York

Butler, D.A.: (2007): The First Jihad: The Battle for Karthoum and the Dawn a Militant Islam. Casemate Publishers, Drexel Hill

Búr G. (2006): Gyenge államok és államkudarcok Afrikában. In: Marton P. (szerk.): Államok és államkudarcok a globalizálódó világban. Külügyi Intézet, Budapest

Búr G. (2010): Afrikai Birodalmak. Afrika Tanulmányok IV évfolyam 4. szám
http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/942_1.pdf

Búr G. (2011): A szubszaharai Afrika története. Kossuth Kiadó, Budapest

Búr G.–Tarróssy I. (2011): Az afrikai vándorlás háttéréről és jellemzőiről. In: Tarróssy I.–Glied V.–Keserű D. (szerk.): Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között.

Cannuyer, Ch. (2001): Chapter 5: The Copts in the Modern Era. in Coptic Egypt: The Christians of the Nile. Harry N. Abrams, New York

Cascão, A.E. (2008): Ethiopia Challenges to Egyptian hegemony in the Nile Basin. Water Policy 10 supplement 2.

Christensen, W. (2005) :Empire of Ancient Egypt. Facts on File, Inc. New York

Cohen, B.C. (1963): Geography and Politics in a Divided World. Random House, New York

Collier, P.–Hoeffler, A. (1998): Economic Causes of Civil War. Oxford Economic Papers, vol 50. 4,

Collier, P.–Hoeffler, A. (2000): Greed and Grievance in Civil War. World Bank, Policy Research Working Papers Number 2355 May
http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/06/17/000094946_00060205420011/Rendered/PDF/multi_page.pdf

Collins, R.O. (2002): The Nile. Yale University Press, New Haven

Collins, R.O. (2008): A History of Modern Sudan. Cambridge University Press, Cambridge

Cook, S.A. (2011): Struggle for Egypt: From Nasser to Tahrir Square. Oxford University Press, Oxford, New York

Cosman, M.P.–Jones, L.G. (2008): Handbook to Life in the Medieval World, 3-Volume Set. Facts on File, Inc. New York

Crowdy, T. (2003): French Soldier in Egypt 1798-1801: The Army of the Orient. Osprey Publishing, Osceola

David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest

Dawisha, A. (2003): Arab Nationalism in the Twentieth Century. From Triumph to Despair. Princeton University Press, Princeton, Oxford

de Blij, H. (2005): Why geography Matters: Three Challenges Facing America: Climate Change, the Rise of China, and Global Terrorism. Oxford University Press, New York

d'Huy, J. (2009): New Evidence for a closeness between the Abu Ra's shelter (Eastern Sahara) and Egyptian benefit. Sahara 20.

Dikshit, R.D. (2000): Political Geography: The Spatiality of Politics. 3rd ed. Tata McGraw-Hill Publishing Company Ltd., New Delhi

Doran M. (1999): Pan-Arabism before Nasser: Egyptian Power Politics and the Palestine Question. Oxford University Press, New York

- Doran, M.S. (2011):* The Heirs of Nasser: Who Will Benefit from the Second Arab Revolution? *Foreign Affairs* 90, no. 3 (May/June)
<http://jft-newspaper.aub.edu.lb/reserve/data/s11251/s11251.pdf>
- Dos Santos, G.–Miller, R.B. (1997):* Wood Anatomy of Jaracanda (Bignoniaceae): Systematic Relationship in Sections Monolobos and Dioblos as Suggested by Twig and Stem Wood Rays. *IAWA Journal*, vol. 18 (4),
- Duggen, S.–Hoernle, K.–van den Bogaard, P.–Garbe-Schönberg D. (2005):* Post-collisional transition from subduction- to intraplate-type magmatism in the westernmost Mediterranean: Evidence for continental-edge delamination of subcontinental lithosphere. *Journal of Petrology*, 46, 6
- Duggen, S.–Hoernle, K.–van den Bogaard, P.–Rüpke, L.–Phipps Morgan, J. (2003):* Deep roots off the Messinian salinity crisis. *Nature*, Bd. 422, S.
- Ehlers, J.–Gibbard, P.L.–Hughes, P.D. /eds/ (2011):* Quaternary Glaciations Extent and Chronology. Linacre House, Jordan Hill, Oxford
- Ehteshami, A. (2007):* Globalization and Geopolitics in the Middle East. Routledge, London
- el-Abed, O. (2009):* Unprotected: Palestinians in Egypt since 1948. Institute for Palestinian Studies, Washington D.C.
- Eliseeff, V. (1998):* Approaches Old and New to the Silk Roads. In: Eliseeff, V. (2001): *The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce*. UNESCO Publishing/Berghahn Books, Paris
- Elleman, B.A.–Forbes, A.–Rosenberg, D. /eds/ (2010):* Piracy and Maritime Crime. Historical and Modern Case Studies. Naval War College, Newport
- Esposito, J.L. (2002):* *Unholy War: Terror in the Name of Islam*. Oxford University Press, New York
- Etheredge, L.S. /ed./ (2011):* Egypt. *Britannica Educational Publishing*, New York
- Fage, J.D.–Tordoff, W. (2004):* Afrika története. Osiris, Budapest
- Farag, L.M (2013):*The Coptic Christian Heritage: History, Faith and Culture. Routledge, New York
- Farag, L.M (2013):*The Coptic Christian Heritage: History, Faith and Culture. Routledge, New York
- Farahat, C. (2011):* The Arab Upheaval: Egypt's Islamist Shadow. *Middle East Quarterly*, XVIII, no. 3 Summer
- Fletcher, G.P. (2002):* *Romantics at war: Glory and Guilt in an Age of Terrorism*. Princeton University Press, Princeton
- Fletcher, R.A. (2006):*Moorish Spain. 2nd ed. University of California Press, Berkeley, Los Angeles
- Flintan, F.–Tamarat, I. (2002):* Spilling Blood Over Water? The case of Ethiopia, in Scarcity and Surfeit, *The Ecology of Africa's Conflict*. Lind & J. & Sturman K.(eds) Institute for Security Studies, Johannesburg
<http://www.issafrica.org/pubs/Books/ScarcitySurfeit/Chapter6.pdf>
- Francis W. (2002):* *The Silk Road: Two Thousand Years in the Heart of Asia*. University of California Press, Berkeley
- Fromkin, D. (1989):* *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. Henry Holt, New York
- Fromkin, D. (1989):* *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. Henry Holt, New York
- Fromkin, D. (2000):* *The Promised Land, A Peace to End All Peace*. Phoenix, London
- Fukuyama, F. (2006):* *America a Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, New Haven
- Fuller, G. E. (2003):* *The Future of Political Islam*, Palgrave MacMillan, New York
- Gamkrelidze, Th.V.–Ivanov, V.V. (1990):* Az indoeurópai nyelvek őstörténete. *Scientific American - magyar kiadás* (5),
- Gaudet, J.J.–Falconer, A. (1983):* Remote sensing for tropical freshwater bodies. The problem of floating islands on Lake Naivasha. *Regional Remote Sensing Facility*, Nairobi, Kenya.
- Gazdik Gy. (2006):* 20. századi egyetemes történet. II. kötet: Európán kívüli országok: A közel-keleti térség. in: Németh I. /szerk./: Osiris, Budapest
- Gearon, E. (2011):* The Arab Invasions. *History Today* 61, no. 6. June
- Gergely J. (1982):* A pápaság története. Kossuth, Budapest
- Gertig B /szerk./ (1989):* Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest
- Gleid V. (2009):* Kiszáradó Afrika, szomjazó kontinens – afrikai vízproblémák. In: Gleid V. (szerk.): *Vízkonfliktusok*. Publikon, Pécs
- Gleid V. (2011):* Vízkonfliktusok Afrikában. A Nílus megosztásának kérdései és a szudáni népszavazás. In: *Sereg Szemle*, IX. évfolyam 3-4. szám
- Goldschmid, A. (2000):* *Biographical Dictionary of Modern Egypt*. Lynne Rienner Publishers, Inc. Colorado, London
- Goldsmith, A. Jr. (2013):* *Historical Dictionary of Egypt*. Scarecrow Press, Inc. Plymouth
- Goldziher I. (2008):* Előadások az iszlámról. Katalizátor, Budapest
- Guo, R. (2007):* *Territorial disputes and resource management: a global handbook*. Nova Publishers, New York 2007.
- Haeri, N. (1997):* *The Sociolinguistic Market of Cairo: Gender, Class and Education*. Kegan Paul International, New York
- Hanh, P.L. (1991):* *The United States, Great Britain and Egypt, 1945-1956: strategy and diplomacy in the early Cold War*. University of North Carolina Press, Chapel Hill
- Harmatta J. (2003.):* A Selyemút nyelvei. *Antik Tanulmányok XLVII* (1), Akadémiai Kiadó, Budapest

- Harrison, R.T. (1995):* Gladstone's Imperialism in Egypt: Techniques of Domination. Greenwood Publishing, Westport
- Hashim, A. S. (2011):* The Egyptian Military, Part One: From the Ottomans through Sadat. Middle East Policy 18, no. 3 Fall
<http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/egyptian-military-part-one-ottomans-through-sadat>
- Hewison, R.N. (2001):*The Fayoum History and Guide. The American University in Cairo Press, Cairo, New York
- Hillenbrand, C. (2000):* The Crusades: Islamic Perspectives. Routledge, New York
- Holt, P. M. (1961):* A Modern History of the Sudan, from the Funj Sultanate to the Present Day. Weidenfeld and Nicolson, London
- Howayda H.–Abd-El-Hady, H.H.–Daboor, S.M.–Ghoniemy, A.E. (2007):* Nutritive and Antimicrobial Profiles of Some Seagrasses from Bardawil Lake, Egypt. Egyptian Journal of Aquatic Research Vol. 33 No. 3.
<http://www.oceandocs.net/bitstream/1834/2202/1/Text.pdf>
- Hudson, M.O. (1937):* Admission of Egypt to Membership in the League of Nations. *The American Journal of International Law*.Vol. 31, No. 4. October
- Hunter, F.R. (1999):* Egypt Under the Khedives, 1805-1879: From Household Government to Modern Bureaucracy. American University in Cairo Press; 2nd edition, Cairo
- Huntington, S.P. (2002):* A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa, Budapest
- Hunyadi L. (1995):* A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest
- J. Nagy L. (1997):* Az arab országok története a XIX-XX. században. Eötvös József Kiadó, Budapest
- James, L.M. (2008):* Chapter 10: When Did Nasser Expect War? The Suez Nationalization and Its Aftermath. In: Smith, S.C. /ed./: Egypt. in Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath. Ashgate, Burlington pp.
- Jankowski, J.P. (2002):* Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic. Lynne Rienner Publishers, Boulder
- Jared. D. (1997):* Guns, Gems, and Steel: The Fates of Human Societies. W.W. Norton & Company, New York, London
- Jones, M.– Johnstone, P. (2012):* History of Criminal Justice. Anderson Publishing, Waltham
- Kákosy L. (2003):* Az ókori Egyiptom története és kultúrája. Osiris, Budapest
- Kamil, J. (2002):* Christianity in the Land of the Pharaohs: The Coptic Orthodox Church. Routledge, New York
- Kaplan, R.D. (2000):* Eastward to Tartary: Travels in the Balkans, the Middle East, and the Caucasus. Random House, New York
- Kaplan, R.D. (2004):* Mediterranean Winter: The Pleasures of History and Landscape in Tunisia, Sicily, Dalmatia, and Greece. Random House, New York
- Karsh, E.–Karsh, I. (1999):* Empires of the Sand: The Struggle for Mastery in the Middle East, 1789-1923. Harvard University Press, Cambridge
- Kemp, G. and Harkavy, R.E. (1997):* Strategic Geography and the Changing Middle East. Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Kennedy, P. (1992):* A nagy hatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Kenneth, P.M. (2004):* Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991. Bison Books. Winnipeg
- Kepel, G. (2007):* Dzsihád. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Khanna, P. (2008):* The Second World. Random House, New York
- Kim, U.–Kaluarachchi, J. J. (2009):* Climate change impacts on water resources in the upper Blue Nile river basin, Ethiopia. Journal of the American Water Resources Association, 45 (6),
- Kis-Álmos P.–Besenyő J.–Resperger I. (2010):* Szomália. Országismertető. MH ÖHP, Székesfehérvár
- Kissinger, H. (1998):* Diplomácia. Panem-Grafo, Budapest
- Kiszely I. (1986):* A Föld népei: Afrika. Gondolat, Budapest
- Kitchen, K. A. (1996). The Third Intermediate Period in Egypt (1100–650 BC)* 3rd ed. Aris & Phillips Limited, Warminster
- Korotayev, A.–Zinkina J. (2011):* Egyptian Revolution: A Demographic Structural Analysis: Entelequia: Revista Interdisciplinar 13.
http://cliodynamics.ru/download/Korotayev_Zinkina_Egyptian_Revolution_Entelequia_New.pdf
- Knox, A. (1911):* The Climate of the Continent of Africa. Cambridge University Press, Cambridge
- Kreutz, A. (2007):* Russia in the Middle East. Praeger, Westport
- Kröpelin, S. et al. (2008):* Climate-Driven Ecosystem Succession in the Sahara: The Past 6000 Years. Science 320 (5877)
- Leonard, M. (2005):* Why Europe Will Run the Twenty-first Century. Fourth Estate, London
- Lewis, B.–Churhill, B.E. (2009):* Iszlám, nép és vallás. HVG, Budapest
- Linkov, I.–Bridges, T.S. /eds./ (2011):* Climate: Global Change and Local Adaptation. Springer, Dordrecht
- Luciani, G. (1990):* The Arab State. University of California Press, Berkeley, Los Angeles

Lugosi Gy. /szerk./ (2006): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez. Egyiptomi–szíriai közös nyilatkozat az Egyesült Arab Köztársaság megalakításáról. L'Harmattan, Budapest

Luttwak, E. (1979): *Coup d'état: a Practical Handbook*. Cambridge, Harvard University Press

Luttwak, E.N. (2007): *The Middle of Nowhere*. Prospect, May 26

MacDermott, R. (1998): Chapter 6: The 1956 Suez Crisis. in *Risk-taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. University of Michigan Press, Ann Arbor

Makdisi, S.A.–Elbadawi, I. /eds/ (2011): *Democracy in the Arab World: Explaining the Deficit*. Routledge London, New York

Mallow D.–Ludwig D.–Nilson G. (2003): *True Vipers: Natural History and Toxinology of Old World Vipers*. Krieger Publishing Company, Malabar, Florida

Mamdouh, M (2002): *Hydrology and Water Resources of Africa*. Kluwer Academic Publisher, Dordrecht

Marini, J.–Taylor, J. (2011): *Commanding Democracy in Egypt*. *Foreign Affairs*, September/October

McGregor, A. J. (2006): *A Military History of Modern Egypt: From the Ottoman Conquest to the Ramadan War*. Praeger, Westport

Meinardus, O.F.A. (1999): Chapter 2: The Coptic Church: Its History, Traditions, Theology, and Structure. In: Meinardus, O.F.A. (ed.): *Two Thousand Years of Coptic Christianity*. The American University in Cairo Press, Cairo

Meital, Y. (2006): *The Struggle over Political Order in Egypt: the 2005 Elections*. *The Middle East Journal* 60, no. 2 (Spring)

Mellaart, J. (1962): *Excavations at Çatal Hüyük. first preliminary report 1961*. *Anatolian Studies*, vol. 12

Mellaart, J. (1963): *Excavations at Çatal Hüyük, second preliminary report: 1962*. *Anatolian Studies*, vol. 13

Mellaart, J. (1964): *Excavations at Çatal Hüyük, third preliminary report: 1963*. *Anatolian Studies*, vol. 14

Mellaart, J. (1966): *Excavations at Çatal Hüyük, fourth preliminary report: 1965*. *Anatolian Studies*, vol. 16

Mezei G. (2001): *Helyreállított Európa*. Osiris, Budapest

Mitchell, Th. (1988): *Colonising Egypt*. Cambridge University Press, Cambridge.

Morrow, A.–al-Omrani, Kh.M. (2010): *Historically Apolitical, Sufis Now Side With the State*. *Inter Press Service News*, 21 May
<http://ipsnews.net/news.asp?idnews=51527>

Móga J.–Borsos B. (1986): *A Nílus forrásvidékén*. *Természet világa: Természet-tudományi Közlöny*, (117. évf.) 7. sz.

Nichols, D.A. (2011): *Eisenhower 1956: The President's Year of Crisis--Suez and the Brink of War*. Simon & Schuster, New York

Orr, T. (2003): *Egyptian Islamic Jihad*. The Rosen Publishing Group, Inc., New York

Owen, R. (1969): *Cotton and the Egyptian Economy 1820-1914.: A Study in Trade and Development*. Claredon Press, Oxford

Parker, R.B. /ed./ (1996): *The Six-Day War: A Retrospective*. University Press of Florida, Gainesville

Péczely Gy. (1984): *A Föld éghajlata*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Perkovich, G. (2005): *Giving Justice Its Due*. *Foreign Affairs*, July-August

Perlmutter, A. (1974): *Egypt: the Praetorian State*. Yale University Press, New Haven

Philipp, Th.–Haarmann, U. /eds./ (1998): *The Mamluks in Egyptian Politics and Society*. Cambridge University Press, New York

Phillips, D.J. (2001): *Peoples on the Move: Introducing the Nomads of the World*. William Carey Library, Pasadena

Pike, E.R. (1958): *Encyclopaedia of Religion and Religions*. Meridian Library, New York

Probáld F. /szerk./ (2002): *Afrika és a Közel-Kelet földrajza*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Quandt, W.B. (1986): Chapter Nine: Success. In: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Brookings Institution Press, Washington

Quandt, W.B. /ed./ (1988): *The Middle East: Ten Years After Camp David*. The Brookings Institution, Washington D.C.

Quattrocchi, U. (2000): *CRC World Dictionary of Plant Names. I A-C*. CRC Press, Boca Raton, New York, Washington DC., London

Rappaport, S. (2003): *History of Egypt. Part. 12*. Kessinger Publishing, Whitefish

Redford, D.B.(1992): *Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times*. Princeton University Press, Princeton

Reeves, E.B. (1981): *The Wali Complex at Tanta, Egypt: An Ethnographic Approach to Popular Islam*. (doctoral dissertation, University of Kentucky, Lexington

Renfrew C. (1989.): *Az európai nyelvek eredete*. *Scientific American - magyar kiadás* (12)

Richmond, J.C. (2012): *Egypt, 1798-1952 (RLE Egypt): Her Advance Towards a Modern Identity*. Routledge, New York, Abingdon

Rostoványi Zs. (2004): *Az iszlám világ és a Nyugat*. Corvina, Budapest

Rostoványi Zs. (2006): *Együttélésre ítélve: zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért*. Corvina, Budapest

- Roy, O. (2007): *The Failure of Political Islam*. London, New York, IB Tauris & Co. Ltd,
- Sadiki, L. (2009): *Rethinking Arab Democratization: Elections without Democracy*. Oxford, Oxford University Press
- Sevket, P. (1987): *The Ottoman Empire and European Capitalism, 1820-1913*. Cambridge University Press, Cambridge, New York
- Schanzer, J. (2005): *Al-Qaeda's Armies: Middle East affiliate Groups and the Next Generation of Terror*. Washington Institute for Near East Policy, Washington D.C.
<http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/AlQaedasArmies.pdf>.
- Shibeika, M (1952): *British Policy in the Sudan 1882-1902*. London and New York: Oxford University Press, London, New York.
- Sibrava, V.–Bowen, D.Q.–Richmond, G.M. (1986): Quaternary Glaciations in the Northern Hemisphere. *Quaternary Science Reviews*. vol. 5,
- Sicker, M. (1999): *Reshaping Palestine: From Muhammad Ali to the British Mandate, 1831–1922*. Praeger Publishers, Westport
- Sicker, M. (2001): *The Middle East in the Twentieth Century*. Praeger Publishers, Westport
- Silverman, D.P. /ed./ (1997): *Ancient Egypt*. Oxford University Press, New York
- Smith, W.S.–Simpson, W.K. (1998): *The Art and Architecture of Ancient Egypt*. 3rd ed. Yale University Press, New Haven
- Stearns, P.N. /ed./ (2001): *The Encyclopedia of World History*. New York, Houghton-Mifflin, Sixth Edition
- Swart, G.–Solomon, H. and Botha, A. (2007): *Egypt: Pharaohs and Fundamentalists?* (paper, Centre for International Political Studies, University of Pretoria, 21 February)
<http://www.cips.up.ac.za/files/pdf/uafspublications/Egypt%2520Pharaohs%2520and%2520Fundamentalists.pdf>
- Syed, A.R. (2001): *The Story of Islamic Spain*. Goodword Books. New Delhi
- Szabó L. (1986): *Kontinensek földrajza II*. Tankönyvkiadó, Budapest
- T. Maniruzzaman, T. (1987): *Military Withdrawal from Politics*. Cambridge, Ballinger
- Tal, D. (2008): Chapter 9: The 1956 Sinai War: A Watershed in the History of the Arab-Israeli Conflict. In: Smith, S.C. /ed./: *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath*. Ashgate, Burlington
- Tarrósy I. (2009): *Politikai elméletek és módszertanok a mai afrikai problémák megértéséhez*. In: Csimadia S.-Tarrósy I. (szerk.): *Afrika ma – tradíció, átalakulás, fejlődés*. IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs
- Teshome-Bahiru, W. (2009): *Transboundary Water Cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative*. Review of General Management Volume 10, Issue 2
http://www.managementgeneral.ro/pdf/2_2009_12.pdf
- Tignor, R.L. (1963): Lord Cromer: Practitioner and Philosopher of Imperialism. *Journal of British Studies*. University of Chicago Press, vol. 2, No. 2, May
- Tignor, R.L. (2010): Chapter Eight: Ottoman Egypt, 1517-1798. In *Egypt: A Short History*. Princeton University Press, Princeton
- Tignor, R.L. (2010): *Egypt: A Short History*. Princeton University Press, Princeton
- Tóth J. /főszerk./ (2010): *Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest*
- Toynbee, A. (1948): *Civilization on Trial*. Oxford University Press, London
- US Deputy Chief of Naval Operations (1947): Forrest Sherman admirálist idézi Gardner, L.C. (2009): *Three Kings: The Rise of an American Empire in the Middle East after World War II*. New York: The New Press
- van Zinderen Barker, E. M. (1962): A Late-Glacial and Post-Glacial Climatic Correlation between East Africa and Europe. *Nature* 194 (4824)
- Walbank, F.W. (1993): *The Hellenistic World*. Harvard University Press, Cambridge, London
- Waugh, D. (2007): *Richthofen's Silk Roads: Toward the Archeology of a Concept*. The Silk Road 5 (1)
- Werthmuller, K.J. (2011): *Copt's Murder a Test of Egypt's New Anti-Discrimination Law*. National Review Online, The Corner, 31 October
<http://www.nationalreview.com/corner/281728/copts-murder-test-egypts-new-anti-discrimination-law-kurt-j-werthmuller>
- Williams, M.–Talbot, A.J.–Michael R. (2009): *Late Quaternary Environments in the Nile Basin*. 89.
- Winter, M.–Levanoni, A. (2004): *The Mamluks in Egyptian and Syrian Politics and Society*. Brill, Boston
- Winter, M. (1992): *Egyptian Society under Ottoman Rule*. Routledge, New York
- Wolf, E.R. (1995): *Európa és a történelem nélküli népek*. Akadémiai Kiadó-Osiris, Budapest
- Zahran, M.A.–Willi, A.J. (2008): *The Vegetation of Egypt*. 2nd edition. Springer, New York
- Zaylan, J. (2010): *Travel, Health, and Safety*. in *Culture Smart! Egypt: The Essential Guide to Customs & Culture*. Kuperard, London

Internetes források

<http://aars.fr/images/pdf/dangerous%20animals%20in%20the%20rock%20art%20of%20the%20libyan%20desert.pdf>
http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/93033/2/10-WP_509.pdf
<http://allafrica.com/stories/201306121337.html>
<http://allafrica.com/stories/201307241423.html>
<http://allafrica.com/stories/201311141357.html>
<http://americamiddleeast.files.wordpress.com/2012/09/hearts-and-minds-in-afghanistan-explaining-the-absence-of-victory-exum-20111.pdf>
<http://animaldiversity.ummz.umich.edu/accounts/Ardea%20alba/>
http://animaldiversity.ummz.umich.edu/accounts/Milvus_migrans/
http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Euchoreutes_naso.html
http://apcentral.collegeboard.com/apc/public/repository/AP_WorldHistoryCED_Effective_Fall_2011.pdf
http://archive.org/stream/FjordmanEssays/FjordmanEssays-AnAnthology_djvu.txt pp. 162-179.
http://articles.cnn.com/2007-02-15/world/egypt.arrests_1_muslim-brotherhood-egypt-cracks-muslim-group?_s= PM:WORLD
<http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Defence-budget-Egypt.html>
<http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Economy-Egypt.html>
<http://articles.latimes.com/2007/mar/27/world/fg-referendum27>
<http://articles.latimes.com/2011/jun/07/world/la-fg-egypt-tourism-20110608>
<http://articles.latimes.com/2011/may/29/world/la-fg-egypt-mubarak-fines-20110529>
<http://articles.latimes.com/2013/jun/28/opinion/la-oe-rohac-egypt-morsi-20130628>
<http://articles.portal-tol.net/english-language-hu/N%C3%ADlus>
<http://athaia.org/egypt/al-ghurdaqah.html>
<http://avalonwaterways.ca/Rivers/Nile/>
<http://bigstory.ap.org/article/ethiopia-ratifies-nile-accord-opposed-egypt>
<http://bikyamasr.com/18766/world-bank-nearly-half-of-egypt-subsidies-go-to-wealthiest/>
<http://blogs.lse.ac.uk/mec/>
<http://blogs.voa-news.com/breaking-news/2011/08/10/egypt-proposes-anti-discrimination-law/>
<http://carnegieendowment.org/2013/07/03/egypt-and-c-word/gd5h>

<http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97>
<http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz>
<http://chora.virtualave.net/kendie-nile.htm>
<http://combatfleetoftheworld.blogspot.hu/2012/03/future-of-egyptian-navy.html>
<http://cor.europa.eu/en/activities/arlem/Documents/report-on-SMEs-2011/ES.pdf>
<http://countrymeters.info/en/Egypt/>
<http://countrystudies.us/egypt/5.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/14.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/15.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/16.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/19.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/22.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/24.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/25.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/26.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/27.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/28.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/31.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/32.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/32.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/34.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/35.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/37.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/38.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/41.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/45.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/46.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/49.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/51.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/52.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/53.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/59.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/88.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/110.htm>
<http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm>
http://cserge.ac.uk/sites/default/files/gec_1995_12.pdf
http://csis.org/files/media/isis/pubs/anotes_0211.pdf
http://csis.org/files/media/isis/pubs/growing_importance.pdf
http://csis.org/files/publication/130527_Iran_Gulf_Mil_Bal_III_0.pdf

<http://d26e8pvoto2x3r.cloudfront.net/uploadImages/systemFiles/381.pdf>
<http://danielberhane.com/2010/10/12/whos-who-in-the-new-cabinet/>
<http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>
<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>
<http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD>
http://devdata.worldbank.org/aag/egy_aag.pdf
http://do.rulitru.ru/docs/13/12557/conv_1/file1.pdf
<http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/81650/859603825.pdf?sequence=1>
<http://duncankennedy.net/documents/Is-Pal/First-Syllabus/McMahon%20Letter.pdf>
<http://ea.pomona.edu/wp-content/uploads/FERAR-Thesis-final.pdf>
<http://earthobservatory.nasa.gov/IOTD/view.php?id=5988>
http://ec.europa.eu/clima/sites/campaign/pdf/gases_hu.pdf
http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/fule/docs/news/en_act_part1.pdf
http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/egypt_01_en.pdf
http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/paris_declaration.pdf
<http://econintersect.com/wordpress/?p=29971>
<http://ecosystems.wcp.muohio.edu/studentresearch/climatechange03/agriculture/impacts%20of%20global.pdf>
http://edition.cnn.com/2012/11/21/world/meast/gaza-israel-strike/index.html?hpt=hp_t1
<http://edition.cnn.com/2013/07/01/world/meast/egypt-protests/>
http://edition.cnn.com/2013/07/03/world/meast/egypt-protests/index.html?hpt=hp_t1
<http://edition.cnn.com/2014/02/24/world/africa/egypt-politics/>
http://eeas.europa.eu/delegations/african_union/eu_african_union/development_cooperation/index_en.htm
http://eeas.europa.eu/delegations/egypt/eu_egypt/trade_relation/import_into_egypt/index_en.htm
http://eeas.europa.eu/egypt/eu-egypt_agreement/index_en.htm
<http://egypt.electionnaire.com/parties/?id=11>
<http://egypt.usaid.gov/en/egyptmap/pages/fayoum.aspx>
<http://egyptelections.carnegieendowment.org/2012/01/25/results-of-egypt%E2%80%99s-people%E2%80%99s-assembly-elections>
<http://ejil.oxfordjournals.org/content/21/2/421.full>
<http://en.interaffairs.ru/experts/90-the-mediterranean-and-central-asia-the-hinges-of-eurasia.html>
http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=0
<http://enaraf.com/ena/pgs/details.aspx?id=393>
<http://english.ahram.org.eg/News/37685.aspx>

<http://english.ahram.org.eg/News/74585.aspx>
<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/0/10037/Egypt/Egypt-PM-centralises-Helwan-and--October-governor.aspx>
<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/45812/World/Region/Egypt-Muslim-Brotherhood-lacks-%20political-vision,-.aspx>
<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/75959/Business/Economy/Egypt-Forex-Reserves-affected-by-imports,-gold-pri.aspx>
<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/104/26701/Elections-/Political-Parties/The-Egyptian-Current%20.aspx>
<http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2013/07/03/Why-Cairo-is-not-burning-yet-.html>
<http://entroportal.nilebasin.org/Pages/problems.aspx>
<http://escholarship.org/uc/item/84t8q4p1#page-1>
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00640066.pdf
http://expo.se/www/download/research_the_anti_muslim_environment_final.pdf
<http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>
<http://ffp.statesindex.org/rankings-2011-sortable>
<http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable>
<http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable>
<http://filebox.vt.edu/users/brmill10/portfolio/cotton.pdf>
<http://finance.yahoo.com/news/analysis-egypt-relies-gulf-aid-090355107.html>
<http://fish.mongabay.com/data/ecosystems/Nile.htm>
<http://fishbase.org/summary/Lates-niloticus.html>
<http://fjponline.com/view.php?pid=1,www.egyptindependent.com/news/muslim-brotherhood-establish-freedom-and-justice-party>
<http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/ussovme.htm>
<http://fpc.org.uk/fsblob/1535.pdf>
<http://geocurrents.info/geopolitics/nationalism-and-language-in-egypt>
<http://geography.about.com/od/egyptmaps/a/egypt-governorates.htm>
<http://geopoliticsrst.blogspot.hu/2013/06/ethiopia-somaliland-and-egypt.html>
<http://go.worldbank.org/VCSFSEB5H0>
<http://group73historians.com/wp-content/uploads/2011/04/Edgar-Obal-lance.pdf>
<http://hat4uk.wordpress.com/2012/01/17/turkey-why-erdogonomics-are-about-to-burst-his-own-bubble/>
<http://hdrstats.undp.org/en/indicators/67106.htm>
<http://historyofislam.com/contents/onset-of-the-colonial-age/egypt-and-the-suez-canal/>
<http://historyofislam.com/contents/the-classical-period/fatimids-in-egypt/>
http://history-world.org/egypt_and_mesopotamia_compared.htm

http://history-world.org/egypt_art_and_architecture.htm
<http://hiwarportal.dedi.org.eg/key/the-construction-and-development-party-al-jamaah-al-islamiya/>
<http://home.comcast.net/~chris.s/hittite-ref.html>
<http://icmu.nyc.gr/%20Egyptian-general-says-entering-Gaza-is-a-political-decision>
<http://icmu.nyc.gr/%20Erdogan%2C-Israel-and-Egypt>
<http://ideasthatshape.com/archives/3130>
http://idsa.in/idsacomment/IranEgyptRapprochement_ragarwal_080313
<http://iefpedia.com/arab/wp-content/uploads/2012/06/INTERNATIONAL-FINANCE-BANKING-SECTOR.pdf>
<http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2007-0905-204358/c4.pdf>
<http://iis-db.stanford.edu/pubs/20729/Diamond-Morlino.QoD.intro%28book%29.drft1.pdf>
<http://ium.edu.my/intdiscourse/index.php/islam/article/viewFile/84/75>
http://index.hu/kulfold/2011/01/09/mintha_az_iberiai-felsziget_kiszakadna/
<http://index.hu/tudomany/nilus1936/>
<http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria>
<http://islam.uga.edu/Sufism.html>
http://itia.ntua.gr/hsj/27/hysj_27_03_0309.pdf
http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf
<http://iwtc.info/wp-content/uploads/2011/07/G40.pdf>
<http://jonathanturley.org/2013/07/05/morsi-democracy-and-problem-with-fundamentalist-politics/>
<http://journals.uvic.ca/index.php/Illumine/article/download/7776/2571>
<http://julius.law.nyu.edu/record=b418078~S0>
<http://jurist.org/datetime/2013/07/steven-aiello-egypt-aid.php>
http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/1808/7880/1/Gelineau_ku_009M_11499DATA_1.pdf
<http://law.missouri.edu/melpr/recentpublications/Ibrahim.pdf>
http://legacy.intracen.org/appl1/TradeCom/TP_EP_CI.aspx?RP=818&YR=2009
<http://levantine.askdefine.com/>
http://looklex.com/e.o/nw_valley.htm
<http://looklex.com/e.o/arish.htm>
<http://looklex.com/e.o/aswan.htm>
http://looklex.com/e.o/bahr_yousef_canal.htm
<http://look-lex.com/e.o/ismailia.htm>
<http://m.friendfeed-media.com/72425cbacc562bfc0f92d08771dd619383cc37fc>
<http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM39MS.pdf>
http://memo.fr/en/article.aspx?ID=PAY_AFR_005

<http://mendnigerdelta.com/>
<http://mepc.org/articles-commentary/commentary/egypts-economy-looks-2013?print>
<http://meszotar.hu/keres-teokr%C3%A1cia>
<http://middleeast.about.com/od/arabisraeliconflict/a/me080421.htm>
<http://middleeast.about.com/od/egypt/a/me081006a.htm>
<http://milexdata.sipri.org/result.php4>
<http://militaryhistory.about.com/od/1900s/p/kitchner.htm>
<http://militaryhistory.about.com/od/battleswars1800s/p/omdurman.htm>
http://moflat.ru/lib2207/a_history_the_ancient_egyptians.pdf
<http://mondediplo.com/2013/06/05brothers>
<http://mondoweiss.net/2013/08/us-aid-to-egypt-is-not-for-egypt-but-israel-jj-goldberg-explains.html>
http://mpr.aub.uni-muenchen.de/36331/1/MPRA_paper_36331.pdf&embedded=true
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6386613.stm
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6164798.stm
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1681362.stm
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/790978.stm
<http://news.sky.com/story/1111276/egypt-coup-islamists-call-for-a-mass-protest>
<http://news.sky.com/story/1113204/egypt-cabinet-jobs-for-muslim-brotherhood>
http://news.xinhuanet.com/english/world/2013-07/03/c_124946589.htm
<http://newswatch.nationalgeographic.com/2013/07/24/geography-in-the-news-ethiopias-dam-projects/>
http://nvo.ng.ru/history/2006-10-13///5_eskadra.html
<http://oilprice.com/Finance/the-Economy/Egypt-Revolution-Going-Nowhere-Fast.html>
<http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html>
<http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Instability-Triggers-a-New-Proxy-War-Against-Ethiopia-and-its-Allies.html>
<http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Ethiopia-Egypt-Maneuvering-Takes-on-Black-and-White-Operational-Guises.html>
<http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Further-Attempts-to-Destabilize-Egypt.html>
<http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Ethiopia-Ignores-Egypt-Empty-Threats-and-Continues-with-Construction-of-Dam.html>
<http://opentoexport.com/article/oil-and-gas-sector-in-egypt-1/>
<http://orient.avcr.cz/miranda2/export/sites/avcr/data.avcr.cz/humansci/orient/kontakty/pracovnici/publikace/Ostransky/mawlid.pdf>
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=970017

<http://people.csail.mit.edu/hanna/Egypt/index17.html>
http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Egypt/Egypt_MDG_Report.pdf
http://press.princeton.edu/B_ATLAS/BATL074_.pdf
<http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/lustick1997.pdf>
http://r4d.dfid.gov.uk/PDF/Outputs/WaterfoodCP/CPWFNile_Volume1.pdf
<http://ramsar.wetlands.org/Portals/15/EGYPT.pdf>
<http://reesenews.org/2011/02/08/mubaraks-pledges-of-reform-fall-short-with-protesters/9846/>
<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20130228%20Armed%20Groups%20in%20the%20Sinai%20Peninsula.pdf>
<http://romani.humanities.manchester.ac.uk/atmanchester/projects/domari.shtml>
<http://rt.com/news/cairo-clashes-killed-report-575/>
<http://rt.com/op-edge/syria-saudi-conflict-region-iran-407/>
<http://sadat.umd.edu/archives/addresses/Soviet%20Friendship%20Treaty.pdf>
<http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/>
<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/4.-Mohammed-Abdo.pdf>
<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/7.-REGIONAL-ECONOMIC-COOPERATION-IN-THE-MIDDLE-EAST.pdf>
<http://setav.org/en/%60egypt-turkey%60-axis-and-the-new-middle-east-geopolitics/opinion/1332>
<http://shashankjoshi.files.wordpress.com/2009/12/turkeysyrianato.pdf>
http://silkroadfoundation.org/newsletter/vol5num1/srjournal_v5n1.pdf
http://sitemaker.umich.edu/mladjov/files/ptolemaic_kings_of_egypt.pdf
http://siteresources.worldbank.org/EXTWAT/Resources/4602122-1213366294492/51062201234469721549/33.1_River_Basin_Management.pdf
http://siteresources.worldbank.org/INTEGYPT/Resources/Access_to_Finance.pdf
<http://somalilandpress.com/somalilandpresidents-reshuffles-cabinet-as-he-sacks-several-ministers-26824>
<http://somalilandsun.com/index.php/regional/3154-reflections-on-the-grand-ethiopian-renaissance-dam>
<http://stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Burgat.pdf>
<http://stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Cesari.pdf>
<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCcountryPFView.aspx?Language=E&Country=EG>
<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCcountryPFView.aspx?Language=F&Country=E>
<http://st-katherine.net/downloads/Geology%20&%20Mineral%20Resources.pdf>
<http://terrorism.about.com/od/politicalislamterrorism/a/MuslimBrothers.htm>
<http://thelead.blogs.cnn.com/2013/07/03/former-egyptian-general-military-has-no-plans-to-run-the-country/>

<http://tortenelemklub.com/adattar/fogalmak-es-kronologia/8-toertenelmi-fogalmak-gyjtemenye>
<http://tpittaway.tripod.com/silk/satintro.htm>
http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1108.html
<http://ufdc.ufl.edu/UF00091523/00646>
<http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/2037/03chapter1.pdf>
<http://users.ox.ac.uk/~ssfc0005%20/The%20Middle%20East%20The%20Origins%20of%20Arab-Israeli%20Wars.html>
<http://users.ox.ac.uk/~ssfc0005/Israel%20and%20the%20Arab%20Coalition%20in%2019481.html>
http://vkk.feek.pte.hu/files/tiny_mce/File/fogalmak.pdf
http://voiceofrussia.com/news/2013_07_29/State-of-emergency-likely-to-be-introduced-in-Sinai-Cairo-1735/
<http://washingtonbureau.typepad.com/jerusalem/2008/12/olmert-aide-supports-free-gaza.html>
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/0,,menuPK:247619~pagePK:146748~piPK:146812~theSitePK:256299,00.html>
<http://weekly.ahram.org.eg/2008/894/eg6.htm>
<http://winteractionables.com/?p=457>
<http://wldb.ilec.or.jp/Lake.asp?LakeID=SAFR-014&RoutePrm=0%3A%3B6%3Aload%3B8%3Aload%3B>
http://wle.cgiar.org/wp-content/uploads/2013/10/130923_NBI-IWMI-Planning-Meeting-NBI-Presentation-v04-1.pdf
<http://world.time.com/2013/01/23/no-glimmers-of-hope-two-years-after-egypts-revolution-an-economic-crisis-looms/>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/dynasty0.htm#Dyn0>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/KingScorpion2.htm>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/narmer.html>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/Saqqara.htm>
<http://zoldtech.hu/cikkek/20060117asszuanigat>
<http://web.archive.org/web/20070726164502/http://www.kulmiye.com/news.asp?p=03010100>
http://web.mesacc.edu/dept/d10/asb/anthro2003/legacy/egypt/muslim_egypt.html
http://web.mesacc.edu/dept/d10/asb/anthro2003/legacy/egypt/muslim_egypt.html
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/0,,menuPK:247619~pagePK:146748~piPK:146812~theSitePK:256299,00.html>

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTIBRD/0,,menuPK:3046081~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3046012,00.html>
http://webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/about_iom/iom_constitution_eng_booklet.pdf
<http://webspaces.webring.com/people/ma/amrnasr/egmilmap.gif>
http://www.acig.org/artman/publish/article_353.shtml
<http://www.acpr.org.il/pp/pp006xs.htm>
<http://www.afdb.org/en/>
<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/African%20Development%20Report%202010.pdf>
<http://www.africaliberalnetwork.org/member-parties/>
<http://www.africapoint.com/downloads/Egypt-Red-Sea-Coast.pdf>
<http://www.africareview.com/Analysis/How-power-shift-worked-against-Cairo/-/979190/1922900/-/45s2dp/-/index.html>
<http://www.africareview.com/News/Sudan-and-Egypt-clash-over-Ethiopia-dam/-/979180/1874356/-/k2bqs7z/-/index.html>
<http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/szomalifold.html>
http://www.agr-egypt.gov.eg/En_AgricHistory.aspx
<http://www.albawaba.com/business/egypt-financial-aid-439016>
<http://www.albawaba.com/news/egypt-muslim-brotherhood-534336>
<http://www.alhewar.org/ArabCivilization.htm>
<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/06/2013615122844106819.html>
<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/11/morsi-court-trial-error-20131114636919424.html>
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/20124117205835954.html>
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201371122823125310.html>
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201372013042628686.html>
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201373112752442652.html>
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/20137311506961487.html>
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/muslim-brotherhood-judiciary-purge-egypt.html>
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/06/egypt-opposition-economy-not-religion.html>
<http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/03/egypt-ethiopia-water-war.html>
<http://www.amcham.org.eg/BSAC/StudiesSeries/Report47.asp>
http://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/issues/2012/01/pdf/climate_migration.pdf
http://www.americanthinker.com/2011/02/the_egyptian_army_in_politics.html

<http://www.amwalalghad.com/en/news/egypt-news/20694-egypt-rejects-military-intervention-in-syria.html>
<http://www.apstudynotes.org/european-history/outlines/chapter-26-the-west-and-the-world/>
<http://www.arab-hdr.org/>
<http://www.arableagueonline.org/>
<http://www.arableagueonline.org/>
<http://www.asianews.it/news-en/Cairo,-thousands-of-judges-protest-against-Islamization-of-society-28103.html>
http://www.ask-aladdin.com/Egypt_cities/Suez.html
<http://www.ask-aladdin.com/history1.htm>
http://www.ata-sec.org/publications/atlantic-voices/doc_download/158-missile-proliferation-and-defense-natos-challenge-and-response-may-2013
http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/NE01Dj06.html
http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG10Ak01.html
http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cpc-pubs/know_thy_enemy/servold.pdf
<http://www.au.int/en/>
<http://www.aucegypt.edu/gapp/cairoreview/pages/articleDetails.aspx?aid=222>
<http://www.aun.edu.eg/>
<http://www.awf.org/con-tent/wildlife/detail/leopard>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12801125>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-14965279>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12144675> <http://www.hydrosociences.fr/sierem/produits/biblio/hydrology%20of%20the%20Nile.pdf>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22938860>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16665748>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20554079>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23125387>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23131953>
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23176293>
http://www.bbc.co.uk/russian/international/2012/06/120628_russia_tartus_need.shtml
http://www.benishangulgumuz.gov.et/index.php?option=com_content&view=article&id=32%3AWelcome-to-benishangul-gumuz&Itemid=17&lang=en
http://www.bibalex.eg/home/default_En.aspx
<http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411>
<http://www.bi-me.com/main.php?id=62459&t=1&c=15&cg=3&mset=1031>
http://www.bintjbeil.com/E/military/military_balance98.htm
<http://www.biozoomer.com/2011/01/ethiopian-region-zoogeography.html>
<http://www.biozoomer.com/2011/01/palaeartic-region-zoogeography.html>

<http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=31641>
<http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=32423>
<http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Oil%20&%20Gas%20Industry.pdf>
<http://www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Fi-les/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf>
<http://www.bloomberg.com/news/2012-08-08/global-food-reserves-falling-as-drought-wilts-crops-commodities.html>
<http://www.bloomberg.com/news/2012-12-11/egypt-importing-gas-for-first-time-as-exports-disappear.html>
<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-23/egypt-military-says-it-may-intervene-to-prevent-conflict.html>
<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-28/thousands-rally-in-cairo-as-violence-flares-in-alexandria.html>
<http://www.bloomberg.com/news/2013-08-05/turkey-court-jails-ex-generals-for-plotting-coup-against-erdogan.html>
<http://www.bloomberg.com/news/2014-02-24/egyptian-cabinet-resigns-as-al-seesi-weighs-his-candidacy.html>
http://www.bnd.bund.de/EN/About_us/Operational_Structure/UM/um_node.html
<http://www.bookrags.com/biography/gamal-abdel-nasser/>
<http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB24.pdf>
<http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB55.pdf>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/14376/Alexandria#toc60049>
<http://www.britannica.com/EBchecked/to-pic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/261334/Soils>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43459/The-Eastern-Desert>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43464/People>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43468/Demographic-trends>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43479/Agriculture-and-fishing>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43491/Local-government>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/192691/esparto>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/203034/Al-Fayyum>

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/25025/Anglo-Egyptian-Condominium>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/253202/Hamas>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/280175/hyrax>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/295755/Islamic-Salvation-Front>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/296131/Ismailia>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/298661/jacaranda>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/304112/Al-Jizah>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/316239/khamsin>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/34362/Al-Arish>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/352358/Luxor>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/358109/al-Mahdi/4464/Capture-of-Khartoum>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/362891/Al-Mansurah>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/396226/Muhammad>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399387/Muslim-Brotherhood>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40195/Aswan>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40203/Aswan-High-Dam>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40256/Asyut>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40463/Atbara-River>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/415347/Nile-River>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/415347/Nile-River/37075/Climate-and-hydrology>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/432000/Organic-Law>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/46851/al-Azhar-University>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/485759/Qina>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/49056/Bahr-al-Ghazal>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/511550/royal-poinciana>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/526659/Scarabaeus-sacer>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/538199/Shamal-Sina#ref229310>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/542213/Shubra-al-Khaymah>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula#toc284498>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/54890/Omar-Hassan-Ahmad-al-Bashir>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/571663/Suez>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/582750/Tanta>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/613719/Umayyad-dynasty>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/633800/Wadi-Halfa>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/878838/Pan-Arabism>

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/88329/Egyptian-wildcat>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/88520/Cairo/275560/People#toc275561>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/88520/Cairo/275570/Cultural-life#toc275571>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/913988/Recep-Tayyip-Erdogan>
<http://www.brookings.edu/research/papers/2004/11/29/middleeast-wittes>
<http://www.bucknell.edu/msw3/>
<http://www.bucknell.edu/msw3/browse.asp?id=14200115>
<http://www.businessinsider.com/egypts-food-problem-in-a-nutshell-2011-1>
<http://www.businessinsider.com/maher-el-beheiry-egypts-new-leader-2013-7>
<http://www.businesstendersmag.com/economy/arabic-economy/1223-egypt-farewells-a-tough-economic-year-%20-and-receives-2013-cautiously>
<http://www.businessweek.com/news/2013-07-02/egypt-s-mursi-asks-military-to-withdraw-two-day-ultimatum>
<http://www.cags.org.ae/cbc01ar.pdf>
<http://www.cato.org/blog/egypt-its-economy-stupid>
<http://www.cato.org/blog/muslim-brotherhoods-legacy-controls-shortages-inflation>
<http://www.cbe.org.eg/NR/rdonlyres/1DBB0811-373B-4431-A350-18C24CC84A28/1655/External38.pdf>
<http://www.centre4sinai.com.eg/geology.htm>
<http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991>
<http://www.cfr.org/egypt/jamaat-al-islamiyya/p9156>
<http://www.cfr.org/israel/hamas/p8968>
http://www.cftau.org/wp-content/uploads/pdfs/Directors_Brief_Egypt_Prof_Uzi_Rabi%20%20040713.pdf
http://www.cheetah.org/?nd=cheetah_facts
http://www.childinfo.org/files/MENA_Egypt.pdf
http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2012-08/27/content_15707111.htm
<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-fact-book/geos/od.html>
<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su.html>
<http://www.ciesin.org/docs/006-304/006-304.html>
<http://www.cihrs.org/wp-content/uploads/2013/09/the-annual-report-2013.pdf>
http://www.citiesalliance.org/sites/citiesalliance.org/files/CA_Docs/resources/cds/liveable/alex.pdf
<http://www.city-data.com/world-cities/Cairo-Economy.html>
<http://www.citypopulation.de/Egypt.html>
<http://www.citypopulation.de/php/egypt-admin.php>
<http://www.citypopulation.de/php/egypt-admin.php?adm2id=2702>

<http://www.cja.org/article.php?list=type&type=287>
<http://www.climatecentral.org/news/ongoing-coverage-of-historic-drought-in-us/>
<http://www.climate-charts.com/Locations/u/UB62457.php>
http://www.codesria.org/IMG/pdf/03_Lumumba.pdf
<http://www.comesa.int/>
<http://www.conocophillips.com/who-we-are/Pages/default.aspx>
<http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt>
http://www.constitutionnet.org/files/1923_-_egyptian_constitution_english_1.pdf
http://www.constitutionnet.org/files/final_constitution_30_nov_2012_-_english_-_idea.pdf
http://www.cosmosmith.com/egyptian_wolves.asp
<http://www.csmonitor.com/USA/Foreign-Policy/2013/0820/Crisis-in-Egypt-US-seeks-to-preserve-influence.-Is-there-any-left>
<http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0628/Islamists-anti-Morsi-protesters-end-week-on-alarming-note>
<http://www.csmonitor.com/World/Security-Watch/Backchannels/2013/0225/Egypt-s-economy-is-collapsing-and-no-one-is-stopping-it>
http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/From_Conflict_to_Cooperation.pdf
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/05/21/poverty-on-the-rise-amid-increasing-unemployment-and-inflation-ecesr/>
<http://www.dailykos.com/story/2011/03/14/956063/-EcoJustice-Egypt-s-New-Valley-Project#>
<http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968p>
<http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968p>
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/03/10/egypt-reduces-oil-imports/>
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/04/07/presidency-denies-debate-on-status-of-halaib/>
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/07/08/al-nour-party-withdraws-from-al-isis-roadmap/>
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/>
http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf
<http://www.defenseone.com/threats/2013/08/hagel-admits-us-influence-egypt-limited/68924/>
<http://www.demdigest.net/blog/2013/04/egypts-muslim-brotherhood-ikhwanization-of-state-or-statification-of-ikhwan/>
<http://www.developing8.org/About.aspx/>
<http://www.digitalegypt.ucl.ac.uk/coptic/coptic.html>

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:545179/FULLTEXT01.pdf>
http://www.dod.mil/pubs/foi/operation_and_plans/PersianGulfWar/28.pdf
<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/egypt/>
<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA379531&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>
<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a497321.pdf>
<http://www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA479427>
<http://www.durame.com/2012/09/biography-of-haile-mariam-desalegne.html>
<http://www.earth.sinica.edu.tw/papers/1402.pdf>
<http://www.eblacenter.unito.it/WP/FAYOUM&SAQQARA050706.pdf>
<http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory>
<http://www.economist.com/news/briefing/21580533-egyptian-army-widespread-popular-support-has-ended-presidency-muhammad-morsi>
http://www.economist.com/node/18864693?story_id=18864693&fsrc=rss
<http://www.economist.com/node/18867450>
<http://www.economist.com/node/7086222>
http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf
<http://www.egmontinstitute.be/papers/13/sec-gov/SPB43.pdf>
<http://www.egyig.com/en/>
<http://www.egypt.gov.eg/english/guide/governorsAll.aspx>
<http://www.egypt.iom.int/Doc/Development%20in%20Motion%20--%20Mainstreaming%20migration%20and%20development%20in%20Egypt.pdf>
http://www.egypt.iom.int/Doc/IOM%202011_WMR2011_EN.pdf
<http://www.egyptcotton-catgo.org/menu/egyptian%20cotton.html>
<http://www.egyptdailynews.com/egypt%20air%20bases.htm>
<http://www.egyptdefence.com/egyptian-navy>
<http://www.egyptindependent.com/news/coptic-church-submits-demands-morsy>
<http://www.egyptindependent.com/news/egyptian-court-approves-new-political-parties>
<http://www.egyptindependent.com/news/jamaa-al-islamiya-field-150-parliamentary-candidates>
<http://www.egyptindependent.com/news/jama-al-islamiya-we-will-fight-sharia-even-if-blood-shed>
<http://www.egyptindependent.com/news/nour-party-withdraws-politics-after-republican-guards-house-massacre>
<http://www.egyptindependent.com/tag/73750>
<http://www.egyptindependent.com/taxonomy/term/14540>
<http://www.egyptoil-gas.com/overview.php>
<http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=EG>

<http://www.eia.gov/countries/co-untry-data.cfm?fips=EG>
<http://www.eib.org/>
<http://www.e-ir.info/2012/08/30/cold-war-politics-in-the-middle-east/>
<http://www.encyclopedia.com/topic/Egypt.aspx>
<http://www.encyclopedia.com/topic/Giza.aspx>
<http://www.english.rfi.fr/africa/20121213-army-egypt-politically-neutral>
http://www.enoughproject.org/conflict_areas/somalia/roots-crisis
<http://www.eoearth.org/view/article/168286/>
<http://www.epa.gov/>
<http://www.equities.com/editors-desk/futures-commodities/egyptian-government-resigns-and-other-geopolitical-events-pushing-crude-prices-higher>
http://www.erf.org.eg/CMS/uploads/pdf/1194810121_Hazem_El_Belawi_CV_07.pdf
http://www.ess.co.at/SMART/DELIVERABLES/D06.1_final.pdf
http://www.etc-cte.ec.gc.ca/databases/Oilproperties/pdf/WEB_Es_Sider.pdf
http://www.etd.ceu.hu/2011/jude_sorana.pdf
http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG
http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=rmt, www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG
http://www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Declatation_du_sommet_de_Paris_pour_la_Mediterranee-FR.pdf
<http://www.everyculture.com/Cr-Ga/Egypt.html>
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Natural_gas_in_Africa_frontier_of_the_Golden_Age/\\$FILE/Natural_Gas%20in_Africa.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Natural_gas_in_Africa_frontier_of_the_Golden_Age/$FILE/Natural_Gas%20in_Africa.pdf)
<http://www.fallingrain.com/world/EG/05/Tanta.html>
<http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.html>
<http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/publicat/gutt-shel/x5556e0a.htm>
<http://www.fao.org/docrep/w4347e/w4347e0k.htm>
<http://www.fao.org/fishery/facp/EGY/en>
<http://www.fao.org/fishery/species/2275/en>
<http://www.fas.org/irp/world/para/mb.htm>
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R43053.pdf>
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf>
<http://www.firstenergystfinancial.com/news/story/54005-egypt-army-declares-state-emergency-suez-after-islamist-attackstate-tv>
<http://www.fishbase.org/Summary/FamilySummary.php?Family=Mugilidae>
<http://www.fishbase.org/summary/Oreochromis-niloticus.html>
<http://www.fjexpeditions.com/frameset/geography.htm>
<http://www.fjexpeditions.com/frameset/geography.htm>

<http://www.fmep.org/reports/special-reports/special-report-on-israeli-settlement-in-the-occupied-territories/PDF>
<http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2013/08/19/for-president-obama-and-congress-to-subsidize-egypt-today-is-to-underwrite-murder/>
<http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/06/13/how-egypt-might-try-to-stop-ethiopias-dam-project/>
<http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/>
<http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0204/1513212.pdf>
<http://www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution>
http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/16/the_new_islamists
http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/03/21/zero_problems_in_a_new_era_turkey
<http://www.foreignpolicy.com/files/042ff47cd92e3ca8a4bc92e94b3f6ccc.pdf>
<http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/>
<http://www.foxnews.com/world/2013/11/12/egypt-announces-end-state-emergency/?intcmp=latestnews>
<http://www.freepatentsonline.com/article/Harvard-International-Review/167969662.html>
<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html>
<http://www.futuretimeline.net/forum/topic/6948-eastern-mediterranean-geopolitics-for-the-next-15-years/>
<http://www.gallup.com/poll/166784/economic-indicators-improve-2013.aspx>
<http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013>
http://www.geography-site.co.uk/pages/countries/drainage/egypt_drainage.html
http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt
http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt
<http://www.globalissues.org/news/2011/04/08/9211>
<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin>
<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin/25746>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/airforce.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army-equipment-intro.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/government.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/hosni-mubarak.htm>

<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/morsi.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/navy.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/egypt/sadat.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mf-black.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/eritrea.htm>
<http://www.globalwaterforum.org/2013/06/18/the-blue-nile-dam-controversy-in-the-eyes-of-international-law/>
<http://www.gloria-center.org/1997/07/kostiner-1997-07-08/>
<http://www.gloria-center.org/2013/08/cyprus-a-russian-foothold-in-the-changing-eastern-mediterranean/>
<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gLzgMRN5vmANBUJBTJJqvyXqWEg?docId=CNG.0f69b85278e292f4cec1b79291e88739.671&hl=en>
<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hnVMMhiACPuafpAUZKk4VqkMC3g?docId=CNG.%20be5f35641a789d9eaa0005b7ab03ec53.911>
<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5j8hma5FaM4Jn8UUUVIRwwK18hpStQ>
<http://www.greenprophet.com/2010/05/upstream-african-countries-sign-nile-water-deal-against-egypts-interests/>
<http://www.grida.no/publications/vg/africa/page/3117.aspx>
http://www.grotius.hu/doc/pub/VZUXLF/j_nagy_laszlo-mediterraneum.pdf
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=IYLGvZ>
<http://www.guardian.co.uk/world/2007/feb/15/egypt>
<http://www.haaretz.com/news/middle-east/premium-1.533673>
<http://www.hamptoninstitution.org/egyptunderempirepartthree.html#UiMkgTb8Gak>
<http://www.heliosglobalinc.com/world-trends-watch/?p=1>
<http://www.heritage.org/index/country/egypt>
<http://www.hess.com/operations/default.aspx>
http://www.hiiraan.com/news4/2013/Jun/29704/egypt_set_to_boost_somali_national_army.aspx
http://www.hiiraan.com/op4/2013/apr/29026/somaliland_may_soon_become_a_recognized_country.aspx
<http://www.historia.hu/archivum/2002/0201palfi.htm>
<http://www.history.com/topics/cleopatra>
<http://ancienthistory.about.com/od/cleopatra/a/Cleopatra.htm>
http://www.historyofwar.org/articles/wars_french_egypt.html
<http://www.historytoday.com/robert-stephens/nasser-elected-president-egypt>
<http://www.historytoday.com/robert-stephens/nasser-elected-president-egypt>

<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?ParagraphID=osr>
<http://www.hort.purdue.edu/newcrop/morton/date.html>
<http://www.hSDL.org/?view&did=1558>
<http://www.hSDL.org/?view&did=732139>
http://www.huffingtonpost.com/2012/11/21/morsi-gaza-ceasefire_n_2173589.html
http://www.huffingtonpost.com/2013/01/28/black-bloc-egypt-masked-protesters_n_2568909.html
http://www.huffingtonpost.com/2013/07/04/adly-mansour-sworn-in_n_3545682.html
<http://www.iaea.org/About/dg/elbaradei/biography.html>
http://www.iai.it/pdf/mediterraneo/MedPro/MedPro-technical-paper_04.pdf
<http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e>
<http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e>
<http://www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf>
<http://www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf>
<http://www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf>
http://www.idsa.in/idsacomments/isTurkeysForeignPolicyof%20ZeroProblemswithNeighbours_RajeevAgarwal_311012
<http://www.iea.org/>
<http://www.iea.org/textbase/npsum/weo2009sum.pdf>
http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/region__ext_content/regions/europe+middle+east+and+north+africa/ifc+middle+east+north+africa+and+southern+europe/countries/egypt+country+landing+page
http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2011/Analysis_of_Egypt_2011_Parliamentary_Electoral_System.pdf
http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~media/Files/Publications/White%20Paper_Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf
<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ifpridp01052.pdf>
<http://www.ifri.org/?page=contribution-detail&id=5860>
<http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=794&ref=search.php>
<http://www.ilec.or.jp/database/afr/dafr19.html>
http://www.imc-egypt.org/studies/FullReport/Agricultural%20Sector%20Export%20Strategy_EN.pdf
<http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm>
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/06/abdi.htm>
<http://www.indexmundi.com/agriculture/?commodity=wheat&graph=imports>
<http://www.indexmundi.com/facts/egypt/foreign-direct-investment>

<http://www.indianexpress.com/news/at-least-30-killed-in-egypt-after-football-riot-verdict/1065326/>
<http://www.institut-thomas-more.org/upload/media/reportitmsustainablesecuritymaghreb2012.pdf>
<http://www.intlawgrls.com/2012/12/egyptian-judicial-independence-rule-of-law.html>
<http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx>
<http://www.iom.int/>
<http://www.iom.int/jahia/>
<http://www.ipcc.ch/pdf/technical-papers/ccw/chapter5.pdf>
<http://www.iranicaonline.org/articles/achaemenid-dynasty>
<http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html>
<http://www.irgamag.com/regions/africa/item/2978-ethiopia-diverts-water-from-the-nile-river>
<http://www.isdb.org/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://24de0d5f10da906da85e96ac356b7af0>
<http://www.ismailia.gov.eg/Default.aspx#>
http://www.israeli-weapons.com/history/six_day_war/SixDayWar.html
<http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/russian-policy-in-the-eastern-mediterranean-and-the-implicationsfor-eu-external-action/>
<http://www.iucnredlist.org/details/10912/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/1151/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/15954/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/219/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/22682655/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/22695174/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/22696060/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/22696362/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/22697109/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/22697510/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/3796/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/3847/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/41588/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/41613/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/46590/0>
<http://www.iucnredlist.org/details/8969/0>
[http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-\(alliance-for-egypt\)](http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-(alliance-for-egypt))
<http://www.jewishpress.com/news/egyptians-may-shut-suez-canal-as-bar-to-west-anti-assad-efforts/2013/08/28/>

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/sadat.html>
<http://www.jinsa.org/files/newsletter-archive/1981/nov1981.pdf>
<http://www.joshuaproject.net/countries.php?rog3=EG>
http://www.jposc.org/documents/Workshop_Cairo_Fayoum_development_Report.pdf
<http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-licenses-first-moderate-Islamic-party>
<http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-s-interim-government-re-opens-Syria-embassy-319212>
http://www.juancole.com/2013/07/egypt-s-revolution-democracy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fyambn+%28Infor
http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/nordem-report/2003/08/nordem_report-.html#Heading166
http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/nordem-report/2003/08/nordem_report-.html
http://www.kinghussein.gov.jo/his_transjordan.html
http://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/rogers_eng.htm
http://www.knmi.nl/publications/fulltexts/intern_report_gebru_endalew.pdf
<http://www.kobiljski.org/CCNY%20Fall%202007%20Modern%20Egypt/F%20Robert%20Hunter038.pdf>
<http://www.law.fsu.edu/library/collection/limitsinseas/ibs018.pdf>
<http://www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS094.pdf>
<http://www.lexi-line.com/lexi-line/lexi49.htm>
http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/egypt_admn97.jpg
<http://www.listofcountriesoftheworld.com/eg-animals.html>
<http://www.maannnews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=611041>
<http://www.mapsofworld.com/cities/egypt/aswan.html>
<http://www.mapsofworld.com/cities/egypt/hurghada.html>
<http://www.mapsofworld.com/cities/egypt/luxor.html>
<http://www.mapsofworld.com/egypt/natural-resources/>
http://www.marathonoil.com/Global_Operations/Libya/Operations/
http://www.marefa.org/images/thumb/8/80/EAF_Air_Bases.jpg/450px-EAF_Air_Bases.jpg
<http://www.meforum.org/218/hot-spot-egypt-and-sudan-wrangle-over-halayib>
<http://www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist>
<http://www.meforum.org/3134/turkey-economic-miracle>
<http://www.meforum.org/3455/turkey-zero-problems>
<http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin>

http://www.meliaproject.eu/workgroups-area/workgroup.wp0/workgroup-documents-library/Regional_Water_Cooperation_and_Peacebuilding_in_the_Middle_East.pdf
<http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/egyptian-military-part-one-ottomans-through-sadat>
<http://www.merip.org/mer/mer205/what-political-islam>
<http://www.merip.org/mer/mer240/brotherhood-goes-parliament>
<http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern+History/Israel+at+50/The+State+of+Israel+Is+Born.htm>
<http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>
<http://www.midanmasr.com/en/pdfviewer/pdfs/nilesupplementEnglish.pdf>
<http://www.midanmasr.com/en/pdfviewer/pdfs/nilesupplementEnglish.pdf>
<http://www.middleeastmonitor.com/news/africa/7372-egyptian-army-expands-operations-in-sinai>
<http://www.midnimo.com/2013/05/20/ethiopia-we-will-defend-somaliland-said-pm-hailemariam-desalegn/>
<http://www.miga.org/>
<http://www.migrationinformation.org/datahub/countrydata.cfm?ID=484>
<http://www.minorityrights.org/3937/egypt/egypt-overview.html>
<http://www.mit.gov.jo/Default.aspx?tabid=733>
<http://www.moee.gov.eg/english/elshabaka/Aswan%20Dam%20%281,2%29.htm>
<http://www.mof.gov.eg/mofgallerysource/english/macro-policy-note-v.2annexes.pdf>
http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-local_government.html
http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-muhammad_ali,_1805-48.html
http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-nile_valley_and_delta.html
http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-physical_size_and_borders_geography.html
<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=24785>
http://www.mwri.gov.eg/En/pdf_files%20english/Nile_Eng.pdf
http://www.nationalarchives.gov.eg/nae/Content?id=_1234115624109
http://www.nationmaster.com/graph/eco_pop_bel_pov_lin-economy-population-below-poverty-line
<http://www.nationmaster.com/red/country/eg-egypt/agr-agriculture&all=1>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ANIMAL-HUSBANDRY.html#ixzz2C2FWkwXC>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html#ixzz2BbyPDz88>

<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ENERGY-AND-POWER.html#ixzz2C2GTUCFR>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-FISHING.html#ixzz2C2FzLRmo>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-INDUSTRY.html>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-INDUSTRY.html#ixzz2C2GfVbh0>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html>
<http://www.nationsencycloped-ia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDnk2s>
<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Ethiopia-GOVERNMENT.html>
<http://www.nationsonline.org/one-world/map/egypt-administrative-map.htm>
<http://www.nber.org/chapters/c11748.pdf>
http://www.ncte.gov/site/groups/al_shabaab.html
<http://www.netcomuk.co.uk/~jpap/deegan.htm>
<http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray>
<http://www.news24.com/Africa/News/Water-wars-loom-along-Nile-20040116>
<http://www.newsmax.com/Newsfront/corker-engel-egypt-coup/2013/08/25/id/522140>
<http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/01/gamal-mubarak.html>
<http://www.nilebasin.org>
http://www.nmhschool.org/tthornton/land_reform_under_nasser.php
http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2005/elbaradei-facts.html
<http://www.noblecorp.com/about-noble/>
<http://www.northsinai.gov.eg/english/default.aspx>
<http://www.notablebiographies.com/newsmakers2/2006-Ei-La/ElBaradei-Mohamed.html>
<http://www.npr.org>
<http://www.npr.org/blogs/parallels/2013/07/03/198420406/egypts-military-reasserts-its-enduring-power>
<http://www.ntz.info/gen/n01799.htm>
<http://www.nybooks.com/articles/archives/1988/jan/21/islamic-revolution/>
<http://www.nybooks.com/articles/archives/2011/aug/18/egypt-who-calls-shots/>
<http://www.nytimes.com/1995/01/03/obituaries/somalia-s-overthrown-dictator-mohammed-siad-barre-is-dead.html?sec=&spon=&pagewanted=2>
http://www.nytimes.com/2010/09/12/world/middleeast/12egypt.html?_r=2&ref=global-home&pagewanted=all&
http://www.nytimes.com/2012/06/02/world/asia/leon-panetta-outlines-new-weaponry-for-pacific.html?_r=0

http://www.nytimes.com/2012/11/22/world/middleeast/israel-gaza-conflict.html?_r=0
http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?pagewanted=all&_r=0
http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?hp&_r=2&
http://www.nytimes.com/2013/07/04/world/middleeast/egypt.html?hp&_r=2&
http://www.nytimes.com/2013/07/10/world/middleeast/aid-to-egypt-from-saudis-and-emiratis-is-part-of-struggle-with-qatar-for-influence.html?pagewanted=all&_r=0
<http://www.nyulawglobal.org/Globalex/Egypt1.htm>
<http://www.oecd.org/daf/psd/46340470.pdf>
http://www.oic-oci.org/oicv2/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en
<http://www.oilegypt.com/webpro1/prod1/SupplierCat.asp?sid=2798>
<http://www.oiseaux.net/birds/lanner.falcon.html>
http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/23.htm
http://www.orbat.com/site/cwa_open/egypt_07182009.pdf
<http://www.romoliberationfront.org/PrOLFMission.htm>
<http://www.passia.org/seminars/96/arab.htm>
<http://www.petroleum.gov.eg/en/AboutEgypt/Pages/Economics.aspx>
<http://www.petroleum.gov.eg/en/Investment/InvestmentProjects/MOPInvestingEGPC/Pages/default.aspx>
<http://www.pewglobal.org/2011/07/21/muslim-western-tensions-persist/>
<http://www.photius.com/g15/g15.htm>
<http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/students/student-journal/sum-13/130930-sum13-parkes.pdf>
<http://www.portsaid.gov.eg/English/default.aspx>
<http://www.press.umich.edu/pdf/0472108670-06.pdf>
<http://www.prlog.org/10332580-cairo-alqahira-is-egypts-capital-and-the-largest-city-in-the-middle-east-and-africa-.html>
<http://www.project-syndicate.org/commentary/egypt-s-broken-economy>
<http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian>
<http://www.project-syndicate.org/commentary/lessons-for-egypt-s-next-government-by-ishac-diwan-and-hedilarbi-d9809302217098700c9a8ce8>
<http://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/themiddleofnowhere/#.UsKc5NLuLuk>
<http://www.qaranneWS.com/2013/05/ethiopian-prime-minister-hailemariam-desalegn-declared-bi-partisan-support-for-somaliland-in-the-case-of-military-action-against-the-threat-from-neighboring-somalia-and/>

<http://www.qizegypt.gov.eg/>
http://www.radoc.net/ra-doc.php?doc=art_b_history_origins&lang=en&articles=true
http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2004/RAND_MG246.pdf
http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1247.pdf
<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R2371.pdf>
<http://www.readcube.com/articles/10.1038/194201a0>
<http://www.refworld.org/cgi-bin/txis/vtx/rwmain?docid=3ae6a80f30>
http://www.researchgate.net/publication/253064466_Nile_River_sediment_fluctuations_over_the_past_7000_yr_and_their_key_role_in_sapropel_development/file/3deec52b998fd3622f.pdf
<http://www.reuters.com/article/2011/02/19/us-egypt-idUSTRE70O3UW20110219>
<http://www.reuters.com/article/2011/07/17/us-egypt-minister-factbox-idUSTRE76G18Z20110717>
<http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-egypt-protests-idUSBRE95Q0NO20130703>
<http://www.reuters.com/article/2014/02/24/us-egypt-politics-idUSBREA1N0KO20140224>
<http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/greek-studies-gr/1672-turkey-as-a-regional-power-neo-ottomanism-in-action.html>
http://www.romaninet.com/ROMANINET_Cultural_report.pdf
http://www.rsc.org/images/RSC_PACN_water_report_tcm18-176914.pdf
http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2013/02/NileBasinCooperativeFrameworkAgreement_ArticlePublished2.pdf
<http://www.sanbi.org/sites/default/files/documents/documents/havens-biodiversity.pdf>
http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Dahrendorf_A.ClarkEssay.pdf
<http://www.saudigazette.com.sa/in-dex.cfm?method=home.regcon&contentID=2009100550658>
<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20130630171728>
<http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/08/HIST232-1.5.1-FROM-OCCUPATION-TO-NOMINAL-INDEPENDENCE.pdf>
<http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2012/07/HIST101-9.3.1-AbbasidDynasty-FINAL.pdf>
http://www.scielo.br/scielo.php?pid=S1414-753X2013000200002&script=sci_arttext
<http://www.science.smith.edu/msi/pdf/i0076-3519-375-01-0001.pdf>
<http://www.sciencedaily.com/releases/1999/07/990712080500.htm>

<http://www.scramble.nl/mil/1/egypt/orbat.htm>
<http://www.sify.com/news/egypt-court-approves-country-s-first-islamic-party-news-international-lctu4fiafed.html>
<http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=3092>
<http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?CatID=457>
<http://www.sis.gov.eg/PDF/Ar/1/4.pdf>
<http://www.sixdaywar.org/content/khartoum.asp>
http://www.slate.com/articles/news_and_politics/fighting_words/2007/10/defending_islamofascism.html
<http://www.somaliland.org/somaliland/>
<http://www.somalilandtimes.net/200/16.shtml>
<http://www.southsinai.gov.eg/default.htm>
<http://www.spiegel.de/international/europe/german-spy-agency-says-cyprus-bailout-would-help-russian-oligarchs-a-865291.html>
<http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-egyptian-politician-mohamed-elbaradei-a-909976.html>
<http://www.starappeal.unhcr.org/49e479ca0.pdf>
<http://www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm>
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ>
<http://www.stimson.org/summaries/water-challenges-and-cooperative-response-in-the-middle-east-and-north-africa/>
<http://www.strategic-culture.org/pview/2012/11/05/nato-turns-into-ioto-as-it-spread-to-the-east.html>
<http://www.strategic-culture.org/pview/2013/07/05/egypt-deeper-uncertainty-or-ray-of-hope.html>
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub752.pdf>
<http://www.stratfor.com/analysis/next-phase-arab-spring>
<http://www.sudantribune.com/spip.php?article46276>
<http://www.sudantribune.com/spip.php?article47254>
<http://www.suezcanal.gov.eg/sc.aspx?show=6>
<http://www.su-fiway.net/1sec4=ORigSUF811326.html>
<http://www.tfd.org.tw/docs/dj0102/109-138.pdf>
<http://www.theblaze.com/stories/2013/07/03/morsi-adviser-says-military-coup-is-underway/>
<http://www.thedailybeast.com/articles/2013/05/02/egyptian-president-mohamed-morsi-s-biggest-challenge-the-economy-stupid.html>
<http://www.thedailybeast.com/cheats/2012/08/18/egypt-president-to-visit-iran.html>
<http://www.thedailynewsegyp.com/egyptian-cotton-production-falls-sparking-protectionist-calls.html>

<http://www.theeastafrican.co.ke/news/Egypt--Sudan-clash-over-use-of-Nile-waters/-/2558/1876196/-/5lenwiz /-/index.html>
<http://www.thefamouspeople.com/profiles/gamal-abdel-nasser-45.php>
<http://www.thefreelibrary.com/Strategic+geography+and+the+Greater+Middle+East.-a083295121>
<http://www.theglobalexerts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis>
<http://www.theguardian.com/world/2013/feb/09/violent-salafists-threaten-arab-spring-democracies>
<http://www.theguardian.com/world/2013/sep/07/egypt-suspected-militants-sinai>
<http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/no-victor-no-vanquished-in-egypts-current-transition>
http://www.thenazareneway.com/council_of_nicaea_nicea_325.htm
http://www.thestar.com/news/world/2011/03/20/constitutional_amendments_approved_in_egypt_referendum.html
<http://www.thewashingtonreview.org/articles/turkey-and-egypt-scenarios-in-the-aftermath-of-arab-spring.html>
<http://www.thewashingtonreview.org/articles/whither-turkeys-zero-problem-policy.html>
http://www.thewoodexplorer.com/maindata/we1388.html#Regions_of_Distribution
<http://www.timeanddate.com/worldclock/distances.html>
<http://www.timesofisrael.com/egyptian-foreign-minister-resigns-as-morsi-remains-defiant/>
<http://www.timesofisrael.com/egypts-water-war/>
http://www.todayzaman.com/columnist/joost-lagendijk_299180_does-morsis-rise-mean-erdogans-fall.html
<http://www.todayzaman.com/news-256509-erdogan-mavi-marmara-raid-was-cause-for%20war.html>
<http://www.todayzaman.com/news-317955-the-battle-between-the-president-and-judges.html>
<http://www.touregypt.net/elmansur.htm>
<http://www.tradingeconomics.com/egypt/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.htm>
http://www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Documents/nile.pdf
http://www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Nile_New.htm
http://www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Nile_New.htm
<http://travel.mapsofworld.com/hurghada/facts.html>
http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/vol_11-no_3%20kibaroglu.pdf

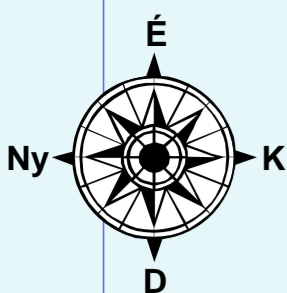
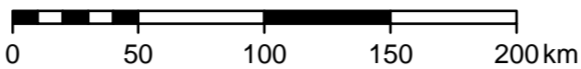
<http://www.ub.edu/astrolabio/Articulos3/ARTICULOEliane.pdf>
<http://www.ub.uni-konstanz.de/fileadmin/Dateien/Fachreferenten/Jochum/alexandria-aftermath.pdf>
http://www.ucalgary.ca/applied_history/tutor/islam/caliphate/umay-yad.html
http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=50®ionSelect=10-Middle_East
<http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ch11.pdf>
<http://www.unc.edu/~rowlett/units/scales/cotton.html>
<http://www.unccd.int/ActionProgrammes/egypt-eng2005.pdf>
http://www.undp.org.eg/Portals/0/Homepage%20Art/2010_Sit%20Analysis_KDCFE_English.pdf
<http://www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-2/content/198.htm>
http://www.unep.org/dewa/Portals/67/pdf/Nile_Basin.pdf
<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4a5dd1362.pdf>
<http://www.uni-goettingen.de/en/technical-comment-in-science-on-updated-wallaces-zoogeographic-regions/442206.html>
[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/8B7D005E37FFC77EC12573A600439846/\\$file/deHaaspaper.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/8B7D005E37FFC77EC12573A600439846/$file/deHaaspaper.pdf)
<http://www.unz.org/Pub/Forum-1899aug-00651>
http://www.upi.com/Top_News/World-News/2013/07/03/Egyptian-military-announce-Morsi-ouster-suspend-Constitution/UPI-43551372830618/?spt=hts&or=1
<http://www.usaid.gov/>
<http://www.uscirf.gov/images/book%20with%20cover%20for%20web.pdf>
<http://www.usip.org/sites/default/files/resources/sr127.pdf>
<http://www.usip.org/sites/default/files/sr89.pdf>
<http://www.utdallas.edu/~rjstern/egypt/PDFs/Cenozoic%20Red%20Sea/Bosworth&McClay01.pdf>
<http://www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/geology.htm>
<http://www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/Hydromap.htm>
http://www.uvm.edu/~fgause/camp_david.htm
<http://www.valuewalk.com/2013/07/arab-spring-next-egypt/>
<http://www.vaughns-1-pagers.com/politics/us-foreign-aid.htm>
http://www.vcc.columbia.edu/files/vale/documents/Profiles_EGYPT_IFDI_-_FINAL.pdf
<http://www.visualgeography.com/categories/egypt/nature.htm>
<http://www.voanews.com/content/common-threats-keep-egypt-us-relations-going/1767997.html>
<http://www.voanews.com/content/egypt-morsi-protests-speech/1690114.html>

<http://www.voanews.com/content/upstream-vs-downstream-the-nile-basin-initiative-118079584/157700.html>
<http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/>
<http://www.volokh.com/category/freespeech/blasphemy/page/2/>
<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/in-power-but-not-in-control>
<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood>
http://www.waternet.co.za/we/docs/pete_avoiding_conflicts.pdf
<http://www.water-technology.net/projects/grand-ethiopian-renaissance-dam-africa/>
<http://www.weatheronline.co.uk/reports/wind/The-Khamsin.htm>
<http://www.webcitation.org/5sunFyPbv>
<http://www.webcitation.org/5wTMNq7Mb>
<http://www.who.int/gho/countries/egy.pdf>
<http://www.worldagroforestry.org/sea/Products/AFDbases/af/asp/SpeciesInfo.asp?SpID=983>
<http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview>
http://www.worldportsource.com/ports/EGY_Sidi_Kerir_Terminal_2598.php
http://www.worldstatesmen.org/International_Organizations.html#LAS
http://www.worldwatercouncil.org/fileadmin/world_water_council/documents_old/Library/Publications_and_reports/Africa_Report.pdf
<http://www.wto.org/>
http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/trade_profiles11_e.pdf
<http://www.ww2.dk/new/navy/5opesec.htm>
http://www.xpatulator.com/cost-of-living-review/Egypt-Gizeh_378.cfm
<http://www.yalibnan.com/2013/03/28/egypts-economy-faces-collapse/>
<http://www.zehabesha.com/2013/06/the-legal-history-of-the-nile-is-there-any-valid-agreement-binding-all-the-riparian-states/>
<http://www1.american.edu/ted/ice/nile-2020.htm>
<http://www1.aucegypt.edu/src/wsite1/Pdfs/Privatization%20in%20Egypt%20-Quarterly%20Review.pdf>
http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home
<http://www-rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brianl/docs/1888ConstantinopleConventionon.pdf>
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/03/21/000178830_98101912512074/Rendered/INDEX/multi_page.txt

http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/07/23/000012009_20030723154128/Rendered/PDF/260360DWP0Egypt.pdf
<http://http://www.free-domhouse.org/report/freedom-world/2008/israel>
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ>
http://www.1911encyclopedia.org/Sir_John_Eldon_Gors
http://www.4cornersclub.com/local/asia/middle_east/region_facts
https://gsa.confex.com/gsa/2008SC/finalprogram/abstract_136189.htm
<https://kanaanonline.org//articles/00361.pdf>
https://www.academia.edu/2774727/Language_Accommodation_and_Style_Shifting_in_the_Speech_of_Gamal_Abdel_Nasser
<https://www.dur.ac.uk/ibru/publications/download/?id=241>
<https://www.marxists.org/subject/arab-world/lutsky/ch17.htm>
<https://www.mcgill.ca/files/isid/LDR.3.pdf>
<https://www.stanford.edu/dept/archaeology/journal/01Baltali.pdf>
https://www.uea.ac.uk/polopoly_fs/1.147315!Conway-Geog-J-2000-Blue%20Nile.pdf

EGYIPTOM KÖZLEKEDÉSE

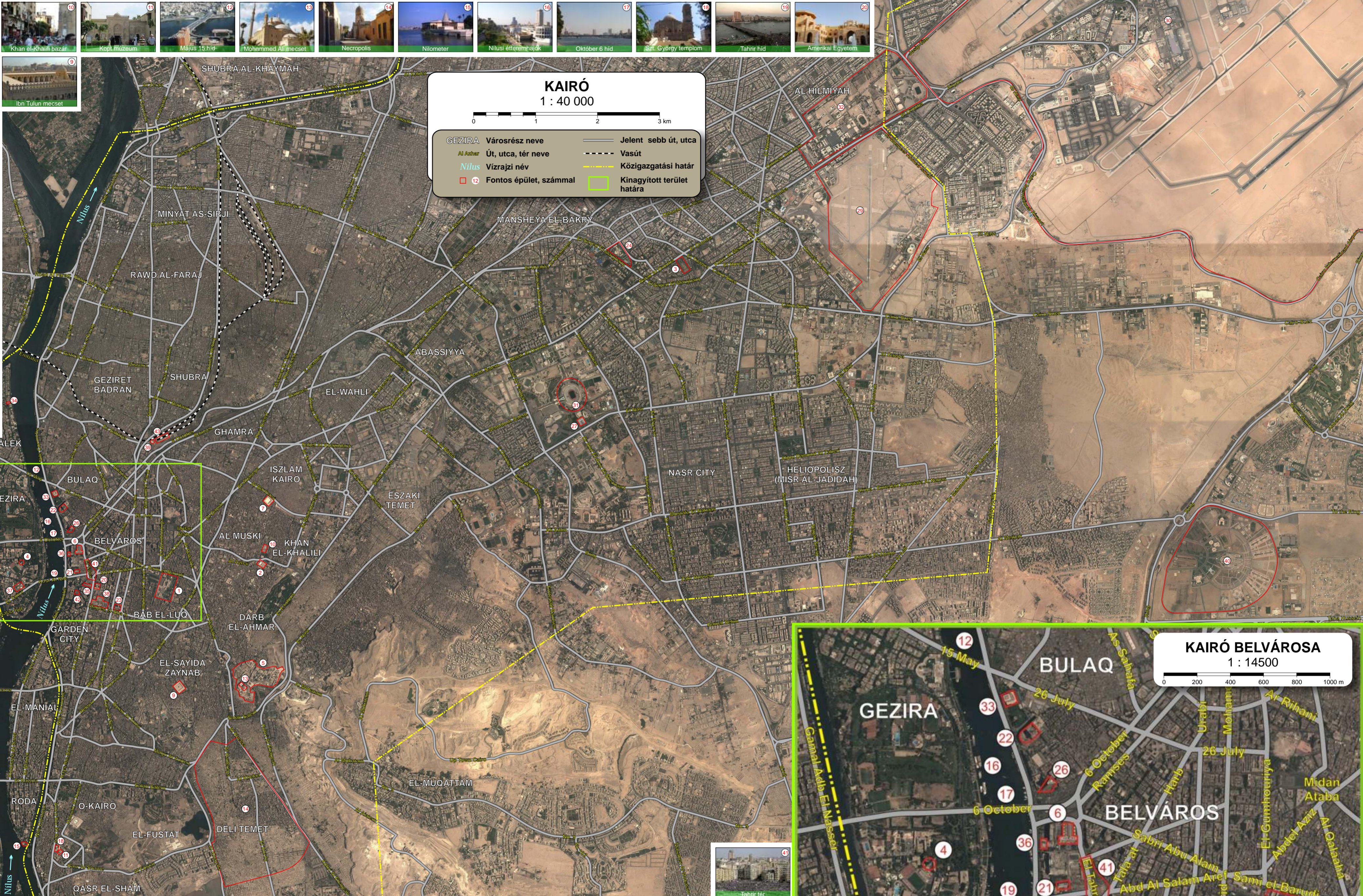
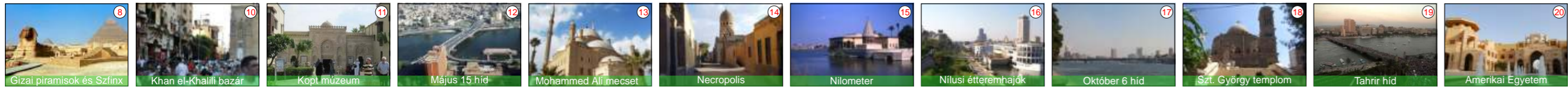
1:3 000 000

Országhatár	Folyó	Települések népessége	250 001 - 500 000 f	Alagút	Autópálya útszámmal
Vitatott határszakasz	Csatorna	5 000 000 f felett	100 001 - 250 000 f	Nemzetközi repül tér	Els rend f út útszámmal
<i>Színi - hg.</i> Tájnév	Vádi	1 000 001 - 5 000 000 f	50 001 - 100 000 f	Belföldi repül tér	Másodrend f út
Tó	Homoksvatag	500 001 - 1 000 000 f	Egyéb jelent s település	Fontosabb tengeri kiköt	Vasút
Id szakos tó, mocsár	Kairó F város				

20° Északi szélesség

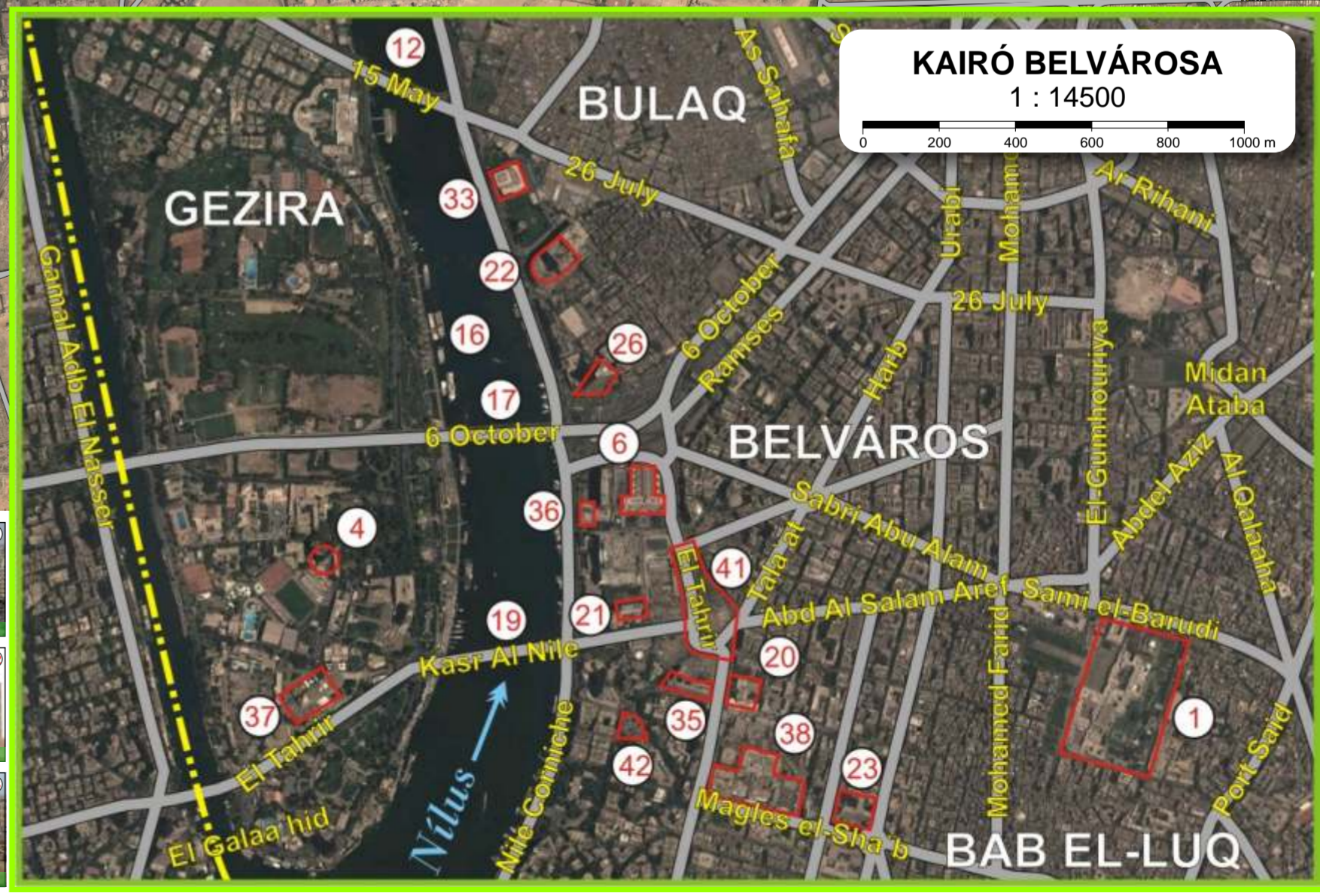
25° Keleti hosszúság 26° 27° 28° 29° 30° 31° 32° 33° 34° 35° 36°

KAIRÓ
1 : 40 000

0 1 2 3 km

GEZIRA	Városrész neve	—	Jelent sebb út, utca
Al-Azhar	Út, utca, tér neve	- - -	Vasút
Nílus	Vízrajzi név	- - - - -	Közigazgatási határ
12	Fontos épület, számmal	□	Kinagyított terület határa

KAIRÓ BELVÁROSA
1 : 14 500

0 200 400 600 800 1000 m

